

Jokapiraatinoikeus

AHTO APAJALAHTI – KAJ SOTALA

JOKAPIRAATINOIKEUS

Pamfletti

Barrikadi-sarja

No 16

WERNER SÖDERSTRÖM OSAKEYHTIÖ
HELSINKI

© Ahto Apajalahti & Kaj Sotala & Pulitzer Oy

ISBN 978-951-0-36468-0

Hansaprint Oy, Vantaa 2010

Sisällys

Esipuhe 7

1. Tekijänoikeudet vastaan kansalaisoikeudet 9
 - 1.1. Yksityinen kopiointi ennen ja nyt 9
 - 1.2. Heikkoja todisteita, resurssien tuhlausta 18
 - 1.3. Tekijänoikeudet kiristyvät, oikeusmurhat lisääntyvät 25
 - 1.4. Pitäisikö luopua viestintäsalaisuudesta? 42
2. Ilmaisen levityksen vaikutukset 48
 - 2.1. Musiikki 51
 - 2.2. Elokuvat ja tv-sarjat 65
 - 2.3. Kirjat 70
 - 2.4. Kulttuuriala kokonaisuutena 82
 - 2.5. Tutkimukset 83
 - 2.6. Viihdealan vääristely 85
 - 2.7. Vaikuttaisiko laillistaminen näihin lukuihin? 87
 - 2.8. Ilmaiskilpailu 91
3. Aivopestyt ihmiset 104
 - 3.1. Sähköiset jokamiehenoikeudet 106
 - 3.2. Taloustieteellinen näkökulma 115
 - 3.3. Tiedostonjakaminenko varkautta?¹² 122
 - 3.4. Oikeus työn tuloksiin 129
 - 3.5. Uhrittoman rikoksen ongelma 132

4. Fanitus kielletty 140
 - 4.1. Taiteen itseisarvo 145
 - 4.2. Fanikulttuuri ja luovuus 150
5. Monopoli, suuryritysten turva 162
 - 5.1. Tekijän vai levittäjän oikeus? 175
 - 5.2. Sankarilliset tekijänoikeuden rikkojat 179
 - 5.3. Hyödyntämisen esteet 192
 - 5.4. Tekijänoikeuksien kesto 203
 - 5.5. Pitkän tekijänoikeuden puolusteluja 210
 - 5.6. Tekijän oikeus saada työstään palkkaa 216
6. Kohti parempaa maailmaa 221
 - 6.1. Yksinkertaisuusperiaate ja vapausperiaate 222
 - 6.2. Tekijöiden aseman parantaminen 226
 - 6.3. Tiedostonjakaminen 231
 - 6.4. Laajakaistavero 234
 - 6.5. Kaupallinen tekijänoikeus 243
 - 6.6. Moraaliset oikeudet 249
 - 6.7. Julkisin varoin tuotettu materiaali 250
7. Meillä on unelma 254
 - 7.1. Suhtautuminen tekijänoikeuteen 259
 - 7.2. Vastavoimat nousevat 265
 - 7.3. Unelma tiedon vapaudesta 272

Esipuhe

Ehkäpä ensimmäistä kertaa historiassa tekijänoikeudesta on tullut tavallisia ihmisiä koskettava kiistakysymys. Varsin monella onkin vahva mielipide tekijänoikeudesta. Tekijänoikeuslaki vertautuu debatin runsaudessa ja kiihkeydessä perustuslain, rikoslain ja tieliikennelain kaltaisiin säännöksiin, jotka liittyvät jokaisen ihmisen päivittäiseen elämään.

Tekijänoikeuslaki kosketti aiemmin lähinnä ammattimaisia luovan työn tekijöitä, kustantajia, levittäjiä ja mediayhtiöitä, jotka käytännössä vastasivat kaikkien teosten julkisesta levittämisestä. Teknologian kehitys on muuttanut tämän asetelman. Nykyään yhä useammin myös kuluttaja on teosten luoja, levittäjä, välittäjä ja muokkaaja. Osa teosten levityksestä tapahtuu viestintäsalaisuuden piirissä, ihmiseltä toiselle. Tavallisten ihmisten päivittäinen toiminta lipsahtaa usein laittomuuden puolelle.

Tämä teos pyrkii osoittamaan, että tekijänoikeus ja sen yhteiskunnalliset vaikutukset ovat monimutkaisempi asia kuin miltä ensisilmäyksellä vaikuttaa. Yhtäällä tekijänoikeuslait tukahduttavat luovuutta ja hidastavat markkinoiden kehitystä ja toistaalta niiden tiukka valvominen uhkaa perusoikeuksia.

Emme vastusta tekijänoikeuslain olemassaoloa itsessään, vaan uskomme sen olevan tarpeen nykyaikanakin. Lakia olisi kuitenkin tarve uudistaa perusteellisesti. Totuus

tekijänoikeuksista on monipuolisempi kuin mitä suuryhtiöt etujärjestöineen antavat ymmärtää. Tarkoituksenamme on herättää ihmiset ajattelemaan monipuolisemmin ja tuoda keskusteluun myös toinen, vaiettu ääni.

Tekijänoikeuskeskustelu on synnyttänyt poliittisen liikkeen. »Piraateiksi» itseään ylpeinä kutsuvat ovat perustaneet puolueita kymmeniin maihin. Ruotsissa piraattipuolueella on jo kaksi europarlamentaarikkoa. Me valikoiduimme tämän teoksen kirjoittajiksi sen vuoksi, että olemme Suomen piraattipuolueen aktiivijäseniä.

Olemme molemmat parikymppisiä nuorukaisia. Kaj Sotala on kognitiotieteen ja Ahto Apajalahti yleisen historian opiskelija Helsingin yliopistossa. Kaj Sotalalta on aiemmin ilmestynyt kaksi kirjaa: yhdessä Jukka Särkijärven kanssa kirjoitettu *Roolipelikirja* (BTJ Kustannus 2007) sekä kehittyvien teknologioiden yhteiskunnallisia haasteita käsittelevä *Kehittyvä ihmiskunta* (Finn Lectura, 2009).

Helsingissä, maaliskuussa 2010

Kaj Sotala ja Ahto Apajalahti

1. Tekijänoikeudet vastaan kansalaisoikeudet

1.1. Yksityinen kopiointi ennen ja nyt

Kun Suomen tekijänoikeuslakiin vuonna 1953 valmisteltiin muutosta, todettiin työn alla olevasta laista seuraavasti: *»Olisi yleistä oikeustuntoa loukkaavaa, jos tekijä saisi rajoittomasti sekaantua yksityiselämän piiriin, esim. kieltämällä sitä, joka on lainannut runoteoksen, omaa käyttöönsä varten jäljentämästä yksityistä runoa.»* Tämän vuoksi tekijänoikeuslakiin sisältyy poikkeus yksityistä kopiointia varten.¹ Hankkimastaan teoksesta saa siis valmistaa muutamia kopioita omaan käyttöön. Koettiin, ettei tätä oikeutta voitaisi mitenkään rajoittaa menemättä kohtuuttomuksiin. Poliisin tehtävä ei ollut ihmisten kotien vakoilu sen selvittämiseksi, onko joku jäljentämässä itselleen muistiin muutamaa runoa.

Ajan kuluessa tekniikka kehittyi. Aluksi yksityinen kopiointi oli koskenut lähinnä käsin jäljentämistä. Sitten ääni- ja videonauhurit alkoivat vähitellen yleistyä. Ensin oli helppoa ottaa talteen radiossa soitettua musiikkia ja myöhemmin saattoi televisiossa näytettyä ohjelmaakin taltioida omaan käyttöönsä. Tätä toimintaa pidettiin kulttuurin leviämisen ja yksityisen nauhoittajan kannalta sinänsä hyväksyttävänä, mutta koska kuitenkin koettiin mahdolliseksi, että siitä aiheutuisi tekijöille haittaa, säädettiin eril-

linen pakollinen kasettimaksu mahdollisten menetysten korvaamiseksi. Myydyistä ääninauhoista ja videokaseteista ruvettiin keräämään ylimääräistä korvausta, josta ker-tyneen tuoton tekijöitä edustavat järjestöt jakoivat eteen-päin.

1990- ja 2000-luvuille tultaessa internet teki teosten jäl-jentämisestä ja kopioimisesta entistä helpompaa. Valtaosa nykypäivänä myydyistä tietokoneista osaa toistaa CD- ja DVD-levyjä. Tietokonepelien lisäksi tietokoneilla voi naut-tia hankkimastaan musiikista ja elokuvista. Käyttömahdol-lisuudet eivät kuitenkaan rajoitu vain tähän, vaan jokaisen levyn sisältö on myös mahdollista kopioida talteen tietoko-keen muistiin. Tämän jälkeen alkuperäistä levyä ei välttä-mättä tarvita enää lainkaan. Skannereiden, faksien ja ko-piokoneiden teknologiaa hyödyntävien lisälaitteiden avul-la voidaan myös kokonaisia kirjoja tallettaa tietokoneen muistiin. Näin myös kirjoja on teknisesti helppo levittää sähköisinä tiedostoina, eli e-kirjoina.

Jos tietokoneiden mahdollisuudet rajoittuisivat vain tä-hän, asialla ei olisi suurtakaan merkitystä. Ne olisivat vain kasetti- ja videonauhureiden hieman modernimpi muoto. Kaksi asiaa tekee tietokoneista kuitenkin poikkeuksellisia: aiemmilla, analogisilla nauhureilla tehdyt kopiot olivat al-kuperäisiä tallenteita huonolaatuisempia. Kopioketjun en-simmäiset lenkit saattoivat olla vielä laadultaan kohtuullisia, mutta ketjun pidetessä materiaalin laatu kärsi suuresti. Tietokoneet sen sijaan tuottavat digitaalisia kopioita, jol-

loin ketjun sadanneskaan lenkki ei ole yhtään alkuperäistä huonompi. Vielä olennaisempaa on, että tietokoneellaan olevia, alkuperäisen tasoisia kopioita pystyy jakamaan kehittyneiden tietoverkkojen välityksellä vaivattomasti ihmisille ympäri maapalloa. Kytkemällä koneensa internetiin jokainen voi olla yhteydessä kehen tahansa toiseen, jolla on internet-yhteys. Samalla tietokoneella olevan sisällön voi helposti nappia painamalla siirtää toiselle.

Maailma havahtui tähän tiedonsiirtämisen vaivattomuuteen vuonna 2000, jolloin vuotta aiemmin perustettu *Napster*-niminen verkkopalvelu haastettiin oikeuteen Yhdysvalloissa. *Napster* ylläpiti ikään kuin sähköisinä ilmoitustauluina toimivia palvelintietokoneita, joihin tavalliset ihmiset saattoivat ottaa yhteyden. Näin tehdessään koneet luovuttivat *Napsterille* listan muistissaan olevasta musiikista ja saivat vastineeksi tiedot muiden *Napsteriin* yhteydessä olleiden koneiden yksilöllisistä IP-osoitteista ja musiikkikokoelmista. Näiden tietojen avulla oli mahdollista ottaa yhteys muiden käyttäjien koneisiin ja kopioida niiden muistiin tallennettua musiikkia omaan käyttöön. Samaan aikaan kopioijan oma kone jakoi sillä jo valmiiksi olevaa musiikkia eteenpäin muille halukkaille. Näin yhtäkkiä merkittävä osa maailman musiikkivalikoimasta oli kenen tahansa saatavilla ilmaiseksi.

Napsterin katsottiin loukkaavan tekijänoikeuksia ja sitä vastaan nostettiin useita oikeusjuttuja. Yhdysvalloissa tuomioistuin määräsi lopulta *Napsterin* estämään tekijänoikeudella suojattujen teosten luvattoman levityksen. Kun

Napster ei pystynyt siihen, se joutui sulkemaan palvelunsa vuoden 2001 heinäkuussa.

Oikeusjuttujen myötä helppo luvaton kopiointi sai kuitenkin huomattavaa julkisuutta. Vaihtoehtoisia kopiointipalveluita ja -tapoja oli alkanut ilmestyä jo ennen kuin *Napster* joutui sulkemaan oman palvelunsa. Joitakin tunnetuimpia näistä ovat olleet *Direct Connect* (1999), *eDonkey* (2000) ja sen seuraaja *eMule* (2002), *LimeWire* (2000), *GNUnet* (2001), *Kazaa* (2001), *Morpheus* (2001), *BitTorrent* (2001), *Audiogalaxy* (2002) ja *ANts P2P* (2004).

Näitä palveluita alettiin kutsua *peer-to-peer* -palveluiksi eli vertaisverkoiksi, sillä niissä tietoja vaihdetaan suoraan samanvertaisten käyttäjien kesken. Perinteisemmissä malleissa kaikki tiedonvälitys oli tapahtunut keskitetyn keskuspalvelimen välityksellä. Jo *Napsterissa* keskuspalvelimen rooli oli muuttunut ja rajoittunut lähinnä pelkkään tiedon antamiseen siitä, mistä muita käyttäjiä saattoi löytää ja millaisia teoksia heillä oli jaettavissaan.

Myöhemmissä palveluissa vertaisperiaate korostui entisestään. Koska palvelun keskittäminen yhden tahon ylläpitämien palvelinten varaan teki kopioinnin ja jakelun turhan alttiiksi oikeustoimille, alettiin yhä enemmän suosia hajautettuja malleja. Vaikka jotkut palvelut hyödyntävät edelleen jossakin määrin myös keskitettyjä palvelimia, nyt jo kuka tahansa voi pystyttää omansa. Jos yksi palvelin pakotetaan lopettamaan, useita uusia perustetaan tilalle. Kaikkein hajautetuimmat verkot eivät enää käytä eril-

lisiä palvelimia. Niissä jokainen käyttäjä on pienoispalvelin ja tiettyyn teokseen kohdistuvat haut välitetään laajan käyttäjäjoukon lävitse. Tällaista verkkoa onkin mahdollista enää sulkea mitenkään muuten kuin pakottamalla valtaosa yksittäisistä käyttäjistä lopettamaan sen käytön.

Kehitys on johtanut siihen, että merkittävä osa palveluista ei ole enää minkään tietyn tahon tarjoamia, vaan ne ovat niin sanottuja avoimia protokollia. Esimerkiksi kaikille matkapuhelimenkäyttäjille tuttu kirjainyhdistelmä GSM ei viittaa mihinkään tiettyyn, yksittäisen valmistajan kännykkään, vaan se on alan yhteinen kaikkien hyväksymä protokolla, tekninen standardi. Mikä tahansa yritys, jolla vain on riittävästi tietotaitoa, voi valmistaa GSM-puhelimia.

Vastaavasti suosituimmat vertaisverkot käyttävät samantaisia avoimia protokollia, jolloin kuka tahansa voi tehdä oman tietokoneohjelman, jolla voi hyödyntää niitä. Vertaisverkoista onkin nopeasti tullut hyvin tehokas tapa jakaa kaikenlaisia tekijänoikeuden suojaamia teoksia. Niiden käyttö on kasvanut räjähdysmäisesti etenkin nuorten keskuudessa. Estelyistä huolimatta musiikin, elokuvien, pelien ja muiden tietokoneohjelmien luvaton levittäminen on muuttunut osaksi arkipäivää, eikä sitä useinkaan enää pidetä niiden valmistajien tekijänoikeuksien rikkomisena.

Keskuspalvelimilla on tiedostonjakamisessa yhä pienempi rooli. Ruotsalainen, paljon julkisuutta saanut *Pirate Bay* -vertaisverkkopalvelu on esimerkiksi osittain siir-

tynyt käyttämään tällaista uudenlaista tekniikkaa. Nyt *Pirate Bayn* palvelimilta näkee ainoastaan sen, mitä teoksia on jaossa, mutta ei enää sitä, keiltä käyttäjiltä kyseinen teos on saatavilla. *Pirate Bayn* pääylläpitäjät tuomittiin vuoden ehdottomiin vankeusrangaistuksiin ja miljoonien korvauksiin. Ylläpitäjät ovat lähteneet Ruotsista ja palvelu on edelleen pystyssä.

Viimeksi syksyllä 2009 mediayhtiöt onnistuivat sulkemaan sen verkosta muutaman tunnin ajaksi uhkailtuaan sen palveluntarjoajan palveluntarjoajaa. Tämän jälkeen siitä on tehty yhä kansainvälisesti hajautetumpi. Lisäksi *Pirate Bay* on antanut ihmisten ladata itselleen palvelun hakutietokannan. Tämä ansiosta kuka tahansa hakutietokannan ladannut pystyi halutessaan perustamaan uuden *Pirate Bayn*, jossa olisi pian ladattavissa kaikki samat teokset.

Lain koura ei yllä kaikkiin vertaisverkkopalveluihin. Ei olekaan mikään ihme, että tekijänoikeusjärjestöt ovat yhä suuremmassa määrin ottaneet tavalliset ihmiset ajojahdin kohteeksi. Kun oikeusjutut palveluiden ylläpitäjiä vastaan eivät riitä, oikeustoimet kohdistetaan tavallisiin tiedostonjakamista harrastaviin ihmisiin. Nämä jutut ovat kuitenkin tehotomia, ja niihin liittyy paljon oikeusturvaongelmia.

Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos (Optula) julkaisi syksyllä 2009 selvityksen suomalaisten yhdeksäsluokkalaisten laittomuuksiin syyllistymisestä. Luvaton verkkolataaminen, eli luvaton verkosta kopiointi niin kuin viralinen termi kuuluu, on kaikkein suosituin rikkomus 15–16-vuotiai-

den keskuudessa. Siihen on syylistynyt 74 prosenttia ikäluokasta. Peräti 29 prosenttia ilmoitti kopioivansa jotakin *päivittäin tai lähes päivittäin*.² Luvaton lataaminen on siis selvästi yleisempää kuin vaikkapa luvaton poissaolo koulusta. Kahdella kolmasosalla oli vähintään sata laittomasti hankittua teosta koneellaan.

Jos aktiivinen piraatti määritellään tämän perusteella, pelkästään 15–16-vuotiaissa olisi noin 40 000 säännöllistä lataajaa (yhden ikäluokan ollessa noin 60 000). Koska yhtä aktiivisia ikäluokkia on epäilemättä monia muitakin, voidaan päivittäin tai lähes päivittäin kopiointia harrastavien määrän hyvin varovaisesti arvioida olevan ainakin 200 000. Ruotsissa laskettiin olevan vuoden 2008 lopussa 685 000 vertaisverkkoja luvattomasti käyttävää. Suomen väkilukuun suhteutettuna tämä tarkoittaisi meillä 390 000 ihmistä.

Myöhemmässä tutkimuksessa murrettiin myös se myytti, että laitonta lataamista harrastavat olisivat omaan virtuaaliseen maailmaansa eristäytyneitä nettinörttejä. Paljastui nimittäin, että ahkerat lataailijat menestyvät myös sosiaalisissa suhteissa. Tutkimuksen mukaan yhdeksäsluokkalaisen lataailijan kainalosta löytyy tyttö- tai poikaystävä yli kaksi kertaa useammin kuin muilta ikätovereilta. Lataaminen oli myös lähes yhtä yleistä sukupuolten välillä.³ Näin uskomus lataamisesta pullonpohjalasit päässä ruutua tuijottavan epäsosiaalisen nörttipojan harrastuksena muuttui kertaheitolla.

Nykyisin suosituimmat vertaisverkot on rakennettu siten, että teoksia saa ladattua nopeammin, jos niitä myös jakaa vastineeksi takaisin muille. Vertaisverkko-ohjelmat on tehty myös sellaisiksi, että ne jakavat oletusarvoisesti muille käyttäjille kaikkea lataamaansa sisältöä. Näin ollen merkittävä osa lataajista tulee pelkän itselleen kopioinnin sijasta harrastaneeksi samalla myös teosten jakamista muille.

Sitä taas pidetään nykyisin mukaan levittämisenä, joka on vakavampi tekijänoikeuden loukkaus kuin pelkkä itselle lataaminen.

Tästä kaikesta on syntynyt merkittävä ongelma lainsäätäjille. Tilanne olisi yksinkertainen, mikäli nettiä käytettäisiin pelkästään laittomaan toimintaan. Näinhän asia ei tietenkään ole, vaan valtaosa verkon käytöstä on täysin laillista: pankkitapahtumia, ostosten tekemistä, yhteydenpitoa muihin ihmisiin ja vapaaseen levitykseen annettujen teosten laillista jakamista. Internetistä on tullut erottamaton osa nykypäivän ihmisten elämää.

Tämä tuli harvinaisella tavalla selväksi vuoden 2009 loppukeväästä, kun yhdysvaltalainen talouslehti *Wall Street Journal* raportoi rahanpuutteessa elävien kodittomienkin käyttävän rahaa siihen, että heillä olisi tietokone ja internet-yhteys⁴. Lisäksi laittomasti jaetut tiedostot kulkevat verkossa samoja kanavia pitkin kuin ihmisten yksityiset sähköpostit esimerkiksi lääkärille, asianajajalle tai ystäville ja läheisille, eikä näitä voi mitenkään erottaa toisistaan muuten kuin tutkimalla viestin sisältöä.

Jos lainsäätäjät olisivat noudattaneet samoja periaatteita kuin aiemmin, tiedostojen jakaminen ja kopiointi olisi pidetty laillisena. Vertaisverkoissahan on kyse yksittäisten ihmisten välillä luottamuksellisessa viestintäsuhteessa liikkuvista yksittäisistä tiedostoista. Menehän jo vuonna 1953 sisäistetyn periaatteen mukaan yksityisyyden suojaaminen tekijänoikeuksien täydellisen valvomisen edelle. Kirje- eli viestintäsalaisuuden kunnioittaminen tukisi myös tätä johtopäätöstä.

Internetin käyttö on pohjimmiltaan vain uudenlaisen postilaitoksen käyttämistä: se on tapa jolla ihmiset voivat lähettää toisilleen viestejä. Eihän postilaitoksenkaan asia ole valvoa postilähetysten sisältöä. Jos postilaitos valvoisi lähetysten sisältöä, sitä kutsuttaisiin sensuuriksi. Postilaitoksella ei myöskään ole vastuuta välittämiensä pakettien sisällöstä. Kyse on ikiaikaisesta periaatteesta, jonka mukaan viestin välittäjä ei ole vastuussa viestin sisällöstä. Periaate tunnettiin jo antiikissa, ja sen tarkoituksena oli suojella lähettejä mahdollisesti vihamielisen viestin saaneen vastaanottajan suuttumukselta.

Lainsäädäntöä on kuitenkin viime aikoina tiukennettu yksityisen kopioinnin suhteen. Vuonna 2005 Suomessa hyväksyttiin merkittävä tekijänoikeuslain uudistus, joka tuli yleisesti tunnetuksi *Lex Karpelana* sitä ajaneen silloisen kulttuuriministeri Tanja Karpelan mukaan. *Lex Karpela* tekee myös ilman ansiotarkoitusta tapahtuvasta tiedostonjakamisesta tekijänoikeusrikoksen entisen tekijänoikeusrikkomuksen sijas-

ta, mikä mahdollistaa muun muassa kotietsinnät. Samalla tekijänoikeusrikoksen enimmäisrangaistus nousi kahteen vuoteen vankeutta. Laki kieltää teoksen lataamisen omaan käyttöön jos teos on pantu saataville laittomasti. Aiemminhan pelkkä omaan käyttöön lataaminen ei ollut kiellettyä.

1.2. Heikkoja todisteita, resurssien tuhlausta

Washingtonin yliopiston tutkijat huomasivat vuonna 2007 jotakin yllättävää. *BitTorrent*-tiedostonjakojärjestelmän toimintaa selvitellessään he olivat luoneet ohjelman, joka liittyi yleisesti käytettyihin tiedostonjakoverkkoihin keräten niistä tietoja. Ohjelma ei kuitenkaan itse ladannut tai jakanut mitään.⁵⁶ Tutkijat saivat silti pian useilta oikeudenhaltijoilta yhteydenottoja, joissa heitä kaikesta huolimatta syytettiin laittomasta tiedostojen jakamisesta!

BitTorrent on tällä hetkellä yksi suosituimmista tavoista jakaa tiedostoja. Se toimii pähkinänkuoressa seuraavasti: Jonkin tietyn tiedoston haluava muodostaa tietokoneeltaan yhteyden niin kutsutulle seurantapalvelimelle (*tracker*). Seurantapalvelin pitää kirjaa siitä, ketkä kaikki ovat pyytäneet kyseistä tiedostoa tai tarjonneet sitä saataville. Palvelin kertoo kysyjälle, mistä muista osoitteista siihen on otettu yhteyttä, minkä jälkeen kysyjän käyttämä ohjelmisto muodostaa itse yhteyden saamiinsa osoitteisiin.

Näistä osoitteista aletaan lähettää pyydettyä tiedostoa

pienissä paloissa. *BitTorrent*-verkossa kaikki lataajat ovat pääsääntöisesti myös jakajia. Vastaanotettuaan muutaman tiedostonpalan uusi lataaja alkaa myös välittää näitä paloja eteenpäin muille käyttäjille, joilla ei vielä ole juuri niitä osia tiedostosta. Seurantapalvelinta voikin verrata ilmoitustauluun, jolla ihmiset kertovat halukkuudestaan vaihtaa tuotteita ja jättävät yhteystietonsa.

Juuri tässä piili ongelma. Perinteiselle ilmoitustaululle voi kuka tahansa laittaa kenen tahansa nimissä ilmoituksen, jossa kertoo vaihtavansa jotain. Myös seurantalpalvelimilta voi pyytää muiden osoitteita – ja siten jäädä itse muihin potentiaalisena tarjoajana – jakamatta tai lataamatta mitään. Washingtonin yliopiston tutkijat hakivat eri seurantalpalvelimilta tiedostonjakajia tarkkaillakseen näiden toimintaa, mutta pelkkä tietopyyntö tekikin heistä itsestään mahdollisia uusia jakajia.

Tiedostonjakajia metsästävät ottivat samalla tapaa yhteyden seurantalpalvelimelle, saivat sieltä tutkijoiden IP-osoitteen ja vaativat näitä lopettamaan toimintansa. Oikeudenhaltijatahot eivät missään vaiheessa vaivautuneet tarkistamaan, olivatko tutkijat todellisuudessa jakaneet tai ladanneet jotain, vaan heille riitti palvelimen välittämä harhaanjohtava tieto.

Tajutessaan saaneensa yllättävän paljon yhteydenottoja oikeudenomistajilta, tutkijat alkoivat kokeilla, miten hyvin verkossa oli mahdollista lavastaa muita syyllisiksi⁶. He tekivät ohjelman, joka otti yhteyttä eri seurantalpalvelimille,

mutta ilmoitti niille väärennetyn osoitteen. He siis ikään kuin laittoivat ilmoitustaululle lapun, jossa oli toisen ihmisen yhteystiedot ja jäivät seuraamaan mitä tapahtuisi. Tällä tapaa he saivat aikaan yli 400 valitusta koneista jotka eivät koskaan olleet jakaneet yhtäkään tiedostoa. He onnistuivat myös lavastamaan syyllisiksi laitteita, joilla ei edes olisi ollut mahdollista jakaa tiedostoja, kuten internetiin yhdistettyjä lasertulostimia!

Kokeilu osoitti vakavan puutteen todisteiden keräämisessä. Ydinongelma on siinä, ettei verkkoa ole rakennettu tavalla, joka sallisi käyttäjien varman tunnistamisen. Kaikki tunnistaminen tapahtuu tietylle internet-liittymälle annetun numeromuotoisen IP-osoitteen perusteella. Sen lisäksi, että osoitteet saattavat muuttua ja viitata eri aikoina eri liittymiin, ne kuuluvat aina vain liittymille eivätkä koskaan käyttäjille, eivät edes koneille. Pelkän internet-osoitteen perusteella on siten mahdoton tietää, kuka liittymää sattui milläkin hetkellä käyttämään.

Vielä suurempi ongelma on kuitenkin todisteiden luonne. Tekijänoikeuksia valvovilla tahoilla ei pohjimmiltaan ole kuin yksi tapa selvittää, ketkä ovat syyllistyneet rikoksiin. Heidän täytyy soluttautua tiedostonjakopalveluihin ja etsiä niistä laitonta aineistoa jakavia ihmisiä. Perinteisesti on ajateltu, että oikeusjutuissa käytettävien todisteiden on oltava sellaisia, joita ei olisi voitu helposti tuottaa väärentämällä.

Tiedostonjakajia metsästettäessä näin ei kuitenkaan ole.

Todisteet ovat lokitiedostoja, joihin kirjautuu laittoman jakajan oletettu IP-osoite tai valvojan tahon tietokoneen ruudusta otettuja kuvia joissa vastaavasti näkyy jakajan koneen IP-osoite. Mikään ei kuitenkaan estä valvojia muuttamasta näitä tiedostoja ja vaihtamasta niihin talletettuja osoitteita, tai muuttamasta valvontaohjelmiaan siten, että ne tallettavat alunperinkin väärät osoitteet. Tilanne olisi sama jos oikeudessa riittäisi todisteeksi paperilappu, johon joku on kirjoittanut rikollisena pitämänsä ihmisen puhelinnumeron.

Tanskassa tekijänoikeusjärjestöt ovatkin jo luopuneet yrityksistä saada yksityisiltä tiedostonjakajilta korvauksia, koska heidän keräämänsä todisteet eivät ole olleet oikeusistuimen mielestä tarpeeksi vahvoja⁷. Tekijänoikeusjärjestöt eivät kuitenkaan epäröi nostaa syytteitä, olipa heillä kunnollisia todisteita tai ei. Vuonna 2007 syytettiin 31-vuotiaasta ruotsalaista yksityishenkilöä 30 elokuvan ja 23 000 musiikkitiedoston jakamisesta. Musiikkitiedostoihin liittyvä syyte jouduttiin kuitenkin perumaan, kun sen puolesta ei pystytty esittämään minkäänlaista teknistä todistusaineistoa⁸!

Yhdysvaltojen levyteollisuuden etujärjestö RIAA puolestaan tuomittiin vuonna 2008 maksamaan sadan tuhannen dollarin korvaukset siitä, että se syytti ihmistä perättömästi tiedostonjakamisesta⁹. Yksi mahdollinen tapa korjata asiaa olisi siirtää todisteiden kerääminen yksityisiltä tahoilta viranomaisille. Tiedostonjakaminen on kuitenkin niin suuri ilmiö, ettei minkään maan viranomaisilla olisi

uskottavia resursseja sen valvomiseen. Itse asiassa jahtaminen on monessa maassa todettu aivan liian tehottomaksi jo nyt, vaikka todisteiden kerääminen onkin ulkoistettu oikeudenomistajille. Saksassa viranomaiset ovat todenneet oikeudenhaltijoiden käynnistämien oikeusjuttujen maksaneen valtiolle miljoonia¹⁰.

Koska tiedostonjakaminen ei edes Saksassa tai Yhdysvalloissa ole suuresta oikeusjuttujen määrästä huolimatta juuri vähentynyt, tuskin minkään maan oikeusjärjestelmällä on käytännössä tarpeeksi resursseja ilmiön rauhoittamiseen. Ruotsissa tämä on jo alettu nähdä: säveltäjien ja sanoittajien etuja valvovan Teoston ruotsalainen vastine *Stim* on jo ehdottanut tiedostonjakamisen laillistamista¹¹. Myös erään sikkäläisen tiedostonjakoon liittyvän oikeusjutun tuomari ja syyttäjä ovat olleet skeptisiä ongelman ratkaisemisesta oikeusteitse, todeten Ruotsin poliisivoimilla olevan jo muutenkin tarpeeksi muita töitä¹².

»Poliisin ja syyttäjien työtaakat ovat jo valmiiksi tarpeeksi raskaat. Ja tämäntyppisiä rikoksia on vaikea selvittää ja ne vievät kaikki resurssit. Meidänhän on pakko selvittää asiaa jos saamme rikosilmoituksen, mutta sitä voi kysyä itseltään, aiommeko oikeasti kriminalisoida ison osan väestöstä. Ei ole realistista uskoa, että tiedostonjakamisongelma voidaan ratkaista oikeusistuimessa. Siihen on löydettävä muita keinoja», sanoi Britt-Louise Wiklund, tiedostonjakojutun voittanut ruotsalainen syyttäjä¹²

Koska tuomioistuinten kautta meneminen on liian vai-

valloinen prosessi, tekijänoikeusjärjestöt ympäri maailman ovat toivoneet vastuun siirtämistä suoraan palveluntarjoajille ja teleyrityksille. *Helsingin Sanomat* raportoi vuoden 2008 alussa musiikki- ja elokuvatuottajien järjestöjen käynnistäneen kampanjan saadakseen teleyritykset tarkkailemaan asiakkaidensa toimintaa.

Operaattoreiden pitäisi ryhtyä nettipoliiseiksi, estää tekijänoikeuksien suojaaman materiaalin välittäminen ja katkaista nettiyhteydet laittomia materiaaleja levittäviltä.

Myös Suomen Ääni- ja kuvatalennetuottajat ÄKT haluaa suomalaisoperaattoreilta samaa, kertoo Lauri Rechartt: »Tekijänoikeuksia loukkaavaa materiaalia jakavien asiakkaiden asiakastili voitaisiin peruuttaa.» Irtisanottavien käyttäjien internet-osoitteet ja tiedot laittomista tiedostoista tulisivat ÄKT:n mallissa tekijänoikeuksien omistajilta kertoi *Helsingin Sanomat* 13.2.2008.¹³

Ehdotuksen tyrmäsivät niin viestintäministeri Suvi Lindén kuin teleyritysten edustajatkin. On kuitenkin ihmeellistä, ettei vaatimus herättänyt sen enempää huomiota. Ratkaisu olisi antanut yksityisille, kaupallisille toimijoille vapauden seurata ihmisten henkilökohtaista viestintää helposti väärennettävien todisteiden perusteella. Käytännössä kaikki olisivat joutuneet oletamaan olevansa jatkuvan tarkkailun alaisena internetissä liikkueensa. Viestintäsalaisuus olisi menettänyt merkityksensä. Ihmisiä olisi voitu uhata tuhansien eurojen korvauksilla tai internet-liittymän menetyksellä pelkän epäilyn perus-

teella. Ottaisiko kukaan vakavissaan vaatimusta valjastaa puhelinyhtiöitä salakuuntelemaan ihmisten puheluita mahdollisten rikosten havaitsemiseksi? Tietoverkkopuolella oikeudenhaltijoiden edustajat olivat tarpeeksi röyhkeitä vaatiakseen tätä.

Äkkiseltään voisi luulla, ettei tällaisilla ehdotuksilla olisi realistisia mahdollisuuksia menestyä. Viimeaikaisen lainsäädännöllisen kehityksen perusteella asianlaita näyttää olevan toisin. Viimeisen kymmenen vuoden aikana viestintäsalaisuutta ja yksityisyydensuojaa on radikaalisti rajoitettu ja vähennetty. Syynä on ollut varsinkin vuoden 2001 WTC-iskujen jälkeen alkanut terrorismihysteria. Lainsäätäjät näkevät vaaroja kaikkialla ja luulevat kansalaisyhteiskuntien kaventamisen olevan ainoa ratkaisu. Vähittäinen ajautuminen kohti valvontayhteiskuntaa on selkeästi nähtävissä laeissa ja direktiiveissä, joita on säädetty niin Yhdysvalloissa, Euroopan unionissa kuin Suomessakin.

Lisäksi monia lakeja ja käytäntöjä on suunnitteilla tai on jo toteutettu: kansainvälisen rahaliikennetietojen luovutus Yhdysvalloille epämääräisiin tarkoituksiin, puhelin- ja verkkoliikenteen tunnistetietojen tallennus yhä pidemmäksi ajaksi, lentokenttien nakuskannerit, passinomistajien sormenjälkirekisteri, EU:n telemarkkinapaketti, joka sallii jäsenmaiden sensuroida internetiä ja antaa teleyritysten seurata verkkoliikennettä viestintäsalaisuuden vaarantavalla tavalla, useiden Euroopan maiden suunnitelmat autolla liikkumisen valvonnasta GPS-paikannuksella, EU:n sisäisen turvallisuuden vii-

sivuotissuunnitelma eli ns. *Stockholm programme*, jossa kaavailaan laajaa valvontatietojen vaihtoa, Ruotsin FRA-laki, joka sallii puolustusvoimain tiedustelupalvelun lukea esimerkiksi kaikki suomalaisten Gmail-palvelun kautta lähettämät sähköpostit ja epäonnistunut *Lex Nokia*, jonka piti sallia tunnistetietojen valvonta yhteisötilaajille, mutta jonka suomia oikeuksia juuri kukaan ei virallisesti ole ottanut käyttöön. Vain muutamia esimerkkejä mainitaksemme.

1.3. Tekijänoikeudet kiristyvät, oikeusmurhat lisääntyvät

Yksityisyyden suojaa ja viestintäsalaisuutta on kavennettu viime vuosina paitsi terrorismin ja yritysvakoilun torjunnan myös tekijänoikeuksien valvonnan nimissä. Teletietojen tallennusta koskevaa direktiiviä valmisteltaessa tarkoituksena oli, että tunnistetietoja saisi käyttää lähinnä terrorismin torjuntaan. Suurten viihdeteollisuuden yhtiöiden etujärjestö kuitenkin lobbasi valtuutusta tunnistetietojen käyttöön myös tekijänoikeusrikkomusten kohdalla.¹⁴ Lisäksi on hyväksytty entistä tiukempia tekijänoikeuslakeja ja käyty tekijänoikeuden loukkauksia koskevia oikeudenkäyntejä sekä oikeuden ulkopuolista sovittelua, joissa monien ihmisten oikeusturva on vaarantunut. Seuraavassa muutamia esimerkkejä:

1996, WIPO-sopimus

Maailman henkisen omaisuuden järjestön (WIPO) piirissä hyväksyttiin vuonna 1996 tekijänoikeussopimus, jonka tarkoituksena oli vastata aluillaan olevan tietoyhteiskunnan oikeudenhaltijoille asettamiin haasteisiin. Sopimukseen sisältyy muun muassa velvoite kieltää kopiosuojausten kiertäminen.

1998, Yhdysvallat: DMCA-laki

Yhdysvalloissa hyväksyttiin WIPO-sopimuksen pohjalta laki, johon sisältyy kovat rangaistukset teoksia netissä jakaville tavallisille ihmisille. Lain hyvänä puolena se vapautti pääsääntöisesti teleyritykset ja palveluntarjoajat asiakkaidensa tekemistä tekijänoikeusrikkomuksista. Tämä käytäntö omaksuttiin myös EU:n tekijänoikeusdirektiiviin.

2001, EU: tekijänoikeusdirektiivi

Vuonna 2001 Euroopan unionissa hyväksytty tekijänoikeusdirektiivi implementoi käytännössä WIPO-sopimuksen ja kavensi jäsenvaltioiden liikkumavaraa tekijänoikeuden alalla. Direktiivi suhtautuu varsin nuivasti myös tavallisten ihmisten harjoittamaan nettikopiointiin, ja sen pohjalta alettiin valmistella Suomessa myöhemmin *Lex Karpelana* tunnetuksi tullutta tekijänoikeuslain tiukennusta.

2004, Suomi: Finreactor-tuomio

Suomessa ja Ruotsissa on käyty pari varsin tunnettua laajaa oikeudenkäyntiä *BitTorrent*-palvelujen ylläpitäjiä vastaan. Suomessa oikeudenkäynnin kohteena olivat *Finreactorin*, Ruotsissa *Pirate Bayn* ylläpitäjät. Sivustoilla ei kuitenkaan ole lainkaan laittomasti jaossa olevia tiedostoja. Niiden tehtävänä on vain yhdistää käyttäjät toisiinsa. Sivustoilla sijaitsevat vain torrent-tiedostot, jotka kertovat kunkin yksittäisen ihmisen koneella olevalle vertaisverkko-ohjelmalle, keiden ihmisten koneilta haluttu tiedosto löytyy. Lisäksi sivustoilla saattaa olla oma seurantapalvelin.

Arkilogiikan mukaan sivustojen ylläpitäjien ei pitäisi olla vastuussa niitä hyödyntävien ihmisten tekijänoikeusloukkauksista. He eivät levitä varsinaisia suojattuja tiedostoja, eivätkä pysty kontrolloimaan varsinaisia tiedostoja jakavien ihmisten välistä verkkoliikennettä. Ylläpitäjiä vastaan on kuitenkin hyökätty, koska palvelun sulkeminen vaikeuttaa tiedostoja laittomasti jakavia käyttäjiä löytämästä toisiaan. Vaikutus on kuitenkin vain hetkellistä, sillä on helppo siirtyä käyttämään jotakin toista vastaavaa palvelua.

Keskusrikospoliisi teki 14.12.2004 yhteensä 14 kotietsintää eri puolilla Suomea. Kotietsinnät liittyivät suomalaiseen *Finreactor*-vertaisverkkopalveluun. Myöhemmin kotietsintöjä kertyi yhteensä 30 ja niissä takavarikoitiin satakunta tietokonetta. Tutkinnassa selvitettiin noin 30 ylläpitäjää ja lisäksi noin 30 käyttäjää, joiden epäiltiin panneen ensimmäisenä levitykseen joitakin teoksia. Palvelulla

oli yli 10 000 käyttäjää, minkä vuoksi tavalliset käyttäjät rajattiin tutkinnan ulkopuolelle. Suurin osa tapauksista päättyi käräjä- tai hovioikeudessa. Tuomittujen maksettavaksi tuli tuhansia euroja hyvitysmaksuja, vaikka itse rangaistukset olivat vähäisiä sakkorangaistuksia.

Eräässä tapauksessa *Finreactorin* ylläpitäjäksi epäilty alakäinen tuomittiin *avunannosta tekijänoikeusrikkomukseen* vain 10 päiväsakon rangaistukseen, summaltaan 60 euroa. Silti hänelle koitui enimmillään noin 40 000 euron korvausvastuu ja 4 000 euron oikeudenkäyntikulut, joista jälkimmäiset ovat hovioikeudessa kasvaneet ja molemmat summat juosseet viivästyskorkoja joulukuusta 2004.¹⁵ Mikäli tuomio jää voimaan korkeimmassa oikeudessa, vain 10 päiväsakon arvoiseksi katsotusta pikkurikkeestä koituu hyvätuloisen suomalaispariskunnan yhteenlaskettua bruttovuosipalkkaa vastaava summa kustannuksia. Kohtuuttomassa tuomiossa on lisäksi kummallista se, että yleensä ei ole ollut tapana antaa tuomioita vain sakolla rangaistavien rikkomusten *avunannosta*. *Finreactor*-tapauksen yhteydessä tekijänoikeusrikkomuksen *avunannosta* kuitenkin jaettiin tuomioita, vastoin vakiintunutta käytäntöä.

2006, Suomi: Lex Karpela

Tekijänoikeusdirektiivin pohjalta vuonna 2006 voimaantullut *Lex Karpela* kielsi kaikenlaisen verkossa tapahtuvan luvattoman kopioinnin. *Lex Karpela* myös myönsi oikeudenhaltijoiden edustajille oikeuden saada tuomioistuimen

päätöksellä palveluntarjoajalta tiedon siitä, kenelle tietty IP-osoite on tietyllä hetkellä kuulunut. Tämän myötä oikeudenhaltijat ovat voineet metsästää tiedostonjakajia ja vaatia heiltä rahaa vastineeksi siitä, ettei heitä haastettaisi oikeuteen. Lisäksi lain myötä oikeudenhaltijat ovat voineet vaatia tuomioistuimen kautta palveluntarjoajaa katkaisemaan nettiliikenteen tietystä IP-osoitteesta ilman ennakkovaroitusta. Tätä rajua puuttumiskeinoa on tiettävästi käytetty vain kerran. Epäilty lataaja ei ollut kuka tahansa ihminen, vaan Ahvenanmaan maakuntahallituksen työntekijä, joka harrasti tiedostonjakamista työpaikallaan.¹⁶

Lex Karpela sai huomiota siitä, miten se kielsi »tehokkaiden teknisten suojakeinojen» kiertämisen ja jopa julkisen keskustelemisen niiden kiertämisestä. Esimerkiksi musiikki- ja DVD-levyihin on useita vuosia lisätty niin kutsuttuja kopiosuojauksia estämään teoksen siirtäminen tietokoneelle. Niillä on siis yritetty estää myös sellaista vähäistä yksityistä kopiointia, kuten varmuuskopioiden ottamista, johon jokaisella olisi tekijänoikeuslain perusteella oikeus. Suojaukset ovat olleet hyödyttömiä.

Ne ovat käytännössä olleet paremminkin »käyttösuojauksia» kuin kopiosuojauksia. Teoksen kopiointia tietokoneelle ei nimittäin ole mahdollista kunnolla estää, ellei samalla estetä teoksen esittämistä tietokoneella ylipäätään. Kopiosuojaukset ovat tuottaneet huomattavaa päänsärkyä ihmisille, jotka ovat ostaneet teokset laillisesti ja halunneet käyttää niitä kotikoneillaan, mikä ei aina ole onnistu-

nut. Siihen, että teos päättyy kaikkien saataville internetiin tarvitaan vain yksi ihminen, joka saa murrettua suojauskseen. Suojaukset eivät siis käytännössä ole estäneet verkossa tapahtuvaa kopiointia lainkaan.

Teknisten suojauskeinojen kiertämisen kiellon ymmärrettiin tarkoittavan juuri tällaisia kopiosuojauksia, joskaan laki ei kovinkaan selkeästi määritellyt, mikä termin merkitys itse asiassa oli. Teoksen laillisesti hankkinut sai kylläkin kiertää teknisen toimenpiteen, mutta samaan aikaan laki kielsi teknisen toimenpiteen kiertämiskeinojen levittämisen. Ihmiset pelkäsivät, että tämä saattaisi kieltää esimerkiksi tavat siirtää tietokoneelleen kuunneltavaksi laillisesti hankittua musiikkia, tai DVD-levyjen suojauksen purkamisen *Linux*-käyttöjärjestelmässä katselemista varten.

Pelot saivat vahvistuksen, kun Helsingin hovioikeus totesi 23.5.2008, että teknisen toimenpiteen kiertämiskeinojen levittäminen oli kiellettyä, vaikkeivat ne tekisikään muuta kuin mahdollistaisivat laillisesti ostettujen tuotteiden käyttämisen kuluttajan valitsemalla koneella¹⁷. Sen lisäksi, että uusi tekijänoikeuslaki sivuutti huolet yksityiselämään puuttumisesta, se jätti huomiotta myös kansalaisten oikeuden katsella laillisesti hankkimiaan tuotteita. Nettiaktivistit ilmiantoivat itsensä suojauskeinojen kiertämisestä koskevasta julkisesta keskustelemisesta internetissä ja heidät jopa tuomittiin siitä sakkoihin¹⁷.

Lex Karpelan jälkeen tekijänoikeuslakia kiristettiin vielä lisää. EU:n vaatimuksesta lakiin otettiin suomalaiselle oike-

usjärjestelmälle vieras pykälä, jonka mukaan tekijänoikeusloukkauksia koskevissa oikeudenkäynneissä tuomioistuin voi oikeudenhaltijoiden vaatimuksesta määrätä tuomitun henkilöllisyyden ja tuomion sisällön julkaistavaksi sanomalehdissä tuomitun kustannuksella.

Pykälää ei ole tiettävästi kertaakaan käytetty Suomessa. Useiden muutosten ja etenkin *Lex Karpelan* myötä tekijänoikeuslaista on tullut todella sekava. Lausunnossaan professori Tuomas Ojanen lausui seuraavaa: »Voimassaoleva tekijänoikeuslaki on vuodelta 1961, mutta sitä on sen jälkeen muutettu useita kertoja eri aikoina. Yleisellä tasolla on todettava, että lain systematiikka ja ymmärrettävyys ovat jo ennen nyt käsillä olevaa lakiesitystä hämärtyneet hyvin paljon toistuvista ja eriaikaisista muutoksista johtuen. Käsillä oleva lakiehdotus vain pahentaa tilannetta: se on sisällöltään ja systematiikaltaan lukijalle kaikkea muuta kuin vaivattomasti aukeava ja helposti ymmärrettävä.

Osittain – mutta toisaalta vain »osittain» – vaikeaselkoisuus saattaa selittyä sääntelyn kohteeseen liittyvillä teknisillä yms. erityispiirteillä. Lakiehdotuksessa on myös teknisiä ongelmia. Erityisesti runsaat sisäiset pykäläviitaukset ovat omiaan hankaloittamaan lakiehdotukseen perehtymistä. »¹⁸

Professori Ojanen huomautti lausunnossaan kiristyvän tekijänoikeuslainsäädännön yhteydestä ihmisten itseilmaisun ja sitä kautta sananvapautteen. Ojaseen mukaan *Lex Karpelassa* »sääntely painottuu eräissä kohdin niin vah-

vasti tekijänoikeuksien puolelle, että sääntely voidaan alkaa perustellusti kokea sananvapauden kannalta haitallisena sekä erityisesti viestintää sekä informaation leviämistä ehkä jo tarpeettoman paljon rajoittavana».

Lex Karpelan sekavuus ja yksipuolisuus ei ole yllättävää, jos ottaa huomioon, miten syvälle tekijänoikeusjärjestöjen lonkerot ulottuvat lainvalmisteluun. Eduskunnan apulaisoikeusasiamesi antoi 4.10.2007 päätöksen, jossa todettiin, että valmistelusta vastanneen opetusministeriön viestintäkulttuuriyksikön johtaja Jukka Liedeksen kuuluminen Esittävän säveltaiteen edistämiskeskus ESEK:n ja Audiovisuaalisen kulttuurin edistämiskeskus AVEK:n hallitukseen oli »lainvalmistelutehtävien asianmukaisen hoitamisen kannalta ongelmallista». ESEK toimii levyteollisuuden etuja ajavan Gramexin ja AVEK tekijöiden, esittäjien ja kustantajien etujärjestö Kopioston huomassa. Vaikka opetusministeriöllä ei ole enää edustusta mainittujen yhdistysten hallituksissa, tekijänoikeuslainsäädännön valmistelu ei ole monipuolistunut.

Opetusministeriö nimitti 21.2.2008 uuden tekijänoikeustoimikunnan, jossa ylivoimainen enemmistö jäsenistä on kulttuurialan, liikeyritysten, etujärjestöjen ja tekijänoikeusjärjestöjen edustajia. Toimikunnan kahdesta näennäisesti puolueettomasta edustajistakin toinen (edellä mainittu Jukka Liedes) on toiminut Teoston ja toinen Gramexin lakimiehenä.

Kansalaisten sähköisiä oikeuksia puolustava Effi ry ilmoitti protestina lopettavansa yhteistyönsä opetusminis-

teriön kanssa ja arvosteli ettei toimikunnassa ole lainkaan edustettuina teosten henkilökäyttäjät, kirjastot, arkistot ja museot, internet-palveluntarjoajat, organisaatiokäyttäjät, oikeustieteen asiantuntijat, ohjelmoijat (yksi Suomen suurimmista oikeudenhaltijaryhmistä), ohjelmistoteollisuus, teosten toisto- ja muokkausohjelmien sekä -laitteiden valmistajat ja myyjät eivätkä akateemiset asiantuntijat.¹⁹

2003–2008, Yhdysvallat: yksityisihmisten vaino

Vuosina 2003–2008 Yhdysvaltojen levyteollisuuden etujärjestö *RIAA* aloitti oikeustoimet 35 000 vertaisverkkokäyttäjää vastaan. Lähes kaikki jutut sovittiin niin, ettei *RIAA*:n tarvinnut todistaa ketään syylliseksi, vaan se saattoi luottaa oikeudenkäynnin päätteeksi mahdollisesti uhkaavien jättikorvausten aiheuttamaan pelotteeseen. Näin epäillyt teosten levittäjät painostettiin »sopimaan» useiden tuhansien dollarien hyvitysmaksuista oikeuden ulkopuolella. Yllättäen *RIAA* kuitenkin ilmoitti joulukuussa 2008 aikovansa luopua tästä menettelystä, josta olikin aiheutunut sille suunnaton PR-katastrofi sen ryhdyttyä oikeustoimiin yksinhuoltajaäitejä ja 13-vuotiaita vastaan. Pelottelukampanja ei merkittävästi vähentänyt tiedostonjakamista.²⁰

Rahan kiristämisen sijasta järjestö ilmoitti keskittyvänsä pyrkimään yhteistyöhön teleyritysten kanssa niin, että nämä voisivat välittää varoituskirjeitä asiakkailleen ja hidastaa heidän verkkoyhteyttään tai jopa katkaista sen. Järjestelmä oli tarkoitus luoda *RIAA*:n ja teleyritysten keski-

näisillä sopimuksilla, jotta riippumatonta oikeuslaitosta ei tarvitsisi sotkea touhuun mukaan. RIAA kuitenkin päätti hoitaa loppuun asti muutamat meneillään olleet oikeudenkäynnit. Vuoden 2009 aikana annettiin kaksi tuomiota. Toisessa tapauksessa syytetty tuomittiin 24 musiikkikappaleen jakamisesta vertaisverkossa 1,92 miljoonan dollarin hyvitysmaksuihin, toisessa 30 kappaletta jakamisesta 675 000 dollarin hyvityksiin.

2009, Suomi: varoituskirjesuunnitelmia

Marraskuussa 2008 opetusministeriö julkaisi raportin, jossa pohdittiin luovien sisältöjen sähköisen kaupankäynnin edistämistä ja teosten luvattoman verkkojakelun vähentämistä.²¹ Raportissa pohdittiin vakavasti vaihtoehtoa, jossa teleyritykset veloitettaisiin vakoilemaan laajamittaisesti kaikkea verkkoliikennettä. Liikenteen seasta tulisi voida poimia esimerkiksi käytettyjen siirtoprotokollien, tiedostotyyppien ja URL-osoitteiden perusteella sellainen verkkoliikenne, joka mahdollisesti sisältäisi luvattonta teosten lataamista tai levittämistä. Työryhmä harkitsi myös epäilyjen lataajien verkon yhteysnopeuden hidastamista sekä sensuurilistojen käyttöönottamista tekijänoikeusrikkomuksista epäiltyjä nettisivustoja vastaan. Erilaisia harkittuja estovaihtoehtoja olivat IP-osoitetasoinen esto, porttitasoinen esto, protokollatasoinen esto, nimipalvelinsuodatus, URL-blokkaus ja yksittäisten tiedostojen suodatus.²²

Jos kaikki nämä keinot olisi päätetty toteuttaa, inter-

net olisi lakannut olemasta sellaisena kuin olemme sen oppineet tuntemaan. Teleyritykset olisi alistettu tekijänoikeuspoliiseiksi. Erityisen innokkaasti raportissa suhtauduttiin ajatukseen, että teleyritykset voitaisiin pakottaa oikeudenhaltijan vaatimuksesta välittämään asiakkailleen varoituksia, mikäli heidän epäillään syyllistyneen nettipiratismiin. Menettelyyn ei tarvittaisi lupaa oikeudelta, vaan oikeudenhaltijan yksipuolinen vaatimus riittäisi, ja se olisi teleyritystä velvoittava. Tätä vaihtoehtoa ruoditiin laajasti elokuussa 2009 julkaistussa uudessa raportissa, jossa arviointiin tarvittavia lainsäädäntömuutoksia luvattoman nettijakelun vähentämisessä. Raportti päättyikin varovaisen myönteiselle kannalle.²³

Yksityisyydensuoja voitaisiin murtaa, jotta selvitetäisiin nettiä käyttävien ihmisten henkilöllisyys ja vaadittaisiin näitä kirjeitse lopettamaan epäilty laiton toiminta. Tämä edellyttäisi sähköisen viestinnän tietosuojalain juuri äskettäin *Lex Nokialla* muutettujen pykälien muuttamista uudelleen. Estolistoja tai muita järeämpiä keinoja raportissa ei ehdotettu. Varoituskirjemenettelyn käyttöönotto olisi jo sekin todella poikkeuksellista. Minkään muun rikoksen osalta ei ole edes harkittu mitään vastaavanlaista menettelyä. On kysyttävä, miksi juuri tekijänoikeuksien valvominen edellyttäisi oikeusjärjestelmässämme täysin ainutlaatuisten keinojen käyttöönottoa?

2009, Ranska: kolmesta poikki -laki

Nettiyhteyden katkaisemista toistuvista tekijänoikeusrikkomuksista ei ole Suomessa esitetty virkamiestasolla, mikä johtunee Euroopan parlamentin selkeän kielteisestä suhtautumistesta sen kaltaiseen lainsäädäntöön. EU:ssa telemarkkinapakettin käsittelyn yhteydessä unionin direktiiveihin yritettiin lobata muotoilua, joka olisi sallinut nettiyhteyden katkaisemisen ilman oikeuden päätöstä, pelkästä oikeudenhaltijoiden yksipuolisesta vaatimuksesta. Euroopan parlamentti ei hyväksynyt tätä vaan edellytti oikeuden päätöstä. Parlamentin kannan myötä koko paketin hyväksyminen viivästyi ja lopulta EU:n ministerineuvosto taipui kompromissiin, jossa netinkäyttäjien oikeusturva saatiin varmistettua.

Ranska ei jäänyt odottelemaan europarlamentin venkoilua vaan ehti säätää oman »kolmesta poikki» -lakinsa, joka sallii sekä varoituskirjeiden lähettelyn että verkkoyhteyden katkaisemisen. Ruotsin piraattipuolueen puheenjohtaja Rick Falkvinge summasi blogissan tämän niin kutsutun Hadopi-lain sisällön seuraavasti:

1) Ihmisiä suljetaan ulos netistä ilman tuomioistuimen päätöstä kolmen suuryritysten väittämän tiedostojen jakamisen perusteella. 2) Ihmiset joutuvat maksamaan nettiyhteydestään myös siltä ajalta kun se on suljettu. 3) Jotta ihmiset voisivat vapautua epäilyistä, viranomaiset vaativat heitä asentamaan vakoiluohjelmiston, joka raportoi viranomaisille kaikesta siitä, mitä he tekevät tietokoneellaan. 4)

Kulttuuriministeri odottaa satojen tuhansien nettiyhteyksien katkaisemista vuosittain.²⁴

Ei liene yllättävää, että Ranskan perustuslakituomioistuimien torjui lain perustuslain vastaisena. Tämän jälkeen hallitus ajoi läpi saman lain hieman lievennettynä. Perustuslakituomioistuimien hyväksyi uuden version, jossa nettiyhteyksien katkaiseminen edellyttää tuomioistuimen päätöstä.

2009, Pirate Bay -tuomio

Muutaman ruotsalaisen yksityishenkilön ylläpitämä *Pirate Bay* on yksi suosituimmista vertaisverkkopalveluista. Koko ajan toistakymmentä miljoonaa ihmistä jakaa tiedostoja keskenään palvelun hakutietokantaa apunaan käyttäen. Toukokuussa 2006 *Pirate Bay*n palvelimet takavarikoitiin. Amerikkalaisen elokuvateollisuuden etujärjestö MPAA tiedotti takavarikosta niin nopeasti, että tämä antoi aiheen epäillä, että koko takavarikko oli järjestön tilaustyö. Ruotsin Yleisradio väittikin saaneensa tietoja, joiden mukaan Yhdysvaltain valtionhallinnosta oli painostettu Ruotsin viranomaisia. Ruotsin Yleisradio paljasti lisäksi, että MPAA:n edustaja oli lähettänyt Ruotsin oikeusministeriön valtiosihteerille uhkaavan sähköpostin, jossa tätä vaadittiin »käyttämään vaikutusvaltaansa» *Pirate Bay*n sulkemiseksi.

Takavarikon seurauksena palvelu oli poissa vain pari päivää. Se ehti kuitenkin suututtaa monet sen käyttäjät, ja *Pirate Bay*n tueksi järjestettiin mielenosoitus. Tapauksessa päästiin oikeudenkäyntivaiheeseen vasta vuonna 2009,

jolloin *Pirate Bayn* pääylläpitäjät ja palvelun käyttämälle palveluntarjoajalle verkkoyhteyden aikana toimittanut liikemies tuomittiin vuoden ehdottomiin vankeusrangaistuksiin ja 2,7 miljoonan euron vahingonkorvauksiin. Tuomiosta valitettiin, ja se on tulossa hovioikeuden käsittelyyn. Ylläpitäjille langetetut rangaistukset eivät suinkaan sulke-
neet palvelua, vaan se on edelleen pystyssä.

Tuomiot aiheuttivat valtavan jäsenvyöryn Ruotsin Piraattipuolueeseen. Puolessatoista viikossa tuomion antamisesta puolueeseen liittyi 25 000 uutta jäsentä. Tuomio siivitti puolueen myös menestyksekkäästi europarlamenttivaaleihin: puolue sai viime kevään vaaleissa läpi kaksi europarlamentaarikkaa.

Pirate Bay -tapaukseen liittyy useita epämääräisiä seikkoja. Jutun tutkinnanjohtaja palkattiin töihin mediayhtiö Warner Brothersiin poliisitutkinnan ollessa vielä syyteharkinnassa. Tutkinnanjohtajan oli alun perin tarkoitus todistaa tapauksen yhteydessä, mutta hän hävisi tavoittamattomiin ja hänen todistamisvuoronsa peruttiin. Juuri ennen oikeudenkäyntiä tuli ilmi, että yksi lautamiehistä kuului erääseen tekijänoikeusjärjestöön. Kohun myötä hän jääväsi itsensä. Oikeudenkäynnin jälkeen kävi ilmi, että puheenjohtajana toiminut tuomari oli vahvoja tekijänoikeuslakeja puolustavan yhdistyksen hallituksen jäsen. Hovioikeus kuitenkin päätti, ettei käräjäoikeuden tuomari ollut jäävi. Tämän jälkeen tuli ilmi, että itse tuomiota koskevan valituksen käsittelijöiksi nimetyistä hovioikeuden jäsenistä

yksi maallikkojäsen oli töissä musiikkipalvelu *Spotify*ssä, jonka omistajina on levy-yhtiöitä. Kyseinen lautamies jäävättiin tapauksen käsittelystä.

Pirate Bay -tuomio ja samoihin aikoihin Ruotsissa voimaantullut tekijänoikeuslain tiukennus vähensivät vertaisverkkoliikenteen määrää joksikin aikaa, mutta muutaman kuukauden kuluttua se oli noussut taas entiselle tasolle²⁵.

2010, ACTA-sopimus

ACTA eli Anti-Counterfeiting Trade Agreement, tuoteväärrennösten vastainen kauppasopimus, on tätä kirjoitettaessa vielä neuvotteluvaiheessa. Niitä käydään usean maan ja yhteisön välillä, joista merkittävimpiä ovat Australia, Euroopan unioni, Kanada, Korea ja Yhdysvallat. Neuvotteluja käytiin pitkään salassa, ilman että suurella yleisöllä oli mitään tietoa niiden sisällöstä. Jopa Euroopan parlamentti on kokenut, ettei sille ole annettu neuvotteluista tietoja asianmukaisesti.

Vuoden 2009 marraskuussa *Wikileaks*-sivustolle kuitenkin vuodettiin syyskuulle päivätty asiakirja²⁶. Kyseessä oli Euroopan komission laatima, EU:n jäsenmaiden hallituksille tarkoitettu yhteenveto sopimusluonnoksen senhetkisestä sisällöstä. Pian tämän jälkeen julkisuuteen vuodettiin Euroopan komission analyysi *ACTA*-sopimuksesta²⁷.

Neuvottelut ovat voimakkaasti Yhdysvaltojen ajamia. USA:n motiivina on ilmeisesti se, että tiukempien tekijänoikeuksien ajaminen *WIPO*:n kautta on vaikeutunut, koska

kehitysmaat eivät koe tiukkoja immateriaalioikeuslakeja itselleen hyödyllisiksi ja ovat tästä syystä vastustaneet niitä. Tämän vuoksi Yhdysvallat haluaa neuvotella *WIPO*:n ohittavan sopimuksen ystävällismielisten länsimaiden kanssa, minkä jälkeen kehitysmaat olisi helppo painostaa hyväksymään sopimus. Vuodettujen asiakirjojen mukaan sopimukseen on tulossa pykälä, jossa vaaditaan »tehokkaita» tekijänoikeuksien valvontamenettelyjä.

Toisin kuin esimerkiksi tekijänoikeuksia koskevassa *TRIPS*-sopimuksessa, *ACTA*:an ei tulisi mainintaa siitä, että tekijänoikeuksien valvontamenetelmien tulee olla kohtuullisia ja oikeasuhtaisia. Sopimus lisäisi palveluntarjoajien vastuuta asiakkaidensa tekemistä tekijänoikeusrikkomuksista. Yhdysvallat yrittää myös ajaa Ranskan kolmesta poikki -lain tyylistä lainsäädäntöä koko maailmaan. Sopimusluonnoksen kopiosuojausten kiertämistä koskevat kohdat on muotoiltu niin, että ne estäisivät sopimusmaita lisäämästä lainsäädäntöön säännöksiä, joiden mukaan yritysten on tehtävä kopiosuojaukset yhteensopiviksi useissa eri laitteissa ja ohjelmistoissa.

Yhdysvalloissa viranomaiset ovat kieltäytyneet luovuttamasta *ACTA*-asiakirjoja kansalaisjärjestöille kansalliseen turvallisuuteen vedoten. Viihdeteollisuuden lobbarit ovat kuitenkin päässeet tutustumaan asiakirjoihin. Suomessakin asiakirjat ovat salaisia. *ACTA*-sopimuksen neuvottelut etenevät suljettujen ovien takana. Kun sopimus on valmis, se tuodaan epäilemättä Suomenkin eduskunnan käsiteltä-

väksi ja ajetaan kokonaisena läpi sillä perusteella, että »se on pitkän valmistelun tulos». Eduskunta tuskin voi käytännössä enää vaikuttaa sopimuksen hyväksymiseen, eikä siitä voida missään vaiheessa käydä kunnollista kansalaiskeskustelua muuten kuin vuodettujen asiakirjojen perusteella.

2010, Suomi: kiristyskirjetoiminta

Suomessa piraattijahtia johtaa *Tekijänoikeuden tiedotus- ja valvontakeskus ry* (TTVK), joka käyttää valtion budjetista saamiaan rahoja tiukempien tekijänoikeuslakien lobbaamiseen ja tavallisten ihmisten ahdisteluun.²⁸ TTVK tarkkailee vertaisverkkojen käyttöä lataamalla niistä (oikeudenhaltijoiden luvalla) tiedostoja, ja ottamalla ylös suomalaisten vertaisverkkokäyttäjien IP-osoitteita. Tämän jälkeen TTVK pyytää tuomioistuimen kautta teleyritykseltä IP-osoitteen taustalla olevan henkilön tiedot ja lähettää väitetyille tekijänoikeuksien rikkojalle kirjeen, jossa vaaditaan tietty summa rahaa vastineeksi lupauksesta olla tekemättä asiasta rikosilmoitusta. Samalla uhataan oikeudenkäynnillä ja sen päätteeksi odotettavissa olevilla paljon suuremmilla korvauksilla, jos »sovitteluun» ei suostuta.

Kun esimerkiksi pienituloista opiskelijaa ovat vastassa maailman suurimman levy- tai elokuvayhtiön kovapalkkaiset juristit, sopimusosapuolet eivät ole millään tavalla tasavertaisessa asemassa. Syyttömältäkin vaatii paljon uskallusta lähteä oikeustaisteluun tällaisessa tilanteessa, jossa pelkät oikeudenkäyntikulut saattaisivat olla suurem-

mat kuin omat vuositulot. Kyseessä on mafiatarjous, josta ei voi kieltäytyä.

Näin TTVK saa rahaa ilman oikeudenkäyntiä. Sillä olevia todisteita väitetyistä tekijänoikeusrikkomuksista ei siten tarvitse saattaa puolueettomaan arviointiin tuomioistuimessa. Tätä touhua TTVK kutsuu itse mielellään »pehmeiksi keinoiksi». Vuonna 2008 tällaisia juttuja pantiin vireille 70, vuonna 2009 määrä oli TTVK:n mukaan 82.²⁹

Suomessa oikeudenhaltijat eivät siis ole seuraamassa amerikkalaisen *RIAA*:n esimerkkiä ja luopumassa tästä käytännöstä, päinvastoin. Suuri yleisö saa sovittelujen tuloksista tietoa vain TTVK:n kautta. Sopimukseen sisältyy näet ehto, että tekijänoikeusloukkauksesta epäilty ei saa kertoa sopimuksen sisällöstä ulkopuolisille. Mikäli hän rikkoisi vaitioloehdot, TTVK peruisi lupauksensa olla nostamatta syytettä.

1.4. Pitäisikö luopua viestintäsalaisuudesta?

Yksityisyydensuojaa, kirjesalaisuutta ja oikeusturvaa uhaataan nykypäivänä tehokkaasti kahdesta suunnasta. Toisesta suunnasta tulevat hysteerikot, jotka kuvittelevat kaikkialle terroristeja. He tahtovat sivuuttaa perusoikeudet ja siten tehdä enemmän vahinkoa kuin mitkään terroristiryhmät koskaan. Toisesta suunnasta tulee viihdeteollisuus, joka näkee kontrollin pakenevan käsistään. He eivät kyke-

ne pysäyttämään muutosta, mutta voivat silti tehdä paljon tuhoa epätoivoisessa yrityksessään pitää kiinni menneestä. Molemmat pelkäävät internetiä ja pelaavat yhteiseen pussiin vaatiessaan sen tiukempaa kontrollia.

Luvatonta tiedostonjakamista ei voi kuitenkaan käytännössä lakikeinoin tukahduttaa ilman kansalaisoikeuksien systemaattista polkemista. Ainoa edes teoriassa mahdollinen tapa saada se lakiteitse kuriin olisi antaa tekijänoikeusjärjestöille ja palveluntarjoajille poliisivaltuudet. Tällöin he voisivat tarkkailla liikennettä ja rankaista kansalaisia ilman oikeudenkäyntiä.

Toinen vaihtoehto olisi säilyttää nykytilanne. Tällöin tiedostonjakaminen säilyisi laittomana, mutta sen valvontaan käytettäviä keinoja ei laajennettaisi. Tässäkään ei olisi juuri järkeä. Nykyisten oikeustoimien tehottomuudesta johtuen tämä tarkoittaisi käytännössä tiedostonjakamisen sallimista. Niin pitkään kuin tiedostonjakaminen on laitonta, vallitsee myös paineita laajentaa sen tarkkailuun käytettäviä keinoja. Tällöin hivuttaudutaan vähitellen yksityispoliisi-vaihtoehdon suuntaan. Pitäisikö siis tiedostonjakaminen saman tien kokonaan sallia? Tätä on ehdottanut muiden muassa Michiganin yliopiston oikeustieteen professori ja tekijänoikeuden asiantuntija Jessica Litman³⁰.

Litmanin mielestä yksinoikeus kopioiden tekemiseen ei ole olennainen osa tekijänoikeutta muussa kuin historiallisessa mielessä. Alkuperäiset tekijänoikeuslait kielsivät luvattomien kopioiden valmistamisen. Koska kopioiminen

oli aiemmin niin vaikeaa ja vaati kalliita ja näkyviä painokoneita, tekijät oli helppo jäljittää. Teknologian kehittyessä olemassaolevia lakeja muutettiin kattamaan uudet tekniikat, mutta samalla säännöksiin lisättiin suuri joukko hankalia poikkeustapauksia.

Nyt tilanne on Litmanin mielestä täysin muuttunut. Valtaosa teoksista on digitaalisessa muodossa, jolloin kaikenlainen käyttö edellyttää kopion valmistamista. Tekijänoikeuksien loukkaamiseen voi siis syyllistyä vaikkapa vain katsomalla *YouTubesta* tai muusta vastaavasta suoratoistopalvelusta sinne laittomasti lisättyjä videoita. Jos kopioiden etsiminen olikin aikanaan helppo tapa paljastaa rikkomukset, tilanne on nykyään täysin päinvastainen.

Suuren yleisön keskuudessa vallitsee usein harhakäsitys, että tekijänoikeus tekee merkittävän eron kaupallisen ja epäkaupallisen hyödyntämisen välillä: tekijänoikeutta saa rikkoa, kunhan sillä ei tienaa rahaa (tai kunhan se ei muulla tavalla tuota suurta vahinkoa alkuperäiselle tekijälle), tai ainakin sitä pidetään paljon lievempänä tekona. Laki ei tue tätä käsitystä, mutta jos tekijänoikeutta aletaan uudistaa, tämä ei Litmanin mukaan olisi lainkaan hullumpi lähtökohta vanhan kopio-oikeuden tilalle.

Näkökulma on ymmärrettävä ja looginen: sen, mikä ei haittaa alkuperäistä tekijää, tulee olla sallittua. Kuten seuraavassa luvussa näemme, tiedostonjakamisesta ei näytä aiheutuvan merkittävää haittaa kulttuurin tekemiselle, joten tällainen lainsäädäntö käytännössä vapauttaisi sen. Jos toi-

minta olisikin laillista, lainsäädännön jatkuvaa tiukentamista ei voisiakaan enää perustella tarpeella tukahduttaa epäsuotavana pidetty toiminta.

Nimittäin jos jollekin ilmiölle on kerran säädetty tehotomiksi osoittautuneita valvontakeinoja, paine valvonnan laajentamiseen ja tiukentamiseen on voimakas.

Koko ongelma voitaisiin poistaa yksinkertaisesti sallimalla kaikenlainen ei-ansiotarkoituksessa tapahtuva yksityinen kopiointi. Onhan tämä se lähestymistapa, joka yksityiseen epäkaupalliseen kopiointiin alun perin otettiin. Kun kopiointi tunnustettiin mahdottomaksi valvoa ilman perustavanlaatuista yksityisyyden rikkomista, se jätettiin lailliseksi. Ei tarvitse miettiä pitkään huomatakseen, että kaiken tiedostonjakamisen laillistaminen on todellisuudessa ainoa millään tapaa vartenotettava vaihtoehto. Yksittäisten oikeuksienhaltijoiden taloudelliset voitot eivät ole hyväksyttävä syy viedä yhteiskuntaa kohti poliisivaltiota.

Luvun 1 lähteet:

- ¹ Haarmann, P.-L. (2006) *Tekijänoikeus ja lähioikeudet*. Talentum.
- ² Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos (2008). Nuorten rikoskäyttäytyminen 1995–2008. Verkkokatsauksia 9/2008.
- ³ Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos (2009). Nuorten rikoskäyttäytyminen ja uhritutkimukset. Nuorisoriikollisuuskyselyiden tuloksia 1995–2008, s. 56–60.
- ⁴ Dvorak, P. (2009). On the Street and On Facebook: The Homeless Stay Wired. *The Wall Street Journal*, 30. toukokuuta.
- ⁵ Piatek, M. & Isdal, T. & Krishnamurthy, A. & Anderson T. (2008). One hop reputations for peer to peer file sharing workloads. *In NSDI*, 2008.

- 6 Piatek, M. & Kohno, T. & Krishnamurthy, A. (2008) Challenges and Directions for Monitoring P2P File Sharing Networks – or – Why My Printer Received a DMCA Takedown Notice. *HotSec '08*.
- 7 Saietz, D. & Eltard-Sørensen (2009) Pirater på internet får frit spil. *Politiken.dk*, 6.11. <http://politiken.dk/kultur/article828707.ece>
- 8 Quist, F. (2007) Misstänkt fildelare ångrade erkännande. *Corren.se*. <http://archive.corren.se/archive/2007/12/18/jib1g2kanpl8vtw.xml>
- 9 Mannila, M. (2008) RIAA maksaa sata tuhatta vääristä syyteistä. *Digitoday*, 16.8. <http://www.digitoday.fi/tietoturva/2008/08/16/riaa-maksaa-sata-tuhatta-vaaristasyyteista/20082110/66>
- 10 Roettgers, J. (2006). Germany: P2P lawsuits cost taxpayers millions. *P2P Blog*. <http://www.p2p-blog.com/item-194.html>
- 11 Muldin, K. & Petri, G. & Melin, S. & Karabuda, A. & Hamrén, K-Å. (2008) Så kan nedladdning bli laglig. *Göteborgs-Posten*. <http://www.gp.se/nyheter/debatt/1.123289-sakan-nedladdning-bli-laglig>
- 12 Mossberg, A.U. (2008) Kritiska till lagstiftningen. *Expressen*, 5.5. <http://www.expressen.se/1.1148546>
- 13 Ahlorth, J. & Mäkinen, E. (2008). Teleyhtiöistä halutaan nettipoliiseja. *Helsingin Sanomat*, 13.2. <http://www.hs.fi/kulttuuri/artikkeli/1135234041509>
- 14 Creative Media Business Alliance. Position on data retention. 22.11.2005. <http://www.ffi.se/erik/misc/CMBALetterITRE22Nov05.doc>
- 15 Turun käräjäoikeuden tuomio 06/2908.
- 16 Effi ry:n lehdistötiedote 9.5.2008. <http://www.ffi.org/julkaisut/tiedotteet/lehdistotiedote-2008-05-09.html>
- 17 Helsingin hovioikeus R 07/2622, 22.5.2008.
- 18 Olli Mäenpään lausunto perustuslakivaliokunnalle hallituksen esityksestä HE 28/2004 vp. 12.5.2004. http://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10224/4777/HE%2028_2004%20%283%29%20vp.pdf?sequence=3
- 19 Effi ry:n lehdistötiedote 25.2.2008. <http://www.ffi.org/julkaisut/tiedotteet/lehdistotiedote-2008-02-25.html>
- 20 Oberholzer-Gee, F. & Strumpf, K. (2009) File-Sharing and Copyright. 15.5. *Harvard Business School Working Paper*. <http://www.hbs.edu/research/pdf/09-132.pdf>
- 21 Arne Wessbergin raportti: Toimialakeskustelut syys-lokakuussa 2008. Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2008:30. <http://www.minedu.fi/OPM/Julkaisut/2008/Toimialakeskustelut.html>

- ²² Luovat sisällöt – toimialakeskustelut: Tekniset kysymykset -työryhmän raportti. 7.10.2008. <http://www.minedu.fi/OPM/Julkaisut/2008/Toimialakeskustelut.html>
- ²³ Luovien sisältöjen luvaton verkkojakelu; lainsäädännölliset keinot. Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2009:21. http://www.minedu.fi/OPM/Julkaisut/2009/Luovien_sisaltojen_luvaton_verkkojakelu_Lainsaadannolliset_keinot.html
- ²⁴ Piraattiliitto. Ranskan Hadopi-laki läpi myös senaatissa – sosialistit lannistuivat. 13.5.2009 <http://piraattiliitto.org/uutiset/2009/05/ranskan-hadopi-laki-lapi-myossenaatissa-socialistit-lannistuivat>
- ²⁵ Netnod Internet Exchange (2009) Aggregate traffic graph, 28. joulukuuta. <http://stats.autonomica.se/mrtg/sums/All.html>
- ²⁶ Euroopan komissio. ACTA negotiations. 30.9.2009. http://www.michaelgeist.ca/component/option,com_docman/task,doc_download/gid,26/
- ²⁷ Euroopan komissio. European Union's comments to the US proposal. Special requirements related to the enforcement of intellectual property rights in the digital environment. 29.10.2009. <http://blog.die-linke.de/digitalelinke/wp-content/uploads/674b-09.pdf>
- ²⁸ Purje, Piraattipuolueen jäsenlehti. 1/2010, s. 4–5. <http://www.piraattipuolue.fi/purje>
- ²⁹ Tekijänoikeuden tiedotus- ja valvontakeskus ry:n tiedote 15.2.2010. <http://www.antipiracy.fi/ajankohtaista/?id=185>
- ³⁰ Litman, J. (2001): *Digital Copyright*. New York: Prometheus Books.

2. Ilmaisen levityksen vaikutukset

Edellisessä luvussa käsiteltiin runsaasti yksityisyydensuojaa ja oikeusturvaan liittyviä syitä sille, miksi tiedostonjakamisen laillistaminen on tarpeen. Se ei kuitenkaan vastaa yleisimmin esitettyyn kysymykseen, miten kukaan luovalla alalla voi ansaita leipänsä, jos minkä tahansa teoksen saa ladata ilmaiseksi netistä?

Musiikki- ja elokuvayhtiöt maalaavat mielellään sellaisen kuvan, että tiedostonjakaminen tuhoaa heidän liiketoimintansa.

Pitääkö väite paikkansa? On tärkeää huomata, ettei tiedostonjakamisen vaikutus välttämättä ole pelkästään negatiivista. Jos ei oteta lukuun pientä joukkoa viihdemaailman supertähtiä, tuntemattomuus on useimpien esiintyvien taiteilijoiden suurin ongelma. Tiedostonjakamisella ei siten voi olla suurtakaan vaikutusta, jos kukaan potentiaalisista lataajista ei ole koskaan kuullukaan mitään tekijästä eikä teoksesta. Jos taas teoksen voi saada helposti käsiinsä ilmaiseksi, se leviää tehokkaammin ja ihmisillä on paljon pienempi kynnyks tutustua siihen. Monet ilmaiseksi kokeileista saattavat hyvinkin päätyä tukemismielessä ostamaan teoksesta kopion suoraan tekijältä.

Tästä voi tehdä sen havainnon, ettei lopulliseen myyntiin olekaan vaikutusta sillä, kuinka moni ostaa alkupe räisen tuotteen ladattuaan siitä ensin kopion ja tutustuttuaan tuotteeseen tätä kautta. Usein puhutaan ikään

kuin tämä automaattisesti vähentäisi alkuperäisen tuotteen kiinnostavuutta. Jos lataajia on vaikkapa satakertainen määrä ostajiin nähden, käytetään tätä herkästi perusteena tiedostonjakamisen paheksumiseen. Oleellista ei kuitenkaan ole lataajien ja ostajien määrän suhde, vaan se, mikä on *uusien ostopäätösten ja menetettyjen ostopäätösten suhde*. Jos normaalisti 10 000 ihmistä kiinnittäisi huomionsa johonkin teokseen ja viisi prosenttia päätyisi ostamaan sen, ei se suinkaan ole parempi tilanne, jossa miljoona ihmistä laittoman latauksen vuoksi keksii teokseen ja heistä 0,5 prosenttia ostaa sen. Edellisessä tapauksessa ostajia on 500 ja jälkimmäisessä 5000 – siitä huolimatta, että alle puoli prosenttia lataajista päätyy ostamaan kyseisen teoksen.

Tässä ei pitäisi olla mitään kovin ihmeellistä, sillä arkikokemuskin tukee tätä ajattelutapaa. Pienillä paikkakunnilla ei ole saatavilla yhtä paljon palveluita kuin isoilla, koska mahdollisia asiakkaita on vähemmän. Ne palvelut joita on, ovat sellaisia, joita mahdollisimman moni tarvitsee. Jotta erikoistuneemmat ja vähemmän tarpeelliset palvelut olisivat kannattavia, on mentävä suuremmalle paikkakunnalle, jossa on enemmän väestöpohjaa ja siten enemmän mahdollisia asiakkaita. Kulttuuriteosten myynnissä on aivan sama periaate – mitä laajempi mahdollinen asiakaspohja on, sen todennäköisemmin teosta saa myytyä. Siis mitä enemmän teos leviää verkossa, sitä laajemmaksi asiakaspohja käy ja kasvattaa myyntiä.

Näin siis teoriassa, mutta toimiiko teoria käytännössä? Tarkastellaan ilmaisjakelun vaikutusta kulttuurialoittain.

Tiedostonjakamista koskevilla keskusteluilla tilastot, joiden mukaan tiedostonjakaminen saattaa jopa lisätä myyntiä, tulkitaan joskus suoriksi argumenteiksi tiedostonjakamisen laillistamisen puolesta. Jos vapaa kopiointi kerran lisää myyntiä, olisi luontevaa laillistaa vapaa kopiointi myynnin edistämiseksi. Tästä ei kuitenkaan ole kyse: kuten vastustajat herkästi huomauttavatkin, tähän ei tarvittaisi lainmuutosta, vaan vapaan kopioinnin salliminen muuttuisi itsestään normaaliksi toimenpiteeksi sitä mukaa kun sen vaikutus tiedostettaisiin.

Sen sijaan tiedostonjakamisen mahdollista negatiivista vaikutusta pidetään tärkeimpänä perusteluna sille, miksi tiedostonjakaminen pitäisi kieltää. Jos tämä väite osoitetaan paikkansapitämättömäksi, käyvät perustelut tiedostonjakamisen laittomuudelle hyvin heikoiksi. Kyse ei siis suinkaan ole siitä, että tiedostonjakaminen pitäisi myynnin lisäämiseksi sallia, vaan siitä, että jos tiedostonjakaminen ei vähennäkään myyntiä, sen laittomuuttakaan ei voi enää perustella.

Selkeyden vuoksi on myös todettava, että emme väitä tiedostonjakamisen kaikissa tapauksissa kasvattavan kokonaismyyntiä. Se olisi jo liian vahva väite. Sen sijaan väitämme, että jos tiedostonjakaminen tuottaa kokonaisvahinkoa, ainakaan tilastojen perusteella sitä ei voi pitää millään tapaa katastrofaalisena. Perustelemme käsitystämme seuraavaksi eri alojen myyntitilastoilla.

2.1. Musiikki

Musiikkitilastot

Musiikin myyntiä Yhdysvalloissa mittaava *Nielsen SoundScan* raportoi vuoden 2008 myynnistä ennätystuloksia¹:

- Kappalemäärät kasvoivat 10 prosenttia, kun tarkasteltiin kaikkia yksiköitä yhteensä (albumeita, sinkkuja, musiikkivideoita, digitaalisia kappaleita).
- Musiikin kokonaisymyynti saavutti 1,5 miljardin yksikön rajan. Aiempiä vuosina myyntiä on ollut 1,4 miljardia (2007), 1,2 miljardia (2006) ja miljardi (2005).
- Vuoden 2008 viimeisellä viikolla myytiin 65 miljoonaa yksikköä, enemmän kuin minään aiempaa viikkona. Edellinen ennätys oli vuoden 2007 jouluviikko 58,4 miljoonalla yksiköllä.

Edes vuonna 2009 pahimmillaan ollut talouskriisi ei hilentänyt musiikin myyntiä. Kasvu jatkui entisestään vuonna 2009²:

- Kokonaisymyynti oli 1,545 miljardia yksikköä, 2,1% edellisestä vuodesta enemmän.
- Kasvun veturina toimi digitaalimusiikin myynti. Musiikkia ostettiin digimuodossa 1,16 miljardia yksittäistä kappaletta (kasvua 8,3%) sekä 76,4 miljoonaa albumia (kasvua 16,1%).

Tulokset ovat mielenkiintoisia, koska samaan aikaan tiedostonjakamisen suosio on vain kasvanut. Jos se todella tuottaa myynnille haittaa, musiikkikaupn pitäisi olla hyvää vauhtia romahtamassa. Ja totta toinen puoli, osa myynnistä laskeekin – kokonaisia musiikkialbumeita ostetaan yhä vähemmän. Kokonaisuutena myynti on kuitenkin vain kasvussa, ja esimerkiksi Britannian singlemyynissä saavutettiin vuonna 2009 kaikkien aikojen myyntiennätys³.

Ruotsissa myytiin vuonna 2007 musiikkia 19 prosenttia enemmän kuin vuonna 2002⁴. Mielenkiintoinen esimerkki on Nine Inch Nailsin –bändin ilmaisjakelussa ollut levy *Ghosts*, joka kaikesta huolimatta oli Amazon-verkkokaupan vuoden 2008 myydyin albumi. Nine Inch Nails on kieltämättä iso yhtye, joka myisi hyvin joka tapauksessa, mutta ilmaisjakelun olisi voinut kuvitella pudottavan myyntiä edes vähän.

Suomalaisesta musiikkimyyntistä on saatavilla tilastoja Suomen Ääni- ja kuvatalennetuottajien kautta. ÄKT antaa seuraavat arviot äänitealan kokonaismyynnistä (digitaalimyynti perustuu vain ÄKT:n jäsenten myyntiin):

Vuosi	LP ⁵	Kasetti ⁵	CD ⁵	Digitaalimyynti ⁶	Mobiilimyynti	Yhteensä (milj.kpl.)
1992	3,0	4,6	5,7	–		13,3
1993	0,8	4,0	5,2	–		10,0
1994	0,1	3,9	6,0	–		10,0
1995	0,2	3,3	6,9	–		10,4

Vuosi	LP ⁵	Kasetti ⁵	CD ⁵	Digitaalimyynti ⁶	Mobiilimyynti	Yhteensä (milj.kpl.)
1996	0,1	3,0	8,3	–		11,4
1997	–	2,1	9,9	–		12,0
1998	–	1,3	11,0	–		12,3
1999	–	0,8	10,7	–		11,5
2000	–	0,3	11,5	–		11,8
2001	–	0,1	11,6	–		11,7
2002	–	0,1	10,4	–		10,5
2003	–	0,1	11,1	–		11,2
2004	–	–	10,4	–		10,4
2005	–	–	9,2	0,6	0,5	10,4
2006	–	–	10,2	2	0,8	13,0

Vuoden 2006 jälkeen ÄKT siirtyi tilastoimaan myytyjä boxeja myytyjen kappalemäärien sijaan. ÄKT ei ole julkaissut vuoden 2006 jälkeisiä arvioita koko äänitealalta, mutta omien jäsentensä myyntitilastoja kylläkin:

Vuosi	Singlet	Vinyylit	CDt	DVD	Muut	Yhteensä
2007	137 789	10 301	6 129 749	378 392	16 121	6 672 352
2008	105 646	13 688	5 845 260	328 251	36 605	6 329 464
2009	66 547	15 747	4 862 660	302 106	27 653	5 274 713

Kappalemäärien perusteella tilanne ei vaikuta niin pahalta, kuin miltä se usein saadaan vaikuttamaan. Esimerkiksi kappalemyynti oli digitaalimyynti mukaanlukien vuonna 2006 samalla tasolla kuin 1990-luvun alussa, selkeästi ennen tiedostonjakamisen yleistymistä. Vielä rajummalta näyttää,

jos katsotaan viimeisen noin 30 vuoden tilastoja, joista näkyy, ettei viimeaikainen pudotus ole mitään laman aikaiseen myynnin laskuun nähden.

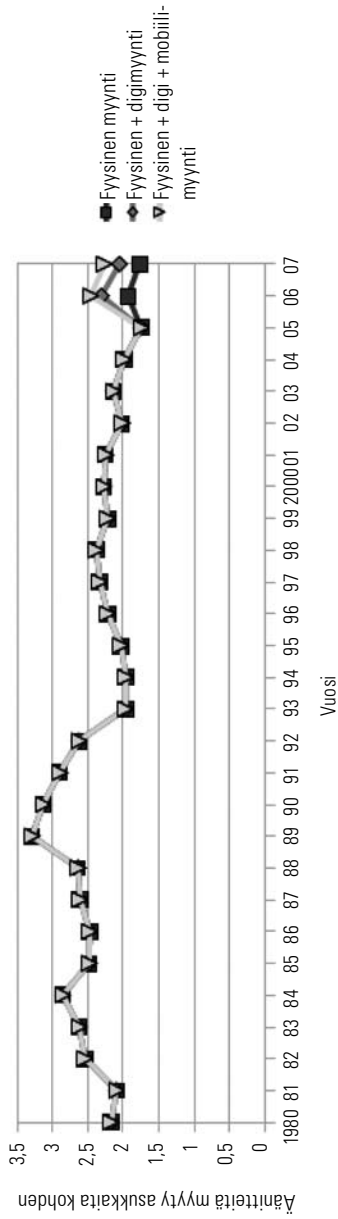
Jos Yhdysvalloissa ja Britanniassa tehdään myyntien näyksiä, miksi Suomen myyntiluvut ovat olleet laskussa? Vastaus löytyy digitaalisesta myynnistä: molemmissa maissa myynnin nousu on ollut pääasiassa digimyyntin ansiota. Britanniassa vuonna 2009 myydyistä singleistä peräti 99 prosenttia oli myyty digitaalisessa muodossa³.

Sen sijaan Suomessa mahdollisuudet ostaa musiikkia sähköisessä muodossa ovat pitkään olleet huonommat kuin muualla maailmassa. Oikeudet musiikin myyntiin on perinteisesti jaettu maakohtaisesti, ja Suomi on markkina-alueena niin pieni, että maahan on ollut vaikeaa saada kannattavia sopimuksia.

Esimerkiksi suomalaisen digimusiikkikauppa *The Groundin* perustaja Antti Peisa kirjoitti palvelun huonosta menestyksestä seuraavasti⁷:

»Näistä levy-yhtiöneuvotteluista vielä sen verran, että isoin ongelma niissä on, ettei Suomen päässä käydyillä neuvotteluilla ole oikein mitään merkitystä. Suomen edustajat pystyvät tarjoamaan vain vakiosoppareita (drm, kalliit hinnat) ja jos tästä haluaa poiketa, niin prosessista tulee hidas ja hankala. Ja päätökset ovat lähes aina kielteisiä. Ymmärtäähän sen toki – muutokset ovat helpoin aloittaa isolta yhtenäiseltä markkina-alueelta (Yhdysvallat) ja piskuinen firma Itä-Euro-

Äänitteiden yksikkömääräinen vähittäismyynti Suomessa 1980–2007.
Väestömäärään suhteutettuna

Äänitteitä myyty asukaita kohden

passa vaikuttaa lähinnä vain riskiltä... Lisäksi laajentuminen ulkomaille kaatui heti juurillensa. Levy-yhtiöt rajaavat kilpailua alueittain ja meille annettiin leikkikentäksi pelkkä Suomi. Euroopassahan pitäisi olla tuotteiden vapaa liikkuvuus, mutta sopimuksemme kielsi myynnin muualle kuin Suomeen. Euroopan laajuiset ennakot maksanevat lähelle miljoonia, kun Suomen kohdalla puhuttiin kymmenistä tuhansista euroista. Mainitsin aiemmin, että MP3-tiedostomuodon käyttäminen nosti ennakot meille mahdollisiin lukemiin: lopulta kaikkien levy-yhtiöiden mukaan saaminen olisi maksanut yli 100 000 euroa ja oikeuttanut pelkästään myynnin Suomeen. Tuo on järjetön summa rahaa, ottaen huomioon, minkälaisissa lapsenkengissä markkinat täällä ovat. Ja kaikki maksut eivät suinkaan olleet pelkkiä ennakoita (ennakot saa siis takaisin, jos ehtii ensimmäisen vuoden aikana riittävästi myydä), vaan mukana oli kaikenlaisia siirto- ja liittymismaksuja. Tämä selittää sitä, että uusia toimijoita ja aitoa innovointia kentällä on pelottavan vähän. Isojen poikien leikkiä, valitettavasti.»

Myös toinen tämän teoksen kirjoittajista on törmännyt huonon saatavuuden ongelmaan. Hän tahtoi ostaa eräälle ystäväälleen Groove Coverage -yhtyeen version Alice Cooperin klassisesta *Poison*-kappaleesta. Kyseistä kappaletta ei kuitenkaan löytynyt mistään suomalaisesta verkkokaupasta, ei CD:nä eikä ladattavassa muodossa. Lopulta kappale löytyi myynnissä yhdysvaltalaiselta *Amazon.com*-sivustolta, mutta

sieltä kieltäydyttiin myymästä sitä Pohjois-Amerikan ulkopuolelle. Ostos hoitui lopulta siten, että Yhdysvalloissa asuva tuttava osti kappaleen itselleen ja lähetti sen sitten edelleen kirjoittajalle ja tämän ystävälle. Kun teosten laillinen hankkiminen on tehty näin vaikeaksi, onko mikään ihme jos kaikki eivät osta musiikkia? Tai onko mikään ihme, että Suomen myyntiluvut laskevat ja ulkomaiset myyntiluvut kasvavat, jos osaa digitaalisesta musiikista ei voi lainkaan ostaa kotimaasta? Ostaja voi herkästi tottua käyttämään pääasiassa niitä uusia kauppoja, joista on saanut haluamansa.

Tilanne Suomessa on kuitenkin parantumassa. Markkinoille tuli vuonna 2008 ruotsalainen musiikkipalvelu *Spotify*, joka on tällä hetkellä käytettävissä Suomessa, Ruotsissa, Norjassa, Britanniassa, Espanjassa ja Ranskassa. Vuoden 2009 lokakuuhun mennessä palvelu oli ehtinyt kerätä jo viisi miljoonaa käyttäjää⁸. Sen konsepti on itsessään yksinkertainen: käyttäjä voi valita mainosrahoitteen ja maksullisen version välillä. Mainosrahoitteinen vaatii tällä hetkellä kutsun joltakin olemassaolevalta käyttäjältä, siinä missä maksullisen hinta on kymmenen euroa kuukaudessa. Vastineeksi käyttäjä saa rajattoman pääsyn kaikkeen palvelussa olevaan musiikkiin, jota löytyi vuoden 2009 lokakuussa kuuden miljoonan kappaleen verran⁹.

Uusia kappaleita lisätään jatkuvasti. Musiikin etsiminen onnistuu kätevästi kirjoittamalla hakutermin ohjelman omaan hakupalveluun, ja käyttäjät voivat myös muodostaa kappaleista omia soittolistojaan ja jakaa niitä toisilleen.

Ilmaiskäyttäjät joutuvat pitämään koneensa kiinni verkossa halutessaan kuunnella palvelusta musiikkia, mutta maksavat käyttäjät pääsevät tallettamaan 3 333 kappaletta kerrallaan ilman nettiyhteyttä kuunneltavaksi. Palvelu on tietokoneen lisäksi saatavilla joillekin kännyköille.

»Ilmaisen kanssa ei voi kilpailla» tuntuu olevan lähes uskonnollinen dogma osalle tiedostonjakamisen vastustajista. On kuitenkin selvää, että *Spotifyn* kaltaiset palvelut nimenomaan voivat kilpailla laittoman tiedostonjakamisen kanssa. Hieman harvinaisempia kappaleita kun saattaa tiedostonjakajien maailmassa joutua aktiivisesti metsästäämään. Kaupallisessa palvelussa taas kaikkea sellaista musiikkia mihin on oikeudet voidaan pitää jatkuvasti saatavilla. *Spotifyssa* myös kaikki kappaleet latautuvat käytännössä välittömästi epä määräisen odotteluajan sijaan. Kun haluamansa kappaleen löytäminen on vaivatonta, on todennäköistä, että kiinnostus käyttää muita tapoja vähenee. Myös monet tiedostonjakamiseen tottuneet pitävät hyvänä asiana sitä, että alkuperäiset tekijät voivat saada kuuntelemisesta korvausta, mikä saattaa myös kasvattaa *Spotifyn* suosiota.

Toistaiseksi palvelu on vielä tehnyt tappiota, eikä ole kyennyt maksamaan tekijöille kuin varsin pieniä korvauksia. Kunhan se pääsee jaloilleen, se synnyttää kuitenkin ainutlaatuisen mahdollisuuden tilittää tekijöille korvauksia kuuntelukertojen mukaan. Tähän asti yhtyeet ovat saaneet kertakorvauksen joka kerta kun heidän levyjään on ostettu tai he ovat käyneet keikoilla. Levystä saa kuitenkin saman

summan rahaa riippumatta siitä, kuunteleeko ostaja sen läpi kerran vai tuhat kertaa. Nyt on kuitenkin kehittymässä mahdollisuus, jossa fanit voivat hyvin konkreettisesti osoittaa arvostustaan yhtyeelle kuuntelemalla kappaleitaan palveluissa, joissa tekijät saavat rahaa jokaisesta kuuntelukerrasta. Eräs Britanniassa tehty kysely onkin jo osoittanut, että *Spotifyn* kaltaiset lailliset palvelut ovat vähentäneet tiedostonjakamista, etenkin teini-ikäisten keskuudessa¹⁰.

Mielenkiintoista on, että palvelu myös käyttää hyväkseen teknologiaa, joka yleistyi alunperin tiedostonjakotaroituksissa. Tyypillisessä verkossahan lataajat hakevat haluamansa tiedostot suurelta määrältä muita käyttäjiä, jotka kaikki tarjoavat jakoon suuremman tai pienemmän joukon tiedostonpalasia. *Spotify* toimii samalla periaatteella. Musiikkia haetaan keskuspalvelimilta, mutta sen lisäksi yksittäisten käyttäjien ohjelmat tarjoavat latausten nopeuttamiseksi musiikkia toisilleen. Ja tämä tuskin on ainoa tapa, jolla palvelu on laittomalle toiminnalle velkaa.

On syytä epäillä, olisiko varsin konservatiivinen ja kontrollifriikki levyteollisuus koskaan suostunut tämänkaltaiseen palveluun ilman laitonta tiedostonjakamista. Olihan suurkorvausten kiskominen yksittäisistä levyistä paljon turvallisempaa ja tuottavaksi todistettua. Yritykset ovatkin pitkään pyrkineet ahdistelemaan tiedostonjakajia lain keinoin ja tiukentamaan lainsäädäntöä sen sijaan, että olisivat todella ryhtyneet parantamaan omia palveluitaan. Britanniassa *All Party Parliamentary Communications Group*,

parlamentin jäsenistä muodostuva ryhmä, johon kuuluu jäseniä jokaisesta eri puolueesta, julkaisi lokakuussa 2009 internetin sääntelyyn liittyvän raportin kuultuaan sitä varten yli 50 eri tahoa¹¹. Ryhmä kirjoitti:

»Toteamme, että merkittävä osa tekijänoikeudella suojatun materiaalin laittomaan levittämiseen liittyvistä ongelmista on johtunut oikeudenomistajien, ja erityisesti musiikkialan, aivan liian hitaasta toiminnasta laillisten vaihtoehtojen perustamiseksi.»

Vaikuttaakin ettei *Spotify*n kaltainen palvelu olisi koskaan voinut syntyä, ellei aktiivinen tiedostonjakaminen olisi pakottanut viihdeteollisuutta hyväksymään sen. Toisin kuin kuulee usein väitettävän, ilmaisuuden kanssa olikin pakko alkaa kilpailla ja oikeasti panostaa palveluiden laatuun. Tiedostonjakaminen ei siis ole haitannut kaupallista toimintaa, vaan päinvastoin tehostanut sitä.

Olemme tähän asti tilastoihin viitatessamme puhuneet pääasiassa yksikkömyynnistä.

Se ei kuitenkaan kerro koko totuutta, koska esimerkiksi mobiilimyynissä yksittäinen kappale maksaa selkeästi vähemmän kuin mitä se maksaisi perinteisesti CD:llä. Myös albumin tai sen yksittäisen raidan ostaminen arvioidaan yksikkötilastoissa samanarvoiseksi. Jos tarkastellaan kokonaistulojen kehitystä, äänitealan tulot ovatkin olleet selkeässä laskussa niin Suomessa kuin maailmanlaajuisestikin.

IFPI:n kansainvälisten tilastojen mukaan myynnin arvosta on aikavälillä 1997–2008 kadonnut vajaat 30 prosenttia¹².

Digitaalimusiikin markkinoiden kehittymättömyys Suomessa saattaa synkistää myös tätä tilastoa. Kokonaistulojen lasku voi kuitenkin vaikeuttaa uusien äänitteiden tekemistä ja niiden saamista myyntiin. Tässä tarvitsee kuitenkin huomioida muutama asia. Ensinnäkin kannattaa huomata, että myynnin yksikkömäärien kasvu yhdistettynä kokonaistulojen laskuun tarkoittaa, että kuluttaja saa rahalleen enemmän vastinetta kuin koskaan ennen. Äänitealan kärsiminen ei myöskään ole sama asia kuin musiikkialan kärsiminen.

Tukholman kuninkaallisen teknillisen korkeakoulun selvityksen mukaan artistit ovat olleet tiedostonjakoilmiön voittajia¹³. Sen mukaan artistien tulot ovat ajanjaksolla 2000–2008 kasvaneet 35 prosenttia, 786 miljoonasta kruunusta 1058 miljoonaan kruunuun. Valtaosa kasvusta on tullut konserttisiintymisistä, joista saadut tulot ovat noin kaksinkertaistuneet. Tutkijat jakavat musiikkiteollisuuden kolmeen osaan: levy-yhtiöihin, konserttimusiikkiin ja tekijänoikeusjärjestöihin. Levy-yhtiöt ovat kärsineet, mutta konserttimusiikki on kasvanut enemmän kuin yhtiöt ovat menettäneet. Myös musiikin tekijöille maksetut korvaukset ovat kasvaneet.

Englantilaisen vuodesta 1991 soittaneen Show of Hands -yhtyeen Steve Knightley kertoi BBC:lle¹⁴:

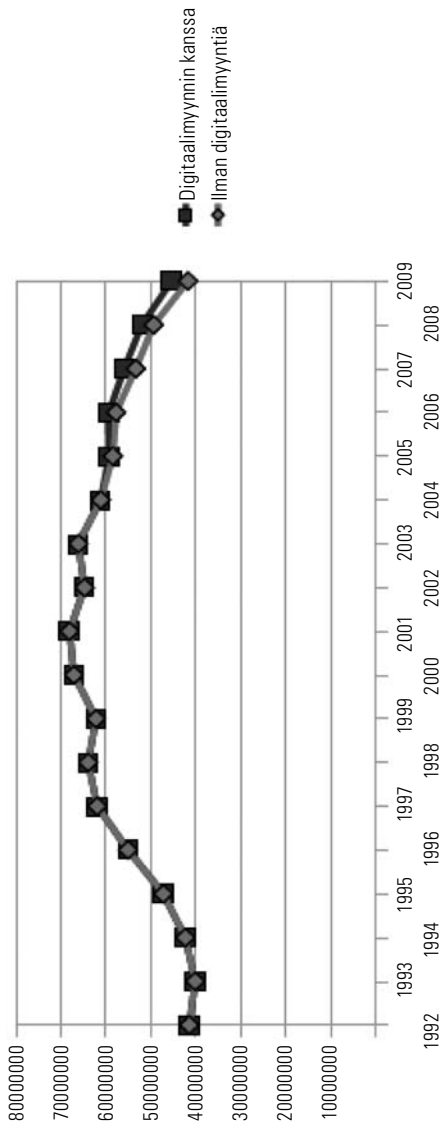
»Meidät voi esiintymistemme jälkeen aina löytää keskustelmasta yleisömmekanssa, jakamassa signeerauksia ja yleis-

sesti hengaamassa CD-pöydän luona. Kysyn ihmisiltä aina, miten he kuulivat meistä ensimmäistä kertaa. Kolme yleisintä vastausta ovat heidän ystävänsä »raahasivat» heidät mukaansa, he kuulivat meitä soitettavan radiossa, tai joku antoi heille kopion jostain CD-levyistämme.

Viimeistä vastausta seuraa yleensä syllinen ja kiusaantunut ilme. Miettikäämme tätä tarkemmin: joku musiikkiamme arvostava on ystävällisesti tehnyt CD-levyistämme kopion ja nähnyt vaivaa levittääkseen meistä sanaa. Levyn saaja on sitten ostanut sekä lipun nähdäkseen meidät että CD-levyn meiltä sinä iltana. Tätä voi halutessaan kutsua 'piratismiksi', mutta minulle se on anteliaisuuden osoitus ja kasvattaa sekä yleisöämme että levymyyntiämme. Ja kuten aina silloin sanon: jos tekisit sen joka tapauksessa, voit yhtä hyvin tehdä sen hyvällä omatunnolla! Vastaavasti panemme harvoin vastaan jos ihmiset haluavat videokuvata esiintymisemme. Heidän olisi kohteliasta kysyä lupaa ja varmistaa etteivät häiritse muiden nautintoa, mutta tämäkin on yksi tapa lisää, jolla teknologiaa voi käyttää tavoittaakseen musiikilleen lisää kuuntelijoita. Uskon virallisen termin olevan 'viraalimarkkinointi', ja me olemme siitä täydellisen riippuvaisia.»

Nykyisissä liiketoimintamalleissa äänitteiden tekeminen rahoitetaan pääosin äänitemyynnillä. Mikäli konserttitulot kuitenkin jatkavat kasvuaan, se pakottaa levy-yhtiöt muuttamaan liiketoimintamallejaan. Kuten tähänkin saakka, levy-yhtiöt rahoittaisivat äänitteiden teon, mutta käyttäisivät

Suomen euromääräinen äänitemyynti 1992–2009

kin niitä pääasiassa yhtyeen mainostamiseen. Varsinaiset tulot tulisivat kiertueilta, jolloin levy-yhtiöt ja muusikot sopisivat keskenään osuuksistaan. Tähän suuntaan ollaankin jo menossa, ja levy-yhtiöt ovatkin alkaneet pyytää artisteiltaan myös osuutta kiertueiden tuloista¹⁵.

Tilanne on ongelmallisempi niille tekijöille, jotka eivät keikkaile. Heidän ansaitsemismahdollisuutensa saattavatkin jossakin määrin kaventua, jos verkkolevitys ei vastavuoroisesti lisää kiinnostusta heidän tuotantonsa hankkimiseen. On myös paljon säveltäjiä ja sanoittajia, jotka eivät itse lainkaan esitä tekemäänsä musiikkia. Heillä ei sinänsä ole kovin suurta huolta, koska myös konserttiesiintymisistä maksetaan tekijänoikeuskorvauksia. Näiden korvausten määrä on lisääntyneiden konserttitulojen myötä kasvanut niin Ruotsissa¹³ kuin Suomessakin¹⁶.

Myyntitilastoja katsellessa silmäänpistävää on myös se, että useiden arvioiden mukaan 1990-luvun keskivaiheen musiikkimyynti oli epätavallisen korkealla, koska CD-levyt olivat yleistymässä. Ne, joilla oli paljon musiikkia kasetteina ja LP-levyinä, halusivat hankkia niistä myös CD-versiot, ja ostivat siksi enemmän musiikkia kuin olisivat normaalisti hankkineet. Vuosikymmenen lopulla he olivat enimmäkseen saaneet kokoelmansa muunnettua uuteen formaattiin, mistä seurasi notkahdus myyntilukuihin.

Luvuissa näkyisi siis varmasti pudotusta myös ilman tiedostonjakamista. Lisäksi DVD-formaatti yleistyi 90-luvun lopulta 2000-luvun alkuun, ja vanhoja elokuvia, tv-sarjoja ja

tietokonepelejä alettiin julkaista uudelleen DVD-muodossa. Kun monet ovat alkaneet muuntaa vanhoja VHS-kokoelmiin DVD-muotoon, se ei ole voinut olla syömättä CD-myyntiä. Nämä alathan kilpailevat pitkälti samoista rahoista.

DVD-myyntiin aiheuttaman kilpailun lisäksi musiikin myynti kärsii kilpailusta muidenkin viihdemuotojen kanssa. Yhdysvalloissa toimivan, Tilastokeskusta vastaavan Bureau of the Census -viraston tekemien kyselyiden mukaan ihmiset käyttävät nykyään aiempaa vähemmän aikaa musiikin kuuntelemiseen. Vuonna 1996 yhdysvaltalainen käytti tallennettua musiikin kuuntelemiseen noin 292 tuntia vuodessa. Television katseluun käytettiin 1 559 tuntia vuodessa, videopelien pelaamiseen 25 tuntia ja internetin käyttöön vain 10 tuntia. Vuoteen 2005 mennessä musiikin kuunteleminen oli pudonnut 196 tuntiin vuodessa, siinä missä television katseleminen oli noussut 1 659 tuntiin, videopelaaminen 73 tuntiin ja internetin käyttö 169 tuntiin. (Internet-käytöstä oli erikseen rajattu pois eri tavat hakea perinteisiä medioita verkon välityksellä, ja laskettu esimerkiksi ladatun musiikin kuunteleminen musiikki- eikä internet-kategoriaan.)^{17 18}

2.2. Elokuvat ja tv-sarjat

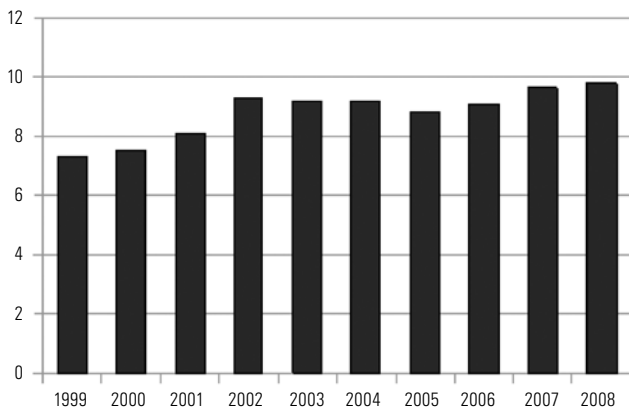
DVD-elokuvia ja tv-sarjoja myytiin Suomessa vuoden 2008 tammi-syyskuussa 8,2 miljoonaa kappaletta¹⁹, neljä prosenttia enemmän kuin vuonna 2007. Kasvusta 70 prosent-

tia tuli teräväpiirto- eli blu-ray-levyjen myynnin kasvusta, mutta myös perinteiset DVD:t paransivat asemiaan. Yhdysvaltojen myynti näytti synkempää lukemaa ja putosi miltei kahdeksan prosenttia²⁰. Kotimaisilla elokuvateattereilla oli vuonna 2008 paras tulos neljään vuoteen²¹, mutta tästä on hankala vetää johtopäätöksiä.

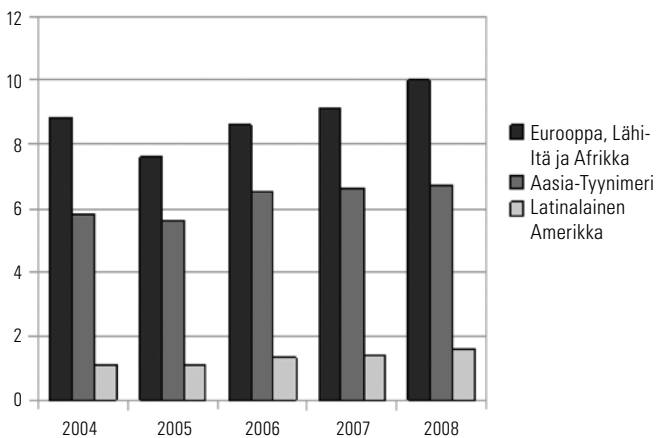
Hyvä tulos (kahdeksan prosentin kasvulla edellisvuodesta) antaisi ymmärtää, ettei ainakaan tiedostonjakaminen ole aiheuttanut merkittävää vahinkoa. Toisaalta uutisen voi myös tulkita siten, että viimeksi yhtä hyvään tulokseen päästiin viisi vuotta sitten. Ruotsissa tilanne oli selkeämpi: elokuvissa vähintään kerran puolessa vuodessa käyvien määrä oli vuonna 2006 korkein sitten mittauksen aloittamisen 1980-luvulla.⁴

Yhdysvaltojen tilastot kertovat elokuvateatterien tulojen olleen ennätyselliset 9,8 miljardia dollaria. Tämä merkitsee peräti 34 prosentin kasvua vuodesta 1999.²² Myös kansainvälisesti tarkasteltuna elokuva-ala kasvoi merkittävästi. Kauden suurimman elokuvastudion Yhdysvaltojen ulkopuoliset vuosituotot olivat yhteensä noin 9,9 miljardia dollaria. Tämä merkitsee vuoden 2007 lukuihin verrattuna 400 miljoonan dollarin kasvua.²³ Euroopan, Afrikan, ja Lähi-idän tulot kasvoivat vuoden 2004 hieman alle yhdeksästä miljardista dollarista kymmeneen miljardiin dollariin vuonna 2008 (+14 %). Aasian ja Tyynenmeren alueen tulot kasvoivat samana aikana 5,8 miljardista dollarista 6,7 miljardiin (+16 %), ja Latinalaisen Amerikan 1,1 miljardista 1,6 miljardiin (+45 %).

Elokuvateattereiden tulot Yhdysvalloissa.²²

Elokuvateattereiden tulot kansainvälisesti.²²

Suomessa myös elokuvien ja videoiden tuotantoala on kasvanut. Kokoaikaiseksi muutetun henkilöstön määrä on vuosina 1993–2006 kasvanut 848 hengestä 1 452 henkeen. Liikevaihto on samana aikana kasvanut 62 miljoonasta eurosta 149 miljoonaan euroon. Liikevaihto on alalla kasvanut noin viiden prosentin vuosivauhtia ja työllisyys vastaavasti noin neljä prosenttia vuosittain.²⁴

Tv-sarjojen puolelta mielenkiintoinen tapaus on brittiläinen komediaryhmä Monty Python. Sen tuotokset ovat kulttiklassikoita, mikä luonnollisesti johti siihen, että heidän teoksiaan arvostavat fanit latasivat heidän videoita runsain määrin verkkoon muiden katseltavaksi. Eniten niitä ladattiin *YouTube*-videopalveluun, mistä ryhmä sai myös itse vihiä. Sen sijaan, että olisivat vaatineet *YouTubea* poistamaan heidän videonsa, he päättivätkin lähteä leikkiin mukaan. He selvittivät, mitkä heidän videoistaan olivat sellaisia, joita oli katsottu palvelusta eniten ja korvasivat ne parempilaatuisilla, suoraan omista arkistoistaan peräisin olleilla videoilla. Lisäksi he laittoivat ilmaiseksi jakoon useita muita tuotoksiaan.²⁵ Videoiden yhteyteen lisättiin linkit, joiden kautta oli mahdollista ostaa niitä DVD-kokoelmia, joilta videot olivat peräisin. Vaikutus oli dramaattinen. Lyhyen ajan sisällä Monty Python -sarjan DVD:t kiipesivät verkkokauppa *Amazon.comin* toiseksi myydyimmäksi tuotteeksi elokuvien ja tv-sarjojen kategoriassa. Kokonaisuudessaan myynti kasvoi noin 23-kertaiseksi!²⁶

Tapaus on erityisen mielenkiintoinen siksi, että vaikka

Monty Python oli jo valmiiksi suosittu ja tunnettu ryhmä, sen myynti hyppäsi silti äkillisesti. Yleinen väite verkkojakamisen mahdollisista hyödyistä puhuttaessa on se, että valmiiksi suurilla nimillä olisi menestys taattua joka tapauksessa. Tämän väitteen mukaan isoille nimille koituu menetyksiä tiedostonjakamisesta, mutta ne pystyvät olemassaolevan suosionsa (ja rehellisten faniensa) avulla pärjäämään joka tapauksessa. Kuitenkin *Monty Pythonin* tapauksessa näkyy, ettei kyse ole vain tästä: heidän myyntilukunsa kasvoivat nimenomaan heidän videoidensa levittyä laajemmalle.

Kotimainen ilmaislevityksen menestystarina on *Star Wreck: In the Pirkinning*, pienen harrastajaporukan tekemä tieteiselokuva, joka parodioi *Star Trek*- ja *Babylon 5* -tieteissarjoja. Elokuva julkaistiin pitkän työn jälkeen verkossa ilmaiseksi vuoden 2005 lokakuussa. Se tuli samalla myyntiin myös DVD:llä. Vuotta myöhemmin, kun elokuva oli jo ladattu neljä miljoonaa kertaa ilmaiseksi netistä, Universal Pictures otti levitykseensä uusitun *Imperial Edition* -DVD:n.

Uuden levyn myötä uusittiin erikoisefektit, ja sen mukana tuli runsaasti lisämateriaalia elokuvan tuotannosta. Tätä kirjoitettaessa DVD on virallisesti myynnissä Suomessa, Ruotsissa, Norjassa, Tanskassa, Japanissa ja Isossa-Britanniassa. Yhdysvaltojen levityksen on määrä alkaa piakkoin. Elokuvan ilmaisesta saatavuudesta ja suhteellisen vähäisestä mainstream-huomiosta huolimatta sitä on myyty jo 40 000–50 000 kappaletta. Se on myös esitetty televisiossa Suomessa, Italiassa ja Belgiassa.

2.3. Kirjat

Baen Free Library.

Baenin Vapaakirjasto (*Baen Free Library*, <http://www.baen.com/library/>) on yhdysvaltalaisen Baen Books -kustantamon verkkosivusto, jolta voi lukea kustantamon julkaisemia teoksia ilmaiseksi. Sieltä löytyi tätä kirjoitettaessa 117 eri teosta eri kirjailijoilta. Sivusto sai alkunsa vuonna 2000, kun kirjailija Eric Flint hiiltyi muihin, verkkolataamisesta valittaviin kirjailijoihin ja piti heidän pelkojaan ylimitoitettuina. Hän mainitsi asiasta kustantajalleen, joka totesi verkkolevityksestä tulevan lisäjulkisuuden korkeintaan lisäävän myyntiä ja kysyi, haluaisiko Flint todistaa asian panemalla kirjansa verkkoon jakoon.

Flint suostui, ja hänen kirjansa *Mother of Demons* olikin seuraavana päivänä kaikkien vapaasti saatavilla. Vielä saman päivän aikana Flint sai puolisen tusinaa viestiä, joissa kerrottiin päätöksestä ostaa hänen kirjansa. Osa teki sen puhtaana tuen osoituksena, mutta osa myös siksi, että oli päässyt selailemaan hänen kirjaansa ja aidosti todennut sen hyväksi ja ostamisen arvoiseksi. Flint tajusi kuitenkin nopeasti, että yksittäisen kirjan paneminen ladattavaksi oli vain ele ilman todellista merkitystä. Pian tämän jälkeen hän ja hänen kustantajansa avasivat *Baenin vapaakirjaston*. Kuka tahansa kustantamon kirjailija saattoi halutesaan lisätä sinne minkä tahansa teoksensa niin pitkäksi aikaa kuin halusi.²⁷

Flint perusteli päätöstään silkalla mainosarvolla. Kirjailijan kaikkein tärkein mainos on viidakkorumpu. Ihmiset, jotka kehuvat toisilleen juuri lukemaansa kirjaa, ovat monta kertaa tehokkaampia kuin perinteiset mainokset. Jokainen tietää maksetun mainoksen olevan puolueellinen. Sen sijaan ystävä, joka kehuu kirjaa ja lainaa sen ystävänsä, tekee sen vain siksi, koska pitää teoksesta aidosti. (Kuten Flint kommentoi: »Miten moni lainaa ystävänsä kirjan saatesanoilla: 'Sinun on pakko lukea tämä! Se on aivan hirveä!'»))

Kirjastosta hyvän kirjan lainaavat eivät yleensä ole siitä jälkikäteen hiljaa, vaan kehuvat sitä kaikille muille lukemista harrastaville tutuilleen. Puhumattakaan siitä, miten lukuharrastus ylipäätään saa alkunsa. Se ei suinkaan ala siitä, että lapset ja teini-ikäiset ostelevat vähillä viikkorahoillaan kirjoja satunnaisilta kirjailijoilta, joista eivät tiedä mitään. Se alkaa siitä, että he lainaavat kirjastosta mielenkiintoisia kirjoja, joita heillä ei olisi varaa ostaa. Vanhempina ja varakkaampina he harrastavat kirjallisuutta ja hankkivat kirjoja.²⁷

Noin kaksi kuukautta *Vapaakirjaston* avaamisen jälkeen Flint julkaisi pienen otteen niistä 123 kirjeestä, jotka hän oli saanut palvelun avattuaan²⁸. Kirjeistä jokaisessa keuhuttiin päätöstä ja merkittävässä osassa niistä toistui sama teema. Elleivät kirjat olisi olleet ilmaiseksi saatavilla, kirjeiden lähettäjät eivät olisi koskaan ostaneet niitä. Riski käyttää tuntemattoman kirjailijan teokseen rahaa ja saada sika sä-

kissä olisi ollut liian suuri. Mahdollisuus tutustua teoksiin etukäteen muutti tilanteen täysin. Flint arvioi kirjeiden perusteella, että hänen kirjansa olivat myyneet neljästä viiteen kertaa enemmän kuin ilman ilmaislevitystä.

Flint julkaisi puolisentoista vuotta myöhemmin tilastojen *Vapaakirjaston* vaikutuksesta myyntilukuihin²⁹. Ensimmäinen vapaasti ladattava teos oli hänen esikoisromaaninsa *Mother of Demons*, jota oli ennen verkkojakelua myyty 9 694 kappaletta kolmen vuoden aikana. Puoltatoista vuotta myöhemmin kirjaa oli myyty yhteensä 18 500 kappaletta. Myynti oli kaksinkertaistanut sen jälkeen, kun se pantiin verkkoon ilmaiseksi saataville. Flint myöntää itsekin, että osa myynnin kasvusta on varmasti tullut myös hänen maineensa ja kirjoittajantaitojensa paranemisesta yleisesti, mutta on silti vaikea väittää, että *Vapaakirjasto* olisi voinut vahingoittaa hänen myyntiään. Asiaa ei myöskään voi selittää sillä, että *Vapaakirjasto* olisi ollut liian tuntematon vaikuttaakseen myyntilukuihin. Vuoden 2001 viimeisellä neljänneksellä sivustolla vierailtiin 130 000 kertaa, lähes 1 500 kertaa päivässä.

Mother of Demons ei myöskään ole yksittäistapaus. Flin-tin parhaiten myynyt kirja on hänen romaaninsa *1632*, joka ilmestyi ensin kova- ja sitten pehmeäkantisena. Hän pani sen *Vapaakirjastoon* saataville samaan aikaan kuin pehmeäkantinen kopio ilmestyi, vuoden 2001 helmikuussa. Seuraavan vuoden huhtikuuhun mennessä sitä oli myyty 34 000 kappaletta. Ilmainen saatavuus verkossa ei tuottanut minkäänlaista tilastoissa näkyvää haittaa. Toinen esi-

merkki on Flintin ja David Draken yhdessä kirjoittama romaani *An Oblique Approach*. Se lisättiin *Vapaakirjastoon* sellaisessa vaiheessa, kun se oli jo ollut myynnissä kaksi vuotta:

Myyntijakso	Myynti
Heinäkuu-joulukuu 1998	30 431 kappaletta
Tammi-kesäkuu 1999	5 546 kappaletta
Heinäkuu-joulukuu 1999	835 kappaletta
Tammi-kesäkuu 2000	795 kappaletta
<i>Tulee näihin aikoihin Vapaakirjastoon</i>	
Heinäkuu-joulukuu 2000	1 161 kappaletta
Tammi-kesäkuu 2001	1 904 kappaletta

An Oblique Approachin myyntiluvut noudattivat alalla yleistä kaavaa: myynti on hyvä heti julkaisun jälkeen ja putoaa sitten olemattomiin. Normaalisti myynnin olisi pitänyt tippua sitä pienemmäksi, mitä pidemmän aikaa teoksen julkaisusta ehti kulua. Myynnin putoaminen olisi saattanut hidastua, mutta normaalisti myynnin ei missään olosuhteissa olisi pitänyt nousta, eikä etenäkään jatkaa nousemistaan vuoden seuraavalla puolikkaalla.

Drake oli myös ollut 20 vuoden ajan tunnettu kirjailija, joten myynnin nousu ei voinut johtua vain siitä, että hän olisi yleisesti tullut vasta nyt tunnetuksi. Saman sarjan toinen kirja, *In the Heart of Darkness*, toisti saman kaavan. Se pantiin *Vapaakirjastoon* samaan aikaan kuin

Oblique Approach ja oli sitä edeltäneenä puolivuotisjaksona myynyt 1 704 kappaletta. Vuotta myöhemmin sitä oli vastaavan jakson aikaan myyty 1 886 kappaletta.²⁹

Näiden tilastojen julkistamisen yhteydessä Flint vertasi tilannetta auton ostamisen yhteydessä tehtyyn koeajoon. Sen sijaan, että autokauppiat olisivat huolestuneita »menettämistään kilometreistä», he tietävät koeajon usein olevan se asia, joka sinetöi ostopäätöksen asiakkaan mielessä. Näin ei toki käy joka kerta. On itse asiassa tavallisempaa, että asiakas poistuu koeajon jälkeen ostamatta autoa. Kun näin käy, autokauppias vain kohauttaa olkapäitään ja tarjoaa koeajoa seuraavalle asiakkaalleen, tietäen sen olevan väistämätön osa kaupantekoprosessia. Jos autokauppiat seuraisivat »piraatteja» vastaan taistelevien toimintatapoja, he eivät antaisi kenenkään edes istua myytävänä olevassa autossa, koeajon tarjoamisesta puhumattakaan.²⁹

Ehkä mielenkiintoisin kokemus *Vapaakirjastosta* on ollut, ettei sen vaikutus ole rajoittunut vain *Baen*-kustantamon julkaisemiin kirjoihin. Kirjailija Mercedes Lackey lisäsi omia, Baen Booksin julkaisemia teoksiaan *Vapaakirjastoon*. Pian tämän jälkeen hänen eräästä toisen kustantajan aiemmin julkaisemasta kirjastaan saamansa myyntitulot moninkertaistuivat! Kun monet huomasivat pitävänsä kirjailijan teoksista, he alkoivat etsiä lisää tämän teoksia riippumatta siitä, mikä kustantamo ne oli alun perin julkaisut.³⁰

Äsken todetun valossa ei liene mikään yllätys, että muutkin kirjailijat ovat todenneet ilmaislevityksen toimivaksi ratkaisuksi. *Creative Commons* on vapaasti käytettävissä oleva lisenssi, jota käyttäen kuka tahansa voi julkaista teoksia. Eri *Creative Commons* -lisenissejä ovat esimerkiksi *Nimeä* (teosta saa hyödyntää miten tahansa, kunhan nimeää alkuperäisen tekijän), *Nimeä-Epäkaupallinen* (teosta saa hyödyntää miten tahansa, kunhan nimeää alkuperäisen tekijän, eikä ansaitse teoksella rahaa), *Nimeä-Tarttuva* (teosta saa hyödyntää miten tahansa, kunhan nimeää alkuperäisen teoksen ja julkaisee mahdollisesti tekemänsä muunnelmat samalla lisenssillä), sekä näiden eri yhdistelmät.

Tieteiskirjailija Cory Doctorow, joka julkaisee kaikki teoksensa myös ilmaiseksi *Creative Commonsin Nimeä-Epäkaupallinen-Tarttuva* -lisenssillä, kirjoitti asiasta seuraavasti³⁰:

»Kirjoitusurani ja *Creative Commons* -lisenssit liittyvät erottamattomasti toisiinsa. Maailman suurin tieteiskirjallisuuden julkaisija, Tor, julkaisi esikoisromaanini *Down and Out in the Magic Kingdom* 9. tammikuuta 2003, vain pari päivää CC:n julkistettua ensimmäiset lisenssinsä. Olin ensimmäinen niitä käyttänyt kirjailija. Julkaisin kirjani tällaisella lisenssillä samana päivänä kuin se ilmestyi kaappoihin. Tähän päivään mennessä olen jo mennyt sekaisin kirjastani otetuista painoksista. Se on käännetty

useammalle kielelle kuin tiedänpöän, ja pelkäästään minun sivuiltani sitä on ladattu yli 750 000 kertaa (en luonnollisestikaan tiedä latausten kokonaismäärää, koska kuka tahansa saa levittää teosta vapaasti). –

– Olen julkaissut kaikki myöhemmät kirjani *Creative Commons* -lisenssillä, mukaan lukien *IDW*:n kuudesta novellistani tekemän sarjakuvaseovituksen. Käytän *CC*:tä puheilleni, artikkeleilleni ja yleisönosastonkirjoituksilleni, ja artikkeleille ja tarinoille joita kirjoitan »tavallisille» lehdille *Forbesista Radariin*. – Nämä lisenssit ovat levittäneet töitäni kaikkialle maailmankolkkiin, joihin en koskaan olisi itse saanut vietyä teoksiani. Saan palautetta sotilaille sijoitetuilta merimiehiltä, kehitysmaissa työskenteleviltä vapaaehtoisilta, lapsilta köyhissä kouluissa ja ihmisiltä, jotka eivät yleensä lue tällaisia juttuja, mutta löysivät työni, koska heidän ystävillään oli mahdollisuus tutustuttaa heidät siihen. Lukijani ovat tehneet teosteni pohjalta lukemattomia remixejä, fanifiktiota, fanitaideteoksia, lauluja, käännöksiä ja muita hyviä ja inspiroivia teoksia, jotka ovat inspiroineet minua ja saaneet minut tuntemaan itseni nöyräksi (ja rikastuttaneet minua!).–

– Kuten Tim O'Reilly sanoo, ongelmani ei ole piratismi vaan tuntemattomuus. *CC*-lisenssit tekevät kirjoistani voikukan siemeniä, jotka leviävät tuulen mukana ja löytävät joka katukivetyksestä jokaisen halkeaman, versoten odottamattomista paikoista. Jokainen siemen on mahdollisuus, tilaisuus jollekulle ostaa kirjastani fyysinen kopio,

tilata minulta teos, kutsua minut pitämään puhe. Myin kerran eräästä artikkelistani uusintapainoksen toimittajalle, joka näki sen roskapostiviestissä. Roskapostittaja oli kopioinut sen viestinsä pohjaan saadakseen sen menemään roskapostisuodattimien ohi. Toimittaja oli lukenut artikkelini, pitänyt siitä, googlettanut minut ja lähettänyt minulle shekin.–

– CC on auttanut minua onnistumaan taloudellisessa mielessä, mutta se auttaa minua menestymään myös taiteellisesti ja eettisesti. Eettisesti siinä mielessä, että CCI-lisenssit sallivat lukijoideni laillisesti tehdä sen, mitä he ovat aina elämässään tehneet: jakaa toisilleen rakastamiaan teoksia, kertoa toisilleen tarinoita siten kuin ihmisillä on tapana. Taiteellisesti siinä mielessä, että elämme kopioinnin aikakautta, jolloin yritykset rajoittaa kopiointia ovat turhia, ja CC-lisenssit antavat minulle tilaisuuden omaksua kopiointi omiin toimintatapoihini sen kiroamisen sijaan. Kirjoittajat ympäri maailmaa ottavat käyttöönsä CC-lisenssejä, synnyttäen siten taiteellisen liikkeen, joka suhtautuu kopiointiin ominaisuutena eikä bugina. Tämä on valtaisan tyydyttävää minulle tietekirjailijana: tässä meillä on taiteilijoita, jotka toimivat kuin eläisivät tulevaisuudessa eivätkä menneisyydessä.»

Cory Doctorow on tähän mennessä julkaissut yhdeksän kirjaa. Hänen ylläoleva puheenvuoronsa julkaistiin *Creative Commonsin* blogissa *Nimeä*-lisenssillä, mikä mahdollisti puheenvuoron lainaamisen tähänkin kirjaan. Tämä to-

dennäköisesti tuo hänelle jälleen muutaman lukijan lisää. Muitakin tapauksia löytyy runsaasti. Paulo Coelho, jonka kirjoja on myyty yli 100 miljoonaa kappaletta ja käännetty 66 eri kielelle, on kertonut kokemuksistaan verkkokopiinnista.

Hänen kirjansa *Alkemisti* oli käännetty venäjäksi, mutta sen levityksessä oli ongelmia, eikä sitä saatu mainostettua. Kirja myi vain tuhat kappaletta vuodessa, ja Coelho päätti panna kirjasta ilmaiskappaleen verkkolevitykseen. Pian tämän jälkeen kirja myi 10 000 kappaletta, sitä seuraavana vuonna 100 000 ja sitä seuraavana yli miljoonan. Hänen kustantajansa oli asiasta hämmentynyt, sillä kirja ei vieläkään ollut saanut yhtään sen suurempaa julkisuutta perinteisessä mediassa, mutta verkossa sitäkin enemmän. Tämän jälkeen Coelho keräsi erilliselle sivulle löytämiään linkkejä kirjojensa piraattikopioihin kaikilla mahdollisilla kielillä. Sen jälkeen hän mainitsi linkin sivulle omassa blogissaan, teeskennellen »törmänneensä siihen sattumalta», ja seurasi vierestä, miten hän teostensa myynti kasvoi rajusti.³¹

Neljä romaania kirjoittanut Peter Watts on pannut kaikki kirjansa verkkoon *Creative Commons* -lisenssillä. Hän kommentoi jälkikäteen tämän todennäköisesti pelastaneen hänen uransa:

»Epäintuitiivinen, mutta kiistämätön totuus on, että *Creative Commons* -reitille lähteminen on pelkästään edistänyt kirjoitusuraani, mikä se nyt sitten onkaan. (Itse asiassa

uskon CC:n pelastaneen urani, pelastettuaan *Blindsightin* siltä unohdukselta, johon se olisi muuten ollut tuomittu.)³²»

Boldrin ja Levine raportoivat kirjassaan *Against Intellectual Monopoly* kahden Yhdysvaltain liittovaltion julkaiseman raportin myynnistä³³. Yhdysvaltojen lain mukaan liittovaltion julkaisuilla ei ole tekijänoikeudellista suojaa. 22. heinäkuuta 2004 julkaistiin *The Final Report of the National Commission on Terrorist Attacks Upon the United States*, vuoden 2001 syyskuun 11. päivän terrori-iskuista kertova raportti. Se panti välittömästi liittovaltion sivuille ilmaiseksi ladattavaksi, ja kaupallisen W.W. Norton -julkaisijan kustantama kopio tuli samaan aikaan myyntiin kirjakauppoihin.

Kahta viikkoa myöhemmin kilpaileva kustantaja, St. Martin's, julkaisi raportista oman laitoksensa. Itse raportin lisäksi siihen oli lisätty *New York Timesin* toimittajien laatimia ylimääräisiä artikkeleita ja analyyseja. Ilmaista versiota ladattiin verkosta arviolta 6,9 miljoonaa kertaa, ja siitä huolimatta niin St. Martin'sin kuin Nortoninkin laitokset pääsivät kirjojen myynnin bestseller-listoille. Nortonin laitosta myytiin 1,1 miljoonaa kappaletta. Kahta vuotta myöhemmin julkaistiin painettuna Irakin sodasta tehty selvitys, joka myös oli vapaasti ladattavissa verkosta. Se nousi nopeasti *Amazonin* 25 parhaiten myydyin kirjan joukkoon, ja vuoden 2006 lopussa se oli kokonaisymyyntinsä puolesta sijalla 191 kaikista *Amazonin* myymistä kirjoista. Ei hullumpaa teokselta, jonka kuka tahansa saattoi ladata verkosta ilmaiseksi.

Kaiken tämän jälkeen tuskin yllättää tieto siitä, että kirjamyynä on ollut verkkoajanakin elinvoimaista. Johanna Nylanderin *Kulturskymning inställd* -raportin mukaan Ruotsin kirjamyynä vuosina 1998 – 2007 kasvoi 1 697 miljoonan tasolta 2 337 miljoonaan euroon, mikä merkitsee lähes 40 prosentin kasvua⁴. Kuluttajat käyttivät vuonna 1995 Yhdysvalloissa yli 25 miljardia dollaria kirjojen ostamiseen, ja vuonna 2007 peräti 56,6 miljardia¹⁷¹⁸.

Suomessa Kirjakauppaliitto ry:n ja Suomen Kustannusyhdistyksen *Suomi lukee* -raportissa vuodelta 2008 todettiin:

»Viimeisen vuoden aikana yksityishenkilöt ostivat kirjoja yhteensä 22 miljoonaa kappaletta. Kappalemääräinen myynä oli kasvanut 10 % viimeisen viiden vuoden aikana. Kirjojen ostamiseen käytetty rahamäärä on samaan aikaan kasvanut 9 %, ja ostetun kirjan keskimääräinen hinta on näin ollen hiukan laskenut. Vuodesta 1995 vuoteen 2003 ostettu kappalemäärä kasvoi 33 prosenttia ja kirjoihin käytetty rahamäärä 54 prosenttia. Ostetun kirjan keskihinta nousi 15 prosenttia. Kirjoihin käytetty rahamäärä kasvoi selvästi nopeammin kuin kotitalouksien käytettävissä olevat tulot ja kokonaiskulutus.»

Tietokone- ja videopeliteitollisuus on myöskin ollut elinvoimaista. Sen myynä oli Yhdysvalloissa 21,33 miljardia dollaria vuonna 2008 (kasvua edellisestä vuodesta kolme miljardia eli 19 prosenttia)²². Suomen pelimarkkinoiden arvo

kasvoi 86,5 miljoonaan euroon, edellisvuoden 80,8 miljoonasta (kasvua seitsemän prosenttia)³⁴. Ruotsissa tietokone- ja konsolipelejä myytiin 2006 kaksi miljoonaa enemmän kuin 1998, liikevaihdon kasvaessa samalla huimat 169 prosenttia⁴. Keskimääräinen yhdysvaltalainen käytti 11,47 dollaria vuodessa videopeleihin vuonna 1996, mutta jo 32,23 dollaria vuonna 2005¹⁷¹⁸.

Osa tietokoneelle pelejä tehneistä on jossain määrin siirtynyt tekemään pelejä vain konsoleille, ilmoittaen syyksi PC-puolen aktiivisen piratismiin. Toisaalta kannattaa muistaa, että PC-pelit ovat olleet luonteeltaan kopioitavin mahdollinen viihdemuoto koko olemassaolonsa ajan. Toisin kuin esimerkiksi musiikin kohdalla, niitä ei koskaan ole ollut saatavilla analogisessa muodossa. Käytännön pakosta niiden on aina myös täytynyt olla sen kokoisia, että niiden kopioiminen on ollut mahdollista. Ne ovatkin olleet aina hyvin aktiivisen kopioinnin ja piratismiin kohteena, mikä ei silti ole estänyt pelialaa kasvamasta yhdeksi viihdeteollisuuden suurimmista haaroista.

Pelialan on periaatteessa mahdollista kiertää piratismiongelma kokonaan. Jo nyt on olemassa merkittävä määrä moninpelejä, jotka pyörivät pääasiassa vain pelintekijän palvelimilla, joihin ihmiset ottavat kotikoneiltaan yhteyden kuukausimaksua vastaan. Periaatteessa sama olisi täysin mahdollista toteuttaa myös yksinpelien kohdalla: ihmiset eivät enää ostaisi pelejä kotikoneilleen pelattavaksi, vaan tietyn määrän peliaikaa palvelimelta, jolla pyörisivät

esimerkiksi kaikki viimeisen kymmenen vuoden aikana julkaistut pelit.

Tämä vaatisi nykyistä nopeampia internet-yhteyksiä, mutta jo nyt ollaan siirtymässä suuntaan, jossa ihmiset pitävät yhä suurempaa määrää tietojaan verkon palvelimilla. (Esimerkiksi tämän teoksen käsikirjoitus sijaitsi kirjoitusvaiheessa Googlen Documents-palvelussa, ilman että siitä olisi ollut erillistä kopiota kummankaan kirjoittajan omalla tietokoneella.) Askel tähän suuntaan on jo nähtävissä esimerkiksi Valve Corporationin sähköisessä Steam-palvelussa, josta ostetut pelit siirtyvät ostajan kovalevylle, mutta osa niistä vaatii verkkoyhteyden varmistukseen kopion laillisuuden ennen jokaista käynnistämiskertaa.

2.4. Kulttuuriala kokonaisuutena

Turun Kauppakorkeakoulun mediaryhmän *Luovan kentän yritystoiminta* -raportti kertoo, että vuonna 2005 kulttuurin ja luovien alojen liikevaihto Suomessa oli lähes seitsemän miljardia euroa, mikä merkitsi 16 prosentin kasvua vuodesta 2000.³⁵ Alan yritysten määrä kasvoi tällä aikavälillä kymmenen prosenttia, mikä on huomattavasti enemmän kuin koko yrityskannan kasvuvauhti (muutosta +6 %). Näiden yritysten työllistämien henkilöiden määrä kasvoi kolme prosenttia. Yhdysvalloissa keskimääräinen kuluttaja käytti eri viihdemuotoihin keskimäärin

496,87 dollaria vuodessa vuonna 1996, ja 766,57 dollaria vuonna 2005^{17 18}.

2.5. Tutkimukset

Tähän asti kattavimman yhteenvedon tiedostonjakamistutkimuksista ovat tehneet Harvardin yliopiston Felix Oberholzer-Gee ja Kansasin yliopiston Koleman Strumpf³⁶. He toteavat mm. seuraavaa:

»Yhteenveto joistakin merkittävimmistä tutkimuksista löytyy taulukosta 5. Kuten listasta näkyy, tulokset ovat risiiriitaisia. Kaksi tutkimusta raportoi tiedostonjakamisen myönteisestä vaikutuksesta myyntiin: Andersen ja Franz (2008) edustavalle otokselle kanadalaisia kuluttajia, ja kapeammin, Gopel ja muut (2006) kokeilemisen vaikutuksesta CD-myyntiin. Valtaosa tutkimuksista katsoo tiedostonjakamisen vähentävän myyntiä, arvioidun vaikutuksen vaihdellessa 3,5 prosentista elokuvien kohdalla (Rob ja Waldfogel, 2007), niinkin korkeaan kuin 30 prosenttiin musiikin kohdalla (Zentner, 2006). Tyypillinen arvio pudotuksesta on noin 20 %.

Eräs näiden tutkimusten implikaatioista on, että muilla seikoilla kuin tiedostonjakamisella on täytynyt olla merkittävä vaikutus myyntiin. Musiikin kohdalla uusien internetpohjaisten viihdemuotojen suosio sekä LP-levyistä CD-levyihin

tapahtuneen siirtymän päättyminen ovat merkittävimpiä selityksiä yleiselle myynnin vähentymiselle (Hong, 2004; Oberholzer-Gee ja Strumpf, 2007). Vaikka monet tutkimukset toteavat myynnin vähenevän, huomattava joukko tutkimuksia toteaa, ettei tiedostonjakaminen vahingoita myyntiä lainkaan (Tanaka, 2004; Bhattacharjee ja muut, 2007; Oberholzer-Gee ja Strumpf, 2007; Smith ja Telang, 2008).

Myynnin vähenemisestä raportoivat tutkimuksetkin löytävät tyypillisesti merkittäviä osa-alueita, joihin tiedostonjakamisella ei ole ollut vaikutusta. Esimerkiksi Rob ja Waldfogel (2006) toteavat keskimääräisen myynnin pudotuksen olevan 20 %, mutta raportoivat, ettei tiedostonjakamisella ollut vaikutusta hittialbumien myyntiin.»

Miksi eri tutkimusten tuloksissa on näin paljon heittoa? Oberholzer-Gee ja Strumpf mainitsevat useita vaikeasti mitattavia seikkoja, jotka saattavat vääristää tuloksia. Merkittäv in ongelma piilee tiedostonjakamisen yleisyyden mittaamisessa. Useat tutkimukset nojaavat kyselyihin, joissa ihmiset saavat itse kertoa, miten paljon he harrastavat tiedostonjakamista. Näin saatujen tulosten luotettavuudesta ei kuitenkaan ole tietoa. Ihmiset saattavat vähätellä laittomaksi tietämäänsä toimintaa, tai vaihtoehtoisesti liioitella sitä ympäristössä, jossa tiedostonjakaminen on muodikasta, kuten monilla yliopistokampuksilla.

Merkittävä osuus ihmisistä, jotka myöntävät harrastuksensa, eivät kerro, montako tiedostoa he ovat varsinaises-

ti ladanneet. Tämä saattaa johtua huonomuistisuudesta tai haluttomuudesta vastata. Toiset tutkimukset yrittävät puolestaan arvioida tiedostonjakamisen yleisyyttä esimerkiksi internet-liittymien määrän kautta. Tässä on kuitenkin se ilmeinen ongelma, että nettiä voi käyttää paljon muuhunkin kuin tiedostonjakamiseen. Esimerkiksi netissä pelattavat tietokonepelit voivat vähentää kiinnostusta musiikin ostamiseen ja siten vähentää musiikin myyntiä.

Paras keino mitata tiedostonjakamista olisi tarkkaila tiedostonjakoverkkoja suoraan, mutta tämä on työlästä ja vaatii huomattavaa teknistä asiantuntemusta, joten sitä tehdään harvoin. Oberholzer-Gee ja Strumpf panevat erikseen merkille, että heidän tarkastelemistaan tutkimuksista vain neljä arvioi tiedostonjakamista suoraan, ja juuri näissä tutkimuksissa todettiin, ettei tiedostonjakamisella ole vaikutusta myyntiin.

2.6. Viihdealan vääristely

Yleisesti ottaen julkisuudessa esitetään tiedostonjakamisen aiheuttamista tappioista paljon suurempia lukuja kuin mikä olisi aiheellista. Tyypillinen laskutapa aloittaa arvioimalla, montako kopiota jostakin teoksesta on levitetty laittomasti. Sitten tämä määrä kerrotaan uuden teoksen myyntihinnalla ja ilmoitetaan saatu luku tiedostonjakamisen aiheuttamana tappiona.

Laskutapa on tietenkin täysin absurdi, sillä se olettaa, että jokainen kopioitu teos olisi ostettu muuten. Koska ihmiset lataavat paljon enemmän kulttuuria kuin koskaan pystyisivät ostamaan, tämä oletus ei voi pitää paikkaansa. Lisäksi laskussa oletetaan, että tiedostonjakaminen todellakin automaattisesti vähentää myyntiä. Kuten olemme nähneet, tämä on vähintäänkin kyseenalaista. Tällaisella laskutavalla onkin aina välillä saatu »tappioita», jotka ovat suurempia kuin mitä kyseisten liiketoiminta-alojen kokonaisvoitot ovat koskaan olleet!

On useita eri syitä, miksi tiedostonjakamista saatetaan syyttää suuremmista tappioista kuin mitä se oikeasti on aiheuttanut. Ensinnäkin, syytösten esittäjät saattavat puhtaasti erehtyä. Ensikuulemalta voisi helposti kuvitella tiedostonjakamisen johtavan merkittäviin myyntitappioihin, jolloin tiedostonjakaminen oletetaan heti ensimmäisenä syyksi myyntilukujen pudotukseen.

Vaikka tiedostonjakaminen ei välttämättä vähentäisikään myyntiä, se heikentää silti levittäjien mahdollisuutta kontrolloida teosten kulutustapoja ja voi pakottaa levittäjät laskemaan hintojaan. Näimmekin jo, miten kulttuurin laaja ilmainen saatavuus aiheuttaa paineita kehittää kuluttajille mieluisampia palveluita, mikä on omiaan laskemaan hintoja ja siten mahdollisesti kokonaistuloja, vaikka myynti kasvaisikin.

Levittäjillä on edelleen motiivi rajoittaa tiedostonjakamista. Poliittisten päättäjien painostamisessa ja kansalais-

mielipiteen muovaamisessa perustelu »joutuisimme muuten laskemaan hintojamme kohtuullisemmalle tasolle» ei kuitenkaan olisi kovin vakuuttava. Sen sijaan tilalle valitaan valheellinen väite siitä, että tiedostonjakaminen olisi pääsyyllinen myynnin laskuun ja uhkaamassa koko alan tulevaisuutta. Tällöin saadaan paljon helpommin ihmisten sympatiat omalle puolelle.

Kolmas vaihtoehto on, että tiedostonjakaminen tarjoaa epäonnistuneiden projektien tekijöille kätevän tekosyy. On paljon helpompi väittää, että »teostamme ei myyty, koska kaikki vain kopioivat sitä maksamatta», kuin »teostamme ei myyty, koska se ei ollut tarpeeksi hyvä» tai »teostamme ei myyty, koska emme osanneet markkinoida sitä tarpeeksi hyvin».

2.7. Vaikuttaisiko laillistaminen näihin lukuihin?

Melko yleinen vastaus tässä luvussa esiteltyihin tutkimustuloksiin ja tilastoihin on, että tiedostonjakaminen ei ehkä vahingoita myyntiä nyt, mutta sen laillistaminen muuttaisi tilanteen kokonaan. Tällaisia väitteitä on olemassa oikeastaan kahta tyyppiä:

Yleisyysväite: Tiedostonjakaminen on tällä hetkellä niin harvinaista, ettei se vielä vaikuta merkittävästi myyntiin. Tiedostonjakamisen laillistaminen muuttaisi asian.

Omatuntoväite: Tämänhetkiset tiedostonjakajat ostavat lataamiaan teoksia vain, koska tietävät toimivansa laittomasti ja haluavat lepytellä soimaavaa omaatuntoaan. Tiedostonjakamisen laillistaminen muuttaisi asian.

Näistä kahdesta **yleisyysväite** on selkeästi heikompi. Kuten ensimmäisessä luvussa todettiin, tiedostonjakaminen on yleistynyt kiihtyvällä vauhdilla, ja etenkin nuorimpien sukupolvien keskuudessa jo enemmistö harrastaa sitä. Kuten ensimmäisessä luvussa todettiin Optulan tutkimusten pohjalta, pelkästään suomalaisissa 15–16-vuotiaissa olisi noin 40 000 aktiivista piraattia.

Kokonaisuudessaan 74 prosenttia ikäluokasta oli joskus elämänsä aikana harrastanut luvaton verkkolataamista – useampi kuin oli osallistunut tappeluun (22 %), harrastanut koulukiusaamista (49 %) tai edes ollut luvatta poissa koulusta (53 %). Optulan tutkimuksessa ei myöskään huomioitu muita tapoja rikkoa tekijänoikeuksia, kuten katsoa *YouTubesta* tai muista vastaavista videopalveluista palveluun luvattomasti lisättyjä videoita.

Ei vaikuta kovinkaan uskottavalta väittää, että tiedostonjakamisen laillisuus vaikuttaisi sen yleisyyteen kovinkaan merkittävästi. Kyseessä on enemminkin sukupolvi- kuin laillisuuskysymys, ja vanhempienkin joukossa sen yleisyys kasvaa jatkuvasti. Kovinkaan uskottavalta ei vaikuta myöskään väite, että tiedostonjakaminen ei tähänastisen harvinaisuutensa vuoksi olisi vaikuttanut myyntiin.

Jos näin olisi, heräisi kysymys, miten paljon tiedostonjakaminen ylipäänsä voisi vähentää myyntiä, jos tähänastisilla lataajamäärillä ei ole juurikaan ollut vaikutusta.

Omatuntoväite on uskottavampi. Kukaan tuskin kyseenalaistaa sitä, etteikö teon laillisuus vaikuttaisi ihmisten halukkuuteen tehdä jotakin asiaa. Teoksen kopioiminen kaverialta, lainaaminen kirjastosta tai ostaminen käytettynä ovat kaikki sellaisia tapoja nauttia teoksesta, jotka eivät perinteisesti ole kerryttäneet alkuperäiselle tekijälle rahaa.

Tästä huolimatta innokkaimmatkin tekijänoikeuksien puolustajat pitävät pääsääntöisesti kirjastosta lainaamista ja käytettynä ostamista täysin hyväksyttävänä ja oikeudenmukaisena. Vaikuttaisi uskottavalta, että tilanne olisi eri, mikäli kirjastot ja käytettyjen teosten myynti olisi aina ollut laitonta. Tämä oletamus ei kuitenkaan sovi yhteen sen kanssa, että monet ostavat teoksia niiltäkin, jotka ovat itse laittaneet niistä ilmaiskopiot vapaaseen jakeluun. Mikäli laillisuus olisi ratkaiseva tekijä, näiden tekijöiden ei luulisi saavan teoksistaan mitään.

Tämä osoittaa sen, etteivät lait ole sama asia kuin käytösnormit, vaikka nämä vaikuttavatkin toisiinsa. Valehtelemista ja seurustelukumppanin pettämistä katsotaan yhteiskunnassa pahalla vaikkei kumpikaan ole laitonta, samaan aikaan kun hyväntekeväisyyteen lahjoittamista pidetään myönteisenä ja sitä tehdään, vaikkei mikään laki vaadikaan sitä. Ne, jotka lataavat teoksia laillisesti tekijöiden luvalla, myös ostavat samoja teoksia, monesta eri

syystä. Jotkut tekevät sitä tukeakseen tekijää ja antaakseen tälle kannustimen jatkaa luovaa työtänsä, toiset tekevät sitä ostaakseen itselleen hyvän mielen, jotkut taas osoittaakseen muille olevansa kulttuurin ystäviä ja »hyviä ihmisiä».

Tekijöiden kannalta tiedostonjakamisen laillisuutta tai laittomuutta paljon oleellisempaa on, että yhteiskunnan yleisesti hyväksymiin normeihin kuuluu tekijän palkitseminen hyvästä työstä. Tämän normin vallitessa tekijät saavat työstään korvausta vaikka tiedostonjakaminen olisi laillista, siinä missä sen puuttuessa tekijät saavat hyvin vähän, vaikka tiedostonjakaminen olisi laitonta (mutta yleistä).

On myös uskottavaa olettaa, että nykyinen keinotekoinen vastakkainasettelu tiedostonjakajien ja tekijöiden välillä syö juuri tätä normia. Kun ihmisiä syytetään varkaiksi ja piraateiksi, on todennäköisempää, että he vastaavat aggressiivisesti pidättäytymällä tekijöiden rahallisesta tukemisesta, kuin että he alkaisivat arvostaa parjaajiaan ja maksaa heille vapaaehtoisesti rahaa. Verkossa onkin nähty useita boikottikampanjoita sellaisia yrityksiä tai taiteilijoita vastaan, jotka ovat tuominneet tiedostonjakamisen tai ryhtyneet oikeustoimiin jakajia vastaan.

Tätä havaintoa tukee myös aiemmin mainittu Optulan tutkimus, jonka mukaan 10 % teoksia vuoden aikana laittomasti ladanneista yhdeksäsluokkalaisista mainitsi yhdeksi motiivikseen »viihdeteollisuuden ylivallan vastustamisen». Mikäli tiedostonjakamisesta tehtäisiin lail-

lista, voitaisiin tästä vastakkainasettelusta päästä eroon ja edelleen vahventaa normia, jonka mukaan hyvästä työstä tulee saada palkkio tavalla tai toisella.

2.8. Ilmaiskilpailu

Yksi merkittävä teosten myyntilukuihin vaikuttava tekijä saattaa olla internetistä laillisesti ilmaiseksi löytyvä sisältö. Kun ihmisillä on mahdollisuus saada töitään ihmisten näkyville ilmaiseksi, he käyttävät sitä myös hyväkseen. Esimerkiksi *Mikseri.net* on suomalainen sivusto, jolle kuka tahansa harrastelija voi lisätä omaa musiikkiaan kaikkien kuunneltavaksi. Tätä kirjoitettaessa sivustolta löytyi yli 122 000 kappaletta, kaikki ilmaiseksi ladattavissa ja kuunneltavissa.

Ulkomaisista sivustoista *Mp3.com* tarjoaa kuuluvuutta vajaan 1 400 artistille, joista valtaosa on lisännyt kuunneltavaksi useampia kappaleita kuin vain yhden. *Jamendo*-palvelussa on laillisesti jaossa yli 27 000 albumillista musiikkia. Myös erikoistuneempia mieltymyksiä palvelevat sivustot ovat suosittuja, ja esimerkiksi uusia versioita eri tietokonepelien taustamusiikeista tarjoavalta *Overclocked Remix* -sivustolta löytyy noin 2 900 eri kappaletta. Yhä suurempi määrä kaupallisesti myynnissä olevaa musiikkia on myös laillisesti kuunneltavissa *YouTube*-videopalvelussa, oikeudenomistajien tehtyä *YouTuben* kanssa sopimukset asiasta.

Ilmaistarjonta ei rajoitu vain musiikkiin. Laadukkaan tekstin tuottaminen ei vaadi samanlaisia rahallisia investointeja kuin laadukkaan musiikin, ja netti onkin täynnä ilmaista tekstiä. Esimerkiksi fiktiota tarjoavalta *Fictionpress.com*-sivustolta löytyy yli 1,2 miljoonaa alkuperäisteosta runoudesta proosaan, lyhyistä novelleista aina täyspitkiin kirjoihin asti. Sarjakuvannälkäiset voivat lukea jotakin lukemattomista ilmaisista nettisarjakuvista, joita kaksi vuotta sitten arvioitiin^{37 38} olevan noin 15 000 – 36 000. Niistä pitkäikäisimpien arkistoista löytyy monta sataa strippiä, ja lisää syntyy säännöllisesti.

Tietokoneohjelmistoja tuotetaan runsaasti ilmaisjake-luun. Ilmainen käyttöjärjestelmä *Linux* on tästä tunnetuin esimerkki, mutta lähes kaikista merkittävistä tuotteista, tekstinkäsittelyohjelmistoista kuvankäsittelyyn, löytyy toimivat ilmaisvastineet. Pelipuolellakin ilmaistarjonta on runsasta, sekä kokonaan uusien pelien että olemassaolevien kaupallisten pelien päälle rakentuvien »modien» muodossa. *DeviantART.com* puolestaan on sivusto, jonne voi lisätä niin kuvataidetta kuin proosaakin. Kesäkuussa 2008 sivustolla oli seitsemän miljoonaa jäsentä ja yli 57,5 miljoonaa teosta. Uusia teoksia lisättiin palveluun noin 75 000 päivässä.

Tekijät käyttävät edellä mainittuja sivustoja usein portfolioina töidensä esittelemisessä. Tämän vuoksi niiden rinnastaminen ilmaistarjontaan saattaa joidenkin mielestä olla outoa. Niillä olevia teoksia ei nimittäin saa käyttää kaupallisesti eikä edes levittää eteenpäin ilman tekijän lupaa.

Onkin totta, ettei niillä oleva materiaali kilpaile suoraan kaupallisen kanssa siinä mielessä, että kuka tahansa voisi ottaa siellä olevaa materiaalia hyödynnettäväkseen. Kuitenkin se kilpailee kaupallisen kanssa epäsuorasti samalla tapaa kuin mikä tahansa muukin ilmaistarjonta. Jos tavalliset ihmiset voivat nauttia ilmaiseksi hyvästä kuvataiteesta, heillä ei ole enää yhtä suurta motivaatiota hankkia sitä jossakin muussa muodossa – olettaen, että tiedostonjakamisen vastustajien »miksi kukaan maksaisi sellaisesta minikä voi saada ilmaiseksikin» -ajattelu pitäisi paikkansa.

Kaikkea verkossa olevaa taidetta ei myöskään ole tehty vain ihailtavaksi, vaan osaksi laajempia teoksia. Tällöin kilpailu on epäsuorempaa, koska näitä muita viihteenmuotoja ei ylipäättään osteta taiteen vuoksi. Silloinkin syntyy kilpailua ihmisten ajasta. Halutessaan pystyy nauttimaan lähes kaikista kulttuurin muodoista ilman, että maksaa mitään tai hankkii mitään luvattomasti. Parhaimmillaan ei edes tarvitsisi hyödyntää kuin yhtä ainoaa sivustoa. Vuorokaudessa on 86 400 sekuntia, tai jos nukkumiseen varataan kuusi tuntia niin 64 800 sekuntia. Pelkästään *DeviantArtiin* lisätään 75 000 teosta päivässä. Tällainen valtaisa ilmaistarjonta ei voikaan olla syömättä myös kaupallista kulttuuria. Aloittelevat tekijät eivät joudu kilpailemaan vain muiden teoksiaan myyvien kanssa, vaan myös kaikkien niiden, jotka jakavat omia teoksiaan ilmaiseksi.

Ilmaistuotannon ja tiedostonjakamisen yhdessä muodostaman kaksipäisen lohikäärmeen olisi kaiken järjen mukaan

pitänyt syödä kaikki kaupallisuus suihin jo aikaa sitten. Osa kulttuurialalla toimivista onkin sitä mieltä, että ala on kriisissä, mutta ei niinkään tiedostonjakamisen vuoksi, vaan tarjonnan runsauden takia ylipäätään. Tätä mieltä on esimerkiksi muusikko, levykauppias ja levy-yhtiön perustaja Tommi Forsström. Hän kirjoittaa³⁹⁴⁰, että nykypäivänä raha on jo la kannut olemasta se asia, joka rajoittaa ihmisten kykyä kuunnella musiikkia. Ilmaiseksi on saatavilla niin paljon musiikkia, niin laittomasti kuin aivan laillisestikin, että suurin ongelma on löytää aikaa kaiken kiinnostavan kuuntelemiseen. Kuluttajien huomiosta on kilpailemassa niin suuri joukko yhtiöitä ja tekijöitä, että muiden kuin valmiiden supertähtien on yhä vaikeampaa saada itseään esille ja myytyä.

Tilanne on hyvä levittäjäyhtiöille, jotka voivat kerätä kokoelmiinsa suuren määrän eri tekijöiden levyjä ja kerätä rahansa myymällä kutakin levyä vain muutaman kappaleen. Tilanne on huonompi niille yksinäisille, joiden levyjä myydään vain muutama kappale. Tässä mielessä laitton tiedostonjakaminen näyttäytyy siis enemmänkin osana suurempaa ongelmaa. Siinä missä yksittäisen ihmisen oli aiemmin suhteellisen vaikea saada käsiinsä musiikkia suuremmasta tarjonnasta, netti on tehnyt siitä nykyisin vallankumouksellisen helppoa. Kuluttajan ja musiikinystävän tilanne on tietenkin erinomainen: musiikkia on kirjaimellisesti saatavilla enemmän kuin ehtii edes kuunnella.

Potti jakautuu kuitenkin yhä suuremmalle määrälle tekijöitä, jolloin kunkin saamat yksittäiset siivut käyvät pienem-

miksi. Vaikka eri alojen kokonaismyynti tai voitot saattavat kasvaa, yksittäiset tekijät eivät välttämättä saa enää yhtä suuria tuloja kuin aiemmin. On ihmisestä kiinni, pitääkö hyvänä vai huonona asiana sitä, että nykyään moni voi saada pienehkön summan siinä missä aiemmin muutamat harvat veivät koko potin. Tukea tälle ajatukselle tulee myös esimerkiksi Antti Peisalta. Hän avasi vuonna 2005 *Levyvirasto.net*-verkkopalvelun, jonka alkuperäinen idea oli tarjota netissä kauppapaikka kotimaiselle pienmusiikille, niin itsenäisille artisteille kuin levy-yhtiöillekin (kasvun tyrehtyttyä se laajeni 2007 myymään myös suurempien yhtyeiden musiikkia). Peisa kertoo⁷:

»Useimmille pienbändeille musiikin myynnistä ei yksinkertaisesti ole hyötyä, sillä kysyntää ei ole tarpeeksi. Tätä väitettä tukee myös myyntitilastot, joita tutkailimme ennen *The Groundin* avaamista. Levyvirastossa reilusti yli puolet pienbändeistä ei myy lainkaan tai vain muutaman levyn. Maailma on muuttunut niistä ajoista, kun kotikylän bändin ihka oikea cd-julkaisu oli kova juttu.»

Sama ilmiö on huomattu myös sanomalehtipuolella: uutiset leviävät verkossa niin tehokkaasti ja helposti ympäri maailman, että kaupallisilla uutisten tarjoajilla on vaikeuksia pärjätä kilpailussa mukana. Ihmiset levittävät *Twitterin* kaltaisten palveluiden kautta jatkuvasti ilmaiseksi tietoja, ja kerran vuorokaudessa painettavat fyysiset lehdet

jäävät toivottomasti jälkeen ja joutuvat julkaisemaan vanhentuneita uutisia. Jopa perinteinen pornoteollisuus kärsii netistä, koska halvalla tehtyjen harrastelijavideoiden saatavuus on parantunut hurjasti. *YouTubea* vastaavat aikuisviihteen ilmaiselvitykseen keskittyvät videopalvelut ovat huippusuosittuja.

Chris Anderson puhuu kirjassaan *Free* siitä, miten internet ja tietotekniikka ovat väistämättä mullistamassa nykyiset liiketoimintamallit. Vaikka tiedostojen kopiointi ja levittäminen ei ole täysin ilmaista vaan niiden säilömiseen tarvitaan sähköä, kovalevytilaa ja nettiliittymiä, kustannukset ovat tarpeeksi lähellä nollaa, jotta voidaan puhua käytännössä lähes ilmaisesta levityksestä. Verkossa toimimisesta tulee väistämättä tietty määrä kiinteitä kustannuksia. Rajakustannukset eli menot, jotka koituvat ylimääräisten kopioiden tuottamisesta kunhan kiinteät kulut on katettu, ovat kuitenkin olemattomia.

YouTube, *Google*, *Facebook* ja *Twitter* ovat kaikki kaupallisia palveluita, mutta siitä huolimatta käyttäjilleen täysin ilmaisia. Kun verkkopalvelu *Yahoo* alkoi tarjota täysin rajoittamatonta määrää tilaa sähköposteille, kovinkaan moni ei yllättynyt. Rajatonta sähköpostitilaa tarjoavan palvelun ilmaantuminen oli ollut vain ajan kysymys. Palveluntarjoajalle koituvat kustannukset rajattoman tilan tarjoamiselle olivat pudonneet käytännössä nolnaan.⁴¹

Tähänastiset kulttuurialan liiketoimintamallit ovat rakentuneet niukkuuden käsitteelle. Teoskappaleiden mo-

nistaminen oli aikoinaan hidasta, kallista ja työlästä. Paul Graham on sanonut, että kustantajat eivät todellisuudessa koskaan aiemmin myyneet sisältöä, vaan pelkkää paperia. Kirjojen ja sanomalehtien julkaisijat määrittelivät tuotteidensa hinnat merkittävässä määrin sen mukaan, miten paljon niiden painattaminen maksoi.⁴²

Kun ihmisten oli vaikea saada teoksia käsiinsä, oli järkeenkäypää maksaa niiden painamisesta ja levittämisestä koituvista kuluista, mutta nykyään tuota vaikeutta ei enää ole. Pelkkä harrastelijoiden vapaaehtoispuhjalta tuottama ilmaismateriaali on saavuttanut ja on saavuttamassa sellaiset mittasuhteet, etteivät kopioiden monistamiseen perustuvat liiketoimintamallit enää missään tapauksessa toimi kovin kauaa.

Sen sijaan on syntynyt kysyntää liiketoimintamalleille, jotka käyttävät hyväkseen ilmaisuuden hyötyjä. Chris Anderson mainitsee kuusi pääkategoriaa, joihin voidaan jakaa tavat tarjota palveluita ilmaiseksi⁴¹:

- »**Freemium**»: Palveluita, joita kuka tahansa voi käyttää ilmaiseksi, mutta maksamalla saa lisäetuja. (*Spotify*ssa maksamalla pääsee eroon mainoksista ja saa tallentaa osan musiikista omalle koneelleen.) Perinteisissä malleissa kappaleiden valmistaminen oli kallista, joten valmistajat antoivat vain muutamia ilmaiskopioita ja toivoivat kuluttajien päätyvän ostamaan monta kertaa ilmaiskappaleiden määrän. Digitaalisissa liikemalleissa tilanne on päinvastai-

nen. Tyypillinen *freemium*-verkkosivusto noudattaa yhden prosentin sääntöä: yksi prosentti kaikista käyttäjistä maksaa saamastaan palvelusta, mikä on tarpeeksi, jotta sivusto on kannattava. Jopa 99 prosentin palveleminen on tarpeeksi halpaa ollakseen käytännössä ilmaista.

– **Mainonta:** Mainostuloilla pyörivät erilaiset sivustot Googlestä Facebookiin. Varsin pieni osuus kaikista käyttäjistä päätyy klikkaamaan mainoksia, mutta se pienikin osuus on tarpeeksi iso kattaakseen ne kulut, joita palvelun tarjoaminen muille edellyttää.

– **Sisäänheittotuotteet:** Kahvia ja olutta myydään Suomessa tyypillisesti tappiolla, jotta ihmiset tulisivat kauppoihin ostamaan niitä ja päätyisivät samalla ostamaan myös kalliimpia tuotteita. Brasiliassa myytiin kaduilla *Banda Calypso* -yhtyeen levyjä, joiden alkuperäisversiot yhtye oli jakanut katukauppiaille tulevissa keikkakaupungeissaan. Katukauppiat saivat täysin laillisesti kopioida ja myydä levyjä ja pitää voitot itsellään. Yhtyeen saapuessa superhalpojen levyjen aallon perässä kaupunkiin liput yhtyeen keikoille oli jo myyty loppuun. Tehtyään menestyksekkään keikan yhtye jatkoi matkaansa – yksityislentokoneella, jonka oli keikkatuloillaan ostanut.

– **Olemattomat rajakustannukset:** Nykypäivää verkossa. Musiikki on lähtenyt leviämään ilmaiseksi jo kauan ennen kuin oli liiketoimintamallia, joka olisi levittänyt sitä. Jotkut tekijät luopuvat rajakustannuksiin perustuvasta liiketoimintamallista ja nojautuvat jonkin muun kategorian

rahanhankintakeinoihin, toiset hyväksyvät sen, etteivät saa tehtyä rahaa taiteella.

– **Palveluiden vaihto:** *Digg*-verkkopalvelussa ihmiset lähettävät palveluun erilaisia kiinnostavia linkkejä ja äänestävät muiden lähettämiä linkkejä joista itse pitävät. Automaattinen ohjelma valitsee suosituimmat linkit ja näyttää ne palvelun etusivulla, auttaen ihmisiä valikoimaan kiinnostavimmat linkit netin valtaisasta sisältömas-
sasta. Palvelun käyttäminen itsessään luo jotakin, jolla on arvoa.

– **Lahjatalous:** Verkkosanakirja *Wikipediaa* kirjoittavat ympäri maailman lukemattomat ihmiset, pääasiallisena motivaationaan auttaa muita saamaan arvokasta tietoa. Altruistisia ihmisiä on aina ollut, mutta olemattomat kustannukset tekevät hyväntekeväisyydestä uudella tapaa helppoa.

Monet kulttuurialan ihmiset panikoivat nähdessään teoksiaan kopioitavan vapaasti, koska he ovat yhä kiinni perinteisessä ajattelutavassa, jossa jokaisen teokappaleen tuottaminen oli kallista. Kun näin oli, olisi ollut mahdoton yhtälö jakaa kalliiseen hintaan suuria määriä ilmaiskopioita ja vielä odottaa ihmisten käyttävän rahaa myynnissä olevien kappaleiden hankkimiseen. Nykyään liiketoiminta voi kuitenkin hyvin pohjautua juuri ilmaiskappaleiden levittämiseen ja virallisten versioiden myymiseen suhteellisen pienelle ostajajoukolle, kohtuullista korvausta vastaan.

Tulevaisuudessa kulttuurintuotanto joutuu entistä kovempaan kilpailuun. Näin olisi joka tapauksessa käynyt, oli laitonta tiedostonjakamista tai ei. Netti on yhtäaikaan sekä antanut pääsyn valtaisaan määrään kaupallista tuotantoa että hajottanut kuluttajien huomion lukemattomien eri tuottajien välille. Seurauksena tuottajat joutuvat keksimään uusia tapoja, joilla tuoda itseään esille. Kuten olemme nähneet, ilmaisuus on hyvin tehokas tapa saada huomiota, mainetta ja rahaa. Yhä suurempi joukko tekijöitä päätyisi joka tapauksessa panemaan teoksiaan ilmaisjakeeluun, mikä pakottaisi muut vähitellen samaan. Nykypäivänä on tavallista, että yhtyeillä on *MySpace*-sivustolla omat sivut, joiden kautta heidän kappaleitaan voi kuunnella ja joiden kautta he hakevat ja saavat julkisuutta.

Paras keino kilpailla ilmaisuuden kanssa on löytää jokin tapa, jolla omasta tuotannostaan voi tehdä kuluttajille maksutonta. Jos näin ei tee, tilanteesta paremmin perillä olevat luovat omat, maksuttomuuteen perustuvat liiketoimintamallinsa. Vaikka laitton tiedostonjakaminen loppuisi tänä päivänä kokonaan, olisivat niukkuuteen perustuvat liiketoimintamallit joka tapauksessa jo altavastaajan asemassa.

Maksuttomuus ei kuitenkaan tarkoita sitä, että tekijöiden välttämättä tarvitsisi tehdä töitä ilmaiseksi. Se tarkoittaa vain sitä, että rahat on saatava muilla keinoin kuin vaatimalla maksua joka ainoasta teoskappaleesta, joka päättyy kuluttajien käsiin. Onneksi lukuisat tälläkin hetkellä menestyksek-

käät liiketoimintamallit näyttävät, että perinteiselle mallille on vaihtoehtoja.

Luvun 2 lähdeviitteet:

- ¹ Businesswire (2008) 2008 U.S. Music Purchases Exceed 1.5 Billion; Growth in Overall Music Purchases Exceeds 10%. http://www.businesswire.com/portal/site/home/permalink/?ndmViewId=news_view&newsId=20081231005304&newsLang=en
- ² Nielsenwire (2010) A Big Music Year for Jackson, Boyle, Swift, Digital Downloads... and Vinyl? 7.1.2010. <http://blog.nielsen.com/nielsenwire/consumer/a-big-music-year-forjackson-boyle-swift-digital-downloads-and-vinyl/>
- ³ YLE Uutiset (2009). Britannian singlemyynnissä ennätysvuosi. 27.10.2009. http://yle.fi/uutiset/viihde/2009/10/britannian_singlemyynnissa_ennatysvuosi_1113924.html
- ⁴ Nylander, J. (2008) Kulturskymning inställd. Timbro.
- ⁵ Suomen Ääni- ja kuvatalennetuottajat ry (2010) Äänitealan kokonaismarkkinat. <http://www.ifpi.fi/tilastot/kokonaismarkkinat>
- ⁶ Suomen Ääni- ja kuvatalennetuottajat ry (2010) ÄKT:n jäsenyhtiöiden äänitteiden kappalemääräinen myynti. <http://www.ifpi.fi/tilastot/vuosimyyni/>
- ⁷ Peisa, A. (2008) Levyvirasto kuilun partaalla. *Monoliitti*. <http://www.monoliitti.com/blog/levyvirasto-kuilun-partaalla/>
- ⁸ TeliaSonera (2009) Telia and Spotify sign exclusive cooperation agreement. <http://www.teliasonera.com/press/pressreleases/item.page?prs.itemId=451361>
- ⁹ Arthur, C. (2009) Spotify starts rent-a-song service. *The Guardian*, 2.10.2009. <http://www.guardian.co.uk/technology/2009/oct/02/spotify-new-offline-service>
- ¹⁰ Cheng, J. (2009) Report: UK file sharing drops, even among teens. *Ars Technica*, 13.7.2009. <http://arstechnica.com/media/news/2009/07/report-more-uk-users-going-thelegal-route-for-music.ars>
- ¹¹ All Party Parliamentary Communications Group (2009) »Can we keep our hands off the net?» – Report of an Inquiry by the All Party Parliamentary Communcations Group. http://www.apcomms.org.uk/uploads/apComms_Final_Report.pdf

- ¹² IFPI (2010). Music market statistics. http://www.ifpi.org/content/section_statistics/index.html
- ¹³ Dagens Nyheter (2009) Artister vinnare i fildelningen. 12.12.2009. <http://www.dn.se/kultur-noje/musik/artister-vinnare-pa-fildelningen-1.1012896>
- ¹⁴ Harding, M. (2008) Steve Knightley on embracing 'piracy'. *Folk & Acoustic with Mike Harding*. <http://www.bbc.co.uk/blogs/folk/2008/08/steve-knightley-on-embracing-p.html>
- ¹⁵ Sandall, R. (2007) Off the record. *Prospect*, 137, 1.8.2007. <http://www.prospectmagazine.co.uk/2007/08/offtherecord/>
- ¹⁶ Säveltäjän Tekijänoikeustoimisto Teosto r.y. (2009) Vuosikertomus 2008.
- ¹⁷ U.S. Census Bureau (2003) Statistical Abstract of the United States: 2002. Section 24, Information and Communications. <http://www.census.gov/prod/2003pubs/02statab/infocom.pdf>
- ¹⁸ U.S. Census Bureau (2009) Statistical Abstract of the United States: 2009.
- ¹⁹ YLE Uutiset 14.11.2008.
- ²⁰ Hickerson, M. (2009) DVD Sales Decline in 2008. *Slice of Scifi*. <http://www.sliceofscifi.com/2009/01/15/dvd-sales-decline-in-2008/>
- ²¹ Kaleva (2009) Elokvateattereille paras tulos neljään vuoteen. 7.1.2009. <http://www.kaleva.fi/plus/index.cfm?j=773601>
- ²² Ortutay, B. (2009) Video game sales top \$21 billion in 2008. MSNBC, 15.1.2009. <http://www.msnbc.msn.com/id/28682836/>
- ²³ Helsingin Sanomat (2009) Hollywood-elokuvilla ennätystuottojen vuosi ulkomailla. 5.1.2009. <http://www.hs.fi/kulttuuri/artikkeli/1135242515942>
- ²⁴ Alanen, A. (2008) There's no business like... *Tieto & Trendit*, 3/2008. http://www.stat.fi/artikkelit/2008/art_2008-05-30_004.html?s=0
- ²⁵ <http://www.youtube.com/montypython>
- ²⁶ Youtube Blog (2009) Watch it on YouTube, then Click-to-Buy. 21.1.2009. <http://www.youtube.com/blog?entry=n-q9Enl2O2Y>
- ²⁷ Flint, E. (2000) Introducing the Baen Free Library. <http://www.baen.com/library/home.htm>
- ²⁸ Flint, E. (2000) Prime Palaver #1: Letters to the Librarian. 20.12.2000. <http://www.baen.com/library/palaver.htm>
- ²⁹ Flint, E. (2002) Prime Palaver #6. 15.4.2002. <http://www.baen.com/library/palaver6.htm>

- ³⁰ Doctorow, C. (2007) Commoner Letter #2 – Cory Doctorow. *Commons News*, 29.10.2007. <http://creativecommons.org/weblog/entry/7774>
- ³¹ Coelho, P. (2008) Creating Universes. *Digital, Life, Design Conference* 08. <http://en.sevenload.com/videos/bljFXZD-DLD08-Day1-Creating-universes>
- ³² Watts, P. (2009) Rip-Off Alert. *No Moods, Ads or Cutesy Fucking Icons (Re-reloaded)*. <http://www.rifters.com/crawl/?p=213>
- ³³ Boldrin, M. & Levine, D.K. (2008) *Against Intellectual Monopoly*. Cambridge University Press.
- ³⁴ Lahti, J. (2009) Suomen pelimarkkina kasvoi 87 miljoonaan euroon. *Digitoday*, 9.1.2009. <http://www.digitoday.fi/bisnes/2009/01/09/suomen-pelimarkkinakasvoi-87-miljoonaan-euroon/2009646/66>
- ³⁵ Turun Kauppakorkeakoulu (2007) Luovan kentän yritystoiminta – elinkelpoisuus ja kehityssuunnat. http://www.digibusiness.fi/uploads/reports/1182411434_luovan_kentan_yritystoiminta.pdf
- ³⁶ Oberholzer-Gee, F. & Strumpf, K. (2009) http://www.unc.edu/~cigar/papers/File-Sharing_and_Copyright_2009-05-16.pdf
- ³⁷ Lacy, S. (2007) Webcomics are profane, explicit, humorous – and influencing trends. *Charleston City Paper*, 21.11.2007. <http://www.charlestoncitypaper.com/gyrobase/Content?oid=oid%3A36337>
- ³⁸ Manley, J. (2007) The Number of Webcomics in the World. *Cosmic Space Blog*. <http://blog.comicspace.com/?p=766>
- ³⁹ Forsström, T. (2008) The Long Tail... or why we're sellin' records retail instead of releasing them. *If Society*. <http://www.ifsociety.com/blog.php?id=26>
- ⁴⁰ Forsström, T. (2009) FREEWARS. *If Society*, 17.2.2009. <http://www.ifsociety.com/blog.php?id=51>
- ⁴¹ Anderson, C. (2008) *Free! Why \$0.00 Is the Future of Business*. *Wired Magazine*, 16-03. http://www.wired.com/techbiz/it/magazine/16-03/ff_free?currentPage=all
- ⁴² Graham, P. (2009) Post-Medium Publishing. <http://www.paulgraham.com/publishing.html>

3. Aivopestyt ihmiset

Olemme käsitelleet tiedostonjakamisen vaikutusta kulttuurin myyntilukuihin ja havainneet, että sen vaikutukset ovat varsin rajallisia. On hyvinkin mahdollista, että sen vaikutukset itse asiassa hyödyttää monia tekijöitä. Olemme myös huomanneet sen kannustavan kaupallisia tahoja kehittämään kilpailukykyisiä uusia palveluita ja todistaneet kaupallisen kulttuurin kukoistavan tiedostonjakamisen aikakaudella.

Niin hyvä asia kuin kaikki tämä edellä kerrottu onkin, tiedostonjakamisen laillistaminen ei olisi yhtään sen vähemmän tärkeää vaikka sen vaikutus olisi selkeästi kielteinen. Se, että nettilataamisen mahdollista haitallista vaikutusta myyntiin käytetään vakavissaan argumenttina sen kieltämisen puolesta, on merkki siitä, että ihmiset on perustavanlaatuisesti aivopesty.

Unohdetaan hetkeksi kulttuuri ja keskitytään tiukkojen tekijönoikeuksien vaalijoiden argumentointiin minkä tahansa muun liiketoiminta-alan kannalta. Missä tahansa muussa tapauksessa ajatus kansalaisoikeuksien rajoittamisesta tietyn liiketoiminta-alan voittojen suojelemiseksi olisi täysin absurdi. Esimerkkinä toimisi vaikkapa tilanne, jossa polkupyöriteollisuus toteaisi tee-se-itse-ihmisten omaksi ilokseen harjoittaman polkupyörien rakentelun vähentävän heidän voittojaan ja pyytäisi eduskuntaa siksi kieltämään polkupyörien rakentelun yksityishenkilöiltä. Heidän

edustajansa naurettaisiin ulos ennen kuin he olisivat edes ehtineet esittää pyyntöään loppuun saakka.

Jostain syystä tätä pidetään kuitenkin täysin asiallisena perusteluna, kun kyse on kulttuurialan intresseistä. Se voisi olla *jossain määrin* perusteltua, jos tiedostonjakaminen todella olisi tuhoamassa kaikkea kulttuurin tuotantoa ja jos yhteiskunta todella menettäisi kaiken uuden kulttuurin tiedostonjakamisen seurauksena. Olemme kuitenkin osoittaneet, ettei tämä pidä paikkaansa. Kaupallinen kulttuurintuotanto ei ole vakavasti – jos lainkaan – kärsinyt tiedostonjakamisesta. Lisäksi internet on täynnä harrastelijapohjaista ja lähes ilmaiseksi tuotettua kulttuuria.

Tiedostonjakamisen vastustajat pyrkivät todennäköisesti luomaan jonkinlaisen eron polkupyöräesimerkin ja tiedostonjakamisen välille, mutta todellista eroa on vaikea löytää. Kopiointi ei ole varkautta vaan kopion luomista. Jos joku päätyykin olemaan ostamatta netistä kopioimansa tuotteen, hän on vain tehnyt päätöksen olla ostamatta jotakin.

Toiminta ei voi olla rikollista pelkästään sen perusteella, että se kannustaa ostamattomuuteen. Eihän laki kiellä boikottikampanjoitakaan. Myyjän kyvyttömyys tarjota palvelua, jota potentiaalinen asiakas olisi halukas hyödyntämään, on myyjän virhe, ei asiakkaan. Jos kopioija sai itselleen tuotteen, joka on hänelle yhtä hyvä tai parempi kuin kaupassa myyty, olisi päätöntä pitää tätä rikollisena.

3.1. Sähköiset jokamiehenoikeudet

Tiedostonjakamisen vastustajien kuulee ajoittain esittävän kysymyksen: »Miksi kenellekään olisi oikeutta käyttää tuotetta, josta ei ole maksanut?» Tämä kysymyksenasettelu on valitettavan kaupallisuuskeskeistä ajattelua. Kaikki mielle-tään kulttuurin suhteen joko tuottajiksi tai kuluttajiksi, ilman mahdollisuutta sijoittua jonnekin muualle. Tällainen ajattelu ei istu kovin hyvin yleiseen oikeuskäsitykseen, mistä löytyykin hyvä esimerkki: jokamiehenoikeudet.

Suomessa ja muissa Pohjoismaissa on pitkään ollut periaatteena, että toisen mailla liikkumiseen ei tarvita erillistä lupaa. Kenellä tahansa on oikeus kulkea, teltailla, poimia marjoja, onkia ja veneillä myös muiden omistamilla mailla ja vesialueilla ilman velvollisuutta maksaa toiminnastaan, kunhan maiden omistajalle tai maille ei koidu siitä kohtuutonta haittaa. Kukaan ei kyseenalaista tätä periaatetta kysymällä, miksi kellään pitäisi olla oikeus hyötyä muiden omistamista maista maksamatta siitä.

Samoin kuin tiedostonjakamisenkin kohdalla, toisten maiden käyttäminen omaksi ilokseen olisi mahdollista laskea kaupalliseksi hyötymiseksi. Vastaavasti kuin tiedostonjakaja säästää rahaa sillä ettei osta kaikkia lataamiaan tiedostoja, myös retkeilijät säästävät rahaa, koska eivät joudu maksamaan harrastuksestaan maanomistajalle. He voivat jättää torilla myytävät marjat tai sienet ostamatta poimituaan niitä maasta ilmaiseksi.

Silti jokamiehen oikeuden mieltäminen jonkinlaiseksi kulttaja–tuottajasuhteeksi olisi suomalaiselle täysin vierasta. Kyseessä ei yksinkertaisesti ole kaupallinen suhde. Sen sijaan jokamiehen oikeudella turvataan mahdollisuus johonkin merkityksellisempään, johonkin joka koetaan elintärkeäksi osaksi suomalaista elämäntapaa. Se on, kuten nimestäänkin kuuluu, kaikille uskontoon, rotuun, kansalaisuuteen tai varallisuuteen katsomatta kuuluva perusoikeus. Mikäli joku hyötyy jostakin toiminnasta eikä se erityisesti haittaa ketään, sitä ei ole mitään perustetta kieltää. Ei, vaikka sen kieltämisellä voitaisiinkin varmistaa osalle jossain määrin suuremmat tulot tai parempi asema kuin muuten.

Jokamiesajattelua on oikeudellisesti sovellettu myös kulttuuriin. Kirjastot ovat kaikille vapaita ja ilmaisia käyttää. Kirjastojen olemassaolo on kyllä johtanut apurahajärjestelmään, jonka rahoituksesta käytetään usein harhaanjohtavaa »kirjastokorvaus»-termiä. Vaikka apurahajärjestelmän olemassaoloa perustellaankin sillä, että se on korvaus tekijöille, se ei ole varsinainen tekijänoikeuskorvaus eikä sitä esimerkiksi makseta lainauskertojen perusteella. Sen rinnalle lisättiin vuoden 2006 lopussa varsinainen, tekijänoikeusjärjestöjen kautta tilitettävä korvaus, joka muistuttaa enemmän todellista tekijänoikeusmaksua. Tämä muutos tehtiin vain, koska Euroopan unionin direktiivi vaati sitä. Sivistysvaliokunta oli lainmuutosta käsitellessään huolestunut siitä, että se saattaisi vaikeuttaa kirjastolaitoksen toimintaa¹. Suomessa ei toisin sanoen ole pidetty yleisesti tar-

peellisena, että tekijöiden tarvitsisi saada korvaus kaikesta teostensa käytöstä.

Kulttuurin saatavuutta on pidetty jokamiehenoikeuksien kaltaisena yleisenä perusoikeutena. Kirjastokäyttöä alun perin korvaamaan säädetty apurahajärjestelmä oli enemmän keskittynyt kulttuurin vaalimiseen yleisesti. Apurahoja ei riittäisi jokaiselle kirjailijalle, mutta ne auttaisivat silti pitämään suomalaista kulttuuria kokonaisuutena elinvoimaisempana. Merkityksellistä ei ole ollut niinkään yksittäisten tekijöiden hyöty, vaan kulttuurin hyöty kokonaisuutena. Suomessa ajatusta tiedostonjakamisen ja kirjastotoiminnan periaatteellisesta samankaltaisuudesta on aiemmin tuonut esille esimerkiksi Vantaan kaupungin kirjaston informaattikko ja kirjastoalan tekijänoikeusryhmässä 12 vuotta jäsenenä ollut Heikki Poroila².

Kirjastotoiminnasta ja tiedostonjakamisesta koituvat hyödyt ovat varsin samanlaisia: ne lisäävät kaikkien saatavilla olevan kulttuurin määrää. Kaikkein suurimpia hyötyjiä ovat vähävaraiset, joilla ei olisi muutoin varaa ostaa läheskään kaikkea sitä kulttuuria: alaikäiset, työttömät, eläkeläiset. Ei sovi myöskään unohtaa köyhempiä maita, sillä toisin kuin kirjastojen kohdalla, maantiede ei rajoita tiedostonjakamista.

Monissa Itä-Euroopan maissa tulotaso voi hyvin riittää internet-yhteyteen, mutta selkeästi pienempään määrään rikkaiden maiden hinnoilla ostettavaa kulttuuria. Jos tiedostonjakamisen rajoittaminen lopetetaan, onkin

Laki eräistä kirjailijoille ja kääntäjille suoritettavista apurahoista ja avustuksista

1 § Valtion varoista jaetaan vuosittain kirjailijoille ja kääntäjille sen johdosta, että heidän kirjoittamiaan tai kääntämiään kirjoja pidetään maksuttomasti käytettävissä yleisissä kirjastoissa, apurahoja ja avustuksia, joiden kokonaismäärä on 10 prosenttia edellisenä kalenterivuonna kuntien ylläpitämiin yleisiin kirjastoihin hankittuun kirjallisuuteen käytetystä rahamäärästä. Apurahojen ja avustusten kokonaismäärästä myönnetään 90 prosenttia kaunokirjallisuuteen kuuluvien teosten tekijöille ja kääntäjille sekä 10 prosenttia tietokirjallisuuteen kuuluvien teosten tekijöille ja kääntäjille. Niitä ei kuitenkaan myönnetä tieteellisten tutkimusten tai oppikirjojen taikka niihin rinnastettavien teosten tekijöille tai kääntäjille. Tämän lain nojalla apurahoja ja avustuksia voivat saada kirjailijat ja kääntäjät, jotka asuvat tai ovat asuneet pysyvästi Suomessa ja joiden kirjallinen työ rikastuttaa kulttuurielämää Suomessa. ...

2 § Edellä 1 §:n 2 momentissa mainituista osuuksista jaetaan kummastakin apurahoina 76 prosenttia luovaa kirjallista työtä tekeville kirjailijoille ja 16 prosenttia kirjojen kääntäjille sekä avustuksina 8 prosenttia iäkkäille kirjailijoille ja kääntäjille, jotka elävät ahtaissa taloudellisissa oloissa, ja erityisissä tapauksissa kirjailijoille ja kääntäjille, jotka sairauden tai työkyvyttömyyden johdosta ovat joutuneet taloudellisiin vaikeuksiin.

edessä suurin kulttuurillinen vallankumous sitten kirjastolaitoksen synnyn. Syntyy tilanne, jossa mikä tahansa maailmassa koskaan tuotettu kulttuuri on kenen tahansa saatavilla muutamalla hiirenpainalluksella. Teknologia on tehnyt tämän täysin mahdolliseksi, ja enää vain lainsäädännölliset rajoitukset ovat esteenä vallankumouksen toteutumiselle.

Siinä missä kirjastot kannustavat lukemisharrastukseen, kulttuurin parempi saatavuus kannustaa sen suurempaan arvostamiseen. Toinen tämän teoksen kirjoittajista latsi netistä musiikkia ensimmäisen kerran ala-asteella. Hänen vanhemmistaan kumpikaan ei kuunnellut musiikkia kovinkaan usein, joten television ja videopelien taustamusiikkia lukuunottamatta internet oli oikeastaan ainoa kanava, jonka kautta hän altistui musiikille. Hän olisi voinut käyttää viikkorahojaan ostaakseen musiikkia, mutta siihen ei luonnollisestikaan ollut syytä niin pitkään kun hän ei edes tiennyt, että jotain sellaista kuin »hyvä musiikki» oli olemassa. Lisäksi tietyn pisteen jälkeen hän alkoi muutenkin käyttää viikkorahojaan pääasiassa kirjoihin tai tietokonepeleihin, joten hänen kulttuuriin käyttämänsä rahan kokonaismäärä olisi joka tapauksessa pysynyt samana.

Musiikin lataaminen johti siihen, että hän alkoi tajuata hyvääkin musiikkia olevan olemassa. Se antoi hänelle mahdollisuuden nauttia jostakin, josta hän ei muuten olisi voinut tehdä, ja innosti hänet välillä ostamaan CD-levyjä. Jos hän olisi ollut musiikillisempi, hän olisi ehkä saattanut

alkaa tehdä musiikkia itsekin. Sitä mukaa kun hänellä on alkanut olla enemmän rahaa, hän on alkanut maksaa musiikista useammin. Nykyään, kiitos *Spotify*n, *YouTube*n ja ilmaisen harrastelijamusiikin, hänen ei tarvitse enää rikkoa lakia löytääkseen helposti uutta musiikkia.

Yhdysvaltalainen Fleet Foxes -yhtye julkaisi ensimmäisen kokonaisen albuminsa vuonna 2008. Se sai välittömästi kehuja alan lehdissä ja saavutti parhaimmillaan kolmannen sijan Britannian myyntilistoilla. Ensimmäisen viiden kuukauden aikana levyä myytiin Euroopassa yli 200 000 kappaletta³ ja se oli vuoden loppuun mennessä äänestetty parhaaksi levyksi Saksassa, Ruotsissa, Norjassa, Alankomaissa, Italiassa, Belgiassa ja Iso-Britanniassa ilmestyneissä julkaisuissa⁴. BBC:lle antamassaan haastattelussa⁵ yhtyeen laulaja Robin Pecknold kertoi tiedostonjakamistaustastaan:

»...Sillä tapaa löysin lähes kaiken kun olin teini-iässä – isäni toi kotiin modeemin. Sillä tapaa altistuin lähes kaikelle musiikille jota rakastan tänä päivänä, ja se on edelleen helpoin tapa löytää todella harvinaista tavaraa. Sama pätee ehdottomasti kaikkiin minun ikäisiini artisteihin...

...Mitä enemmän musiikkia muusikot saavat kuulla, sitä monipuolisemmaksi musiikki kehittyi taiteenmuotona...

...Julkisuuteen on nousemassa joukoittain uusia, loistavia yhtyeitä, ja ne tekevät parempaa musiikkia kuin mitä tehtiin ennen *Napsteria*.»

Tiedostonjakamista voisikin verrata siihen, miten koulu- ja korkeakoululaitokset Suomessa toimivat. Usein on sanottu, että nykyaikana tekijät ja kuluttajat ovat yhä vaikeammin eroteltavissa toisistaan. Tällä tarkoitetaan yleensä sitä, että tavallistenkin netinkäyttäjien on entistä helpompi luoda omaa materiaaliaan ja julkaista sitä. Kyse on aivan todellisesta ilmiöstä, mutta lausahdusta voi tarkastella toisellakin tapaa: myös tekijät harrastavat kasvavassa määrin tiedostonjakamista.

Sydsvenskan-lehti raportoi vuonna 2008, että haastatelluista ruotsalaisista muusikoista 59 prosenttia oli itse harrastanut laitonta tiedostonjakamista. Jutussa todettiin asian olevan jossain määrin sukupolvikysymys. Nuoremmat tekijät olivat valmiimpia sallimaan tiedostonjakamisen, koska he olivat itse kokeneet sen hyödyllisyyden aikana, jolloin heillä itsellään ei ollut paljoa rahaa.⁶

Tämä vertautuu koululaitoksen nauttimaan yleiseen tukeen. Valtaenemmistö aikuisista ei paheksu sitä, että lapsille ja nuorille kustannetaan ilmainen koulutus, sillä he ovat itsekin pääseet aikoinaan nauttimaan siitä. Jos julkin varoin tuettua koulutusjärjestelmää ei vielä olisi, ja se päätettäisiin luoda nyt, se kohtaisi todennäköisesti paljon enemmän vastustusta. Ihmisethän joutuisivat kaiken aikaa maksamaan veroina asiasta, jota he itse pääsisivät hyödyntämään vain osan ajan elämästään!

Pohjoismaiset hyvinvointiyhteiskunnat ovat rakentuneet periaatteelle, että kansalaiset ovat lapsuudessa ja van-

huudessa nettosaajia ja työikäisenä nettomaksajia. Monet julkiset palvelut, tieverkosta sairaanhoitoon, hyödyttävät kaikenikäisiä, mutta nuorimmat eivät maksa niistä suoraan. Myös tiedostonjakaminen ja kulttuurin tekeminen sopivat hyvin tähän malliin. Tiedostonjakamisesta hyödyttään eniten lapsena ja nuorena, jolloin ei olisi varaa muuten hankkia samaa määrää teoksia. Vanhempana aletaan maksaa omaa osuutta takaisin ryhtymällä kulttuurin tuottajiksi ja ostajiksi. On totta, että läheskään kaikki tiedostonjakamista harjoittavat eivät päädy luomaan teoksia, mutta eivät myöskään kaikki korkeakouluja hyödyntävät päädy sille alalle, jolle kouluttautuvat. Kaikille opetetaan peruskoulussa uskontoa, matematiikkaa, äidinkieltä, kuvataidetta ja musiikkia, mutta läheskään kaikki eivät päädy käyttämään tätä hyväkseen ansaitakseen rahaa.

Ei olekaan ihme, että kulttuuriala pyrkii rajoittamaan tiedostonjakamista. Myyntitulojen varmistaminenhan olisi paljon vaikeampaa, jos yhtäkkiä joutuukin kilpailemaan *kaiken koskaan tuotetun* kulttuurin kanssa, kun aiemmin ihmisten saatavilla ollut valikoima oli rajallisempi. Silloin kun kuluttajat joutuivat keskittämään rahankäyttönsä pienemmälle tekijäjoukolle, oli luonnollisesti helpompaa ansaita sisältöjä luomalla luomalla.

Tiedostonjakamisen aikakaudella kuluttajat, jotka ostavat kulttuuria, ovat aiempaa valikoivampia. Joidenkin tekijöiden myyntitulot varmasti putoavat, mutta se ei johdu siitä, etteivätkö ihmiset enää ostaisi, vaan siitä, että ostaji-

en kriteerit ovat tiukempia. Nykyään on helppoa käydä läpi tuhansienkin tekijöiden tuotteita ja kokeilla. Koska varaa on vain pieneen murto-osaan tarjolla olevista tuotteista, vain parhaat valikoituvat niiksi, joista todella ollaan valmiita maksamaan.

Ostopäätökset ovat siten tiukemmassa yhteydessä todelliseen laatuun kuin koskaan aiemmin. Edes pelkät suuret mainostusbudjetit eivät enää yhtä hyvin takaa myyntinestystä. Uutispalvelu *Digitoday* raportoi 30.7.2008⁷:

»Elokuvateollisuudelle ikävä esimerkki ensi-illan läheisyydessä tapahtuvasta piratismista on vuonna 2003 ilmestynyt *Hulk*-elokuva. Aikainen raakaversio Ang Leen ohjaamasta elokuvasta päätyi piraateille jakoon internetiin jo pari viikkoa ennen ensi-iltaa. Piraattiversion nähneet sarjakuvafanit reagoivat negatiivisesti elokuvaan internetin foorumeilla ja keskustelupalstoilla jo ennen ensi-iltaa. Sen koettiin vähentäneen merkittävästi elokuvan katsojamääriä.»

Tai kuten Seppo Uimonen kirjoitti *Voima*-lehdessä, pohtiessaan päätöstään myydä kokoelmastaan pois 200 CD-levyä pilkkahinnalla⁸:

»Jäin kuitenkin miettimään miksi en enää pitkään aikaan ollut kuunnellut kyseisiä levyjä. Levyt olivat omassa genressään kaupallisesti menestyneitä ja useimmat ihan kohdullisesti tuotettuja. Tajusin vihdoin mikä yhdistävä tekijä

levyjen välillä oli: se, että olin ostanut levyt ennen kuin minulla oli mahdollisuutta koekuunnella levyjä internetin kautta. Vasta tietoverkkojen kautta kuuntelu vapautti musiikkimakuni koska löysin siten pieniä artisteja joiden musiikki oli liian erikoista markkinavoimille, niitä jotka eivät halunneet osallistua markkinakoneiston toimintaan tai jotka eivät vain yksinkertaisesti halunneet tehdä numeroa itsestään.»

3.2. Taloustieteellinen näkökulma

Kyynisempi lukija saattaisi pitää naiivina tarkastelun siirtämistä pois tuottaja-kuluttajasuhteesta. Täytyyhän tekemisen olla tekijöillekin kannattavaa, ei tiedostonjakamisen sallimisesta voi keskustella ottamatta huomioon taloudellisia seikkoja! Asian tarkasteleminen taloustieteen näkökulmasta ei automaattisesti tarkoita sitä, että pitäisi ajatella kaikkien kulttuuria käyttävien olevan jonkinlaisessa sopimussuhteessa tekijöihin. Päinvastoin, taloustieteellinen lähestymistapa voi auttaa huomaamaan, ettei tällainen ajattelutapa ole kannattava.

Tyypillinen tiedostonjakaja lataa itselleen paljon enemmän teoksia kuin minkä ostamiseen hänellä ikinä olisi varaa. Hieman toisin ilmaistuna tämä tarkoittaa, että *yhteiskunta hyötyy tiedostonjakamisesta enemmän kuin kärsii*. Ihmisillä olevien teosten määrä kasvaa enemmän kuin mitä

jakaminen vähentää niiden tekemistä. Jos tiedostonjakaminen todella johtaisi siihen, ettei kukaan ostaisi enää yhtään mitään, päitisi tämä vain vähän aikaa ja tekisi tiedostonjakamisesta nopeasti haitallista. Kuitenkaan mikään siitä, mitä olemme tähän asti nähneet, ei tue ajatusta tiedostonjakamisesta kulttuurin tukahduttajana.

Vapaasta tiedostonjakamisesta koituvat hyödyt eivät kuitenkaan jää tähän.

Edellisessä luvussa mainittiin ruotsalainen *Spotify*, joka tarjoaa ennennäkemättömän laajan ja tasokkaan musiikkipalvelun. Unelma maailman kaikesta musiikista muuttaman hiirennäpäytyksen ulottuvilla ei välttämättä ole mitenkään kaukana.

On kuitenkin hyvin kyseenalaista, olisiko sen kaltaista palvelua ikinä päässyt syntymään ilman tarvetta kilpailulla tiedostonjakamisen kanssa. Suurilla levy-yhtiöillä ei olisi ollut kerrassaan mitään motiivia muuttaa vakiintuneita ja hyvin toimivia liiketoimintamalleja. Levy-yhtiöt joutuivat kuitenkin heräämään siihen, etteivät ne enää olleetkaan ainoita musiikinlevittäjiä. Kun kulttuurinnälkäisille ihmisille tarjotaan mahdollisuutta ilmaiseen latailuun, he tekevät sitä laillisesti. Jos ei tarjota, he tekevät sitä laittomasti.

Tiedostonjakaminen pakottaa kulttuurialan ehtojen saanelemisen sijaan toimimaan kuluttajien ehdoilla ja tarjoamaan sellaisia palveluita, joita kuluttajat haluavat käyttää. Toistaiseksi *Spotify*-tyyppiset palvelut eivät tuo yhtä hyviä rahavirtoja kuin perinteinen malli. Asia voi tietenkin

muuttua, mikäli palvelu saisi esimerkiksi miljardi käyttäjää, mikä ei vaikuta mitenkään mahdottomalta.

Kun muutkin kuin vain oikeudenomistajat voivat kopioida ja muokata jotakin materiaalia, sille keksitään paljon enemmän käyttötarkoituksia, jotka oikeudenomistajatkin lopulta omaksuvat nähtyään niiden hyödyllisyyden. Tämä ei rajoitu vain kulttuuriin. Käytettävyytutkimuksissa on huomattu, että valmistajien omille tuotteilleen tarkoittamat käyttötavat ovat vain pieni osa niistä käyttötavoista, joita ihmiset niille löytävät käytännössä.

Syykin on ilmeinen. Valmistajalla on palveluksessaan vain pieni joukko väkeä, joka yleensä lähtee tekemään tuotetta tiettyä käyttötarkoitusta varten ja ajattelee sitä lähinnä tästä näkökulmasta. Kun tuote sitten pääsee myyntiin ja leviää ihmisten keskuuteen, sitä aletaan soveltaa monissa hyvinkin erilaisissa olosuhteissa ja sille keksitään tarkoituksella tai sattumalta uusia käyttötapoja.

Monet organisaatiouudistukset, joissa vanhaa tekniikka korvataan uudella, epäonnistuvat tai vaikeutuvat, koska uudistajat eivät ole ymmärtäneet kaikkia niitä tapoja, joilla vanhaa tekniikkaa on voitu käyttää. Seurauksena on voinut tapahtua niin, ettei uusia laitteita ole enää voitukaan käyttää samaan tarkoitukseen kuin vanhoja. Käytettävyytutkijat painottavatkin olemassaolevien laitteiden kaikkien käyttötapojen perusteellista kartoittamista ennen kuin aletaan suunnitella korvaavia laitteita.⁹

Vapaampi, hajautettu toimintatapa johtaa luontaisesti

tehokkaampaan leviämiseen ja levitykseen kuin keskitetty, tiukkaan säädelty. Ennen vanhaan elokuvat saatettiin julkaista Yhdysvalloissa monta kuukautta ennen kuin ne tulivat Eurooppaan. Ensin ne näytettiin teattereissa, minkä jälkeen kului pitkä tovi ennen DVD-julkaisua. Nykyään ei enää tarvitse odottaa: kun teos ilmestyy Yhdysvalloissa, siitä ilmestyy tiedostonjakoverkkojen kautta hyvin nopeasti kopio eurooppalaisten saataviin. Mikäli teatterilevityksessä olevasta elokuvasta ei ole DVD-versiota, ihmiset voivat ladata sen netistä ja polttaa itse DVD:lle. Tämäkin kehitys on saanut perinteiset tahot reagoimaan. Oscar-voittaja, elokuvaohjaaja Steven Soderbergh julkaisi *Bubble*-elokuvansa samanaikaisesti teattereissa, DVD:llä, ja HDTV-levitykseen. Hän kommentoi asiaa *Wired*-lehdelle:

»Mieti mitä tahansa suosittua elokuvaa, joka on julkaistu viimeisen neljän vuoden aikana. Se on ollut julkaisupäivästään lähtien saatavilla kaikissa formaateissa. – Ilmiötä kutsutaan piratismiksi. Peter Jacksonin *Sormusten herra*, *Ocean's Eleven*, *Ocean's Twelve* – näin ne kaikki piraattikaupassa ensi-iltana. Samanaikainen julkaisu on jo tätä päivää. Koetamme vain saada tämän toimintatavan haltuumme.»¹⁰

Vakiintuneet ja hyvin menestyvät yritykset ovat aina haluttomia tekemään Uudistuksia – hyvästä syystä. Kaikki markkinoita radikaalisti muuttavat uudistukset ovat riski, joka saattaa vaarantaa saavutetut tulot ja markkinaosuuden.

Niinpä nykyisessä järjestelmässä valtaosa kulttuurituotteiden oikeuksista on keskittynyt hyvin pienelle joukolle suuryrityksiä. Kun niillä ei ole intressiä tukea uusia kulttuurimuotoja ja tapoja käyttää tai hankkia kulttuuria, kehitys hidastuu.

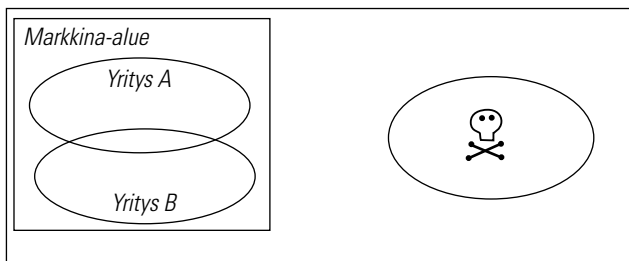
Niillä on päinvastoin päämääränä *rajoittaa* kulttuurin käyttötapoja ja saatavuutta. Jos elokuva voidaan myydä porrastetusti vain yksi formaatti kerrallaan, voitot saadaan maksimoitua. Kun DVD:t vielä varustetaan aluekoodeilla ja kielletään keinot aluekoodien kiertämiseksi, voidaan laskea köyhälle ja rikkaalle alueelle niin kallis myyntihinta, jolla tarpeeksi moni on vielä halukas ostamaan tuotteen.

Japanilainen populaarikulttuuri on viime vuosina tehnyt Suomeen tehokkaan maihinnousun, niin animaatioiden kuin sarjakuvienkin muodossa. Siihen liittyy voimakkaasti fansub- ja skanlaatio-kulttuuri, jossa harrastelijat kääntävät länsimaissa julkaisemattomia animaatioita ja sarjakuvia ja jakavat niitä eteenpäin muille kiinnostuneille. Tämä on merkittävästi vaikuttanut japanilaisen kulttuurin suosioon muualla maailmassa ja on myös johtanut siihen, että sitä on alettu levittää länsimaihin virallisikin teitä selkeästi aiempaa tehokkaammin ja voimallisemmin.

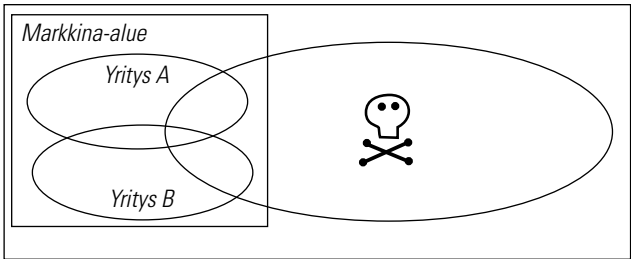
Yhdysvalloissa osa animen virallisista maahantuojista aloitti fansubbausryhminä, jotka aikansa laitonta kääntämistä ja kopiointia harrastettuaan alkoivat tehdä samaa lupien kanssa ja työkseen. Suomessa japanilaisen populaarikulttuurin ympärille syntyneitä yhteisöjä ja ilmiöitä tarkastellut Katja Valaskivi kuvailee¹¹ laittomien käännösten merkitystä:

»Useimmat vastaajat korostivat, että ilman laitonta kierrätystä manga ja anime olisi jäänyt marginaali-ilmiöksi Suomessa. Useimmissa vastauksissa korostui se, että laitonta materiaalia käytetään usein siksi, että lailliset julkaisut puuttuvat kokonaan. Usein mainittu syy katsella laittomia käännösversioita virallisten käännösten sijaan oli mahdollisuus tutustua uutuuksiin ennen kuin ne virallisesti tulevat myyntiin. Fanikäänös on eräänlainen suositus: joku toinen harrastaja on jo pitänyt sarjaa niin kiinnostavana, että se on kannattanut kääntää. Monet kertoivatkin päättävänsä fanikäännöksiä lukemalla tai katsomalla sen, mitä haluavat ostaa virallisina versioina.»

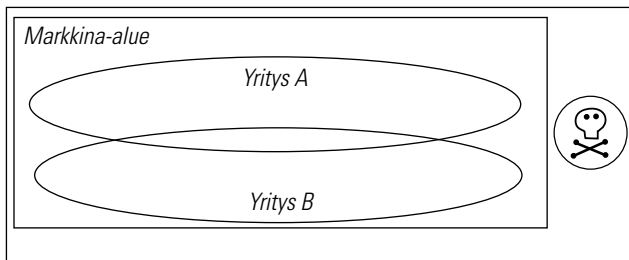
Laiton kopiointi tuottaa yhteiskunnallista lisäarvoa luodessaan tehokkaampia jakelureittejä ja kokonaan uusia markkinoita ja kulttuurimuotoja. Matt Mason puhuu kirjassaan *Pirate's Dilemma*⁶ »piraattidilemmasta». Aluksi kopiointia tapahtuu pääasiassa sellaisella alueella, jolle yritykset eivät ole muutenkaan tulleet, eikä se uhkaa olemassaolevia markkinoita.

Ajan kuluessa kopiointia aletaan kuitenkin harrastaa yhä enemmän, niin että se alkaa myös syödä alalla toimivien yritysten voittoja. Ne joutuvat nyt kohtaamaan piraattidilemman: kilpaillako piraattien kanssa näiden omilla ehdoilla, laajentamalla markkina-aluetta, vaiko pyrkiä tukahduttamaan kilpaileva toiminta lainsäädännöllisten keinojen kautta?

Jos yritykset päättävät yksimielisesti turvautua lakiin, niillä saattaa olla mahdollisuus tukahduttaa laitton toiminta, jolloin tilanne palaa entiselleen. Yhteiskunta kokonaisuutena kärsii kuitenkin tapahtuneesta: aiemmin saatavilla olleita palveluita ja tuotteita katoaa ihmisten saatavilta ja niiden hinnat nousevat. Toisaalta yritykset voivat myös toimia toisin: ne voivat alkaa kilpailla samoilla markkinoilla kuin kopioijatkin ja kehittää laillisia vaihtoehtoja aiemmin laittomalle toiminnalle. Tämä vähentää kopioijien ja perinteisiä malleja seuraavien yhtiöiden merkitystä. Lopulta kaikkien alalla toimivien on mukauduttava, ja aiemmin laillisen markkina-alueen ulkopuolella ollut alue muuttuu osaksi laillista.

Tämä on kehityskulku, joka on historian kuluessa tapahtunut yhä uudestaan ja uudestaan. Videonauhureiden tullessa ensimmäistä kertaa markkinoille elokuva-ala pyrki aluksi kieltämään niiden valmistuksen lakiteitse. Elokuva-alan argumentti oli, että mahdollisuus kopioida elokuvia vapaasti hävittäisi kaupallisen elokuvatuotannon kokonaan (kuulostaako tutulta?). Kun tämä ei kuitenkaan mennyt läpi, elokuvateollisuus joutui hyväksymään uuden markkinan olemassaolon ja tulemaan sille itsekkin mukaan. Pienen ajan kuluttua elokuvien myynti ja vuokraus videoina olikin jo noussut valtaiseksi tulonlähteeksi.

3.3. Tiedostonjakaminenko varkautta?¹²

Tiedostonjakaminen rinnastetaan vastustajien retoriikassa usein varastamiseen. Musiikkikappaleen luvaton kopiointi olisi siis sama asia kuin sen varastaminen kaupasta. Ei kuitenkaan tarvitse kauaa miettiä kun rinnastuksen ongelmat alkavat paljastua. Kopioijahan ei varasta mitään, vaan

kirjaimellisesti vain *kopioi*. Tilanne ei ole sama kuin kaupasta varastettaessa, jolloin alkuperäiseltä omistajalta vietään jotain.

Jokamiehen oikeudesta löydämmekin taas paremman vertauskohdan. Toisen mailla kulkeva retkeilijä ei tuota omistajalle vahinkoa sillä, ettei maksa tämän omaisuuden käytöstä, eikä tuota kopioijakaan. Siinä missä varkaudessa arvokkaiden asioiden omistajuus vaihtuu, kopioinnissa arvokkaat asiat monistuvat. Kopiointi lisää ihmisten elintasoja marginaalisin kustannuksin.

Varkaus-virhepäätelmän takana on usein tekijänoikeuden ja fyysisen omistamisen väärä rinnastaminen. Omistusoikeus fyysisiin asioihin on oikeutta päättää, kuka kyseisiä asioita saa käyttää. Rajoitus on täysin luonnollinen silloin, kun jotakin fyysistä tavaraa voi käyttää vain rajallinen määrä ihmisiä kerrallaan. Jos omistan kupin kahvia, on luonnollista, että saan päättää kuka siitä saa juoda. Mikäli kuka tahansa voisi halutessaan juoda kahviani, olisin itse ilman koko loppupäivän.

Tilanne on aivan vastaava jos minulla on talo, jota vuokraan ihmisten käyttöön, yritys johon olen investoinut tai auto jolla ajan päivittäin töihin. Jos kuka tahansa saisi vapaasti käyttää taloani tai autoani, minulla ei olisi niitä kohta ollenkaan. Jos jokainen saisi vapaasti ottaa osuutensa yritykseni voitoista, oma osuuteni jäisi saamatta.

Täysin vapaa käyttöoikeus tekisi asioista arvottomia minulle, eikä pelkästään taloudellisessa mielessä. Yhteiskun-

ta, jossa ei olisi minkäänlaista omistusoikeutta, olisi hyvin epävaka. Siellä ei pystyisi suunnittelemaan elämäänsä kovinkaan hyvin etukäteen ja elämänlaatu tuskin olisi millään mittarilla kovin kummoinen.

Siksi saattaakin ehkä tuntua luonnolliselta käyttää samankaltaisia perusteluita tekijänoikeuteen. Kirja, musiikkikappale tai elokuva, jota kuka tahansa saisi vapaasti kopioida, olisi samalla tavoin tekijälleen arvoton. Ilman tekijänoikeutta tekijät taikka heille julkaisukanavan tarjoavat yhtiöt eivät kykenisi suunnittelemaan toimintaansa kunnolla etukäteen. Ilman vahvaa tekijänoikeutta järjestäytyneet kulttuurituotanto romahtaisi samalla tapaa kuin yleinen elämänlaatu ja järjestys romahtaisivat ilman yleistä omistusoikeutta. Nämä perustelut ovat kuitenkin virheellisiä. Kuten olemme edellisessä luvussa nähneet, kulttuurialat pärjäävät hyvin, vaikka tekijänoikeuden tinkimätön noudattaminen onkin vähentynyt.

Syvällisempi syy tekijänoikeus-omaisuus -rinnastuksen virheellisyydelle löytyy kuitenkin siitä, että aineettomat hyödykkeet *itsessään* ovat täysin arvottomia. Hienoinkaan romaanikäsikirjoitus tai upeinkaan sävelmä ei tuota kenellekään mitään ennen kuin joku keksii sen ja siirtää sitten muodossa tai toisessa fyysiseen muotoon.

Se voi olla paperinen käsikirjoitus, digitaalinen tiedosto tai ilmanvärähtelynä hetkellisesti olemassaolevaa musiikkia. Itsessään aineettomat hyödykkeet ovat jo ilman tekijänoikeutta *suojatumpia* kuin fyysinen omaisuus.

Jos kirjailija kuolee siirtämättä visiotaan koskaan paperille, hänen visionsa katoaa. Fyysiset tavarat eivät sen sijaan katoa minnekään vaikka niiden omistaja kuolisikin. Aineeton hyödyke muuttuu arvokkaaksi vasta, kun siitä tehdään fyysisiä kopioita. Tekijän tulot tulevat kopioiden myymisen kautta, eli tilanne on siis aivan sama, kuin minkä tahansa muun omaisuuden suhteen! Ilman tekijänoikeuttakin tekijä voisi luoda teoksestaan niin monta kopiota kuin haluaisi, ja nämä pysyisivät hänen omaisuutenaan kunnes hän päättäisi luopua niistä myymällä ne eteenpäin.

Tekijänoikeudessa ei siis olekaan kyse *oman omaisuuden hallinnasta*. Omistusoikeus teokseen itseensä ei edellytä mitään erityistä suojelua. Kyse on *mahdollisuudesta hallita muiden omaisuutta*, mitä ei oikeutta ole muun omaisuuden suhteen. Jos keitän omista tarpeistani pannullisen kahvia, on minulla täysi oikeus päättää ketkä kaikki saavat sitä juoda. Jos sen sijaan myyn kahvia eteenpäin, ei minulla enää ole oikeutta päättää, miten ostaja saa juoda tai millä ehdoilla hän saa myydä sitä eteenpäin.

On tärkeää erottaa toisistaan tekijänoikeus ja sopimusoikeus. Voisin toki tehdä halukkaan ostajan kanssa sopimuksen, jonka mukaan hän saisi juoda kahvia vain tietyllä tapaa. Tämä ei kuitenkaan automaattisesti sitoisi kolmatta osapuolta, mikäli hän luovuttaisi kahvikupin jollekulle. Jos sopimusta rikottaisiin, voisin vaatia tuomioistuimen kautta hyvityksiä, mutta asia ei kuuluisi rikosoikeuden piiriin eikä voisi lähettää poliisia sopimusrikkurin perään.

Kilpailulainsäädäntö rajoittaa myös voimakkaasti niitä sopimuksia, joita minun on mahdollista tehdä. Tekijänoikeuden (poislukien niin sanotut moraaliset oikeudet) pääasiallinen tehtävä on rajoittaa kilpailua. Vain oikeudenomistaja saa valmistaa teoksesta kopioita, jotta muut eivät voisi tuottaa omia kopioitaan polkuhintaan. Muissa olosuhteissa tällaisia sopimuksia kohdeltaisiin laittomina, vaapaata kilpailua kohtuuttomasti rajoittavina kartelleina. Tekijänoikeutta ei siis myöskään voi pitää sopimusoikeuden luonnollisena jatkeena.

Mikään yllä selostetusta ei tarkoita, etteikö tekijänoikeus olisi joissakin tilanteissa perusteltu. Teoksen *kaupallisen* käytön väliaikainen rajoittaminen voikin olla tarpeen, jotta voitaisiin parantaa tekijän mahdollisuutta ansaita luovalla työllään. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, että tekijänoikeus olisi millään tapaa sama kuin omistusoikeus. Sitä onkin parempi verrata patenttiin, väliaikaiseen muiden ihmisten oikeuksia rajoittavaan poikkeustilaan, jonka aiheuttama vahinko on pyrittävä minimoimaan tekemällä siitä mahdollisemman rajallinen.

Ylläoleva analyysi pohjautuu kahden oikeistolaisen taloustieteilijän näkemykseen, mutta tekijänoikeuden asema omistusoikeutena on kyseenalaistettu myös vasemmiston suunnasta. Hieman samanlainen perustelu löytyy voimakkaan vasemmistolaisesta teoksesta *Immateriaalitalous – Kapitalismin uusi muoto*¹³:

»Otetaan esimerkiksi omistamisesta vaikkapa kirja. Mitä kirjan omistaminen tarkoittaa? Se voi tarkoittaa, että kirja on fyysisesti kirjahyllyssä, asunnon sisällä ja lukkojen takana. Siihen ei siis ole fyysistä pääsyä muilla kuin kirjan omistajalla. Toisaalta se voi tarkoittaa sitä, että yhteiskunnallinen järjestelmä suojaaa omistussuhdetta tuohon kirjaan. Mikäli joku lainaa kirjan ja jättää sen palauttamatta, vie sen kadulla omistajansa kädestä, tai murtautuu asuntoon ja vie kirjan, yhteiskunta on sitoutunut puolustamaan omistusoikeutta tuohon kirjaan ja viime kädessä palauttamaan sen omistajalleen. Asiaan kuuluu myös tieto yhteiskunnan järjestämistä sanktioista luvattomasta haltuunotosta, minkä ajatellaan toimivan negatiivisena kannustimena.»

»Aineeton omistaminen ei viime kädessä viittaa kumpaankaan näistä tapauksista. Jos tahdottaisiin, ettei muilla ole pääsyä aineettomaan omaisuuteen, asia olisi helposti ratkaistavissa. Tällöin aineeton tavara suojattaisiin siten, että tietoa tai keksintöä ei levitettäisi lainkaan. Mikäli keksijä tai tiedon haltija pitää keksintönsä tai tietonsa omana tietonaan, asiaan ei liity minkäänlaisia taloudellisia seuraamuksia tai intressejä sen enempää kuin tarvetta aineettoman omaisuuden suojaamiseen. Poliittisella ja juridisella järjestelmällä ei ole tarvetta reagoida asiaan – eihän kukaan tiedä tästä »omaisuudesta». Jos taas lähdetään siitä, että yhteiskunnallinen järjestelmä suojaaa omistussuhdetta, on vaikea nähdä, mikä aineettoman tavaran tapauksessa voisi olla huolena. Tiedon tai keksinnön leviämisessä-

hän kyse ei ole siitä, että alkuperäinen omistaja menettäisi tämän tiedon. Tietoa ei voida rikoksen tapauksessa palauttaa alkuperäiselle omistajalleen, sen käytöstä voidaan vain sanktioida.»

»Olennainen ero aineettoman ja aineellisen tavaran omistamisessa onkin se, ettei aineettoman tavaran saaminen haltuun poista alkuperäisen omistajan hallintaa. Niinpä yhteiskunnan tehtävänä ei voi olla sen varmistaminen, että tavara pysyy alkuperäisen omistajan hallussa, kuten tapauksessa, jossa poliisi hankkii varastetun kirjan takaisin omistajalleen. Immateriaalitaloudessa omistamista ei siis ole mielekäästä lähestyä perinteisten hallintaoikeuksien näkökulmasta.»

Sinänsä olisi toki edelleen mahdollista päättää, että tekijänoikeus on kaikesta huolimatta suoraa omistusoikeutta. Sellaiselle päätökselle tulisi kuitenkin olla erinomaiset perustelut. Niitä »tiedostonjakaminen on varkautta» -väittämän esittäjät eivät yleensä tarjoa. Sen sijaan he yleensä käyttävät omaa väittämäänsä viimeisenä pakokeinona, kun mitään muita perusteluita ei enää keksitä. »Mutta tiedostonjakajathan ovat varkaita» -hokeman inttäminen jatkuu silloinkin, kun kaikki tiedostonjakamisen haitat on osoitettu hyötyjä pienemmiksi.

Mutta varkaus on loppujen lopuksi vain sana. Emme ole kieltäneet esineiden luvatonta viemistä siksi, että teon nimeksi on valittu »varkaus» ja kaikki »varkaus»-niminen pi-

tää kieltää. Sen sijaan olemme kieltäneet niin yhteiskunnalle kuin yksilöillekin haitallisia asioita, joille on valittu yhteisnimikkeeksi varkaus. Ne on kielletty, koska niistä on haittaa, ei siksi, että ne pitäisi jotenkin itseisarvoisesti kieltää.

Selkeästi hylättyä (esimerkiksi roskalaatikossa olevaa) tavaraa saa ottaa, vaikka tämä teknisesti ottaen onkin tavaran viemistä ilman sen omistajan lupaa. Se ei ole kiellettyä, koska siitä ei ole kenellekään haittaa. Jos joku siis tahtoo esittää tiedostonjakamisen kieltämistä, hän ei voi tehdä sitä ainakaan sillä perusteella, että se olisi varkautta, koska sana pitää sisällään oletuksen toiminnan yleisestä vahingollisuudesta. Ja sitä tiedostonjakamisen yhteydessä ei ole osoitettu.

3.4. Oikeus työn tuloksiin

Luovan työn tekijällä pitää olla oikeus päättää työnsä tulosten käytöstä. Yleensä väitetään, että muillakin aloilla työskentelevillä olisi tällainen oikeus.

Tämä ei kuitenkaan pidä paikkaansa. Luovat alat ovat ainoita, joilla työntekijällä on oikeus päättää työnsä tulosten käytöstä vielä senkin jälkeen, kun se on »lähtenyt maailmalle».

Kun joku tekee vaikkapa tuolin, hänellä on mahdollisuus ansaita siitä kolmella tavalla: a) etukäteen tehdessään jonkun kanssa sopimuksen tuolin valmistamisesta, b) jäl-

kikäteen valmistettuaan tuolin jonkun toimeksiannosta (palkka) tai c) luovutettuaan tuolin jollekulle toiselle mak-
sua vastaan (myynti tai vuokraus).

Myös luovan työn tekijöillä on käytössä nuo samat ta-
vat eli etukäteispalkkiot, jälkikäteispalkkio eli palkka ja
julkaisusopimus. Julkaisusopimuksessa tekijä sopii, millai-
nen korvaus hänen pitää saada kustantajalta esimerkiksi
teoksen myynnistä, jotta hän suostuu antamaan teoksensa
kustantajalle julkaistavaksi. Hän siis »myy» teoksensa kus-
tantajan käyttöön. Kaikki nämä tavat perustuvat tekijän ja
jonkin toisen tahon väliseen sopimussuhteeseen.

Luovan työn tekijöillä on kuitenkin neljäskin ansainta-
tapa, joka ei perustu mihinkään sopimussuhteeseen. Se on
korvausten kerääminen teoksen julkaisun jälkeen tapah-
tuvasta käytöstä. Vaikka tässä tapauksessa teoksen käyttä-
jällä ei ole mitään sopimussuhdetta tekijään, hän ei silti-
kään saa käyttää laillisesti hankkimaansa teoskappaletta
kaikilla haluamillaan tavalla, esimerkiksi esittää sen sisäl-
töä yleisölle.

Kun tuolin tekijä myy tuolin eteenpäin, hänelle ei jää
mitään oikeuksia päättää tuolin käytöstä. Hän siis menet-
tää kokonaan oikeutensa päättää työnsä tulosten käytöstä.
Tuolin ostaja voi myydä sen eteenpäin, maalata sen uudel-
leen tai vaikka pilkkoa sen takkapuiksi.

Kun taiteilija luo teoksen, hän voi päättää teoksen käytös-
tä senkin jälkeen, kun on »myynyt sen eteenpäin», eli luo-
vuttanut kustantajalle julkaisua varten. Tuo oikeus ei kuiten-

kaan ole täydellinen. Kun taiteilija julkaisee teoksensa, hän menettää monella tapaa oikeutensa päättää teoksensa käytöstä. Kun yhtye kerran esittää vaikkapa sadalle ihmiselle yhden musiikkikappaleen, kaikki yleisössä olleet ihmiset voivat konsertin jälkeen hyräillä kappaletta omille kavereilleen. Nämä voivat puolestaan hyräillä kappaletta omille kavereilleen. Pian kaikki maailman ihmiset voisivat tuntea kyseisen kappaleen, vaikka sen tekijät olisivat vain kerran esittäneet sen sadalle ihmiselle. Kappale olisi levinnyt koko ihmiskunnalle, ja aivan laillisesti. Jokaisessa maailman kodissa voitaisiin yhtäaikaan laillisesti laulaa kyseistä kappaletta.

Teos saattaisi levitä myös siten, että joku kirjoittaisi korvakuulolta kappaleen nuotit ylös ja jakaisi ne parille kaverialle, jotka kopioisivat niitä ja jakaisivat omille kavereilleen. Pian kaikki nuotinlukutaitoiset voisivat pimputtaa kappaletta pianolla yhtäaikaan kukin omalla tahollaan aivan laillisesti. Yrityksestään huolimatta teoksen luoja ei siis enää julkaistuaan teoksen pystykään täysin päättämään työnsä tuloksen käytöstä. Tuskin kukaan on sitä mieltä, että luovan työn tekijällä pitäisi olla *täydellinen* oikeus päättää työnsä tulosten käytöstä eli vaikkapa oikeus kieltää ihmisiä hyräilemästä jotakin kappaletta omissa kodeissaan tai kieltää jotakuta kirjoittamasta kappaleen nuotteja korvakuulolta muistiin.

Tiedostonjakaminen vertaisverkossa ei luonteeltaan juuri eroa edellä kuvailluista esimerkeistä. Erona on lähinnä se, että kavereiden sijaan tiedostoja jaetaan usein aivan

tuntemattomille ihmiselle. Mutta vielä tärkeämpää on, että tiedostonjakaminen vertaisverkossa on tehokkaampi levitystapa kuin kavereille hyräily.

Tiedostonjakamista ei olekaan kielletty siksi, että senkaltainen toiminta itsessään olisi moraalitonta, vaan siksi, että se on paljon tehokkaampi kuin aiemmin käytössä olleet toimintatavat. Tehokkuutensa vuoksi sitä pidetään uhkana viihdeteollisuuden tuloille.

Hyräilyn kieltämisen taakse olisi kuitenkin vaikea saada kovin suurta kansanliikettä. Pelkkä mahdollisuus, että jonkin toiminnan tuloksena joku päättää olla ostamatta jotakin, ei riitä perusteeksi kyseisen toiminnan kieltämiselle.

Luovan työn tulosten erityispiirteiden vuoksi (kopion valmistamisen helppous verrattuna ensikappaleen valmistamiseen) voi olla hyvinkin perusteltua myöntää jonkinlaisia erityisoikeuksia. Silti on kuitenkin helppo päätyä siihen johtopäätökseen, että tällä hetkellä oikeuksia on myönnetty aivan liikaa ja että vähempikin riittäisi.

3.5. Uhrittoman rikoksen ongelma

Tiedostonjakamista vastaan esitetään myös se väittäjä, ettei sillä ole väliä, tuottaako tiedostonjakaminen konkreettista vahinkoa vai ei. Tätä perustellaan kahdella tapaa: joko lainsäädännölliseltä tai moraaliselta kannalta. Lainsäädännöllinen perustelu nojautuu siihen tosiseikkaan, että kopiointi

ilman oikeudenhaltijan lupaa on kiellettyä riippumatta siitä, vahingoittaako tämä oikeudenhaltijaa vai ei. Moraalisessa perustelussa taas oletetaan, että oikeudenhaltijalla on jonkinlainen moraalinen oikeus kieltää teoksensa kopiointi olosuhteista riippumatta.

Lainsäädännölliseen perusteluun on helppo vastata. Tekijänoikeuslaissa on jo nyt lukemattomia poikkeuksia ja rajoituksia, joiden ei katsota vakavasti vahingoittavan oikeudenhaltijoita. Näihin kuuluu esimerkiksi sitaattioikeus. Nykymuotoisen lain perustelemiseksi joudutaan siis vetoamaan ennen kaikkea moraaliseen perusteluun: jos ihminen on teoksen joskus luonut, on hänellä myös oikeus päättää sen jokaisen kopion käytöstä.

Teoksen tekijällä pitäisi siis olla oikeus päättää, mitä heidän tekemillään teoksillaan tehdään välittämättä siitä, koituisiko niiden käyttämisestä hänelle itselleen oikeasti mitään haittaa. Viis siitä, että kyse on tunkeutumisesta toisten ihmisten yksityiselämään. Viis siitä, että tiedostonjakaminen hyödyttäisi kulttuurintekemistä kokonaisuutena.

Se, että tekijät eivät pidä *teostensa väärästä käytöstä*, olisikin riittävä syy muiden perustavanlaatuisen perusoikeuksien rajoittamiseksi! Tämä saattaa kuulostaa etäisesti tutulta: harmiton aktiviteetti, joka halutaan kieltää siksi, että on ihmisiä jotka eivät pidä sen harjoittamisesta. Tämän ajatusmallin perustalle ei voida rakentaa modernia yhteiskuntaa tai lainsäädäntöä.

Viimeisen vuosisadan aikana onkin menestyksekkäästi pyritty eroon tällaisista ajattelutavoista: niinpä esimerkiksi homoseksuaaliset suhteet dekriminalisoitiin Suomessa vuonna 1971. Liberaalin ajattelun mukaan *uhrittomat rikokset eivät voi olla rikoksia*. Siten tekijästä ei tule uhria vain siksi, ettei hän satu arvostamaan teoksensa tiettyä käyttötapaa.

Kyseessä onkin niin sanottu *»mä en tykkää»* -perustelu. *»Mä en tykkää* siitä että ihmiset tekee noin, joten se pitää kieltää.» *»Mä en tykkää* siitä, että teoksia käytetään ilman tekijän lupaa, joten se pitää kieltää.» *»Tekijät eivät tykkää* siitä, että heidän teoksiaan levitetään netissä, joten se pitää kieltää.» *Mä en tykkää* -argumentaatioissa on ongelmana se, että sitä voidaan soveltaa aivan mihin tahansa.

Kuka tahansa saattaisi huomata joutuvansa uhriksi, jos tarpeeksi iso osa väestöä päättäisi, ettei tykkää tietynlaisesta käytöksestä ja päätyisi kieltämään sen. Tämän väestönosan ei edes tarvitsisi olla enemmistössä, sillä jotakin asiaa vastustavat onnistuvat usein järjestäytymään ja markkinoimaan kantaansa voimakkaammin kuin ne, jotka ovat sen suhteen neutraaleja. Yhteiskunnassa ei pitäisikään koskaan säätää lakeja *»mä en tykkää»* -perustelun pohjalta, vaan kaikkien kieltojen tulee perustua selkeään ja havaittavaan vahinkoon tiettyä ihmisryhmää kohtaan.

3.6. Onko kriminalisoinnille perusteita?

Jonkin tietyn teon kriminalisoinnille on oltava painavat perusteet, koska se mahdollistaa pakkokeinot ja vakavat rangaistustoimenpiteet rikoksentekijää vastaan.

Eräässä oikeusministeriön muistiossa kuvaillaan kriminalisointiperusteita seuraavasti¹⁴:

»Langattoman verkkoyhteyden luvattoman käytön kriminalisoinnin perusteltavuutta arvioitaessa voidaan ottaa huomioon erityiset kriminalisointiperiaatteet, joita on muotoiltu Eduskunnan perustuslakivaliokunnan käytännössä (PeVL 23/1997). Periaatteiden mukaan muun muassa 1) rikosoikeutta tulee käyttää vain tärkeiksi katsottavien etujen suojaamiseksi, 2) rikosoikeuden tulee olla viimesijainen keino (ns. ultima ratio -periaate), 3) kriminalisoinnista tulee olla enemmän hyötyä kuin haittaa ja 4) kriminalisoinnin tulee olla toimiva ja täytäntöön pantavissa myös käytännössä.»

Tiedostonjakamisen kriminalisointi täyttää helposti ehdon 1, sillä tekijänoikeusloukkausten kriminalisoinnin tarkoituksena on suojata tärkeäksi katsottavaa etua eli tekijöiden mahdollisuutta ansaita teoksillaan. Muiden ehtojen 2–4 täytyminen on siten jo huomattavasti kyseenalaisempaa.

Ehto 2 täyttyy tiedostonjakamisen kriminalisoinnin osalta vain, mikäli voidaan osoittaa, että salliminen aiheuttaisi merkittävää haittaa tekijöille ja että tiedostonjaka-

mista tai sen mahdollisia haittavaikutuksia ei ole mahdollista hillitä rikosoikeutta lievemmin keinoin. Kun rikosoikeuskaan ei juuri tunnu hillitsevän tiedostonjakamista, sitä tuskin tekee mikään muukaan keino.

Piratismiin mahdollisia haittavaikutuksia voidaan kuitenkin rajoittaa kriminalisointia lievemmillä keinoilla. Jos piratismi aiheuttaisi oikeasti vakavia ongelmia kulttuuri-tuotannolle, voitaisiin esimerkiksi lisätä yhteiskunnan tukea alalle, mikä tasoittaisi tilannetta. Luvuissa 2–3 on siitä paitsi vahvasti kyseenalaistettu se, että tiedostonjakaminen aiheuttaisi ainakaan suurta haittaa tekijöille tai luovien alojen liikeyrityksille.

Vaikka tiedostonjakamisesta vastoin yleistä tietoa katsottaisiin olevan selvää haittaa tekijöille, ehto 3 täyttyisi silloinkin vain, jos tekijöille ja yhteiskunnalle yhteensä aiheutuva haitta kopioinnista olisi niin merkittävä, että se ylittäisi sen hyödyt. Tätä ehtoa tiedostonjakamisen kriminalisointi ei selvästikään täytä.

Siitä, että suurella ihmisjoukolla on aiempaa huomattavasti helpompi mahdollisuus päästä käsiksi huomattavan suureen määrään kulttuuria ja tietoa, on mittaamaton myönteinen yhteiskunnallinen vaikutus. Mikäli kulttuuri-tuotanto ja tieteen harjoittaminen loppuisivat kokonaan tai häiriintyisivät vakavasti tekijänoikeuksien höllentämisen seurauksena, tämä kielteinen seuraus ennen pitkää toki kumoaisi hyödyn. Näin dramaattisia seurauksia ei kuitenkaan ole näköpiirissä.

Vapaasta tiedon levittämisestä on niin paljon hyötyä ihmiskunnan henkiselle ja materiaaliselle hyvinvoinnille, että yksittäisille luovan työn tekijöille mahdollisesti aiheutuvia rajallisia haittoja on helppo korvata. Taiteilijoiden ja tieteen tekijöiden tulotasoa voidaan helpottaa monella muullakin tavalla kuin nykyisellä tekijänoikeusjärjestelmällä: esimerkiksi eläketurvan parantaminen ja perustulo sekä muu yhteiskunnan tuki voisivat olla käyttökelpoisia keinoja.

Usein vähätellään sitä argumenttia, että »tiedostonjakaminen pitäisi laillistaa, koska sitä ei voida käytännössä valvoa». Kuten perustuslakivaliokuntakin tunnustaa, kriminalisoinnin valvomisen pitää kuitenkin olla jollain tavalla realistista ottaen huomioon käytössä olevat tutkintakeinot, joita taas rajoittavat kansainväliset ja kotimaiset perusoikeusvelvoitteet.

Mikäli tämä ei ole mahdollista, pitää keksiä joitakin muita keinoja estää vahingollisia tekoja tai lieventää niiden haitallisia vaikutuksia. Kuten sanottu, esimerkiksi yhteiskunnan tuen lisääminen luoville aloille olisi yksi tällainen keino. Monilta tuntuu puuttuvan kykyä ymmärtää se, mikä oikeasti on järkevästi mahdollista tekniikan rajoissa.

On *fakta*, että nykyistä tekijänoikeusjärjestelmää on *pien mahdotonta valvoa millään tyydyttävällä tasolla*. Kun lähiaikoina verkkoyhteydet nopeutuvat, tietokoneiden tallennuskapasiteetti kasvaa ja salaustekniikat kehittyvät, tekijänoikeuslain kirjain muuttuu yhä merkityksettömämmäksi.

Sitten kun kaikilla on kaikki maailmassa koskaan tuotettu kulttuuri koneellaan, on herttaisen yhdentekevä kysymys, miten he saivat käsiinsä sen kaiken. Tuntuukin, että moni tekijänoikeuslakien tiukempaa valvomista vaativa luulee voivansa tukistaa kaljua ja rakentaa siinä sivussa ikiliikkujan.

Ehdon 4 täyttyminen edellyttää, että kriminalisointi *toimii*. Siis yksinkertaistettuna sitä, että kriminalisoinnissa pitää olla maalaisjärjellä ajateltuna jotain järkeä. Sitä on vaikea löytää siitä, että merkittävän ihmisjoukon päivittäinen toiminta on säädelty rikolliseksi ilman kunnollista näyttöä toiminnan aiheuttamista haitoista.

Kriminalisointi on tehotonta, sillä se ei yksinkertaisesti toimi.

Luvun 3 lähteet:

- ¹ Sivistysvaliokunnan mietintö SiVM 15/2006 vp.
- ² Poroila, H. (2008) Vertaisverkko – kirjaston ylivilkas serkkupoika? Vieraskirjoitus Piraattipuolueen blogissa, 13.10.2008. <http://blog.piraattipuolue.fi/2008/10/vertaisverkkokirjaston-ylivilkas-serkkupoika/>
- ³ Swash, R. (2008) Fleet Foxes' coup signals folk revival. *The Guardian*, 17.10. <http://www.guardian.co.uk/music/2008/nov/17/folk-revival-fleet-foxes>
- ⁴ Paine, A. (2008) Fleet Foxes Go Gold In United Kingdom. *Billboard.com*, 23.11.
- ⁵ Youngs, I. (2009) Bands 'better because of piracy'. *BBC News*, 12.6.
- ⁶ Nilsson, J. (2008) Två av fem artister vill tillåta fildelning. *Sydsvenskan*, 30.3. <http://sydsvenskan.se/kultur-och-nojen/article312151/Tva-av-fem-artister-vill-tillata-fildelning.html>
- ⁷ Nokso-Koivisto, H. (2008) Uusi Batman-elokuva vältteli piraatteja liiki kaksi päivää. *Digitoday*, 30.7.

- ⁸ Uimonen, S. (2009) Piratismi – artistin onni. *Voima*, 8/2009, s. 58.
- ⁹ Hollan, J. & Hutchins, E. & Kirsh, D. (2000) Distributed Cognition: Toward a New Foundation for Human-Computer Interaction Research. *ACM Transactions on Computer-Human Interaction*, vol 7, no. 2.
- ¹⁰ Jardin, X. (2005) Thinking Outside the Box Office. *Wired* 13.12. <http://www.wired.com/wired/archive/13.12/soderbergh.html>
- ¹¹ Valaskivi, K. (2009) Pokemonin perilliset – Japanilainen populaarikulttuuri Suomessa. Tampereen yliopiston tiedotusopin laitoksen julkaisuja.
- ¹² Merkittävä osa tämän otsikon alla olevasta argumentaatiosta on sovellettu Michele Boldrinin ja David Levinen tekstistä »Property Rights and Intellectual Monopoly», <http://www.dklevine.com/general/intellectual/coffee.htm> .
- ¹³ Bruun, O. & Eskelinen, T. & Kauppinen, I. & Kuusela, H. (2009). *Immateriaalitalous – Kapitalismin uusi muoto*. Tallinna: Gaudeamus.
- ¹⁴ Oikeusministeriön muistio Suojaamattoman langattoman Internet-lähiverkon (WLAN) käytön rikosoikeudellisia kysymyksiä, s. 3. 14.10.2009. <http://www.om.fi/1247667374718>

4. Fanitus kielletty

Tekijänoikeuksien rikkominen internetissä ei suinkaan rajoitu tiedostonjakamiseen. Teosten siirtyminen digitaaliseen muotoon on tehnyt ennennäkemättömän helpoksi yhdistellä ja leikellä niitä kokonaan uudenslaisiksi kokonaisuusiksi. Videopalvelu *YouTube* on täynnä videoita, joissa George W. Bushia ja Tony Blairia esittävän videomateriaalin päälle on leikattu hempeilevä rakkauslaulu, Adolf Hitlerin raivokohtaukselle *Perikato*-elokuvasta on lisätty uudet tekstitykset tai äiti on kuvannut lapsensa tanssimassa taustalla vaimeasti kuuluvan musiikin tahtiin. Jotkut keräävät *Windowsissa* käytettyjä ääniä, kuten käynnistysäänen ja kuvakkeen klikkaamisen äänen ja säveltävät musiikkikapaleita niitä käyttäen.

Samaan aikaan toiset näkevät valtavasti aikaa ja vaivaa kirjoittaakseen niin sanottua fanifiktiota. Fanifiktio tarkoittaa tarinoita, jotka kirjoittaja on sijoittanut muiden ihmisten luomiin maailmoihin, ja joissa kirjoittaja tyypillisesti käyttää muiden luomia hahmoja ja paikkoja. Yksi tunnetuimmista esimerkeistä on *Harry Potter* -kirjasarjan ympärille syntynyt fanifiktiobuumi, joka on tuottanut satoja tuhansia uusia novelleja. Kaikki tämä luovuus on voimassaolevan oikeuskäytännön mukaan joko täysin laitonta tai ainakin se liikkuu sallitun ja kielletyn harmaalla alueella.

Ihmiset ovat kautta aikojen vaihtaneet vanhoihin lauluihin sanat tai sävelen. Varhaisimmaksi fanifiktioksi mai-

nitaan usein ensimmäisestä *Star Trek* -sarjasta 1960-luvulla kirjoitetut tarinat, mutta ilmiön juuret ovat paljon vanhemmat. *Sherlock Holmes* -tarinoista kirjoitettiin fanifiktiota jo 1800-luvun puolella¹, ja toisten luomien tarinoiden päälle rakentaminen on synnyttänyt lukemattomia kansantarinoita kuten *Kalevalan* ja *kuningas Arthurin* legendan. Lapset esittävät leikeissään tv-sarjoista ja elokuvista tuttuja hahmoja ja luovat siten niiden pohjalta uudenlaisia tarinoita. Toisten tekemän luovan työn tulosten imitointi, lainaaminen ja uuden luominen niiden pohjalta on osa ihmisluontoa.

1900-luvulla tämä toiminta oli pitkälti näkymätöntä. Valtaiset ihmisjoukot harrastivat sitä eri muodoissa, mutta heidän tuotoksensa eivät koskaan päässeet leviämään laajalle. Useimmiten ne jäivät muutaman ihmisen huviksi ja levisivät korkeintaan pienilevikkisissä julkaisuissa, jotka eivät pyrkineet tavoittelemaan voittoa. Tuotosten levittäminen laajalle oli yksinkertaisesti liian kallista ja hankalaa ihmisille, jotka muutoinkin harjoittivat luovuuttaan pääasiassa omaksi huvikseen.

Internetin myötä tilanne kuitenkin muuttui. Yhtäkkiä omia tuotoksiaan saattoi tuoda helposti kaikkien saataville. Tekijänoikeuslaista tuli samalla ongelma, koska sen kirjain ei enää vastannut sen alkuperäistä henkeä. Kukaan järkevä ihminen ei ajattelisi, että omaksi huvikseen lauleskeleva koululainen tai kotivideolleen hyvän musiikkikapaleen miksaava isä joutuisi siitä hyvästä maksamaan te-

kijänoikeuskorvauksia. Aiemmin näin ei käynytäkään, sillä laki sääteli pääasiassa julkista esittämistä ja teosten tuomis- ta suuren yleisön saataville, mikä sulki automaattisesti kor- vausten ulkopuolelle lähes kaiken epäkaupallisen käytön.

Enää näin ei kuitenkaan ole. Etenkin video- ja musiik- kimateriaalia yhteen miksaavat teokset ovat olleet tekijän- oikeuksien puolustajien tulilinjalla. Joissakin tapauksissa musiikin oikeudenomistajat ovat pelkästään vaatineet nii- den poistamista, vähemmän onnekaissa tapauksissa on nostettu oikeusjuttuja. Suomessa asia tuli julkisuuteen, kun Yleisradion toimitusjohtaja Mikael Jungner teki vaimol- leen omistetun rakkausvideon, jonka hän lisäsi *YouTubeen* katsottavaksi. Videon taustalla soi Frankie Goes to Holly- wood -yhtyeen *Power of Love* -kappale, jonka lisäämisestä videoon Jungner ei tietenkään ollut pulittanut tekijänoi- keusmaksuja. Jungner päätyikin lopulta poistamaan vide- on yleisön saatavilta. MTV3:n uutiset kuvaili videon sisäl- töä tähän tapaan²:

»3,5 minuuttia kestävä video koostui netistä otetuista parin kuvista ja yksityisistä videonpätkistä, joissa juhlatuulella oleva pariskunta on ravintolassa. Videon loppupuolella olevassa pätkässä vihaisenoloinen Maria leikkasi ilmei- sesti parin kodin nurmikkoa. Videossa näytettiin myös perheen kodin olohuonetta. Samassa uutisessa kerrottiin myös, miten video oli syntynyt: – Olin viikon poissa kotoa ja ikävöidessäni vaimoani keksin etsiä kännykästä ja mun

uudella Macilla ja ilmaisohjelmilla aineistoa. Se oli tosi helppoa, Jungner sanoi.»

Jungnerin tapaus heijastaa hyvin tämänhetkistä tilannetta. Joku saa idean, toteuttaa ja lisää tuotoksensa muiden iloksi julkiseen videopalveluun ajattelematta hetkeäkään rikkovansa tekijänoikeuksia. Samaan aikaan suuret mediayhtiöt pyrkivät aggressiivisesti rajoittamaan tällaista toimintaa.

Yhdysvaltalainen Stephanie Lenz latasi vuonna 2007 *YouTubeen* 29 sekuntia pitkän, keittiössään kuvatun videopätkän. Siinä hänen 13 kuukautta vanha poikansa alkoi spontaanisti tanssia Princen taustalla kuuluvan kappaleen *Let's Go Crazy* tahtiin. Kappaleesta kuului noin 20 sekunnin huonolaatuinen pätkä³. Jonkin aikaa myöhemmin video poistettiin palvelusta, koska Princen musiikin oikeudet omistava Universal Music katsoi videon loukkaavan oikeuksiaan. Lenzin kohdalla lopputulos oli suhteellisen hyvä. Hän vei asian oikeuteen ja voitti. Oikeuden mukaan mediayhtiöiden tulisi olla huolellisempia poistovaatimustensa kanssa.

Harvalla on kuitenkin keinoja, halua, voimia tai rahaa lähteä oikeuteen puolustamaan hupimielessä nettiin lataamia tuotoksia. Voimassaoleva lainsäädäntö niin Suomessa kuin Yhdysvalloissakin antaa palveluntarjoajalle vastuvapauden tekijänoikeutta rikkovasta sisällöstä. Tämä edellyttää kuitenkin, että tekijänoikeuksia rikkova materiaali poistetaan palvelusta, kunhan oikeudenomistaja on tehnyt

ilmoituksen asiasta. *YouTuben* kaltaiset sivustot saavat jatkuvasti valtaiset määrät poistamispyyntöjä, eikä palvelun ylläpidolla ole mahdollisuutta selvittää tarkasti, rikkovatko kaikki ilmiannetut videot todella tekijänoikeuksia. Heidän kannaltaan varmintä on vain poistaa kaikki ilmiannetut videot välittömästi, ilman sen kummempia selvittelyjä.

Suomessa laki tietoyhteiskunnan palvelujen tarjoamisesta antaa esimerkiksi fanivideon tekijälle mahdollisuuden vastata perusteettomana pitämäänsä poistopyyntöön ja vaatia julkaisemansa teoksen palauttamista saataville. Virheellisten tietojen antaminen poistopyyntöön tai sen vastineeseen voi johtaa korvausvelvollisuuteen. Tästä ei kuitenkaan ole suurta apua silloin, kun teoksen laillisuus ei ole aivan selvää.

Monissa tapauksissa materiaali on selkeästi laitonta, eli silloin, kun siinä käytetään kokonaista teosta tai vähäistä pidempää pätkää musiikkikappaleesta. Vaikka suomalaiseseen tekijänoikeuslakiin kuuluukin sitaattioikeus, se ei kata teoksia, jotka koostuvat pelkästään sitaateista. Sitaattioikeutta on lisäksi tulkittu varsin rajoittavasti erityisesti musiikin ja liikkuvan kuvan osalta. Jos tämä kirja olisi video, jossa kaikki käytetyt sitaatit olisivat videomateriaalia, olisi ollut käytännössä välttämätöntä pyytää erikseen lupa niihin kaikkiin. Tekstimuodossa voi käyttää kohtuullisia sitaatteja ilman lupaakin jos samalla kertoo alkuperäisen lähteen.

4.1. Taiteen itseisarvo

Onko sillä merkitystä, että kaikenlainen luvaton uudelleenmiksaus on laitonta? Fanitaide ei välttämättä ole järin korkealaatuista. Toisessa luvussa käsitelimme sitä, miten ilmaislevitys ja ylitarjonta voivat heikentää kaupallista kulttuuria. Jos kerran kulttuurista on yleensäkin ylitarjontaa, onko sillä väliä, jos yksi kulttuurituotannon lähde tukahdutetaan?

Kyse ei kuitenkaan ole kulttuurin määrästä, vaan jokaisen oikeudesta itseilmaisuun. Mikäli toimitusjohtaja haluaa tehdä rakkaudentunnustuksen vaimolleen, mikä oikeus jollakulla on kieltää häntä näyttämästä sitä myös muille? Mikäli opiskelija haluaa kirjoittaa mieleisensä romaanin maailmaan sijoittuvan tarinan, eikö hän saisi julkaista sitä palvelussa, jossa hän voi saada siitä palautetta? Entä kun joku lomamatkalla ollut käyttää paljon vaivaa tehdäkseen lomakuvistaan kollaasin, rakentaakseen kollaasista videon ja valitakseen videon tunnelmaan sopivan taustamusiikin? Kun hän on julkaissut videonsa verkossa, se saatetaan pian poistaa palvelusta levy-yhtiön vaatimuksesta. Haluammeko todellakin lain, joka kieltää ihmisiä kertomasta ystävilleen kesälomastaan?

Vaikka internet on julkinen paikka, sitä ei voi verrata perinteiseen julkaisutoimintaan.

Suurella osalla *YouTube*-videoista on alle sata katselukertaa⁴, eli suuri osa yksityishenkilöiden harjoittamasta

julkaisutoiminnasta on suunnattu omalle lähipiirille, joka kuitenkin monilla ihmisillä kattaa kymmenien tai satojenkin sukulaisten, ystävien, kavereiden ja hyvänpäiväntuttujen verkoston. Tekijänoikeuslaki ei kuitenkaan salli tällaista toimintaa.

Esimerkiksi eräässä verkkokeskustelussa keskusteltiin musiikin historiasta. Toinen tämän teoksen kirjoittajista mainitsi Solagen kappaleen *Fumeux fume par fumée*, joka on harvinainen esimerkki kokeellisesta 1300-luvun loppupuolen viihteellisestä musiikista. Kappaleen tuoreehko esitys olisi löytynyt hänen tietokoneeltaan, mutta sitä ei tekijänoikeuslaista johtuen ollut mahdollista panna keskustelijoiden saataville. Näin sivistyksellinen musiikkituokio jäi pitämättä – tai olisi jäänyt, ellei kappaleen esitystä olisi ollut saatavilla *YouTubesta*, sinne laittomasti lisättyinä.

Ihmiset toteuttavat itseään ja kommunikoivat ystäviensä ja tuttujensa kanssa paljon julkisemmin kuin aikaisemmin. Usein tuttujen kanssa kommunikointiin ja fanikulttuuriin sisältyy laajamittaista tekijänoikeuslain rikkomista. On kuitenkin mielipuoalista väittää, että tämänkaltainen harrastustoiminta aiheuttaisi luovan työn tekijöille todellista vahinkoa.

Ajatellaan tällaisen toiminnan merkitystä. Miksi yhtyeet ylipäättään tekevät musiikkivideoita kappaleistaan? Musiikkia mainostaakseen! Kun joku miksaa yhteen kuvamateriaalia elokuvasta ja ääniraidan musiikkiteoksesta, video on mainosta molemmille. Useimmille videon nähneil-

le asia jää siihen, mutta jotkut saattavat kiinnostua mielenkiintoisen näköisestä elokuvasta ja ostaa sen itselleen. Toiset puolestaan ihastuvat taustalla soivaan musiikkiin ja selvittävät, mistä yhtyeestä ja kappaleesta olikaan kyse ja hankkivat yhtyeen levyn. Onko mitään syytä, miksi tällainen itseilmaisu *olisi pakko* tukahduttaa?

Lawrence Lessig kirjoittaa kirjassaan *Remix* siitä, kuinka säveltäjä John Philip Sousa pelkäsi 1900-luvun alussa, että äänitteillä olisi turmiollinen vaikutus amatöörikulttuuriin⁵. Aiemmin musiikkia olivat tuottaneet miljoonat amatöörit, jotka lauloivat ja soittivat porvariskotien saloneiden nurkissa pianoa omaksi huvikseen ja muiden iloksi. Äänitteiden tultua tilanne kuitenkin muuttui. Sousa kertoi kesästä, jolloin oli ollut veneilemässä, eikä ollut kuullut yhdenkään ihmisen laulavan. Sen sijaan hän kylläkin oli kuullut musiikkia lukemattomista levysoittimista. Hänen pelkonsa oli, että musiikista tulisi elitistinen pienen vähemmistön harrastus.

Kuten Lessig toteaa, Sousa olikin oikeassa. Musiikkikulttuuri muuttui enemmän ylhäältä johdetuksi ilmiökseksi, jossa tehtiin selkeä ero *kuluttajiin* ja *tuottajiin*. Kuluttajat vastaanottivat passiivisesti viihdettä, siinä missä tuottajat loivat sitä. Uudempien kulttuurialojen, kuten elokuvan ja television, kohdalla kuluttaja-tuottaja-jako oli olemassa jo alkuaajoista lähtien. Nykyään ero on taas hälvenemässä. Kaikki eivät edelleenkaan pysty elättämään itseään luovalta työllä, mutta mahdollisuus julkaista teoksiaan rohkaisee

yhä useampia tekemään sitä omaksi huvikseen. Pelkän passiivisen kuluttajan aika ei enää palaa, vaikka kaikenlaista kilpailua pelkäävät mediatalot saattavatkin toivoa niin.

Verkon eri sisältöpalveluihin ilmestyy runsaasti myös sellaista materiaalia, joka on tekijänoikeuksien suojaamaa, mutta jota ei ole enää saatavilla kaupallisilta markkinoilta. *YouTubesta* esimerkiksi löytyy musiikkia, tv-sarjoja ja elokuvia, joita ihmiset ovat aikanaan tallentaneet omaan käyttöönsä. Suomalaisten keskuudessa on melko suosittua 1980- ja 1990-lukujen mainoskatkojen julkaiseminen verkossa pieninä nostalgiapaloina. Entäpä neuvostoliittolaiset tv-ohjelmat. Saako niitä ostaa jostain DVD-versioina? Entä missä muualla kuin *YouTubessa* Slovakian kamariorkesterin versio *Pachelbelin kaanonista D-duurissa* olisi voinut saada lähes viisi miljoonaa kuuntelukertaa? Entä Bachin *Preludi sellosarjasta no. 1* Mstislav Rostropovitšin soittamana kolme ja puoli miljoonaa kuuntelukertaa? Korkeintaan silloin, jos ne olisi valittu jonkin Hollywood-elokuvan taustamusiikiksi. Eteläkorealaisen kitaristin makuuhuoneessaan äänittäämä rock-versio *Pachelbelin Kaanonista* on saanut yli 62 miljoonaa katselu- ja kuuntelukertaa ja on siten *YouTuben* kaikkien aikojen 25. katsotuin video. Mikään näistä esityksistä ei olisi *YouTubessa*, jos tekijänoikeuksia olisi noudatettu. Kaanonin rock-versionkin on sivustolle lisännyt joku muu kuin sen esittäjä itse.

Muusikot eivät todennäköisesti ole saaneet mitään korvausta yhdestäkään näistä kuuntelukerroista. On kuitenkin

kin selvää, että ilman verkkoa kullakin esityksellä olisi miljoonia kuuntelukertoja vähemmän. Varmasti osa kuuntelijoista on päätenyt myös ostamaan sen levyn, jolla alkuperäinen esitys on. Joka tapauksessa käyttäjät ovat saaneet valtavasti nautintoa näistä esityksistä, ja ehkä heidän musiikillisen yleissivistyksensäkin voidaan sanoa parantuneen hieman.

Monilla ei tunnu olevan kunnollista käsitystä siitä, millä tavalla heidän altruistisena pitämänsä kulttuurinlevitys on laitonta puuhaa. Moni panee *YouTubeen* lisäämänsä kokonaisen elokuvan tai tv-sarjan jakson yhteyteen tekstiä tyyliin: »tarkoitukseni ei ole rikkoa tekijänoikeutta» tai »en omista oikeuksia tähän, olen vain fani», aivan kuin nämä seikat vaikuttaisivat jotenkin lieventävästi teon rangaistavuuteen.

Kuvaava esimerkki tästä on vuoden 1959 *Anne Frankin päiväkirja* -elokuvan kohtauksia *YouTubeen* lisännyt käyttäjä, joka totesi: »Okei, moni teistä on pyytänyt minua lisäämään tänne koko elokuvan. Pelkään kuitenkin, että käyttäjätunnukseni poistettaisiin, joten lisään tänne vain muutaman hyvän kohtauksen.» Nuo muutamat hyvät kohtaukset ovat kestoltaan yhteensä puolisen tuntia. Tämä on siis kyseisen käyttäjän käsitys kohtuullisesta sitaatista. Laki on asiasta hyvin eri mieltä.

Kun vaikkapa suosittu fanivideon ääniraita poistetaan levy-yhtiön vaatimuksesta, sivu täyttyy helposti sadoista kommenteista, joissa kirotaan levy-yhtiöitä ja tekijänoikeuksia.

Kun taas jokin markkinoilta vaikeasti saatavilla oleva teos on pantu laittomasti levitykseen, kommenteissa ylistetään teoksen palveluun lisännyttä käyttäjää vuolaasti. Fanikulttuuri on tahtomattaan sodassa tekijänoikeuksien kanssa, ja aivan varmaa on, että ainakaan luovan työn tekijät eivät tästä sodasta selviä voittajina.

4.2. Fanikulttuuri ja luovuus

Ajoittain fanikulttuurin arvoa vähätellään sillä perusteella, ettei se muka olisi tarpeeksi luovaa. Kysytään mitä väliä on sellaisilla tekijöillä, jotka käyttävät hyväkseen muiden valmista materiaalia oman itsenäisen luomisen sijaan? Miksi ylipäätään pitäisi välittää ihmisistä, jotka vain ratsastavat muiden tekemisellä?

Ei kuitenkaan ole mitenkään selvää, että fanitaiteen luominen olisi erityisesti helpompaa kuin kokonaan oma-peräisen. Hyvän lopputuloksen haluavalla tekijällä on oltava laajat tiedot siitä kulttuurista, johon hän sijoittaa faniteoksensa⁶. Mikäli hän esimerkiksi käyttää jonkun toisen tekemiä hahmoja, muut huomaavat herkästi, mikäli tarina ei enää olekaan uskollinen alkuperäisille hahmoille. Toisen asettamissa kehyksissä liikkuminen vaatii taitoa. On otettava juuri tarpeeksi vapauksia antaakseen tarinalle oman kosketuksensa ja tehdäkseen siitä mielenkiintoisen.

Onnistunut teos paljastaa hahmoista lukijalle uusia

puolia niin vakuuttavasti, että ne täydentävät alkuperäistä tarinaa. Lukijalle tulee tunne, että alkuperäinenkin kirjoittaja olisi hyvin saattanut kirjoittaa nämä piirteet hahmoon. Hänestä voi myös tuntua, että fanikirjoittaja toi selkeämmin esille piirteet, joista alkuperäislähteessä oli vain hienovaraisesti vihjattu. Hyvän fanitarinan kohdalla kirjoittaja onkin tehnyt juuri näin.

Fanifiktion kirjoittajalle saattaa myös olla tarpeen tuntea alkuperäisten teosten lisäksi muiden fanien tuottamaa materiaalia. Jos fanikirjoittaja tuo maailmasta tai jostakin hahmosta esiin uusia puolia tarpeeksi vakuuttavasti, nämä ideat eivät jää vain siihen tarinaan. Termi *fanon* viittaa alkuperäislähteiden ulkopuolella keksittyihin asioihin, joita on fanien keskuudessa alettu pitää yhtä virallisina kuin alkuperäistekstiä (*canon*). Osaava kirjoittaja kykenee rikastuttamaan kertomustaan myös niitä hyödyntämällä.

Fanifiktion kirjoittajien työn voitaneen hyvillä mielin sanoa olevan vähintäänkin yhtä luovaa kuin kirjojen kääntäjien. Kirjan kääntäminenhan vaatii paljon pohdintaa siitä, mitä ajatuksia alkuperäisen kirjoittajan sanojen taakse kätkeytyy. Piilomerkitykset on pystyttävä selvittämään siten, että ne eivät katoa käännettäessä. Joskus kääntäjä joutuu jopa keksimään uusia sanoja omaan äidinkieliensä, mistä esimerkiksi *Harry Potter* -kirjojen suomentaja Jaana Kaparia on kiitelty. Kääntäjät ovat ehdottomasti luovan työn tekijöitä, mutta niin ovat fanitaiteen harrastajatkin.

Kulttuuritutkija Henry Jenkins käyttää termiä *transmedia storytelling* viitatakseen taiteeseen, joka rakentuu useille eri muodoissa oleville teoksille⁵. Teoksista voi nauttia itsenäisinä kokonaisuuksina, mutta parhaimmilla ne tuntuvat sille, joka on tutustunut niihin kaikkiin. Yhtenä esimerkkinä Jenkins käyttää *Matrix*-elokuvien ympärille rakennettuja jatkumoit. Animaatiohan päättyy sankarin uhratesa henkensä saadakseen tärkeitä tietoja sisältävän kirjeen posttiin. Tietokonepelin alussa pelaajan on haettava kyseinen kirje postitoimistosta ja välitettävä se sankareille, jotka *Matrix Reloaded* -elokuvan alussa puolestaan kuulevat sen tiedoista. Viestin tarkka alkuperä ei ole elokuvan tarinan ymmärtämisen kannalta olennaista. Silti aiemmat teokset tunteva katsoja saa elokuvasta enemmän irti. Hän oli jo valmiiksi kiinnostunut siitä, mitä viesti lopuksi sai aikaan ja mihin suurempiin kuvioihin se nivoutuu.

Tällaisessa intertekstuaalisuudessa ei itsessään ole mitään uutta. Jenkins mainitsee *Odyseian* olevan nykyihmisille vaikeaa luettavaa, koska meiltä puuttuu aikalaisten näkökulma. Tarinan kirjoitusajankohdan kreikkalaiset tiesivät jo aiemmista tarinoista, kuka Odysseus oli. He saattoivat pelkästään jonkin hahmon käyttämän kypärän kuvauksen kuullessaan tunnistaa mistä kaupunkivalttiosta tämä tulee. Tiedon perusteella he kykenivät päättelemään asioita kyseisen hahmon merkityksestä, ilman että mitään olisi tarvinnut selittää erikseen.

Keskiajalla tavalliset kansalaiset törmäsivät Jeesuksen

hahmoon monissa eri muodoissa. Kaikki kuvaukset Jeesuksesta – lasimaalaukset, seinävaatteet, laulettu psalmit, saarnat, näytelmät – lähtivät olettamuksesta, että näkijä tai kuulija tuntee Jeesuksen hahmon ja hänen tarinansa ennestään. Juuri tästä syystä raamatulliset viittaukset ovat edelleenkin usein käytetty tapa rikastuttaa tarinoita ja kytkeä ne laajempaan yhteyteen, joka voi olla lukijalle merkityksellisempi kuin mikään yksittäinen tarina voisi itsessään olla.

Myös kokonaisia musiikkigenrejä on syntynyt »toisten luovuuden päälle». Rap-musiikki rakentuu alunperin vuosisataisen kansanmusiikkiperinteen päälle. Monet sen alkuperäisistä tähdistä yhdistivät ja sekoittivat yhdelle ainoalle levyille tuhansia eri lähteistä lainattuja ääniä⁷. Klassiset säveltäjät kuten Bach yhdistivät ja syntetisoivat useita siihenastisia tyylejä ja eri sävellysten teemoja. Fanitaiteen luojat joutuvat kieltämättä hyödyntämään muiden luovuutta, mutta tuntuisi absurdilta pitää tätä jotenkin merkkinä fanitaiteen huonoudesta. Yksikään taitelija ei luo täysin uudenlaista teosta, vaan lainaa enemmän tai vähemmän vapaasti eri lähteistä.

Puuttuuko Arto Paasilinnan, Mika Waltarin tai Väinö Linnan Suomeen sijoittuvista teoksista luovuutta, koska niihin ei ole keksitty täysin kuvitteellista valtiota kaikkine kaupunkeineen ja asukkaineen? Onko *Tuntematon sotilas* huono teos, koska kirjailija ei keksinyt omaa sotaansa vaan joutui luovuuden puutteessa turvautumaan jatkosodasta

kertomiseen? Onko Stanley Kubrickin *Spartacus* kelvoton elokuva, koska sen päähahmo perustuu historialliseen hahmoon? Miksi aivan kaiken pitäisi olla itse keksittyä?

Fanitaide ammentaa ympäröivästä luovuudesta – kuten kaikki muukin taide. Samalla se rikastuttaa alkuperäistekseen liittyviä kokemuksia. On toki totta, että osa fanitaiteesta on huonolaatuista, mutta sehän ei ole pelkästään fanitaiteen erikoispiirre. Hyvin onnistuessaan fanitaide on toimivaa ja menestyvää, huonosti onnistuessaan yhtä huonoa kuin mikä tahansa muukin huono taide.

Jokainen taideteosta luova valitsee ne asiat, jotka kokee itse kiinnostavimmiksi. Loput hän lainaa muista lähteistä tai jättää muiden tehtäväksi. Yhtyeen laulaja ei ole instrumentteihin keskittyvää jäsentä huonompi eikä parempi. Kumpikin hoitaa oman osansa kokonaisuudesta, mikä tuottaa usein paremman tuloksen kuin yritys kasata kaikki yhden ihmisen hoidettavaksi.

Henry Jenkins kuvailee *Harry Potter* -kirjojen ympärille rakentuneita faniyhteisöjä⁵:

»Monet nuoret kirjoittajat alkavat spontaanisti luoda omia tarinoitaan päästyään kerran osalliseksi populaarikulttuurista. Monille näistä nuorista fanifiktioin löytäminen internetistä oli seuraava askel. – Aluksi he saattavat vain lukea muiden tarinoita. Faniyhteisö tarjoaa kuitenkin useita kannustimia viimeisen rajan ylittämiseen kirjoittamalla ja lähettämällä omia tarinoitaan. Kun fani sitten julkaisee

tarinansa, hänen saamansa palaute motivoi häntä kirjoittamaan enemmän ja paremmin. Mitä vaikutusta sillä on tulevaisuudessa, jos yhä suurempi osuus nuorista kirjoittajista alkaa julkaista teoksiaan ja saada niistä palautetta ollessaan vasta lukiossa? Oppivatko he kirjoittajantaidon nopeammin? Löytävätkö he oman tyylinsä varhaisemmalla iällä? Entä mitä tapahtuu, kun nämä nuoret kirjoittajat vertailevat keskenään muistiinpanojaan ja ryhtyvät kriitikoiksi, oikolukijoiksi ja opettajiksi? Auttaako tämä heitä käsitteellistämään tarinankerrontaa? Kukaan ei ole oikein varma, mutta potentiaali vaikuttaa valtaisalta.»

Jenkins kuvailee kirjassaan, miten faniyhteisöt innostavat nuoria kirjoittajia aivan uudella tapaa. Monet saattavat pitkäästä koulunäidinkielen tunneilla, joilla käsitellään vieraita ja pitkävetisiä aiheita. He saattavat salakuljettua tunneille omia fanitekstejään muokatakseen niitä siellä, tai odottaa malttamattomina päästäkseen kotiin kirjoittamaan niitä. He saattavat myös kokea motivaation puutetta perinteisessä ainekirjoituksessa. Aineenhan lukee vain opettaja, joka antaa varsin lyhyttä palautetta. Sen sijaan vertaisyhteisössä voi saada yksityiskohtaista palautetta usealta eri ihmiseltä.

Jenkins mainitsee kaksi *Harry Potter* -fanifiktiosivustoa, *Fiction Alley*n ja *The Sugar Quillin*. *Fiction Alley*tä pyörittää yhdysvaltalainen yleishyödyllinen säätiö. Vuonna 2004 sivustolla oli lähes 60 000 novellia yli 6 000 kirjoittajalta. Yli 200 vapaaehtoista auttaa sen toiminnassa. Näihin kuuluu

45 opastajaa, jotka toivottavat yksilöllisesti jokaisen uuden tulijan tervetulleeksi. Vapaaehtoiset myös tarkistavat uusien kirjoittajien tarinat kielioppi- ja asiavirheiden varalta ennen julkaisemista. (Halutessaan kirjoittaja voi merkitä tarinansa »vaihtoehtouniversumiin» kuuluvaksi. Tällöin tarkistajat eivät ole yhtä tarkkoja esimerkiksi siitä, että tarinassa mainittujen hahmojen ikäerot ovat yhtäpitäviä varsinaisissa *Harry Potter* -kirjoissa mainittujen kanssa.)

The Sugar Quill puolestaan on teknisten vaikeuksien ja ylläpitäjien kiireiden vuoksi lakannut vastaanottamasta uusia tarinoita. Aikoinaan kaikki sinne lähetetyt tarinat kuitenkin esiluettiin ennen julkaisemista ja niistä annettiin kirjoittajalle palautetta. Sivuston ohjeiden mukaan esilukijoiden oli 48 tunnin kuluessa kuitattava vastaanotaneensa tarinan ja järjestettävä ylläpidon kautta tarinalle toinen esilukija ollessaan estyneitä. Hyvä esilukija saattoi antaa palautetta oikeinkirjoituksen ja kieliopin lisäksi tarinan sisäisestä uskottavuudesta, hahmokuvauksesta sekä yleisesti ottaen tarinan osasten toimivuudesta.

Sivusto painotti uskottavaa ja toimivaa hahmokuvausta yhtenä tarinan tärkeimmistä laatuksista. Fanitaiteeseen liittyy siis paljon muutakin kuin pelkkää luovaa työtä. Se auttaa tutustumaan toisiin samanmielisiin ja rakentamaan yhteisöjä. Se innostaa luomaan, kehittämään taitojaan ja solmimaan ehkä koko elämänkin kestäviä ihmisuhteita.

4.3. Fanitus, kulttuuri ja laki

YouTubesta löytyy melkein mitä vain. Etsipä Paul Ankan 1950-luvun live-esiintymisiä, brittiläisiä talvisota-aiheisia uutispätkiä tai filippiiniläisten vankien tanssiesityksiä, etsimänsä kyllä löytää. Palvelusta löytyy myös kokonaisia elokuvia ja tv-sarjojen jaksoja. Palvelun kautta levitetään myös musiikkia laittamalla kokonainen kappale jonkin still-kuvan tai muun yksinkertaisen videopätkän taustamusiikiksi sekä tietenkin videolle kuvattuja yksittäisten ihmisten musiikkiesityksiä.

Näitä videoita ei ole useimmissa tapauksissa lisännyt palveluun tekijänoikeuden haltija, vaan niitä levittävät yksityishenkilöt, jotka jostain video- tai musiikkikokoelmistaan ovat onnistuneet kaivamaan paitsi tunnettua materiaalia, jos jonkinlaisia harvinaisuuksia. Motivaationa on halu saada kaikkien nähtäville arvostamaansa aineistoa, jota muuten olisi vaikeaa löytää. Fanit toivovat, että mahdollisimman moni näkisi tai kuulisi heidän ihailemiinsa teoksia mahdollisimman helposti. Kaikki on tietenkin enimmäkseen laitonta.

Hulvattomassa internet-kulttuurissa videoon käytetty markkinointi- tai muukaan budjetti ei välttämättä näy katsojamäärissä. Tästä on esimerkkinä Rihannan *Umbrella*-kappale, josta tehtyä suomenkielistä parodiaversiota on katsottu noin miljoona kertaa, mikä on jopa noin puolet alkuperäisen suuren levy-yhtiön musiikkivideon katseluker-

tojen määrystä. Kaiken kukkuraksi lähes tuntemattoman Marie Digbyn olohuoneessaan nauhoittamaa akustista cover-esitystä kyseistä kappaleesta on katsottu peräti 15,5 miljoonaa kertaa. Siinä riittää levy-yhtiöllä miettimistä.

Monella muullakin kuin Mikael Jungnerilla on tapana miksata kuvaa, videota ja ääntä yhteen ja heittää sen kummemmin ajattelematta lopputulokset verkkoon muiden nähtäville. Voidaan tietysti loputtomiin haukkua ihmisten kulttuurimakua ja väittää, että tällaiset teokset ovat hyödyttömiä tai ettei niillä ole taiteellista tai kulttuurista arvoa. Tosiasia kuitenkin on, että ihmiset pitävät niistä ja tulevat tekemään niitä hamaan tulevaisuuteen asti vain koska heillä on siihen mahdollisuus.

Vallitsevan oikeuskäytännön mukaan kaikki nämä ihmiset voitaisiin haastaa oikeuteen. Hehän rikkovat tekijänoikeuslakia. Olisi silti väärin pitää jotain yleistä teosten käyttötappaa laittomana vain siksi, että alkuperäisten teosten tekijät eivät ymmärrä ilmiön kulttuurista merkitystä. On väärin rajoittaa ihmisten luonnollisia toimintatapoja silloin, kun se ei aiheuta kenellekään vahinkoa, tai kun sen harjoittamisesta on selvästi enemmän hyötyä kuin haittaa.

Tähän voitaisiin tietysti sanoa, ettei näiden musiikkiesitysten kuuleminen ja näkeminen ole mikään perusoikeus. Miksi siis pitäisi voida tehdä ja kuunnella näitä esityksiä ilmaiseksi? Miksi ihmiset eivät tyydy vähempään? Miksi ihmiset eivät katso vähemmän elokuvia ja tv-sarjoja ja kuun-

tele vähemmän musiikkia? Miksi ihmiset haluavat katsoa elokuvia ja tv-sarjoja ja kuunnella musiikkia niin kovasti, että he rikkovat lakia tehdäkseen sen? Mikä on ihmisten motivaatio, kun he päättävät levittää laittomasti muiden tekemiä teoksia verkossa? Olisiko yhteiskunnan tai luovan työn tekijöiden kannalta myönteisempää, jos ihmiset kulluttaisivat vähemmän kulttuuria ja jos merkittävä määrä kulttuurista olisi vaikeammin saatavilla kuin nykyään?

Varmasti moni niistäkin, jotka ehdottomasti vastustavat vertaisverkkokopioinnin laillistamista, olisi valmis höllentämään lainsäädäntöä sen verran, että fanitaide kohtuullisessa määrin tulisi sallituksi kulttuurimuodoksi. Kohtuullisen fanitaiteen salliminen johtaa kuitenkin hyvin äkkiä myös kokonaisten teosten kopioinnin sallimiseen. Sen sijaan pelkän lyhyistä elokuvapätkistä koostuvan faniteoksen laillistaminen onnistuisi vielä melko helposti sitaattioikeutta laajentamalla tai jälkiperäisiä teoksia koskevien oikeuksien kohtuullisen vähäisellä muuttamisella.

Nykyinen tekijänoikeuslaki sallii myös uuden teoksen luomisen aiempaa teosta »vapaasti muuttaen». Ero teoksen »vapaan muuttamisen» ja tekijän lupaa edellyttävän »muuntelun» välinen on tällä hetkellä kuitenkin epämääräinen, mutta sitä voitaisiin tarkentaa fanitaiteen sallimista puoltavaksi. Jos kuitenkin fanipätkän taustalle lisätään kokonainen musiikkikappale ja syntynyt tuotos halutaan edelleen sallia, se tarkoittaisi käytännössä kokonaisen teoksen kopioinnin sallimista. Tällöin myös vertaisver-

koissa tapahtuva kopiointi muuttuisi lailliseksi. Jos fanitai-
de halutaan kunnolla sallia, on sallitava myös kopioiden
levittäminen vertaisverkoissa. Jos vertaisverkoissa levittä-
mistä ei haluta sallia, valtavan suuri osuus fanitaiteesta on
ja pysyy laittomana.

Fanikulttuurin ilmenemismuodoista ei ole juurikaan
käyty julkista keskustelua. *YouTubesta* kyllä poistetaan jat-
kuvasti tekijänoikeuksia rikkovia videoita ja videoiden ää-
niraitoja, mutta suuryhtiöt eivät yleensä lähde käräjöimään
fanien kanssa tällaisista rikkomuksista. Tämä on siinä mie-
lessä kummallista, että *YouTubessa* yksittäisen käyttäjän li-
säämä video saa usein paljon enemmän katsojia, kuin mikä
on niiden henkilöiden määrä, jotka lataavat jonkin tietyn
teoksen keskimääräiseltä vertaisverkkokäyttäjältä.

Syy siihen, miksi viihdeteollisuus on kärkkäämpi haas-
tamaan oikeuteen vertaisverkkokäyttäjiä kuin *YouTube*-
käyttäjiä, lienee siinä, että *YouTuben* taustalla on jättiyhtiö
Google. Sillä on varaa maksaa sievoisia summia oikeuden-
haltijoiden edustajille. Google sovittaa rahallisilla sopi-
muksilla *YouTuben* käyttäjien synnit oikeudenhaltijoille.

Fanifiktion tekeminen jää usein rankaisematta, mutta
se, ettei alkuperäisen kirjan kustantaja haasta faneja oikeu-
teen, ei poista fanien tekojen laittomuutta. Nykytilanne
ei ole missään tapauksessa tyydyttävä. Jatkuvat videoiden
poistamiset ja ääniraitojen vaimentamiset turhauttavat fa-
neja, vaikeuttavat heidän arkipäiväistä itseilmaisuaan ja
vieraannuttavat heitä viihdeteollisuuden arvomaailmasta.

Monista faneista uhkaakin tulla antifaneja joutuessaan päivittäisessä itseilmaisussaan rikkomaan jatkuvasti lakia. Vaikka kukaan ei haastaisi heitä siitä oikeuteen, on silti kestämaton tilanne, että jokin niin arkipäiväinen toiminta on niin vahvasti kriminalisoitu. Nykyinen tekijänoikeusjärjestelmä yrittää pakottaa luovat fanit passiivisen kuluttajan muottiin, mikä ei enää internet-aikana onnistu.

Luvun 4 lähdeviitteet

- ¹ Brown, S. (2009) Scott Brown on Sherlock Holmes, Obsessed Nerds, and Fan Fiction. *Wired*, 20.4. http://www.wired.com/techbiz/people/magazine/17-05/pl_brown
- ² MTV3 (2009) Jungner hermostui kritiikistä, poisti videon Youtubesta. 2.7. http://www.mtv3.fi/viihde/uutiset/muut.shtml/909142?jungner_mikael
- ³ Lenz v. Universal Music Corp. (2008) Order Denying Motion to Dismiss. http://www.eff.org/files/filenode/lenz_v_universal/lenzordero82008.pdf
- ⁴ Wesch, Michael. (2008) *An Anthropological Introduction to YouTube*. http://www.youtube.com/watch?v=TPAO-lZ4_hU
- ⁵ Jenkins, H. (2006) *Convergence Culture: Where Old and New Media Collide*. New York University Press.
- ⁶ Lessig, L. (2008) *Remix: Making Art And Commerce Thrive in the Hybrid Economy*. New York: The Penguin Press.
- ⁷ Wu, T. (2006) Jay-Z Versus the Sample Troll: The shady one-man corporation that's destroying hip-hop. *Slate*, 16.11. <http://www.slate.com/id/2153961/?nav=ais>

5. Monopoli, suuryritysten turva

Olemme puhuneet tähän saakka tekijänoikeuden suhteesta epäkaupalliseen käyttöön. Nyt laajennamme keskustelun koskemaan kaupallista puolta. Näin asian näkee Mike Pohjola, kirjailija, käsikirjoittaja ja roolipelisuunnittelija.

Suomalaisena taiteilijana tekijänoikeus suojaa kaikkia tekemiäni teoksiani. Jos otan vuoden vapaata palkkatöistä ja teen omalla riskillä taidetta, minulla on mahdollisuus hyötyä rahallisesti luovuuteni hedelmistä. Tämä on aivan oikein.

»Jos teen niitä valtion apurahalla, eli ilman omaa taloudellista riskiä, saan nauttia luovuuteni hedelmistä ihan yhtä paljon. Valtio ei omista niistä murustakaan, eikä niitä saada levittää julkisesti ilman lupaani. Tämäkin on vielä melko oikein. Jos myyn valtion apurahalla luomieni teosten oikeudet Sanoma Oyj:lle, se saa nauttia minun luovuuteni hedelmistä aivan samalla tavalla kuin jos se olisi itse taiteilija, joka ne on luonut. Paitsi että sillä on enemmän lakimiehiä ja lobbaajia suojelemaan niitä. Ja se voi ostaa kymmenien taiteilijoiden elämäntöiden tekijänoikeudet toivoen, että joku niistä tuottaa viidenkymmenen vuoden päästä. Tämä ei ole täysin oikein.

Jos en myisi oikeuksiani ja sattuisin kuolemaan, jälkeläiseni saavat nauttia työni hedelmistä vielä 70 vuotta kuolemani jälkeen. Jos eläisin vaikkapa 90-vuotiaaksi, olisi suvullani siis tekijänoikeus teoksiini vielä vuonna 2128.

Vielä pojan-pojan-pojan-pojan-poikani nauttisi taiteeni rahallisesta arvosta. Tämäkään ei mielestäni ole oikein, mutta jonkun mielestä ehkä on.

Mutta jos myisin oikeuteni Sanoma Oyj:lle ja eläisin 90-vuotiaaksi, Rafaela Seppälän pojan Alex Nayerin pojan-pojan-pojan-pojan-poika saisi nauttia luovuuteni hedelmistä vuonna 2128. Täytyisi olla melko kummallisella oikeustajulla varustettu ihminen, jos tämä olisi hänestä oikein.»

Tekijänoikeus suojaa taiteellisia teoksia 70 vuotta tekijän kuolemasta. Sen sijaan tekijänoikeus ei suojaa esimerkiksi musiikkiesityksiä, joissa ei suoranaisesti luoda uutta teosta vaan pelkästään esitetään olemassaoleva. »Kirjallisen tai taiteellisen teoksen taikka kansanperinteen esitystä» suojaa sen sijaan niin kutsuttu *lähioikeus*, joka on nimensä mukaisesti läheistä sukua tekijänoikeudelle. Se on varsinaista tekijänoikeutta rajatumpi kestoltaan, eli päättyy 50 vuoden kuluttua esitysvuodesta.

Vuosien 2008 ja 2009 aikana Euroopan unionissa käytiin kovaa keskustelua äänitteiden suoja-ajan pituudesta. Ääniteala halusi takautuvasti pidentää suoja-ajan 95 vuoteen, yhtä pitkäksi kuin Yhdysvalloissa. Etenkin äänitealan kansainvälinen etujärjestö IFPI lobbasi voimakkaasti pidennyksen puolesta. Suomessa julkaistiin *Helsingin Sanomissa* vetoamus suoja-ajan pidentämisestä, jonka oli allekirjoittanut yli 600 muusikkoa. Pitkän ja kiivaan keskuste-

lun jälkeen Euroopan parlamentti päätyi vuoden 2009 keuhalla tukemaan suoja-ajan pidentämistä 70 vuoteen.

Keskustelun ollessa meneillään MTV3 siteerasi uutisessaan¹ Gramexin apulaisjohtaja Lauri Kairaa, joka väitti »muusikoiden oikeuksien pidentämisen olevan oikeutettua»:

»Jos hakeutuu musiikkialalle nuorena, vaikkapa Idols-kisan kautta, voi hyvinkin olla, että nykyinen suoja-aika ei ole EU:ssa riittävä. Eläketurvastahan tässä on kyse.»

Muutoksen puolesta vedottiin tunteikkaasti. Kysehän oli muusikoiden oikeuksista ja heidän eläkkeistään. Kuka voikaan vastustaa vanhojen ihmisten eläkepäivien turvaamista? Muutosta perusteltiin myös kilpailukyvyllä: Yhdysvalloissa suoja-aika oli jo 95 vuotta, siinä missä se oli Euroopassa selkeästi lyhyempi, joten EU-alueen talous kärsisi, jos suoja-aika ei olisi yhtä pitkä.

Ehdotuksella oli lukuisia nurjia puolia. Samassa uutisessa otettiin esille myös näkökulma, josta pidennyksen kannattajat olivat olleet mielummin hiljaa: Yleisradion uusien verkkopalvelujen ja ohjelma-arkiston käyttö vaikeutuu, jos EU:n esittämä pidennys musiikin tekijänoikeuskorvausten vuosirajaan toteutuu. Näin arvioi Ylen lakimies Tapio Lehtonen:

»Yleisradiossa on havaittu, että myös vanhat ohjelmamme kiinnostavat yleisöä. Kansallisesti merkittävää aineistoa voi jäädä pois saatavilta, jos suoja-ajan tuplaaminen vai-

keuttaa ohjelma-arkiston käyttöä, Lehtonen linjaa. Hänen mukaansa vanhojen ohjelmien oikeudenhaltijoiden selvittäminen on erittäin työlästä ja joskus mahdotonta. Aina kun oikeuksia laajennetaan, sillä on taipumus myös maksaa. Kaikki se raha on poissa ohjelmien uustuotannosta, koska ei käytettävissä oleva raha mistään lisäännny.»

Ehdotus sai muutenkin runsasta kritiikkiä eri tahoilta. Yksi vaikutusvaltaisimpia oli Britannian valtionvarainministeriön julkaisema *Gowers Review of Intellectual Property* -raportti², joka pyrki luomaan perusteellisen katsauksen tekijänoikeuksiin ja patenteihin sekä niiden toimivuuteen nykyaikana. Se kävi läpi viisi suoja-ajan pidentämisen puolesta esitettyä perustelua ja päättyi varsin yksiselitteiseen tulokseen: pidentämisestä koituvat hyödyt olivat hyvin vähäisiä haittoihin nähden.

On esimerkiksi totta, että äänitteiden suoja-aika on Euroopassa lyhyempi kuin Yhdysvalloissa, mutta vastineeksi esittäjät saavat Euroopassa korvauksia lähes kaikesta äänitteidensä käytöstä sinä aikana. Yhdysvalloissa noin 70 prosenttia ravintoloista ja baareista, samoin kuin 45 prosenttia kaupoista, on vapautettu käyttökorvauksista. Käytännössä tämä johtaa siihen, että Euroopasta saadut kokonaiskorvaukset ovat lyhyemmästä suoja-ajasta huolimatta suurempia. Ei myöskään ole mitään merkkejä siitä, että yhtyeet tekisivät pidemmän suoja-ajan vuoksi enemmän levityssopimuksia yhdysvaltalaisen yritysten kanssa.

Suomessa Helsingin yliopiston etnomusikologian dosentti, Ylen radion äänitarkiston asiantuntija Pekka Gronow selvitti asiaa ja totesi pidennyksen puolesta esitettyjen perustelujen ontuvan³. Mikäli suoja-ajan pidennys olisi jo ollut voimassa vuodesta 2007, vain yksi tai kaksi eurooppalaista artistia olisi sitä seuranneen vuoden aikana ehtinyt saada yli sata euroa ylimääräistä pidennyksen ansiosta.

Jos 70 000 esittäjää todella oli »menettämässä» tulojaan seuraavan kymmenen vuoden sisään, kuten väitettiin, olisivat lisäkorvaukset jakaantuneet niin monelle taholle, etteivät ne kattaisi edes syntyneitä pankkimaksuja. *Gowers Review* antoi samansuuntaisia tuloksia. Sen mukaan suoja-ajan pidentäminen lisäisi esittäjien kokonaistuloja vain prosentilla, hyötyjen kertyessä pääasiassa niille, jotka olivat muutenkin menestyksekkäitä.

Bournemouthin, Cambridgen ja Amsterdamin yliopistojen sekä saksalaisen Max Planck -instituutin yhteinen lausunto kiinnitti huomiota myös siihen, että monet »hyötyjistä» ovat iältään vanhoja, osa jo kuolleita. Jos esimerkiksi radioasemien tai klubien maksamat korvaukset pysyisivät samoina, mutta korvausten saajien joukko lisääntyisi pidennyksen kautta, yksittäiset oikeudenomistajat saisivat vähemmän rahaa. Tällöin osa rahoista menisi kulttuuria tuottamattomille perikunnille, ja nuorten alalle juuri tulevien saama potti pienenisi. Samassa lausunnossa kumottiin systemaattisesti muita perusteluita suoja-ajan pidentämiseksi ja todettiin, ettei esitys todellisuudes-

sa ole suunnattu esittäjien edun ajamiseen.⁴

Muutoksen tukijat esittivät, että suoja-ajan pidentäminen parantaisi vanhempien äänitteiden saatavuutta, koska yrityksille olisi tuottoisampaa pitää ne myynnissä. Tämäkään ei näytä pitävän paikkaansa. Yhdysvalloissa tehty selvitys kävi läpi 1 500 vuosina 1890–1964 julkaistua, tekijänoikeuden alaista äänitettä⁵. Yhdysvaltojen laki suojaa ennen vuotta 1972 julkaistuja äänitteitä aina vuoteen 2067 asti.

Äänitteen julkaisuvuosi	Oikeudenhaltijan uudelleenjulkaisemia %	Ei-oikeudenhaltijan uudelleenjulkaisemia %	Uudelleenjulkaisemattomia %
1890–1894	1	3	96
1895–1899	0	9	91
1900–1904	1	28	71
1905–1909	3	41	56
1910–1914	2	32	66
1915–1919	6	28	66
1920–1924	12	27	61
1925–1929	11	30	59
1930–1934	10	20	69
1935–1940	15	25	61
1940–1944	25	30	46
1945–1949	25	21	54
1950–1954	25	15	60
1955–1959	34	12	54
1960–1964	33	8	59
Keskimäärin	14	22	65

Kokonaisuudessaan oikeudenomistajat olivat uudelleenjulkaiseet 14 prosenttia tarkastelluista äänitteistä. Tätä enemmän uudelleenjulkaisuja tehtäivät kolmannet tahot, jotka toimivat joko ulkomaisen tekijänoikeuslain turvin tai yhdysvaltalaisista lakia rikkoen. Nämä yritykset olivat julkaisseet uudelleen kaikista äänitteistä 22 prosenttia – ennen vuotta 1945 tarkastelluilla jaksoilla jopa enemmän kuin viralliset omistajat.

Viralliset oikeudenhaltijat olivat pääasiassa suuria levy-yhtiöitä, jotka olivat hankkineet itselleen pienempien yhtiöiden oikeuksia. Niitä kiinnosti pääasiassa äänitteiden myyminen suurelle valtayleisölle, ei niinkään vanhempien ja pienemmän kohderyhmän äänitteiden myynti. Kuitenkin näillekin äänitteille oli selkeästi tarpeeksi kysyntää, jotta pienemmät itsenäiset tahot katsoivat niiden uudelleenjulkaisun kannattavaksi, huolimatta tähän liittyvistä laillisista hankaluuksista ja virallisen suojan puutteesta. Pahimmassa tapauksessa, vuosilta 1900–1904 peräisin olevien äänitteiden kohdalla, ei-oikeudenhaltijat olivat uudelleenjulkaisseet niitä 28-kertaisesti oikeudenomistajiin nähden!

Paljon hehkutetut syyt suoja-aikojen pidentämiseksi olivat käytännössä kuumaa ilmaa. Silti pidennystä ajettiin voimakkaasti monen vuoden ajan. Miksi, jos kukaan ei kerran hyötyisi siitä?

Vastaus on yksinkertainen: koska levy-yhtiöt saavat käyttökorvauksista itselleen puolet. Esittäjät itse eivät hyö-

dy pidennyksestä käytännössä mitään, koska tulot hajaantuvat niin monelle eri esittäjälle. Sen sijaan lukemattomien pienempien yhtiöiden oikeudet itselleen hankkineet suuryhtiöt saavat sievoisen potin. Jos 50 vuoden suoja-aikaa ei muutettaisi, olisivat edelleen hyvin myyvät 1960-luvun äänitteet kohta vapautumassa yleiseen käyttöön.

Se tietäisi oikeudenomistajille merkittävää tappiota. Mitä enemmän tietyn sukupolven ihmisiä on edelleen elossa ja varoissaan, sitä kannattavampaa on uudelleenjulkaista sen ajan levyjä, koska nostalgiamarkkinat ovat suuret. Levy-yhtiöt eivät kuitenkaan voi kerätä itselleen maksimaalisia voittoja, mikäli muutkin voivat julkaista samoja levyjä ja siten vetää hintoja alaspäin.

Aiemmin mainittu kolmen yliopiston ja yhden tutkimuslaitoksen yhteinen lausunto totesi⁴:

»Analyysimme osoittaa, että 72 % pidennyksestä koituvista hyödyistä menee neljälle suurimmalle levy-yhtiölle (Universal, Sony BMG, Warner Music, EMI), 24 % menee parhaiten menestyvälle 20 % esittäjistä, ja 4 % menee jäljellejääneille 80 % esittäjistä.»

Taloustieteellisesti tarkasteltuna kaupallinen tekijänoikeus, samoin kuin äänitteille annettava lähioikeus, on *monopoli* eli yksinoikeus määrätä jonkin tietyn tuotteen levittämisestä ja tuottamisesta. Tämä näkyy selkeimmin tekijänoikeuden englanninkielisessä nimessä *copyright*, kopiointioikeus.

(Keskitymme tässä luvussa vain tekijänoikeuden kaupalliseen puoleen, emme niin sanottuihin moraalisiin oikeuksiin, joihin sisältyy oikeus tulla nimetyksi teoksen tekijänä.)

Vaikka olemme aiemminkin puhuneet yksinoikeudesta määrätä tuotteen käytöstä, emme ole aiemmin käyttäneet monopoli-termiä, koska useat maallikot suhtautuvat epäilevästi tekijänoikeuden luonnehtimiseen sellaiseksi. Luonnehdinta ei kuitenkaan ole tämän teoksen kirjoittajien keksintöä, vaan se on yleisesti hyväksytty tekijänoikeuden talous- ja oikeustieteellisessä tarkastelussa ja näiden alojen perusoppikirjoissa:

»Immateriaalioikeudet ovat *yksinoikeuksia*, joiden avulla voidaan turvata henkisen työn tulosten taloudellinen hyödyntäminen. Oikeus on tavallaan kielteinen: mikäli työn tulosta saa laillisesti hyödyntää, voi yksinoikeuden haltija kieltää muilta hyödyntämisen.» – Pirkko-Liisa Haarmann & Marja-Leena Mansala, *Immateriaalioikeuden perusteet* (Talentum 2007)

»Määräaikaisen yksinoikeuden turvin valmistaja voi hinnoitella tuotteensa siten, että myös kiinteät kustannukset tulevat katetuiksi. Yhteiskunnan kannalta ongelmana on kuitenkin tekijänoikeuteen liittyvä monopolivoima. Miten varmistetaan se, ettei tuottaja aseta hintaa korkeammaksi, kuin mikä riittää kiinteiden kustannusten varmistamiseen?» – Matti Pohjola, Jukka Pekkarinen, Pekka Sutela, *Taloustiede* (WSOY Oppimateriaalit 2006)

Samaa luonnehdintaa käytettiin myös *Growerin raportissa*, jossa mm. siteerattiin puhetta, joka pidettiin Britannian parlamentin alahuoneessa jo vuonna 1841:

»On hyvä ajatus, että kirjailijat saisivat palkkiota, ja vähiten poikkeuksellinen tapa palkita heidät on monopolin myöntäminen heille. Silti monopolit ovat pahasta. Hyvän tavoitteen vuoksi meidän on alistuttava pahaan, mutta pahan ei pidä kestää päivääkään pidempään kuin hyvän varmistamiseksi on välttämätöntä.»

Mitä tämä tarkoittaa käytännössä? Taloustiede tuntee niin sanotun täydellisen kilpailun tilanteen. Sellainen vallitsee, kun lukuisat eri yritykset pääsevät vapaasti kilpailemaan tietyn tuotteen valmistamisesta. Yrityksillä on aina houkutus myydä tuotteitaan selkeästi valmistuskustannuksia kalliimmalla ja siten maksimoida voittonsa.

Täydellisen kilpailun tilanteessa muut yritykset keräävät voittonsa yrittämällä myydä samaa tuotetta halvemmalla kuin ylihinnoittelija. Tästä seuraa nopeasti tilanne, jossa kilpailtua tuotetta myydään mahdollisimman matalaan hintaan, joka juuri ja juuri kattaa kustannukset. Tämä maksimoi hyvinvoinnin: tuottajat saavat elantonsa (koska kustannuksiin lasketaan myös heidän palkkansa) ja ostajat saavat rahalleen mahdollisimman paljon vastinetta.

Täydellisen kilpailun vastakohta on luonnollisesti täydellinen kilpailemattomuus. Silloin eletään monopolissa,

jossa jonkin tuotteen valmistus on vain yhden tahon käsissä. Sen sijaan, että valmistajien olisi pakko taipua alimpaan mahdolliseen markkinahintaan, monopolisti pääsee itse määräämään markkinahinnan. Vaikka korkeampi hinta karkottaakin osan ostajista, ostajien määrä ei silti yleensä putoa samaa tahtia hinnankorotusten kanssa.

Monopolistille on siksi kannattavaa nostaa hinta mahdollisimman korkeaksi, selkeästi pelkkien valmistuskustannusten yli. Vapaassa kilpailutilanteessa monopolistin poikkeuksellisen isot voitot ajaisivat alalle lisää yrityksiä kilpailemaan monopolistin kanssa ja muuttamaan tilannetta lähemmäs täydellistä kilpailua. Monopolitilanteessa monopolistilla on kuitenkin jokin tapa estää tai vaikeuttaa uusien kilpailijoiden ilmestymistä.

Kulttuurialalla tämä keino on tekijänoikeus. On ajateltu, että se on tarpeen luomisen tueksi, koska kulttuuriteoksen kohdalla teoksen kopiointi on selkeästi helpompaa kuin ensikappaleen valmistaminen. Mikäli kirjan kirjoittamiseen tai levyn äänittämiseen menee vuosi, myynnin lisäksi tarvitsee kattaa tekemiseen kuluneen ajan elinkustannukset.

Jos kuka tahansa pääsee välittömästi kilpailemaan teoksen valmistajan kanssa, kilpailijoiden kulut ovat alkupeleistä valmistajaa pienemmät ja ne voivat pakottaa tämän myymään hinnalla, joka ei enää ole kannattava. Tämän vuoksi tarvitaan väliaikainen monopoli, joka varmistaa sen, että tekijöille on kannattavaa käyttää aikaansa uusien kulttuuriteosten luomiseen.

Tässä päätelyssä ei sinänsä ole mitään vikaa, ja tällaiselle kaupalliselle monopolisuojalle löytyykin hyviä perusteluja. Ajan kuluessa tekijänoikeuksia hallinnoivat levittäjäyhtiöt ovat kuitenkin vaurastuneet. Kasvaneen vaurallisuutensa ja vaikutusvaltansa voimin levittäjät ovat ajaneet läpi tekijänoikeuden pidennyksiä ja laajennuksia. Jos kerran lyhyt tekijänoikeus edistää kulttuuria, ne kysyvät, eikö pidempi tekijänoikeus edistäisi sitä vielä enemmän?

Kuten äänitetapauksessakin kävi, levittäjät ottavat puheeksi taiteilijoiden ja tekijöiden oikeudet ja esittävät tunteisiin vetoavia, päällisin puolin älykkään kuuloisia väittämiä siitä, miten pidennykset ovat tarpeen tekijöiden edun ajamiseksi ja kulttuurin saatavuuden parantamiseksi. Käytännössä hyödyt ovat kuitenkin vähäisiä niin tekijöille kuin suurelle yleisöllekin.

Todellisia hyötyjiä ovat ne suuryritykset, jotka ovat saaneet kahmittua itselleen eniten oikeuksia. Usein nämä oikeudet eivät edes ole tulleet siitä, että yritykset olisivat itse julkaisseet teoksia ensimmäisen kerran, vaan oikeuksien ostamisesta alkuperäisiltä julkaisijoilta. Pekka Gronow kirjoittaa⁶:

»Euroopassa noin miljardista vuosittain myydystä äänitteestä 80% on Komission mukaan neljän suurimman levy-yhtiön valmistamia. Nämä yhtiöt ovat kuitenkin vastuussa vain pienestä osasta uusista tuotetuista äänitteistä. Euroopassa on yli tuhat pientä ja keskikokoista levy-yhtiötä. Euroopanlaajuisia

tilastoja uusien äänitteiden julkaisusta ei ole saatavilla, mutta pelkästään Suomessa julkaistaan lähes kaksituhatta uutta äänitettä vuodessa. Näistä vain noin kymmenen prosenttia on suurien yhtiöiden tuottamia. Pienet yhtiöt ovat ne, jotka synnyttävät kulttuurillisen moninaisuuden, mutta niillä ei ole laajaa varastoa oikeuksista.»

Monopolit eivät vaikuta pelkästään hintaan, vaan myös saatavuuteen ja uudelleenkäyttömahdollisuuksiin. Kuten aiemmin todettiin, vapaaseen levitykseen päässeet teokset ovat paremmin saatavilla kuin suojatut. Kuka tahansa voi ottaa ja uudelleenjulkaista ne, ilman pitkälististä tarvetta hankkia lupia. Toinen ongelma on, että monien teosten kohdalla oikeudenomistajat eivät ole tiedossa.

Alkuperäiset tekijät ovat saattaneet kadota jonnekin, tai oikeudet ovat saattaneet siirtyä niin monien yrityskauppojen ja konkurssien kautta, että niiden omistajan selvittäminen on pitkällisen työn takana. Usein oikeuksienomistajat eivät itsekään tiedä, että oikeudet ovat heidän hallussaan. Tällöin uudelleenjulkaisu voi olla täysin mahdotonta. Oikeudenomistajilla voi myös olla intressinä olla myöntämättä lupia lainkaan, mikäli he kokisivat tämän kilpailuksi.

Kuten mikä tahansa monopoli, myös tekijänoikeus nostaa hintoja. Tämä ero huomattiin vertailtaessa 168 tekijänoikeudella suojattua ja 166 suojaamatonta kirjaa vuosilta 1913–1932. Vuosien 1988–2001 aikana suojattuja ja suojaamattomia kirjoja oli saatavilla suunnilleen yhtä pal-

jon. Vuoden 2001 jälkeen suojaamattomia teoksia alkoi olla saatavilla selkeästi enemmän. Vuonna 2006 suojaamattomista kirjoista 98 prosentista ja suojatuista 74 prosentista otettiin edelleen uusia painoksia.

Tutkimuksen tekijä ei ollut varma siitä, miksi suojaamattomien teosten uudelleenjulkaisu kasvoi niin rajusti vuoden 2001 jälkeen. Hän arveli kuitenkin syyksi parannuksia kuvanlukuteknologiassa ja suojaamattomia teoksia paremmin hyödyntävissä liiketoimintamalleissa. Tutkimuksessa todettiin, että suurten kustantamoiden julkaisemista kirjoista suojatut teokset maksoivat keskimäärin 8,90 dollaria ja suojaamattomat 6,30 dollaria.⁷ Suojatut olivat siis yli 40 prosenttia kalliimpia. Vallitseva tieteellinen käsitys on, että tässä tutkimuksessa löydetty hintaeroa on pidettävänä oikeana⁴.

5.1. Tekijän vai levittäjän oikeus?

Tekijänoikeus esitetään usein nimenomaan *tekijän* oikeutena, yksittäisen luojaan suojana ulkopuolisten riistoa vastaan. Käytännössä tekijänoikeuksia käytetään kuitenkin usein nimenomaan riiston välineenä. Yksi hyvä esimerkki tästä nähtiin vuoden 2009 alussa, kun Sanoma News -konserni, johon kuuluvat muiden muassa *Helsingin Sanomat*, *Ilta-Sanomat*, *Taloussanomat* ja *Metro*, alkoi vaatia avustajiaan allekirjoittamaan uudenlaisen sopimuksen. Suomen

freelance-journalistit ry:n tekemän yhteenvedon⁸ mukaan oleellisimpia muutosvaatimuksia olivat:

- Sanoma News vaati – ilman minkäänlaista lisäkorvausta – yksinoikeutta kaikkiin nykyisiin ja tuleviin taloudellisiin oikeuksiin, myös niihin »joita ei vielä sopimuksen allekirjoitushetkellä voida yksilöidä».
- Tekijältä vietäisiin oikeus itse uudelleenkäyttää omia teoksiaan, muuten kuin näyttelyissä ja kokoomateoksissa jotka eivät »suoranaisesti» kilpailisi Sanoma Newsin kanssa.
- Maksu suoritettaisiin 21 päivän sisällä julkaisupäivästä, ei kaupanteosta. Mikäli Sanoma News päätyisi olemaan käyttämättä ostamaansa juttua, ei maksua tulisi, mutta juttu pysyisi silti Sanoma Newsin yksinoikeudellisena omaisuutena.
- Oikeudet olisivat korvauksetta koko 20 maassa ja 300 lehteä julkaisevan Sanoma News -konsernin käytössä. Oikeuksiin kuuluisivat myös jälleenluovutus-oikeudet konsernin ulkopuolelle, samoin kuin oikeus vapaasti muunnella ja muuttaa teosta.
- Alkuperäinen tekijä vastaisi »mahdollisista oikeuksista ym.» koskevista vahingonkorvauksista, oikeudenkäyntikuluista ja muista kustannuksista, siitä huolimatta ettei tämä kykenisi vaikuttamaan siihen, missä päin maailmaa ja miten hänen teostaan on käytetty ja miten sitä on mahdollisesti muutettu.

Osa näistä vaatimuksista on sinänsä ymmärrettävissä, koska tarve hankkia erillinen lupa jokaiseen mahdolliseen käyttötapaan saattaa usein tuottaa ylitsepääsemättömiä ongelmia. Laajempien oikeuksien hankkimisesta on kuitenkin perinteisesti ollut tapana maksaa tavallista suurempi korvaus, eikä Sanoma News ollut tarjoamassa minkäänlaista lisämaksua vastineeksi tästä.

Kaikkein törkein oli kuitenkin ehto siitä, että *tekijä itse* menettäisi käytännössä kaikki oikeutensa oman teoksensa myöhempään hyödyntämiseen. Tässä kohtaa kannattaa pysähtyä ja jäädä miettimään sitä, *miksi tämä ylipäätään on mahdollista?* Esimerkiksi oikeudesta tulla nimetyksi teoksen tekijänä ei lain mukaan ole (haamukirjoittajasopimuksia lukuunottamatta) mahdollista luopua, vaan tämä oikeus pysyy tekijällä aina. Joku voisi sanoa tämän niin kutsutun isyysoikeuden luovuttamattomuuden johtuvan siitä, että se on koettu liian tärkeäksi osaksi tekijän moraalisia oikeuksia.

Kyynisempi ja ehkä myös realistisempi voisi lisätä asian johtuvan myös siitä, ettei viihdeteollisuus kykenisi merkittävästi lisäämään voittojaan lobbaamalla mahdollisuutta luopua isyysoikeudesta. Onkin hyvin vaikea puolustaa kantaa, jonka mukaan tekijänoikeusjärjestelmä on pääasiassa tehty alkuperäisen tekijän etujen suojelemiseksi, jos kyseiseltä tekijältä voidaan tekijänoikeuden nojalla kuitenkin riistää oikeus ansaita omalla teoksellaan.

Yksi mahdollinen puolustus voisi olla, että tämänkaltaisen järjestely päätty epäsuorasti suojelemaan tekijän etuja.

Mikäli levittäjät tietäisivät tekijöiden saattavan milloin tahansa ryhtyä kilpailemaan heidän kanssaan ja esimerkiksi myymään teosta myös muille, levittäjät voisivat olla haluttomattomia maksamaan tekijöille yhtä paljon.

Käytännössä tällä ei kuitenkaan olisi merkittävää vaikutusta. Harva tekijä alkaisi muutenkaan vapaaehtoisesti toimia tavalla, joka tuottaisi hänen levittäjälleen suoraa vahinkoa, ellei hän ole joutunut tilanteeseen, jossa ei saa levittäjän harjoittamasta myynnistä itselleen mitään. Vaikka tekijän ja levittäjän välinen kilpailu olisikin merkittävä huoli, olisi oikeutta silti mahdollista rajata väliaikaisemmaksi.

Joidenkin teostyyppien ja oikeuksien kohdalla näin onkin tehty, esimerkiksi silloin kun tekijä kustannussopimuksella »luovuttaa kustantajalle oikeuden painamalla tai senkaltaista menetelmää käyttäen monistaa tai julkaista kirjallisen tai taiteellisen teoksen». Tekijällä on oikeus pyytää kustantajalta loppuunmyydyistä teoksesta uutta painosta ja purkaa oikeuksien luovutus, jos kustantaja ei toteuta pyyntöä vuoden sisällä sen esittämisestä. Nämä poikkeukset ovat kuitenkin harvinaisia, eikä laki pääsääntöisesti estä tekijän suoraviivaista ryöstämistä.

Sanaa *tekijänoikeus* voidaankin pitää jossain määrin harhaanjohtavana, koska oikeudet ovat varsin usein jonkun muun kuin alkuperäisen tekijän hallussa. Ruotsissa onkin siirrytty käyttämään tekijänoikeutta tarkoittavan *upphovsmannarätt*-sanan sijasta sanaa »teosoikeus», *upphovsrätt*, joka kuvastaa paremmin itse asiaa. Tekijänoikeudessa on ky-

se teosten käytön oikeudellisesta sääntelystä, ei pelkästään tekijöiden oikeuksien toteuttamisesta.

5.2. Sankarilliset tekijänoikeuden rikkojat

Historia tuntee useita tapauksia, joissa tekijänoikeuksia rikkomalla on joko hyödytetty yhteiskuntaa kokonaisuutena tai sitten niiden ylläpitämisellä aiheuttettu haittaa.

Suomessa alkaa jo olla pitkä historia siitä, miten tekijänoikeusjärjestöt ovat jarruttaneet uuden tekniikan hyödyntämistä ja käyttöönottoa. Kaupalliset radioasemat lakkasivat vuoden 2001 lopulla julkaisemasta lähetyksiään internetissä, koska Gramex ja Teosto halusivat veloittaa verkkolähetyksistä erikseen.

Järjestöjen hinnastot ovat myös hidastaneet puhtaasti verkossa toimivien radioasemien kehitystä, koska niiltä vaaditaan maksuja eri perusteilla kuin perinteisiltä.

Nettiradiolta veloitetaan korvauksia sen mukaan, miten paljon kuuntelijoita niillä voi periaatteessa olla, ei toteutuneen liikevaihdon mukaan kuten perinteisiltä radioasemilta. *Taajuus.fi*-nettiradioportaalin tuottaja Mikko Bergman kommentoi asiaa *Tietokone*-lehden uutisessa vuodelta 2006:

»Esimerkiksi nettiradio, jolla on enintään 500–999 yhtäaikaista kuuntelijaa, ja joka soittaa 375 tekijänoikeuksien

suojaamaa kappaletta päivässä, maksaa Gramex-korvauksia 2205 euroa kuukaudessa. Jos nettiradiokanava haluaa sallia yli 1000 yhtäaikaista kuuntelijaa, Gramex-korvaukset hypäävät 4725 euroon kuukaudessa.»

Mikko Bergmanin mukaan kyse ei ole siitä, että kaistasta olisi pulaa tai ettei nettiradioille haluttaisi enemmän kuuntelijoita. »Gramex-maksujen muodostumisen takia eivät nettiradiot ole kehittyneet Suomessa», Bergman arvioi kehitystä.⁹

Perinteiset radioasemat palasivat verkkoon vasta vuonna 2007, jolloin radioasemat pääsivät tekijänoikeusjärjestöjen kanssa sopuun siitä, etteivät maksa erikseen jokaisesta jakelukanavasta. Erimielisyys oli kuitenkin pitänyt ne pois verkosta kuuden vuoden ajan.

Vuonna 2006 vaadittiin myös televisiokanavilta erillistä maksua siitä, että ne alkaisivat jakaa lähetyksiään kännyköihin. Arkijärki sanoi, että tv-ohjelmien lähettämistä riittäisi maksaa formaatista riippumatta kerran, etenkin kun televisioyhtiöt maksoivat lähetyksistään jo valmiiksi katsojapotentiaalin mukaan. »Ei kai suomalaisia ole enempää kännykän kuin analogisen tai digitaalisen television kautta», kummasteli asiaa Nelosen liiketoimintajohtaja Juha-Pekka Louhelainen¹⁰.

Arkijärki ei paljoa auttanut, sillä moninkertainen veloitus on tekijänoikeuskorvausten kohdalla nimenomaan arkipäivää. Yritykset maksavat erillistä korvausta radion soit-

tamisesta tiloissaan, siitä huolimatta, että radioasemat ovat jo maksaneet radiolähetyksestä korvauksen. Televisiokanavat pääsivät pitkällisten neuvottelujen jälkeen jonkinlaiseen sopuun tekijänoikeusjärjestöjen kanssa kiistan viivytettyä mobiilitelevision käyttöönottoa useita kuukausia. Tekniikan tohtori, kansanedustaja Jyrki Kasvin näkemyksen mukaan tämä tuhosi kännykkä-tv:n mahdollisuudet:

»Markkinat olivat auki mobiili-tv:n läpimurrolle vain muutaman kuukauden. Teknologia kehittyi lakeja ja sopimuksia nopeammin, ja *dvb-h* ehti vanheta ennen kuin se pääsi kunnolla edes kaappoihin. Nokian asemesta liikkuvan kuvan tuokin ihmisten taskuihin Apple, jonka iPhoneista on muodostumassa netin mobiilivideopalveluiden de facto -standardi. iPhoneen käyttöliittymä on suunniteltu kilpailijoita paremmin tukemaan videoiden esittämistä, ja yhä useampi palvelu tarjoaakin videoita nimenomaan iPhoneille optimoidussa muodossa.»¹¹

Jos tekijänoikeusjärjestöillä ei olisi ollut niin tiukkaa otetta, olisi voinut käydä tosin. Aiempina, parempina aikoina näin kävikin useaan otteeseen. Lawrence Lessigin kirja *Free Culture* kertoo meille miten tämä tapahtui äänitteiden ja kaapelitelevision kohdalla.¹²

Äänitteet. Yhdysvaltojen laki sääteli 1900-luvun alussa oikeutta tehdä musiikista kopioita ja oikeutta päättää musiikkinsa julkisista esityksistä. Laissa oli kuitenkin porsaanreikä,

joka salli ihmisten tehdä musiikista äänitteitä maksamatta siitä alkuperäiselle tekijälle mitään. Tämän poikkeuksen nojalla syntyi nopeasti ääniteteollisuus, joka joutui taisteluun säveltäjien kanssa. Säveltäjät syyttivät äänitteiden tekijöitä siitä, että he veivät kaikki ostajat nuoteilta, siinä missä äänitteiden tekijät puolustautuivat sillä, että äänitteet vain lisäsivät nuottien myyntiä.

Laki päätyi lopulta sallimaan äänitteiden myynnin vastineeksi musiikintekijöille maksettavaa korvausta vastaan. Säveltäjät olisivat halunneet paljon tiukemman tekijänoikeuslain, mutta kongressi kuitenkin sääti lievemmän, mihin oikeudenhaltijat tyytyivät. Sen sijaan, että tekijältä olisi jouduttu erikseen aina pyytämään lupaa ennen kappaleen kaupallista hyödyntämistä, kuten oli esimerkiksi kirjojen kohdalla, laki salli muidenkin vapaasti hyödyntää toisten tekemiä kappaleita korvausta vastaan.

Tämä mahdollisti ns. cover-kappaleet, omien muunnelmien tekemisen toisten teoksista. Tämän oikeuden suodessaan Yhdysvaltain kongressi ilmaisi erikseen huolensa siitä, että oikeudenhaltijoiden monopolivoima olisi muuten saattanut tukahduttaa kulttuurikentän.

Kaapelitelevisio. Kaapelitelevisio syntyi, kun muutamat yritykset alkoivat välittää langattomasti välitettyjä tv-lähetystyksiä omia kaapeleitaan pitkin asiakkaille. Yritykset kieltäytyivät maksamasta mitään alkuperäisille lähetysyhtiöille. Kuten äänitteidenkin kohdalla, tämä aiheutti kiihkeän väittelyn alkuperäisten tekijöiden ja hyödyntäjien välille.

Oikeudenomistajien kanta oli tutunkuuloinen:

»Pyyntömme on hyvin yksinkertainen: että ne, jotka ottavat omaisuuttamme korvauksetta, maksaisivat siitä. Koetamme pysäyttää piratismiä, en usko, että tätä voi kuvata millään lievämmällä ilmaisulla. Tilanteeseen sopivia jyrkempiäkin ilmauksia olisi.»

Toisaalta oikeusministeriön kilpailulainsäädäntöosaston päällikkö Edwin M. Zimmermanin kanta oli lievempi:

»Toisin kuin kysymyksessä siitä, pitäisikö tekijänoikeussuojaa olla lainkaan, käsillä olevassa tilanteessa on kysymys siitä, tulisiko oikeudenomistajien, jotka ovat jo saaneet korvauksen, joilla on jo monopoli, antaa laajentaa monopoliaan... Kysymys on siitä, miten paljon korvausta heidän tulisi saada, ja miten pitkälle heillä tulisi olla oikeus vaatia korvauksia.»

Taistelu jatkui lakiteitse tuloksetta. Korkein oikeus päätti kahdesti, etteivät kaapelitelevisiot olleet oikeudenomistajille mitään velkaa. Lopulta, lähes 30 vuotta myöhemmin, kongressi päätti säätää kaapelitelevisioille kiinteän lakisääntöisen taksan lähetysten hyödyntämisestä. Toisaalta alkuperäisten oikeudenomistajien oli pakko hyväksyä kyseinen taksa ilmanmahdollisuutta rajoittaa kaapeliyhtiöiden toimintaa. Maahan oli syntynyt yksi elinvoimainen viihdete-

ollisuuden haara lisää, osittain sen ansiosta, että se oli pitkään kyennyt toimimaan vapaasti ja rajoituksetta.

Nuotit. Levine ja Boldrin selostavat kirjassaan *Against Intellectual Monopoly*¹³ nuottimyyntin kohtaloa 1900-luvun alun Britanniassa. Nuottien myynti oli siihen aikaan yksi musiikkiteollisuuden tärkeimmistä tulonlähteistä, ja pelkästään Britanniassa niitä painettiin 20 miljoonaa kappaletta vuosittain. Niitä tehneet yhtiöt saivat tehokkaasti pidettyä monopolia yllä veloittaessaan painamisesta tyypillisesti noin 14 penniä kappaleelta.

Tilanne alkoi muuttua, kun nuottien monistamiseen keksittiin halvempia menetelmiä. Samoihin aikoihin pianonsoiton suosio kasvoi huimasti. Piraattinuotteja myytiin kahdella pennillä kappale. Julkaisijat reagoivat aggressiivisella kampanjalla, jossa piraattikopioiden löytämiseksi ja tuhoamiseksi oltiin valmiita rikkomaan lakia.

Tämän seurauksena tekijänoikeuslakia muutettiin vuonna 1902, ja uuden lain myötä rikkomukset siirtyivät rikoslain alle siviililainsäädännön sijaan. Muutamaa kuukautta myöhemmin poliisiasemilta löytyi tonneittain takavarikoituja piraattinuotteja, jonka jälkeen poliisi päätyi jättämään lain valvomisen sikseen. Vuonna 1905 piraattien kuningas James Willett tuomitiin oikeudessa samaan aikaan kun yksi virallisista musiikkijulkaisijoista esitteli uuden kuuden pennin nuottisarjansa. Kallis nuottimusiikki ei koskaan palannut.

Kussakin näistä tapauksista yhteiskunta päätyi lopul-

ta hyötymään tekijänoikeuden rikkomisesta. Piratismi toi mukanaan vahvan äänite- ja musiikkiteollisuuden, nopeasti kasvaneen kaapelitelevisioteollisuuden ja aiempaa halvempaa musiikkia. Kussakin tapauksessa kehitys olisi ollut selkeästi hitaampaa, jopa mahdotonta, jos oikeudenhaltijat olisivat saaneet tahtonsa läpi heti alkumetreillä. Vastavalla tavalla oikeudenhaltijat pyrkivät nykyäänkin tehokkaasti hyödyntämään monopolejaan rajoittaakseen kilpailua tai uudenlaista yritteliäisyyttä.

Omistamansa musiikin kuunteleminen. Verkkosivusto *Mp3.com* aloitti vuonna 1997 palveluna, jonne artistit saattoivat lisätä esittämäänsä musiikkia ilmaislevitykseen. Vuonna 2000 yritys koetti laajentaa toimintaansa tarjoamalla ihmisille mahdollisuuden kuunnella laillisesti omistamaansa musiikkia kotinsa ulkopuolella. Käyttäjä pystyi rekisteröimään levynsä palveluun ja todistettuaan omistavansa ne sai pääsyn niiden sisältämään musiikkiin verkon kautta.

Levyillä olevasta musiikista oli tehty kopio *Mp3.com*:n palvelimille, ja käyttäjä saattoi kuunnella niitä mistä tahansa, vaikka hänellä ei olisikaan ollut levyjä mukanaan. Koska käyttäjät pääsivät käsiksi vain omistamaansa musiikkiin, palvelun uskottiin lisäävän CD-levyjen arvoa. Nyt levyn ostamalla sai myös mahdollisuuden kuunnella sitä vaikka työkoneeltaan tai kämmentietokoneelta. Lisäksi tarjottiin mahdollisuutta ostaa levy joltakin *Mp3.com*:n yhteistyökumppanilta, jolloin sen sisältö olisi automaatti-

sesti lisätty ostajan musiikkivalikoimaan. Näin sitä saattoi kuunnella välittömästi, ennen fyysisen levyn saapumista.

Musiikkiteollisuus suhtautui uuteen mahdollisuuteen tapansa mukaan nihkeästi. *Mp3.com* haastettiin oikeuteen ja tuomittiin tekijänoikeusloukkauksista vuoden 2000 toukokuussa. Kenties mahdollisuus kuunnella musiikkiaan missä tahansa oli vaikeuttanut levy-yhtiöiden mahdollisuuksia myydä kaikki musiikki samoille ihmisille moneen kertaan. Oli syy mikä tahansa, pahoihin talousvaikeuksiin joutunut *Mp3.com* myytiin uudelle omistajalle, joka ei yrittänyt jatkaa vaikeuksiin johtanutta palvelua.

Vuokrausautomaatit. Hollywoodin elokuvayhtiöt alkoivat vuoden 2009 alussa huolestua automaateista, joista voi vuokrata videon päiväksi vaivaisella yhdellä dollarilla. Halvat hinnat olivat tuoneet automaateille valtavan suosion, mikä johti niiden määrän räjähdysmäiseen kasvuun. Elokuvayhtiöt eivät ole pitäneet tästä, koska halvat vuokraushinnat saattavat niiden mielestä johtaa elokuvien polkumyyntiin.

Universal -yhtiö ehdotti vuokrausautomaatit omistavalle Coinstar-yhtiölle, että uudet elokuvat pantaisiin vuokralle vasta 45 päivää niiden julkaisun jälkeen. Kun yhtiö ei tähän suostunut, Universal kielsi tukkukauppiaita myymästä vuokrayhtiölle elokuvia. Coinstar on nyt haastanut Universalin oikeuteen yrityksestä estää kaupantekoa.¹⁴

Kirjavälitys. Yritykset rajoittaa vuokraamista ovat menneet älyttömyyksiin Suomenkin puolella. Helsingin Sano-

mat uutisoi¹⁵ 21.4.2009 tapauksesta, jossa Kopiosto ja Tekijänoikeuden tiedotus- ja valvontakeskus ry (TTVK) vaativat suomalaista *Bookabooka*-verkkopalvelua lopettamaan toimintansa.

Kyseinen sivusto toimii kirjanvälityspalveluna yksittäisten kansalaisten välillä. Käyttäjä ilmoittaa sivustolla olevansa halukas myymään tai vuokraamaan jonkin hallussaan olevan kirjan, minkä jälkeen kiinnostuneet asiakkaat voivat tilata *Bookabookalta* myyjän yhteystiedot sopiakseen yksityiskohdista tarkemmin. Kopioston ja TTVK:n tulkinnan mukaan tällainen toiminta on tekijänoikeuslain vastaista, koska vuokraamistoiminnalle tarvitaan tekijöiden lupa.

Kopioston ja TTVK:n kanta on pahasti ristiriidassa arkijärjen kanssa. *Bookabooka*-palvelu tarjoaa yksittäisille ihmisille mahdollisuuden myydä tai vuokrata laillisesti ostamiaan ja omistamiaan kirjoja. Oleellista kritiikissä tuntuu olevan se, että kyseessä on vuokraamistoiminta.

Huutokauppasivusto *Huuto.net*, joka on toimintatavoiltaan muuten samankaltainen, mutta jossa ei ole mahdollisuutta vuokraamiseen, on saanut toimia rauhassa jo monien vuosien ajan. Tämä onkin maalaisjärjen mukaista. Kun on jotain ostanut, sen jälleenmyymiseen on täysi oikeus. Mikäli yksityishenkilöt harrastavatkin keskenään vuokraamista, toiminta muuttuu TTVK:n mielestä moraalittomaksi ja paheksuttavaksi. TTVK kirjoittaa vaatimuskirjeessään *Bookabookalle*:

»Yleisön saataville saattamisen oikeus on kappaleen valmistamisoikeuden ohella keskeinen arvioitaessa tekijän mahdollisuuksia hyödyntää taloudellisesti luomaansa teosta. Tekijällä on yksinoikeus määrätä kaikista niistä tavoista, joilla hänen luomansa teos voidaan saattaa yleisön käytettäväksi. Myös vuokraaminen ja lainaaminen kuuluvat näihin.»

Vetoaminen tekijän oikeuteen määrätä teoksensa julkaisemisesta on hämmentävää. Vuokrattavat teokset on jo tekijän luvalla tuotu yleisön saataville, kun ne ensimmäisen kerran tuotiin myyntiin. Lain kirjain saattaa tuomita tämänkaltaisen toiminnan, mutta tämä on vain merkki lain järjettömyydestä. TTVK vetoaa siihen, että teoksen käyttäminen kohdistuu yleisöön, »jos periaatteessa kuka tahansa voi saada teoksen käyttöönsä», ja että »internetissä tapahtuva teosten välittäminen on aina yleisölle suuntautuvaa toimintaa».

Vuokraaminen ei siis itsessään olekaan paheksuttavaa, paitsi jos sitä tehdään netissä. Olisi mielenkiintoista tietää, haluaisiko TTVK vetää seuraavaksi oikeuteen myös avoimet kirpputorit, tuodaanhan niissäkin teoksia yleisön saataville. Ehkä verkkokirpputorit ovatkin tekijänoikeuksien seuraava uhri.

Verkkovideonauhuri. Alkuperäisten videonauhureiden tultua markkinoille todettiin, etteivät ne tuota elokuva- tai televisioalalle vahinkoa. Televisioyhtiöt tuntuvat

kuitenkin unohtaneen tämän. *TV-kaista* on suomalainen tallennuspalvelu, joka tallentaa kaikki televisio-ohjelmat 11 eri kanavalta kahden viikon ajaksi. Tänä aikana *TV-kaistan* tilaajat voivat valita jonkin televisiosta aiemmin tulleen ohjelman ja katsoa sen heille sopivana hetkenä.

Käytännössä palvelulla saa siis saman tuloksen, kuin jos nauhoittaisi televisiosta tulevan lähetyksen myöhemmin katsottavaksi. *TV-kaista* pelkästään säästää omakätisen nauhoittamisen vaivan. Lisäksi palvelu sovittaa televisiokuvan mobiilimuotoon, mikä mahdollistaa nauhoitusten katsomisen kännykällä.

Tämä ei ole kelvannut televisioyhtiöille. Vuoden 2009 tammikuussa uutisoitiin, että tekijänoikeusjärjestöt ja televisiokanavat vaativat yhdessä *TV-kaistaa* lopettamaan toimintansa¹⁶. Retoriikka oli samanlaista kuin aina ennenkin: pahat *TV-kaistalaiset* ovat saamassa ansiottomia tuloja. MTV Oy:n toimitusjohtaja Pekka Karhuvaara:¹⁶

»Ne ottavat fyrkat meidän ohjelmista. Me emme voi sallia sitä. Olemme valmiita menemään vaikka oikeuteen oikeuksiemme puolesta.»

Asiasta ei kuulunut juuri mitään lähes vuoteen. Lopulta saman vuoden joulukuussa paljastui, että MTV Media, Sanoma Television, Yleisradio, Kopiosto, Teosto, Tuotos ja Suomen Ääni- ja kuvatallennetuottajat olivat kesällä tehneet *TV-kaistasta* tutkintapyyntöä poliisille. *TV-kaistan* toimi-

tusjohtaja Fredrik Husberg sanoi tyrmistyneensä asiasta ja kertoi televisioyhtiöiden ja tekijänoikeusjärjestöjen kieltäytyneen neuvotteluista¹⁷:

Olemme pyytäneet, että he antaisivat meille sopimusehdot ja vastaavat tariffit, ja olemme esittäneet heille useita vaihtoehtoja. Meidän näkemyksemme on, että meiltä on evätty mahdollisuus tehdä sopimus asiassa.»

Tutkintapyynnön tekijät puolustautuivat sillä, ettei heillä ole oikeuksia myöntää *TV-kaistan* haluamaa lupaa. Televisioyhtiöt ovat hankkineet esitettävien televisio-ohjelmien esityslisenssit, mutta niillä ei ole mahdollisuuksia myöntää lisälupia.

Toisaalta palveluntarjoaja *Elisa* tarjoaa asiakkailleen samanlaista palvelua, jossa voi katsella viimeisen 36 tunnin aikana esitettyjä ohjelmia. Tästä huomautettaessa tutkintapyynnön tekijöiden edustaja kieltäytyi kommentoimasta.⁸ Sitten *Elisa* ilmoitti vapaaehtoisesti lopettavansa palvelustaan tallennusmahdollisuuden. Tekijänoikeuksia hyväksi käyttäen ollaan taas tappamassa yhtä mainiota liiketoimintaideaa.

Monopolin väärinkäyttö. Uudet ja riskejä ottavat yritykset uhkaavat helposti vanhojen asemaa. Ne tuovat markkinoille uudenlaisia palveluita, jotka helpottavat niitä hyödyntävien ihmisten elämää. Esimerkiksi Google ja verkkokirjakauppa *Amazon* ovat viimeisimmän vuosikymmenen aikana

ajaneet perinteiset kilpailijansa ahtaalle. Mikäli vanhatkin toimijat haluavat menestyä, ne joutuvat mukautumaan ja tarjoamaan yhtä hyviä palveluita kuin uudet tulokkaat.

On kuitenkin eräs ala, jolla uusien yritysten on hyvin vaikea tulla markkinoille. Kulttuuripuolella tekijänoikeuksia lyömäaseenaan käyttävät suuryhtiöt tukahduttavat tehokkaasti kaikki potentiaaliset kilpailijansa. Markkinataloudessa kilpailu asiakkaiden rahoista on perinteisesti ollut se motivaattori, jonka on ajateltu saavan yritykset parantamaan palveluitaan. Kun tämä motivaatio poistetaan, koko yhteiskunta kärsii. Tekijänoikeuden aiheuttamat vääristymät eivät kuitenkaan enää edes rajoitu pelkästään kulttuurin saralle, kuten seuraavasta näkyy.

Autokorjaamot. Uusissa autoissa on paljon tekijänoikeuden suojaamia tietokoneohjelmistoja. Voidakseen laillisesti korjata tällaisten autojen järjestelmävikoja, autokorjaamon on päästävä käsiksi ohjekirjoihin ja ohjelmistoihin. Valmistajat kuitenkin kieltäytyvät myymästä niitä itsenäisille autokorjaamoille tai pyytävät niistä todella kovia hintoja. Lain mukaan ohjelmistojen kopiosuojauksia ei myöskään saa kiertää. Näin valmistaja saa varmistettua, että auton omistajan on tuotava autonsa korjattavaksi valmistajan omaan huoltoliikkeeseen, mikä on tietenkin kuluttajalle kalliimpaa.^{18 19}

Verkkokirjat. Verkossa myytävien sähköisten kirjojen lissenssiehdot ovat joskus niin tiukkoja, ettei ole mitään mahdollisuutta vaikkapa »lainata» niitä kavereille tavanomaisten

kirjojen tapaan. Todellisuudessa E-kirjakaupat harjoittavatkin usein sähköisten kirjojen vuokrausta, eivät myyntiä. Yritykselle jää oikeus lakkauttaa palvelunsa tai poistaa kirja valikoimistaan. Tällöin kirjat häviävät myös asiakkaan »sähköisestä kirjahyllystä». Kuten autokorjaamoissakin, on jälleen kyse monopoliaseman väärinkäytöstä.

Kustantajalla on kustannussopimuksen nojalla yksinoikeus eli monopoli hallita jonkun tietyn kirjan levitystä. Koska kukaan muu ei saa levittää samaa kirjaa, kustantajalla on kannustin levittää sitä kuluttajan kannalta mahdollisimman huonoin ehdoin. Sähköisten kirjojen kustantajalla on siten kannustin rajoittaa kirjan käyttöä mahdollisimman paljon.

Lukukertojen rajoitukset sekä vaihtamisen ja toiselle lainaamisen estäminen ovat monopolistin luonnollisia reaktioita. Monopolisti pyrkii maksimoimaan niiden ihmisten määrän, jotka »joutuvat» käyttämään monopolistin palveluja. Lisäksi nykyisiin tekijänoikeuslakeihin sisältyy kopiosuojausten kiertämisen kieltö. Ihmiset eivät sen vuoksi saa tehdä hankkimistaan teoksista sellaista kopioita, joka varmasti pysyisi heillä.

5.3. Hyödyntämisen esteet

Yhteismaan ongelma (engl. *tragedy of the commons*) on tilanne, jossa omistusoikeuden puute johtaa vastuuttomuuteen ja kaikkien kärsimykseen. Klassisena esimerkki-

nä pidetään tapausta, jossa kylällä on yhteisesti omistettu laidunmaa, jolle karjanomistajat voivat viedä lehmiään laiduntamaan ja syömään ruohoa. Karjanomistajat haluavat viedä laitumelle mahdollisimman paljon omia lehmiään, koska näin jokainen saa laidunmaasta mahdollisimman suuren hyödyn itselleen.

Koska kukaan ei rajoita yhteismaalle viemiensä lehmien määrää – sehän antaisi vain muiden lehmille lisää tilaa – yhteismaa täyttyy kokonaan ja kuluu äkkiä käyttökelvottomaksi. Lopputulos on, että kaikki kärsivät. Yksi ratkaisu voisi olla omistusoikeuden jakaminen. Kun yhteismaa pilkotaan karjatilallisten kesken pienempiin paloihin, kaikkien etu onkin yhtäkkiä vahtia, ettei oma maa kulu ole-mattomiin.

Vahvojen tekijänoikeuksien puolestapuhuja voisi vedota tähän argumenttiin. Hän väittäisi, että tekijänoikeudet ovat kulttuurin syntymiselle ja hengissäpysymiselle olennaisia. Kyse ei ole vain tietyn teollisuudenalan voittojen suojelemisesta, hän sanoisi, vaan itsekkään käytöksen vaarantaman yhteismaan suojelemisesta.

Omistusoikeus on kuitenkin kaksiteräinen miekka. Columbia Law Schoolin professori Michael Heller on esittänyt termin sille, mitä tapahtuu, kun omistusoikeutta laajennetaan liikaa: siitä seuraakin antiyhteismaan ongelma²⁰.

Ajatellaan, että muutaman omistajan sijasta yhteismaa jaettaisiin tuhansille eri omistajille, jotka kaikki saisivat yhden neliösentin kokoisen palan maata. Karjanomistajat jou-

tuisivat pyytämään luvan sadoilta eri maanomistajilta, jotta heidän lehmänsä voisivat laiduntaa. Se olisi valtava tehtävä, ja sadoista omistajista kuka tahansa saattaisi kieltäytyä antamasta lupaa. Urakka olisi niin hankala, että yhteismaat voisivat jäädä kokonaan käyttämättömiksi. Tilanne olisi vielä huonompi kuin silloin, jos maita ei olisi jaettu lainkaan. Jos ne olisivat pysyneet yhteismaina, olisi niitä voitu hyödyntää edes rajatun ajan ennen niiden kulumista. Kyseessä ei ole puhtaasti teoreettinen ongelma, vaan soveltuu suoraan myös tekijänoikeuksiin, mistä Heller antaakin runsaasti esimerkkejä *The Gridlock Economy* -kirjansa alussa.

Yhdysvaltojen viestintätaajuuksista 90 prosenttia on käyttämättöminä, koska maa on jaettu 734 eri alueeseen, joista jokaiselta pitää erikseen hakea lupa taajuuksien hyödyntämiseen. Kansallisen verkon rakentaminen olisi liian iso urakka, jotta juuri kukaan yrittäisi sitä. Uusia kiitoteitä on maassa rakennettu vain yksi sitten vuoden 1978, vaikka 25 uutta tekisi lopun maan kaikista lentokenttäruehista. Maanomistajat ja ehdotettujen uusien lentokenttien tai kiitoteiden lähellä asuvat ihmiset torppaavat kaikki yritykset rakentaa uusia.

Alzheimerin tautiin lääkettä kehittänyt firma joutui vastahakoisesti hyllyttämään tutkimuksensa, vaikka oli varma lääkkeen toimivuudesta, potentiaalisista voitoista ja kyvystä vähentää ihmisten kärsimystä. Bioalan patentit olivat niin levällään useilla eri omistajilla, että kävi mahdottomaksi hankkia kaikkien suostumusta.²⁰

Eyes on the Prize on 14-tuntinen dokumentti tummaihoisten tasa-arvoliikkeen historiasta Yhdysvalloissa. Sen tekemiseen käytettiin videomateriaalia 82 eri arkistosta, 275 valokuvaa 93 arkistosta, ja noin 120 eri musiikkikappaletta. Teoksen muutaman alkuperäisen näyttökerran jälkeen sitä ei enää nähty televisiossa eikä uudelleenjulkaisuna, koska alkuperäiset sopimukset materiaalin käytöstä olivat joko rauenneet tai eivät kattaneet DVD-julkaisuja. Teos saatiin lopulta takaisin julkisuuteen, mutta siihen vaadittiin 600 000 dollarin lahjoitus Fordin säätiöltä, 20 vuoden neuvottelut ja paljon vapaaehtoistyötä. Nykypäivänä samankaltaisen teoksen tekeminen olisi lähes mahdotonta.²⁰

Suomessa tilanne on siinä mielessä parempi, että käyttöluvia on mahdollista hakea tekijänoikeusjärjestöjen kautta. Nämä edustavat keskitetysti kaikkia tekijöitä ja hoitavat lupien selvittämisen hakijan puolesta. Alkuperäisellä tekijällä on kuitenkin edelleen mahdollisuus kieltää teoksensa käyttäminen. Oikeudenomistajat ovat usein kansainvälisiä suuryrityksiä, jotka eivät myönnä lupia halvalla. Eräissä dokumenttielokuvassa näkyi auki oleva televisio, jossa vilahti muutaman sekunnin pätkä *Simpsonien* jaksoa. *Simpsonien* oikeudet omistava tuotantoyhtiö Fox olisi halunnut pätkän näkymisestä dokumentissa 10 000 dollarin korvauksen!¹²

Lupakynnys ylittyy Suomessakin helposti. Tekijänoikeusneuvosto käsitteli 30 sekunnin ääninäytteiden käyttöä multimediateoksessa lausunnossaan 1997:9²¹:

»Hakija kertoo, että multimedia »X» on digitaalinen albumi hakijan lapsuudesta. Sen painopisteenä on pojan ja nuorukaisen suhde ympäröivään maailmaan yhden henkilön näkökulmasta. Multimedia keskittyy hakijan 19 ensimmäiseen elinvuoteen. Se koostuu hakijan elämään liittyvistä valokuvista, videokuvasta ja kaitafilmistä. Kuviin on liitetty efektejä, ääniä, musiikkia, animaatiota, grafiikkaa ja niitä on käsitelty erilaisin teknisin kvankäsittelymenetelmin. Kuvien yhteyteen on sijoitettu lisäksi erilaisia lainauksia, uutisia ja viittauksia muihin multimedian kohtiin. Musiikin käytöstä multimediasa hakija kertoo, että multimedian 14 vuosisivun ajankuva on rakennettu taustakuvan, henkilökohtaisen materiaalin ja musiikkisitaattien kombinaatioksi. Musiikkisitaatteja ei ole muilla sivuilla.

Musiikkisitaattien lukumäärä on hakijan mukaan 58, ja sitaatteja on 2–6 kutakin vuotta kohden. Sitaattien pituus on alle 30 sekuntia multimedian lopullisessa versiossa. Kunkin vuoden musiikkinäytteet soivat satunnaisessa järjestyksessä taustalla aina, kun kyseinen vuosisivu on näkyvillä. Sitaatit ovat ulkomaista populaarimusiikkia vuosilta 1953–1970. Hakija kertoo, että multimedian lopullisessa versiossa päävalinta tulee sisältämään näppäimen, josta löytyvät tiedot käytetyistä musiikkisitaateista.»

Neuvosto totesi, ettei sitaattioikeus kattanut tällaista käyttöä, vaan siihen olisi tarvittu erilliset luvat:

»Tekijänoikeuslain 22 §:ssä edellytetään, että sallitun siteeraamisen on tapahduttava hyvän tavan mukaisesti ja tarkoituksen edellyttämässä laajuudessa. Vaatimuksia on yleisten tekijänoikeuden rajoitussäännöksiä koskevien periaatteiden mukaisesti tulkittava ahtaasti. »Hyvän tavan mukaisuuden» on katsottu tarkoittavan sitä, että lainaamisen tulee toteuttaa niin sanottu vetoamisfunktio. Yleisesti hyväksytyyn näkemykseen mukaan lainausta voidaan siten käyttää jonkin asian havainnollistamisessa tai puolustamisessa taikka siteerattavan teoksen kuvailussa tai arvostelamisessa. Lainauksella tulee olla asiallinen yhteys siihen teokseen, johon sitaatti liitetään. Hyvän tavan mukaisuutta arvioitaessa on arvioitava myös sitaatin laajuutta suhteessa toisaalta lainattavaan teokseen ja toisaalta lainaajan teokseen. –

Tekijänoikeusneuvosto katsoo, ettei lausuntopyynnön kohteena olevassa multimediassa käytettyihin musiikinäytteisiin voida soveltaa tekijänoikeuslain 22 §:n sitaattisäännöstä. Lausuntopyynnön tapauksessa multimediaan sisältyvien musiikinäytteiden ei voida katsoa toteuttavan tekijänoikeuslain 22 §:n sitaattisäännöksen käyttämisen edellytyksenä olevaa vetoamisfunktiota. Musiikinäytteiden käyttämisessä ei toteudu vaatimus sitaattien käyttämisestä esimerkiksi sävellysteoksen havainnollistamiseksi, puolustamiseksi, kuvailemiseksi tai arvostelamiseksi.»

Sitaatiooikeutta on tulkittu ahtaasti myös Tekijänoikeusneuvoston päätöksessä 2002:16, jossa oli kyse lainaamisesta dokumenteissa²⁸:

»Lausuntopyynnön mukaan ammattikorkeakoulun viestinnän koulutusohjelman projektiryhmä on toteuttamassa www-sivustoa ammattikorkeakoulun opettajan V.V.:n kirjasta *Dokumentin teoria ja estetiikka digitaalisen median aikakaudella*. Projektiryhmän tarkoituksena on visualisoida kirja käyttämällä muun muassa videoleikkeitä teoksen elävöittämiseen. Lausuntopyynnön mukaan V.V.:n kirja sisältää useita viittauksia ja analyysjä aikamme tunnetuimmista videodokumenteista ja dokumenttien tekijöistä. Projektiryhmä aikoo käyttää katkelmia näistä dokumenteista www-sivuilla havaintomateriaalina ja kirjallisen analyysin tukena. Videoleikkeiden täyttäminen olisi kirjan visualisoinnin kannalta keskeinen elementti ja mahdollisuus havainnollistaa opiskelijoille V.V.:n tekstiä ja analyysjä. Jotta leikkeillä olisi merkitystä opetuskäytössä havainto- ja esimerkkimateriaalina, niiden pitäisi lausuntopyynnön mukaan olla riittävän pitkiä ja edustavia näytteitä analysoiduista dokumenteista. Videomateriaalin projektiryhmä saa V.V.:n arkistosta.»

Tähänkin kyselyyn neuvosto suhtautui kielteisesti.

Tekijänoikeusneuvosto on käsitellyt sitaattioikeutta useissa lausunnoissaan ja todennut esimerkiksi elokuvateosten siteeraamisen osalta, että sallituiksi sitaateiksi on katsottu yleensä yleensä muutaman sekunnin mittaiset välähdykset elokuvista.

Tutustuttuaan sille toimitettuun aineistoon tekijänoikeusneuvosto totesi, että aineistoon sisältyvä kolmen minuutin mittainen dokumenttifilmi ylittää teostasoon ja saa siten tekijänoikeussuojaa elokuvateoksena TekijäL 1 §:n nojalla. Tekijänoikeusneuvosto katsoo, että mainitun dokumenttifilmin ottamista kokonaisuudessaan opetusmateriaaliin ilman elokuvan tekijän tai tekijänoikeuden haltijan ja elokuvan tuottajan lupaa ei voida pitää TekijäL 22 §:n mukaan sallittuna sitaattioikeuden käyttämisenä.»

Tekijänoikeusneuvoston lausunnot eivät ole oikeudellisesti sitovia, mutta niillä on käytännössä merkittävää painoa. *Eyes on the Prizen* kohdalla kuvailtu tilanne voisi siis hyvin toteutua Suomessakin.

Heller kirjoittaa, ettei kyseessä ollut mikään yksittäistapaus. Dokumenttien tekemisen kustannukset ovat nousseet radikaalisti viime vuosina. Usein tekijät saataan vetää lakitupaan, vaikka he teknisesti ottaen noudattaisivatkin lakia. Televisiossa aikoinaan näytettyjä sarjoja ei julkaista DVD:llä uudelleen, koska lupia niissä alun perin olleen musiikin käyttöön on hankala saada. Monien sarjojen uudelleenjulkaisuissa niissä käytettyä musiikkia

on jouduttu korvaamaan huonommin sopivalla tekijänoikeuksien takia.

Vuonna 1988 julkaistiin musiikkialbumi *It Takes a Nation of Millions to Hold Us Back*, jonka musiikki rakentui sadoille muista teoksista lainatuille ns. sampleille. Se on sittemmin päässyt useille eri listoille kaikkien aikojen parhaita albumeista, mutta sen kaltaisia teoksia ei nykyään juuri enää tehdä. Lupien varmistaminen kaikille käytetyille sampleille olisi liian vaikeaa.²⁰

Teoston verkkosivujen »Usein kysyttyä» -palstan kysymykseen »Kuinka paljon voin lainata toisen kappaaleesta omaan sävellykseeni?» on vastattu seuraavasti:

»Olemassa olevasta teoksesta ei saa lainata osia ilman alkuperäisen tekijän lupaa. Olemassa oleviin teoksiin voi kuitenkin sisältyä aiheita, jotka ovat niin tavanomaisia ja yleisesti käytettyjä, että niiden katsotaan olevan »yhteistä omaisuutta». Esimerkiksi C-duurissa olevan melodian lopussa oleva sävelkulku e-d-c voisi olla tällainen. Tällaisten osien ei katsota ylittävän ns. teoskynnystä, joten niiden käyttöä tekijänoikeus ei rajoita.

Jos säveltäjä huomaa osankin uudesta teoksestaan jo aiemmin sävelletyksi, lainaukset on syytä hylätä ja käynnistää sävellystyö siltä osin uudestaan. Kokeneet säveltäjät työstävät teoksiaan pitkään ja tekevät useita versioita ennen kuin päätyvät lopputulokseen, jonka varmasti tietävät omaksi sävellykseksi.»

Tuomas Mylly Turun yliopistolta kommentoi tätä tulintaa²²:

»Näin kirjoitetaan uudelleen tekijänoikeuden lähtökohtia. Esimerkiksi C-duurissa oleva sävelkulku esiintyy tuhansissa sävellyksissä ja on *sävelletty ensi kerran* ennen ensimmäisiä tekijänoikeuslakeja tai mitään kirjoitettuja lakeja. Vastauksessaan Teosto unohtaa niin tekijänoikeuden rajoitetun keston, musiikkisitaatin, sävellysten osille olennaisen kaksoisluomisen mahdollisuuden kuin sävellysten pienille osille korkean suojan kynnyksenkin (ns. teoskynnys).

On triviaalia, että tietyt toistuvat sointukuviot ja melodioiden kuljetukset muodostavat eri musiikkityylien perustan. Musiikin eri lajeja ei voisi edes tunnistaa ilman tällaisia yhdistäviä tekijöitä. Ongelma ei rajoitu postmoderniin musiikkiin, jossa jäljittely ja sitaatti muodostavat usein olennaisen ainesosan. Se ei rajoitu myöskään rap-, reggae- tai dj-musiikkiin, jotka ovat kukin alkuvaiheissaan päässeet kehittymään juuri tekijänoikeuden rajoitteista pitkälti välittämättä tai niistä tietämättä.

Esimerkiksi yksi kaikkien aikojen nerokkaimpina pidetyistä sävellyksistä, J.S. Bachin urkuteos »*Die Kunst der Fuge*», on paitsi kontrapunktin taidonnäyte myös useiden siihenastisten tyylien ja sävellyksien teemojen musiikillinen synteesi. Bach olisikin ollut ongelmissa Teoston ohjeen kanssa, joka vaatii puhdistamaan sävellykset varmuuden vuoksi jo useimmista kolminuottisista lainoista. Ehkäpä

viimeistä ja osittain keskeneräiseksi jäänyttä suurteostaan säveltänyt Bach ei vain ehtinyt käynnistää sävellystyötä uudestaan ohjeessa kuvatulla tavalla? Tietenkään tuolloin ei ollut nykyistä tekijänoikeutta. Herääkin kysymys: onko tekijänoikeus määritellyt uudelleen sävellysprosessin kulun?»

Teosto edustaa myös säveltäjiä eikä sillä siksi ole motiivia vaikeuttaa heidän työtään. Todennäköisintä on, että tekijänoikeuden tukahduttavat lonkerot ovat levinneet niin laajoiksi, ettei Teostolla ole muuta vaihtoehtoa kuin varoittaa ihmisiä. Antiyhhteismaan ongelma on siitä petollinen, että sen seuraukset ovat pitkälti näkymättömiä. Kun tekijänoikeudet estävät jonkin uuden teoksen synnyn, ovat sitä yrittäneet tekijät ainoita, jotka koskaan saavat tietää tapahtuneesta.

Uudelleenjulkaisujen parissa touhuavat fanit saattavat myös tiedostaa ongelman, mutta hekään eivät näe sen koko laajuutta. Ylivahvat tekijänoikeudet tuottavat kulttuurille laajaa, vakavaa ja pysyvää vahinkoa, vaikka asia pysyy poissa tavallisen ihmisen silmistä.

Miten paljon uuden luominen helpottuisi, mikäli tekijänoikeus olisi väljempi? Yksi tapa selvittää asiaa on katsoa valtion tuottaman tiedon saatavuutta eri maissa ja sen vaikutusta talouteen. Yhdysvalloissa kaikki valtion virastojen tuottama materiaali on tekijänoikeudesta vapaata, mutta Euroopassa monet maat suojaavat tietonsa ja vaativat siitä

maksua. Eräs merkittävä suojattu alue on maantieteellinen tieto, johon kuuluvat muiden muassa kartta- ja säätiedot. Näiden tietojen panttaamisen taloudellisista vaikutuksista on laadittu useita eri selvityksiä.

Kokonaiskuva on selvä: tekijänoikeuden poistaminen julkisen vallan tuottamasta materiaalista kerryttäisi enemmän verotuloja kuin mitä tällä hetkellä niistä saadaan tekijänoikeusmaksuina. Yksi Yhdysvaltojen ja Euroopan tilannetta vertaillut raportti piti realistisena mahdollisuutena, että lisenssimaksujen poistaminen vähintään kaksinkertaistaisi julkisesti tuotettua tietoa hyödyntävän liiketoiminnan arvon, mikä oli tuolloin (vuonna 2000) 68 miljardia euroa.²³ Eräs alankomaalainen selvitys puolestaan arvioi, että maantieteellisen tiedon hinnan laskeminen 60 prosentilla loisi maahan noin 800 uutta työpaikkaa²⁴.

5.4. Tekijänoikeuksien kesto

Jean Sibeliuksen teokset pysyvät suojattuina vuoteen 2027 asti keräten vuodesta toiseen merkittäviä summia hänen perikunnalleen. Ei ole uskottavaa väittää, ettei Sibelius olisi säveltänyt yhtä paljon, jos tekijänoikeudellinen suoja-aika olisi lyhyempi. Äänitteiden lähioikeudellinen suoja-aika oli Euroopassa vielä jokin aika sitten 25 vuotta, sittemmin 50 vuotta, pian 70 vuotta, jonka jälkeen sen pidentämistä

95 vuoteen vaadittiin kuten edellä kerroimme. Itse tekijänoikeus suojaa teoksia vielä 70 vuotta tekijän kuoleman jälkeen. Tällaiset kestot ovat selkeästi ylimitoitettuja.

Huomautettakoon, että suoja-ajan lyhentämisestä puhuttaessa tarkoitamme vain kopioinnin ja käytön rajoittamiseen kohdistuvan suoja-ajan lyhentämistä. Sen sijaan emme näe mitään syytä sille, miksi oikeuden tulla nimetyksi teoksen luojana tulisi jossain vaiheessa lakata.

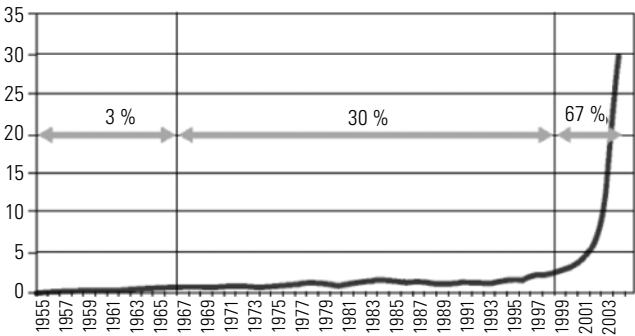
Oikean suoja-ajan mitoittamiseksi tarvitaan tietoa siitä, miten pitkän ajan kuluessa kertyy suurin osa teoksesta saatavista tuloista. Eri kulttuurialoja koskevat arviot ovat suhteellisen yksimielisiä siitä, että valtaosa teoksista tuottaa kaikki merkittävät tulonsa vain muutaman vuoden aikana. Pisimpään myyvät pääasiassa tunnettujen tekijöiden teokset. Vuonna 1930 julkaistuista 10 027 kirjasta vain 174:stä, siis alle kahdesta prosentista, otettiin edelleen painoksia vuonna 2001⁸.

Gower's Review raportoi, että Britanniassa 67 % äänitteistä saaduista tuloista tulee viimeisen viiden vuoden aikana julkaistuista äänitteistä, ja että Yhdysvalloissa kirjan viikkomyynti putoaa käytännössä olemattomiin vuoden sisällä julkaisusta. Näimme aiemmin tilastoja siitä, miten nopeasti David Draken ja Eric Flintin romaanin myynti väheni muutaman ensimmäisen kuukauden jälkeen ennen kuin he panivat sen verkkoon luettavaksi²⁵:

Myyntijakso	Myynti
Heinäkuu-joulukuu 1998	30 431 kappaletta
Tammikuu-kesäkuu 1999	5 546 kappaletta
Heinäkuu-joulukuu 1999	835 kappaletta
Tammikuu-kesäkuu 2000	795 kappaletta

Eric Flintin ja David Draken *An Oblique Approach*-teoksen myynti.

Prosenttia kokonaistuloista

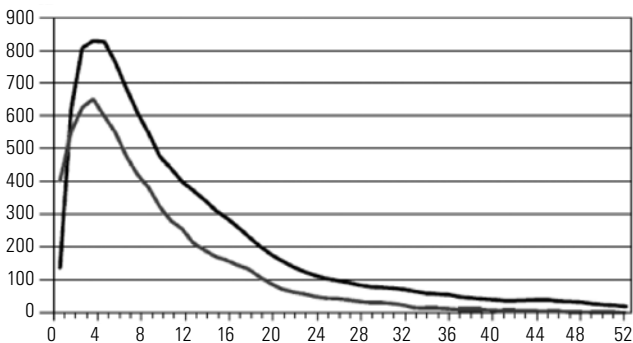

Iso-Britanniassa vuonna 2004 kerätyt äänitetulot, äänitteen julkaisuvuoden mukaan, prosentteina kokonaistuloista. 67 prosenttia kaikista tuloista tulee viimeisen viiden vuoden aikana julkaistuista äänitteistä, kolme prosenttia yli 37 vuotta sitten julkaistuista. Lähde: Gower's Review of Intellectual Property, Phonographic Performance Limitedin ja PricewaterhouseCoopersin tilastojen mukaan. Kaavion tekijänoikeus on Iso-Britannian valtiolla (Crown copyright).

Kirjojen ja äänitteiden kohdalla riittäisi siis hyvinkin lyhyt suoja-aika; kymmenenkin vuotta saattaisi olla ylimitoitettua. Sama voidaan nähdä muidenkin kulttuuriteosten kohdalla. Elokuvat poistuvat teatterilevityksestä tyypillisesti alle puolessa vuodessa. DVD-myyntistä yli 80 prosenttia tapahtuu ensimmäisen kuuden viikon aikana²⁶.

Tietokoneohjelmistojen kohdalla yli kymmenen vuotta vanhoja ohjelmistoja saattaa alkaa jo olla vaikeaa saada toimimaan uusimmilla käyttöjärjestelmillä.

Myyty viikossa

Kaunokirjallisuuden viikkomyynti Yhdysvalloissa ensimmäisen julkaisuvuoden aikana. Tummempi viiva kertoo pehmeäkantisten kirjojen myynnin, vaaleampi kovakantisten. Lähde: Gower's Review of Intellectual Property, Nielsen BookScanin tilastojen mukaan. Kaavion tekijänoikeus on Iso-Britannian valtiolla (Crown copyright).

Ne muutamat teokset, jotka myyvät vielä merkittävästi muutaman ensimmäisen vuoden jälkeen, ovat tyypillisesti niitä, jotka myyvät runsaasti jo alussa. Tällöinkään ei siis tarvita pitkää tekijänoikeutta siihen, että teos olisi tekijälle luomisen arvoinen. Se maksaa itsensä takaisin samassa ajassa kuin vähemmänkin myyvät teokset.

Tekijänoikeuksia perustellaan usein sillä mahdollisuudella, että jonkin tekijän teos tulisi suosituksi vasta pitkään sen ensijulkaisun jälkeen, mutta nämä tapaukset lienevät hyvin harvinaisia. Niissäkään tapauksissa ei ole selkeää, että tekijänoikeutta tarvittaisiin. Mikäli joku on tehnyt yllätyshitiksi osoittautuneen tuotteen, hänelle ei pitäisi olla kovinkaan vaikeaa hankkia rahaa tekemällä lisää teoksia uuden fanikuntansa ostettavaksi.

Myös historialliset tilastot tukevat tätä päätelmää. Yhdysvalloissa tekijänoikeuden kesto oli alunperin 14 vuotta, mihin oli erillisellä anomuksella saatavissa 14 vuoden jatkoaika. Vuonna 1831 perusosaa pidennettiin 28 vuoteen, jatkoajan pysyessä samana. Vuonna 1909 jatkoaikaa puolestaan pidennettiin 28 vuoteen. Taloustieteilijät Boldrin ja Levine ovat laskeneet tekijänoikeudellisesti rekisteröityjen teosten määrän väestöön nähden eri vuosina ja todenneet, ettei ainakaan vuoden 1909 pidennyksellä ollut merkittävää vaikutusta rekisteröityjen teosten määrään¹³.

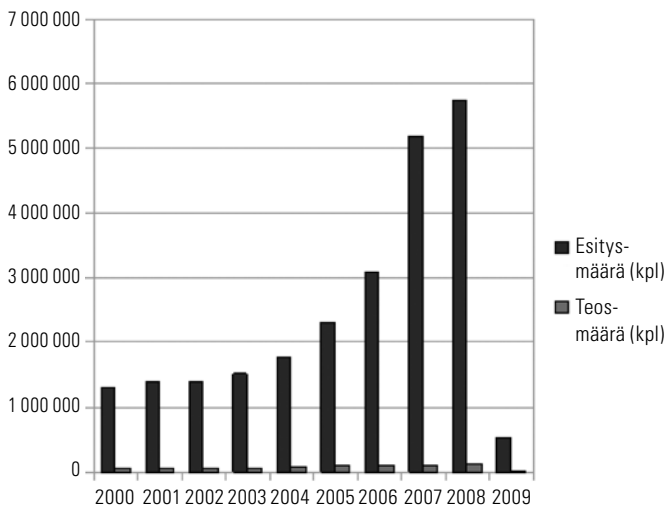
Vuosi	Rekisteröintejä/ asukas
1900	0,13%
1925	0,14%
1950	0,14%

Myös mahdollisuutta suoja-ajan pidentämiseen käytettiin harvoin. Alle 11 prosenttia vuosien 1883 ja 1964 välillä rekisteröidyistä tekijänoikeuksista uudistettiin 28 vuoden suoja-aikansa jälkeen. Kalliit kustannukset tuskin vaikuttivat asiaan, sillä uudistamisen hinta oli aina vuoteen 1991 asti alle kymmenen dollaria⁸.

Toisaalta musiikin esittämisen kohdalla tilanne näyttää olevan erilainen. Kirjoittajat pyysivät vuoden 2009 puolella Teostolta tilastoa siitä, miten paljon esityskertoja erikäiset sävellykset olivat keränneet edellisen vuoden aikana. Vastaus kuului seuraavasti:

»Keräsimme tietoja kuluvan vuoden kesäkuussa maksettusta tilityksestä, joka kohdistuivuonna 2008 esitettyyn musiikkiin, sekä miltä vuosilta tilitykseen osallistuneet teokset ovat. Tilasto sisältää sekä kotimaiset että ulkomaiset teokset. Kuten alla olevasta kuviosta varmaan huomaat, on enemmistö esityksistä ollut aivan tuoretta materiaalia mutta kuvion ulkopuolelle jäävät vielä 25 vuotta vanhat teokset ovat saaneet lähes yhtä paljon esityksiä kuin 10 vuotta vanhat. Tämän jälkeen pudotus on isompi ja soitetut kappaleet ja esitysmäärät lukuunotta-

matta muutamia 70- ja 60-lukujen yksittäisiä vuosia ovat määriltään jo hyvin pieniä.»

Musiikin kohdalla saattaisi siis ehkä olla perusteltua ylläpitää pidempää tekijänoikeudellista suojaa: valtaosaa tuloista ei välttämättä saada sen 10 vuoden aikana, kuin mitä muilta kulttuurinaloilta. Tässä kyse on siis pääasiassa *musiikintekijöiden* tuloista. He ovat usein eri ihmisiä kuin musiikin *esittäjät*. Musiikintekijöitä ovat esimerkiksi säveltäjät, sanoittajat ja sovittajat, jotka eivät välttämättä esitä omaa musiikkiaan lainkaan. He eivät siis pysty keräämään korvaavia tuloja keikkailulla, kuten musiikin esittäjät.

On kuitenkin mielenkiintoista huomata, että musiikin esittämisen kohdalla tilanne on selkeästi helpompi kuin monissa muissa teostyypeissä. Kuka tahansa voi esittää musiikkia osana liiketoimintaa tai muuta aktiviteettia, kunhan hakee sille Teoston kautta luvan ja maksaa soveliaan korvauksen.

Tämä saattaa olla pääasiallinen syy sille, miksi tilanne näyttää musiikin esittämisen kohdalla niin erilaiselta kuin esimerkiksi elokuvien myynnin tai esittämisen. Koska tekijänoikeus ei aiheuta musiikin esittämislle samanlaisia vaikeuksia kuin muiden teosten hyödyntämiselle, musiikin esittäminen pysyy elinvoimaisempana.

5.5. Pitkän tekijänoikeuden puolusteluja

Vuosikymmeniä tekijän kuoleman jälkeen jatkuva tekijänoikeus tuntuu maalaisjärjellä ajatellen täysin älyttömältä. Oikeustaloustieteellisessä keskustelussa on kuitenkin esitetty muutamia perusteluita sen puolesta²⁷.

Toisaalta tekijänoikeuden kesto on asioiden yksinkertaistamiseksi mitattava tekijän kuolemasta eikä teoksen luonti- tai julkaisuhetkestä.

On paljon selkeämpää, jos tekijän kaikki teokset vapautuvat yleiseen käyttöön samalla hetkellä. Muuten oltaisiin tilanteessa, jossa jokaisen teoksen alkuperäistä luonti- tai julkaisuhetkeä jouduttaisiin tarkkaan erikseen selvit-

tämään. Toisaalta on tunnettua, että mahdollisuus jättää lapsilleen perintöä motivoi tekemään enemmän töitä. Mitä kaukaisemmista jälkeläisistä on kyse, sen heikommaksi tämä motivaatio käy. Siksi olisi perusteltua katkaista suoja-aika sellaiseen pisteeseen, että omat lapset ja lapsenlapset ovat jo ehtineet saada siitä osansa. Kannattaa huomata, että kun perustelu esitettiin, kuolemanjälkeinen suoja-aika oli 50 vuotta nykyisen 70 vuoden sijaan.

Nämä perustelut tuntuvat kuitenkin ontuvilta. Useimpiin teoksiin on selkeästi merkitty niiden julkaisuvuosi. Lähioikeudenkin kohdalla kesto lasketaan joka tapauksessa esitysajankohdasta. Tuntuu epäuskottavalta väittää, että teoksen alkuperäisen julkaisuvuoden selvittämisestä voisi koitua suurempia kustannuksia kuin mitä esimerkiksi oikeudenhaltijoiden selvittämisestä nykypäivänä.

Pahimmillaankin halukkaat uudelleenhyödyntäjät voisivat ottaa varhaisimman ajankohdan jolloin teoksen tiedetään olleen julkisessa levityksessä, ja odottaa siitä lasketun suoja-ajan umpeutumista. Toisaalta mikäli teoksen suoja-aika lasketaan sen julkaisuhetkestä, se voi yhtä hyvin hyödyttää perillisiäkin. Mikä suoja-aika olisi vaikkapa 15 vuotta, voisivat perilliset hyötyä viisi vuotta ennen tekijän kuolemaa tehdystä teoksesta vielä kymmenen vuoden ajan.

Joidenkin mielestä tekijänoikeuden pitkä kesto olisi perusteltavissa puhtaasti sillä, että vaikka monet eivät siitä hyödykään, jotkut silti hyötyvät. Heidän mielestään tekijänoikeuden keston lyhentäminen olisi ansaitsemismah-

dollisuuksien epäoikeudenmukaista viemistä tekijöiltä. Olisi tekijöitä kohtaan väärin lyhentää kestoja. Onkin totta, että pidempi tekijänoikeuden suoja-aika toisi varmasti enemmän rahaa osalle tekijöistä (ja suurille levittäjätahoille vielä enemmän).

Väittämä että »tekijänoikeuden pitäisi olla elinikäinen, koska osa tuloista saadaan pitkän ajan kuluttua teoksen luomisen jälkeen» ei pohjimmiltaan sanokaan mitään. Se on sama kuin sanoisi »teosten luojien pitää saada lisää rahaa, koska teosten luojien pitää saada lisää rahaa». Rauenut tekijänoikeus ei sitä paitsi merkitse sitä, että teoksesta ei voisi saada enää lainkaan rahaa. Se tarkoittaa vain sitä, että kilpailu saattaa ajaa myyntihinnan hyvin lähelle tuotantokustannuksia. »Saattaa»-sana on merkittävä, koska monien teosten markkinat olisivat muutenkin niin pienet, ettei kovinkaan moni yritys välttämättä edes vaivautuisi kilpailemaan niiden myynnistä.

Ja vaikka vaivautuisivatkin, se ei merkitse sitä, etteikö teosten myynti edelleen voisi olla kannattavaa myös alkuperäiselle tekijälle. Eihän voimakas kilpailu minkään tuotteen kohdalla tarkoita sitä, että tuote katoaisi myynnistä kokonaan. Ilman tekijänoikeuttakin alkuperäinen tekijä olisi tekijänoikeudet ensimmäisen kerran myydessään voinut sopimuksella vaatia julkaisijaa jatkamaan proviision maksamista hänelle vielä oikeuksien rauettuakin. Tämä ei toimi tilanteessa, jossa tekijä ei ymmärtänyt tai voinut, esimerkiksi julkaisijan vahvan neuvotteluaseman vuoksi, vaa-

tia tätä oikeuta alun perin. Se ei myöskään toimi säveltäjille tai sanoittajille, jotka eivät varsinaisesti saa tulojaan fyysisten teoskappaleiden myynnistä.

Näissäkin tapauksissa olisi kuitenkin mahdollista, että tekijä solmisi valitsemiensa tahojen kanssa uuden sopimuksen, jonka nojalla nämä maksaisivat tekijälle edelleen korvausta hänen teostensa myynnistä tai käytöstä. Vastineeksi kyseiset tahot saisivat oikeuden mainostaa tuotteitaan sillä, että osa niiden tuloista menee edelleen alkupe-
räiselle tekijälle, mikä voisi hyvinkin olla myyntivaltti.

Joskus kuulee hieman samankaltaisen perustelun, jonka mukaan »kun kerran kulttuurintekijöillä on niin pienet tulot, voisi tekijänoikeus olla sen kompensoimiseksi pitkä». Harva tuskin kyseenalaistaakaan luovan työn tekijöiden keskimäärin vähäisiä tuloja. Yhteiskunnan harjoittaman talouspolitiikan tulisi kuitenkin olla oikeudenmukaista ja yhdenvertaista. Valtio ei voi taata jokaiselle mahdollisuutta tehdä haluamaansa työtä sillä, että perustaa joka alalle varmoja suojatyöpaikkoja, joiden kustannukset katetaan muita ihmisiä verottamalla. Näin ei voida tehdä edes jollekin tietylle alalle, mikäli tämän alan palkat ovat muuten liian alhaiset.

Tekijänoikeuden luomat lisäkustannukset kulttuuriteosten tuottamiselle ja uudelleenkäyttämislle muistuttavat luonteeltaan veroa, minkä vuoksi myös tekijänoikeuden pidentäminen kulttuurintekijöiden elintason nostamisen takia olisi kyseenalaista. Tähdennettäköön vielä, että tämä kritiik-

ki kohdistuu siihen perusteluun, jonka mukaan tekijänoikeuden suoja-aikaa tulisi pidentää *vain* siksi, että se nostaisi tekijöiden elintaso, vaikka se ei lisäisikään kulttuurituotantoa.

Tekijänoikeuden keston pidentäminen kulttuurituotannon lisäämiseksi olisi sen sijaan jo selkeästi perustellumpi syy, mikäli luovan työn määrän lisäämisen katsotaan olevan yhteiskunnalle tärkeää. Pyrkimyksessä suoda huonosti maksavien tai epävarmojen ammattien harjoittajille vakaammat ja paremmat tulot ei tietenkään ole mitään väärää. Se tulisi kuitenkin toteuttaa tavalla, joka kohdistuu kaikkien epävarmojen ammattien harjoittajiin, ei vain kulttuurialaan. Esimerkiksi perustulo tai kansalaispalkka voisi olla tällainen ratkaisu.

Silloin ei kuitenkaan voi tukea vain tiettyä ryhmää antamalla heille yksityinen »verotusoikeus». Se syrjisi kaikkia niitä, jotka haluaisivat tehdä elantonsa jollakin muulla taloudellisesti epävarmalla alalla. Tämän teoksen kirjoittajat ovat tietoisia luovien alojen kehnosta ansaintatasosta, ja ovat samaa mieltä siitä, että näillä aloilla olevien tulotason tulisi olla parempi. Vaikka hyväksyttäisiin se ajatus, että laajat tekijänoikeudet olisivat yhteiskunnallisesti hyväksyttävä keino tukea luovien alojen väkeä, se, että tekijänoikeus olisi vaikkapa 10 vuoden sijaan 30 vuotta, auttaisi merkittävästi vain hyvin vähäistä osaa kaikista luovan työn tekijöistä.

Mikäli pidentämisen perusteluksi valitaan luovalla alalla olevien keho peruselintaso, kyse on humanitaarisesta

eikä niinkään talouspoliittisesta syystä. Tällöin asiointilan korjaaminen kuuluisi yhteiskunnan perusturvaverkkojen alaan. Sen sijaan kaupallisten monopolien myöntäminen yksityisille tahoille humanitaarisista syistä on outo ajatus.

Pitkää tekijänoikeutta verrataan joskus myös perintöön. Tekijänoikeuden lyhentäminen olisi siten lasten perinnön viemistä. Näin ei todellisuudessa ole: kuka tahansa töitä tekevä kerryttää lapsilleen perintöä pääasiassa sillä, että saa työnteostaan palkkaa. Eivät poliisin, rakennusmiehen tai sairaanhoitajankaan lapset tule siitä perinnöttömiksi, että heidän vanhempansa lakkaavat saamasta palkkaa kuollessaan tai siirtyessään eläkkeelle.

Taidealalla elävien eläkkeet ovat usein vähäisiä. Tekijänoikeustuloista joutuu maksamaan veroa, mutta ne eivät kerrytä eläkettä. Taiteilijoiden on mahdollista anoa erillistä taiteilijaeläkettä, mutta niitä on jaossa rajallinen määrä. Nekin ovat pieniä (1 199,24 euroa kuussa vuonna 2008). Tekijänoikeuskorvaukset eivät kuitenkaan ole ratkaisu, varsinkaan kun harva taiteilija saa niitä merkittäviä määriä enää eläkepäivillään.

Parempi lähestymistapa olisi muuttaa järjestelmää siten, että tekijänoikeuskorvauksetkin kerryttäisivät eläkettä. Tekijänoikeuskorvauksiin kohdistuvaa verotusta voisi myös keventää. Nämä ovat toimenpiteitä, jotka helpottaisivat luovan työn tekijöiden toimentuloa selkeästi enemmän kuin tekijänoikeuden pitäminen ylipitkänä. Näistä aiheista kerrotaan hieman enemmän seuraavassa luvussa.

5.6. Tekijän oikeus saada työstään palkkaa

Perusoikeudet on usein tapana jakaa negatiivisiin ja positiivisiin. Negatiivisia oikeuksia ovat esimerkiksi sanavapaus, uskonnonvapaus ja oikeus reiluun oikeudenkäyntiin. Niitä kutsutaan negatiivisiksi, koska ne ovat tavallaan kieltoja: ihmisistä ei saa estää ilmaisemasta mielipidettään tai harjoittamasta omaa uskontoaan, eikä ketään saa tuomita mielivaltaisesti.

Positiivisia taas ovat oikeus koulutukseen, terveydenhuoltoon ja peruselintasoon. Ne eivät ole kieltoja vaan käskyjä: mikäli jollain ei ole mahdollisuutta käydä koulua tai saada sairaanhoitoa tai tarpeeksi rahaa elääkseen siedettävää elämää, jollain muulla on velvollisuus korjata tilanne.

Oikeus saada työstään palkkaa on negatiivinen siinä mielessä, että kun joku tekee jotakin laillista työtä, kenenkään ei pidä estää häntä saamasta siitä rahaa. Toisaalta se on myös positiivinen. Jos joku palkkaa toisen tekemään työtä, hänellä on velvollisuus maksaa sovittu palkka, usein vähintään työehtosopimuksessa määritelty summa.

Tekijänoikeutta puolustettaessa vedotaan usein tekijän oikeuteen saada työstään palkkaa. Mutta tällä ilmaisulla tunnutaan tarkoittavan jotain muuta, kuin miltä se kuulostaa. Tällainen oikeushan on jo muutenkin kenellä tahansa, tekijänoikeudesta riippumatta. Vaikkapa muurarilla on oikeus siihen, ettei häneltä viedä mahdollisuutta tehdä töitä tai oikeutta saada työnsä tekemisestä palkkaa, jos sellaisesta on sovittu jonkun kanssa.

Ilmaisulla tunnutaankin käytännössä tarkoittavan, ei suinkaan oikeutta saada työstään palkkaa, vaan oikeutta saada palkkaa työnsä tulosten jokaisesta käyttökerrasta. Sillä ei tarkoiteta vain sitä, että taiteilija voi myydä teoksiaan kaikille niitä haluaville, vaan myös sitä, että taiteilijan pitäisi saada rahaa aina kun joku tekee hänen teoksistaan kopioita ja myy puolestaan niitä. Se olisi sama kuin jos muurari palkkansa lisäksi saisi vielä joka kerta erillisen lisäkorvauksen, kun joku käyttää hänen tekemäänsä takkaa.

Luonnollisesti kaikilla luovan työn tekijöillä on negatiivinen oikeus saada rahaa töidensä jokaisesta käyttökerrasta. Jos heille halutaan maksaa siitä vapaaehtoisesti, sen kieltämiseen ei ole mitään syytä. Sen sijaan positiivinen oikeus saada jokaisesta käyttökerrasta rahaa on eri asia. Voidaan perustellusti väittää, että tekijälle on tarpeen suoda väliaikaisesti tällainen oikeus, jotta hän voisi saada teoksistaan enemmän rahaa ja tuottaisi enemmän uusia teoksia.

Tätä voi ajatella ikään kuin minimipalkan kaltaisena varauksena, jolla annetaan mahdollisuus tietyn perustoimeentulon hankkimiseen. Ei kuitenkaan ole selkeää syytä, miksi positiivista oikeutta saada joka käyttökerrasta rahaa tulisi pitää perusoikeutena itsessään. Muilla ammatinharjoittajilla ei ole sellaista oikeutta. Muurari saa tunti- tai keikkapalkan, ei provikkaa jokaisesta ostotapahtumasta, joka hänen rakentamassaan ostoskeskuksessa tapahtuu. Lääkäri ei saa siivua kaikkien parantamiensa ihmisten tuloista.

Harva tukisikaan ehdotusta tällaisten oikeuksien antamisesta muile ammatinharjoittajille. Elämästä tulisi nopeasti hyvin kallista ja monimutkaista, mikäli jokaiselle pitäisi maksaa kaikesta, mitä hänen työnsä jatkokäytöllä on saatu aikaan. Silti tämä jostain syystä kuvitellaan perusoikeudeksi luovasta työstä puhuttaessa.

Luvun 5 lähteet:

- ¹ MTV3 (2008) Tekijänoikeuden pidennyksestä haittaa Ylelle. 21.7. <http://www.mtv3.fi/uutiset/mediatit.shtml/arkistot/mediatit/2008/07/677388>
- ² HM Treasury (2006) Gowers Review of Intellectual Property.
- ³ Gronow, P. (2008) Commission Proposal on a Directive for Term Extension. The rights of the performers. *YLE Blogit*, 13.8. <http://blogit.yle.fi/pekka-gronow/commission-proposalon-a-directive-for-term-extension-the-rights-of-the-performers>
- ⁴ Centre for Intellectual Property Policy and Management & Centre for Intellectual Property and Information Law & Institute for Information Law & Max Planck Institute for Intellectual Property, Competition and Tax Law (2008) The Proposed Directive for a Copyright Term Extension – A backward-looking package. http://www.cippm.org.uk/downloads/Term%20Statement%2027_10_08.pdf
- ⁵ Brooks, T. (2005) Survey of Reissues of U.S. Recordings. Council on Library and Information Resources and Library of Congress. <http://www.clir.org/pubs/reports/pub133/pub133.pdf>
- ⁶ Gronow, P. (2008) Commission Proposal on a Directive for Term Extension. The recording industry. *YLE Blogit*, 18.8. <http://blogit.yle.fi/pekka-gronow/commission-proposal-on-a-directive-for-term-extension-on-the-recording-industry>
- ⁷ Heald, P.J. (2007) Property Rights and the Efficient Exploitation of Copyrighted Works: An Empirical Analysis of Public Domain and Copyrighted Fiction Bestsellers. 92 *Minnesota Law Review* 1031.
- ⁸ Landes, W.M. & Posner, R.A. (2003) Indefinitely Renewable Copyright. *The University of Chicago Law Review*, vol. 70, issue 2.

- ⁹ Lehto, T. (2006) Gramex-maksut näivettävät nettiradiot. *Tietokone*, 23. http://www.tietokone.fi/uutta/uutinen.asp?news_id=26219&tyyppi=1
- ¹⁰ Lehto, T. (2006) Tv-kanavat eivät neuvottele tekijänoikeusmaksuista. *Tietokone*, 10.4. http://www.tietokone.fi/uutta/uutinen.asp?news_id=26643&tyyppi=1
- ¹¹ Kasvi, J.J.J. (2009) Tv-pomojen painajaisuni. <http://kasvi.org/index.php?7973>
- ¹² Lessig, L. (2004) *Free Culture: How Big Media Uses Technology and the Law to Lock Down Culture and Control Creativity*. Penguin Press.
- ¹³ Boldrin, M. & Levine, D.K. (2008) *Against Intellectual Monopoly*. Cambridge University Press.
- ¹⁴ Luukka, T. (2009) Dvd-automaattien suosio pelottaa Hollywoodia. *Helsingin Sanomat*, 30.3. <http://www.hs.fi/kulttuuri/artikkeli/Dvd-automaattien+suosio+pelottaa+Hollywoodia/1135244776887>
- ¹⁵ Mäkinen, E. (2009) Kirja-ala haluaa sulkea opiskelijoiden perustaman kirjavuokrauspalvelun. *Helsingin Sanomat*, 21.4. <http://www.hs.fi/kulttuuri/artikkeli/Kirjaala+haluaa+sulkea+opiskelijoiden+perustaman+kirjavuokrauspalvelun/1135245322054>
- ¹⁶ Propudas, T. (2009) Harvinainen yhdistelmä käy TVkaistan kimppeun. *Digitoday*, 21.1. <http://www.digitoday.fi/viihde/2009/01/21/harvinainen-yhdistelma-kay-tvkaistankimppuun/20091807/66>
- ¹⁷ Pitkänen, P. (2009) TVkaista tyrmistyi poliisitutkinnasta. *Digitoday*, 23.12. <http://www.itviikko.fi/uutiset/2009/12/23/tvkaista-tyrmistyi-poliisitutkinnasta/200926084/7>
- ¹⁸ Nguyen, D. (2009) High-tech vehicles pose trouble for some mechanics. *North County Times*, 26.12. http://nctimes.com/news/state-and-regional/article_4eao3fd6-090d-5c2ebd91-dfb5508495ef.html
- ¹⁹ Masnick, M. (2009) How Automakers Abuse Intellectual Property Laws To Force You To Pay More For Repairs. *TechDirt*, 29.12. <http://techdirt.com/articles/20091228/0345127515.shtml>
- ²⁰ Heller, M. (2008) *The Gridlock Economy: How Too Much Ownership Wrecks Markets, Stops Innovation, and Costs Lives*. Basic Books.
- ²¹ Tekijänoikeusneuvosto (1997) Tekijänoikeusneuvoston lausunto 1997:9.
- ²² Mylly, T. (2007). Tekijänoikeuden uudet sääntelystrategiat. Teoksessa *Tekemisen vapaus: Luovuuden ehdot ja tekijänoikeus*, toimittaneet Tuomas Mylly, Juha Lavapuro ja Marko Karo. Helsinki: Gaudeamus.

- ²³ PIRA International (2000) Commercial Exploitation of Europe's Public Sector Information. Final Report for the European Commission, Directorate General for the Information Society. http://www.epsiplatform.eu/psi_library/reports/commercial_exploitation_of_europe_s_public_sector_information_pira_study
- ²⁴ Ravi Bedrijvenplatform (2000) Economische effecten van laagdrempelige beschikbaarstelling van overheidsinformatie. Siteerattu läheteessä Weiss, P. (2002) Borders in Cyberspace: Conflicting Public Sector Information Policies and their Economic Impacts. U.S. Department of Commerce, National Weather Service. http://www.weather.gov/sp/Borders_report.pdf
- ²⁵ Flint, E. (2002) *Prime Palaver #6*. <http://www.baen.com/library/palaver6.htm>
- ²⁶ Belson, K. (2006) As DVD Sales Slow, Hollywood Hunts for a New Cash Cow. *The New York Times*, 13.6. <http://www.nytimes.com/2006/06/13/technology/13disc.html>
- ²⁷ Landes, W.M. & Posner, R.A. (1989) An Economic Analysis of Copyright Law. *The Journal of Legal Studies*, vol. 18, issue 2.
- ²⁸ Tekijänoikeusneuvosto (2002) Tekijänoikeusneuvoston lausunto 2002:16.

6. Kohti parempaa maailmaa

Jos nykyinen tekijänoikeus tukahduttaa niin kansalaisoikeudet kuin luovuuden ja on pahaksi liiketoiminnallekin, miten lakia tulisi asioiden korjaamiseksi muuttaa?

Valitettavasti tekijänoikeuden säätely Suomessa ei riipu vain suomalaisista. Mahdollisuuksiamme säätelevät useat kansainväliset sopimukset, joista Suomen olisi hankala sanoutua irti yksinään. Esimerkiksi *Bernin sopimuksen* allekirjoittajilla on velvollisuus antaa sopimuksessa määritelty vähimmäissuoja toisilleen, mutta ei ulkopuolisille.

Bernin sopimuksessa tekijänoikeuden vähimmäiskestoksi määritellään 50 vuotta tekijän kuolemasta. Mikäli Suomi muuttaisi tekijänoikeuden keston tätä lyhyemmäksi, se putoaisi Bernin suojan ulkopuolelle. Tällöin millään 163 muulla sopimuksessa mukana olevalla maalla ei enää olisi velvollisuutta noudattaa suomalaisten tekijöiden tekijänoikeuksia. Myös esimerkiksi tehokkaan teknisen suojakeinon suojasta on säädetty kansainvälisellä *WIPO*-sopimuksella.

Tekijänoikeuteen liittyviä päätöksiä tehdään myös EU-tasolla. Direktiivit määräävät jäsenmaiden suoja-ajaksi 70 vuotta tekijän kuoleman jälkeen. Kuten aiemmin näimme, myös äänitteiden lähisuoja on yritetty pidentää Euroopan unionin avulla.

Mitä sitten voidaan tehdä? Kaikki nykyiset sopimukset sallivat tekijänoikeuteen poikkeuksen yksityistä kopiointia

varten. Jäsenvaltiot saavat enimmäkseen itse määritellä, mikä lasketaan yksityiseksi kopioinniksi.

Tiedostonjakaminen olisi siis ehkä mahdollista sallia sopimuksia loukkaamatta. Muut uudistukset, kuten suojaajan lyhentäminen, vaativat kuitenkin pitkälistä kansainvälistä työtä. Asia ei voi jäädä vain Suomen tasolle, vaan muut EU-maat on vakuutettava muutoksen tarpeesta. Suuremmat uudistukset ovat mahdollisia vasta sen jälkeen.

6.1. Yksinkertaisuusperiaate ja vapausperiaate

Tarkastelemme seuraavaksi erilaisia vaihtoehtoja, joiden avulla tekijänoikeuslain mielettömyyttä voitaisiin rajoittaa. Niiden kohdalla on hyvä pitää mielessä yksinkertaisuusperiaate. Yksinkertaisempia ja lyhyempiä lakeja tulee suosia enemmän kuin monimutkaisia ja pitkiä. Mitä hankalampia lait ovat, sitä enemmän niihin jää porsaanreikiä ja sitä vaikeampi niitä on tulkita. Lukuisat erikoistapaukset ja poikkeukset voivat myös luoda illuusion siitä, että jo alunperin ongelmallinen laki on hyvä, koska sen ongelmat on otettu huomioon.

Todellisuudessa paljon poikkeuksia sisältävä laki on pulmallinen myös monella muulla sellaisella tavalla, joita lainsäätäjä ei ole tullut edes ajatelleeksi. Mitä kiemuraisempi laki, sen todennäköisemmin sen tarvitsisi olla vielä mutkikkaampi kattaakseen kaikki ongelmat. Kuitenkaan kai-

killa haittaa kärsivillä ryhmillä ei ole sellaista poliittista vaikutusvaltaa, että ne saisivat oman näkyksensä huomioiduksi.

Näin on etenkin silloin, kun voimakkaammilla ja lais-
ta enemmän hyötyneillä eturyhmillä saattaa olla intressi-
nä estää pienempien ryhmien kokemien ongelmien korjaa-
minen.

Nämä ongelmat näkyvät nykyisessä tekijänoikeuslaissa, jo-
ka tilkkutäkkimäisyydestään ja monista poikkeus- ja erikois-
tapauksistaan huolimatta – tai ehkäpä juuri niiden vuoksi –
aiheuttaa suuria yhteiskunnallisia ongelmia. Olisikin parem-
pi säätää alun perin mahdollisimman yksinkertaisia, kaikkia
yhtäläisesti koskevia lakeja. Jos lain ehdotetun muodon ha-
vaitaan aiheuttavan jollekin ryhmälle kohtuutonta haittaa,
tulisi hyvin tarkkaan harkita, onko poikkeuksien lisääminen
todellakin paras lähestymistapa. Riittävätkö yksittäiset poik-
keukset poistamaan sen mahdollisuuden, että jokin muukin
ryhmä kokee samankaltaista haittaa, mutta asiaa ei vain tul-
la ajatelleeksi?

Nykyisessä tekijänoikeuslaissa ei ole yksinkertaisuudes-
ta tietoaakaan. Ongelmaa havainnollistamaan sopii lain 49
a §:

*»Valokuvaajalla on yksinomainen oikeus määrätä valokuvasta,
muuttamattomana tai muutettuna:*

- 1) valmistamalla siitä kappaleita;*
- 2) saattamalla se yleisön saataviin.*

Oikeus valokuvaan on voimassa, kunnes 50 vuotta on kulunut sen vuoden päättymisestä, jona kuva valmistettiin. Tässä pykälässä tarkoitettuihin valokuviin sovelletaan vastaavasti, mitä 2 §:n 2–4 momentissa, 3 §:n 1 ja 2 momentissa, 7–9, 11 ja 11 a §:ssä, 12 §:n 1 ja 2 momentissa, 13 ja 13 a §:ssä, 14 §:n 1, 3 ja 4 momentissa, 15, 16 ja 16 a–16 e §:ssä, 17 §:n 1 momentissa, 18 §:ssä, 19 §:n 1, 2 ja 5 momentissa, 20, 22 ja 25 §:ssä, 25 a §:n 1 ja 2 momentissa, 25 b, 25 d, 25 f–25 i, 26, 26 a–26 f, 26 h, 27–29, 39, 40, 40 c, 41 ja 42 §:ssä säädetään.»

Jos siis haluaa selvittää, miten valokuvaa on sallittua käyttää, pitää tutustua kaikkien 49 a §:ssä mainittujen pykälien ja momenttien sisältöön. Niissä puolestaan on myös runsaasti viittauksia toisiin pykäliin. Tällainen sekavuus on sietämätöntä, koska laki vaikuttaa ihmisten aivan arkisinkin toiminnan lainmukaisuuden arviointiin. Yksinkertaisissa arjen kysymyksissä tarvitaan lainopillista apua.

Monimutkainen ja arjelle vieras tekijänoikeuslaki pitäisi kirjoittaa pian kokonaan uudelleen. Siksikin nyt on tarpeen käydä laajaa yhteiskunnallista keskustelua tekijänoikeuslainsäädännön periaatteista ja keskeisestä sisällöstä.

Lainsäädännöllistä yksinkertaisuutta ei pidä sekoittaa välittömän toteutuksen yksinkertaisuuteen. On totta, että lukemattomat teollisuudenalat ja yritykset ovat muotoilleet toimintansa nykyisten lakien ympärille.

Lain muuttaminen saattaisi tehdä siitä yksinkertaisemman, mutta samalla se vaatisi vanhan käytännön mukaan

toimivilta yrityksiltä suuria uudistuksia ja muutoksia. Tällöin olisi luonnollisesti kohtuullista pyrkiä pitämään ongelmat mahdollisimman vähäisinä sopivien siirtymäaikojen ja asteittaisten muutosten kautta. Silti on parempi tehdä lakiin muutoksia, jotka vaativat kertaluontoista sopeutumista yrityksiltä ja yhteiskunnalta, kuin ylläpitää lakeja, jotka tuottavat jatkuvaa haittaa.

Joskus poikkeustapausten säätäminen on kuitenkin tarpeen. Tällöin on syytä pitää mielessä myös vapausperiaate. Sen mukaan yhteiskunnan tulisi taata kaikille mahdollisimman laajat vapaudet, jotka eivät rajoita muiden ihmisten vapauksia. Jos kieltomuotoisiin lakeihin säädetään poikkeuksia, niiden pitäisi olla mahdollisimman laajoja. Näin varmistetaan, ettei laki kiellä useampia asioita kuin on pakko. Sen sijaan, että lakiin otettaisiin kapean lähipiiriin rajattu yksityisen käytön poikkeus, sallitaisiinkin sen sijasta ennemmin kaikki epäkaupallinen käyttö.

Tämä tukee myös yksinkertaisuusperiaatteen takana olevia ajatuksia. Lainsäätäjät eivät voi etukäteen nähdä kaikkia niitä toimintamalleja, joita ihmiset saattavat keksiä ja haluta tehdä. Ei myöskään voida lähteä sellaisesta lähtökohdasta, että kaikkien uusien toimintatapojen hyväksyttävyyttä tarvitsisi erikseen perustella valtiolle.

Emme halua yhteiskuntaa, jossa jokaisen uuden pelin, harrastuksen tai keksinnön luoja tarvitsisi ensin vakuuttaa vallassaolijat innovaationsa hyväksyttävyydestä. Emme myöskään halua yhteiskuntaa, jossa vähemmistöjen oikeudet

ja tavat elää ovat enemmistön oikkujen armoilla. Siksi kaikenlaisiin pyrkimyksiin rajoittaa ihmisten käyttäytymistapoja tulisi aina suhtautua mahdollisimman kriittisesti.

Tekijänoikeus rajoittaa hyvin voimakkaasti joitakin ihmisten perusoikeuksista, kuten oikeutta itseilmaisuun tai oikeutta tehdä laillisesti hankkimallaan omaisuudella mitä haluaa. Siksi siihen myös tulisi suhtautua äärimmäisen kriittisesti.

6.2. Tekijöiden aseman parantaminen

Millä muilla keinoilla kuin tiukalla tekijänoikeuden säätelyllä luovan työn tekijöiden asemaa voitaisiin parantaa? Keskustelu parannusehdotuksista on, kiitos viihdeteollisuuden, keskittynyt pääasiassa lainsäädännön tiukentamiseen. Sen vuoksi monet kokevat puheet tekijänoikeuden lieventämisestä helposti puheina toimeentulonsa heikentämisestä.

Tekijöiden asema on nykyjärjestelmässäkin varsin heikko. Hyvin harva pystyy elämään pelkästään luovalla työllä. Suomesta ei löydy juurikaan supertähtiä, mikä johtuu osittain kielialueen pienuudesta. Englanninkielisellä tekstillä tai musiikilla on paljon helpompi elää, kun potentiaalista yleisöä on yli miljardi vajaan kuuden miljoonan sijasta. Toki kääntämismahdollisuus tasoittaa tilannetta jonkin verran.

Vuodelta 2003 peräisin olevien tietojen mukaan vain 20 prosenttia vakavan ja 10 prosenttia kevyen musiikin säveltäjistä ei tee muuta työtä sävellystyön ohessa. Vuonna 2001 musiikintekijät saivat tekijänoikeuskorvauksia keskimäärin alle 2 000 euroa vuodessa ja muita tuloja säveltämisestä noin 1 700 euroa. Valtaosa musiikin tekijöistä koki taloudellisen asemansa epävarmaksi ja tilanteensa säveltäjänä, sanoittajana ja/tai sovittajana heikoksi.¹

Muusikoiden suurimpana tulonlähteenä on perinteisesti pidetty keikkailua, mutta sekään ei auta kaikkia musiikintekijöitä. Keikkatulot ovat myös monille yhtyeille pienempiä kuin mitä yleisesti luullaan. Esimerkiksi muusikko Hannu Oskala on laskenut saavansa sadan kuulijan klubikeikasta Helsingin keskustassa vajaan kolmen euron tuntipalkkion. Tähän ei tietenkään lasketa harjoitteluun kuluttua aikaa, eikä soittimien keikkapaikalle kuljettamiseen uppoavia kuluja ja aikaa.²

Kirja-alalla tilanne ei ole merkittävästi parempi. Kirjailijaliiton vuoden 2005 tulokyselyn mukaan kirjailijaliiton jäsenten tekijänpalkkioiden mediaani oli 2 000 euroa vuodessa. Palkkio oli neljänneksellä vastanneista korkeintaan 450 euroa vuodessa. 72 prosenttia vastanneista ilmoitti saavansa apurahaa. Apurahan yleisin suuruus oli 11 800 euroa vuodessa, eli 983 euroa kuussa. Tilannetta ei muuttanut miksiäkään se, että vastaajat olivat julkaisseet keskimäärin kymmenen kirjaa, tyypillisesti kirjan kahden vuoden välein.³ Heidi Königas kuvailee tilannetta *Helsingin Sanomissa*:

»Kirjailija Hannu Raittila yrittää tuoreessa kirjassaan *Kirjailijaelämää* kartoittaa omaa ammattikuvaansa. Hän kuvaa pitkän aikavälin suunnitelmaansa, jolla oli varsin kohtuullinen tavoite: 'Halusin päästä tilanteeseen, jossa ei kohtuullisesti elääkseen tarvitsisi tehdä muuta kuin kirjoittaa kirjoja, yhden vuodessa.' Finlandia-palkinnon jälkeinen teos *Pamisoksen purkaus* ei kuitenkaan myynyt, ja Raittila synkistyi. Tavoite ei siis onnistunut edes Raittilalta, joka sentään on kirjallisella kentällä arvostettu kirjailija, kriitikojen kehuma ja moninkertaisesti palkittu. Jotain on pielessä.

Aloitin kirjallisen urani kuusi vuotta sitten, ja olen kirjoittanut kolme romaania. Tahti ei ole ollut se markkinoiden vaatima kirja joka syksyksi. Päättyökseäni ohjaan televisioelokuvia ja -sarjoja. Huvitan usein ihmisiä kertomalla, että romaanien kirjoittaminen on toistaiseksi ollut kaikkein huonoiten palkattua työtäni. Jopa lukioaikojen kesätöissä bingoemäntänä ansaitsin paremmin.

Muiden kirjailijoiden tapaan olen syyttänyt keuhkoista tuloista itseäni. En osaa kirjoittaa sellaista romaania, joka kiinnostaisi lukijoita. Vasta tänä syksynä ilmestyneen kirjani kohdalla olen tajunnut, että kyse on myös siitä, miten kirjamarkkinat Suomessa toimivat.»⁴

Niin Oskala kuin Köngäskin mainitsevat osasyyski mataliin palkkioihin ylitarjonnan. Köngäksen mukaan suurin

osa vakavammasta kirjallisuudesta ei koskaan edes päädy kirjakauppoihin tai sinne otetaan yksi kappale⁴.

Miten tilannetta voisi korjata? Pitkä tekijänoikeus on hyvin tehoton ratkaisu asiaan. Tietyissä mielessä tilanne on kuitenkin vähemmän vakava kuin mitä voisi luulla. Matalat palkkiot eivät tunnu vievän minnekään ihmisten halua tehdä kulttuuria. Monet kuitenkin kokisivat kohtuulliseksi, että kulttuurintekijöillä olisi parempi mahdollisuus ansaita työllään.

Ensimmäinen selkeä epäkohta löytyy ehdottomasti eläkkeistä. Kuten edellisessä luvussa mainittiin, tekijänoikeustulot eivät nykyisellään kartuta eläkettä. Erillisestä anomuksesta myönnettävän ylimääräinen taiteilijaeläke on melko pieni, minkä lisäksi se on vain harvojen saatavissa.

Taiteilijaeläkkeitä myönnettiin 65 kappaletta vuodessa vuosina 1974–1992, minkä jälkeen määrä tiputettiin 35 kappaaleeseen. Finlands svenska författareförening, Suomen Kirjailijaliitto, Suomen kääntäjien ja tulkkien liitto, Suomen Näytelmäkirjailijaliitto, Suomen Säveltäjät ja Suomen Taiteilijaseura allekirjoittivat 17. kesäkuuta 2009 vetoomuksen eläkkeiden määrän nostamisesta sataan. Perusteluiksi mainittiin suurten ikäluokkien eläköityminen, taiteilijoiden määrän jatkuva kasvu sekä taiteilijoiden keskimäärin alhaiset tulot.³

Kansanedustaja Anni Sinnemäki (vihr.) teki vuonna 2005 lakialoitteen, joka olisi kartuttanut eläkettä muusikoiden ja

musiikintekijöiden saamista tekijänoikeustuloista. Ehdotuksen mukaan eläkevakuutusmaksut olisi kerätty kokonaisuudessaan tekijänoikeustuloista.⁵ Aloite ei edennyt. Taiteentekijöiden apurahat alkoivat kartuttaa eläkettä vuoden 2009 tammikuusta lähtien. Niidenkin kohdalla eläkemaksut maksetaan apurahasta itsestään, keskimäärin 14 prosenttia apurahan kokonaismäärästä.⁶

Asia ei kuitenkaan saa jäädä tähän, sillä ei ole mitään hyvää syytä siihen, mikseivät kaikki tekijänoikeustulot voisi kartuttaa eläkettä muiden tulojen tapaan.

Mikäli kulttuurintekijöitä ja kulttuurin tekemistä todella haluttaisiin tukea, olisi myös muita vaihtoehtoja. Eläkemaksut saatettaisiin esimerkiksi kustantaa valtion kassasta, tai voitaisiin keventää tekijänoikeustuloihin kohdistuvaa verotusta tai kulttuuriteosten- ja palveluiden arvonlisäveroä. Tällainen ajatus aiheuttaa kuitenkin epäluuloja. Jos taiteilijat saavat helpotusta, mikseivät muut pienituloiset ammattiryhmät? Suomen eläkelainsäädäntö on jo valmiiksi sotkuinen ja antaa eri ammattiryhmien edustajille erilaiset eläkkeet, kiitos eturyhmien painostuksen.

Tiettyjen ryhmien erikoiskohtelu on joskus saattanut olla tarpeen, mutta löytyy myös tapauksia, joiden ohi aika on jo ajanut, eikä erikoiskohtelua enää tarvittaisi. Saavuteista eduista ei kuitenkaan haluta luopua, ja myös taiteilijoiden erikoiskohtelu saattaisi ajan myötä jäädä tällaiseksi turhaksi muinasjäänteeksi.

On kuitenkin tärkeää huomata, että koko kansakunta

maksaa *jo nyt* tekijänoikeuden muodossa veroa, jonka suurimmat voitot kerääntyvät suuryrityksille. Maksamme veroa teosten kasvaneissa hinnoissa ja vahvan säätelyn ja runsaiden rajoitusten aiheuttamasta työpaikkojen vähydestä kulttuurintuotannossa. Samaan aikaan maksamme myös veroa epäsuoremmin, menettäessämme monipuolisemman ja paremmin saatavilla olevan kulttuurin tuoman arvon.

Valtion suoraan maksama tuki erottuu paljon helpommin ja herättää siksi myös herkemmin vastustusta, mutta sen lisääminen olisi paljon vähemmän vahingollista verrattuna nykyisiin ylivahvoihin tekijänoikeuksiin. Mikäli vastustamme verohelpotuksia tietyille ammattiryhmille, joudumme johdonmukaisuuden nimissä vastustamaan myös pitkiä tekijänoikeuksia.

6.3. Tiedostonjakaminen

Tiedostonjakamisen suhteen tilanne on varsin yksiselitteinen. Kertauksena aiemmista luvuista, tiedostonjakamisen laillistamiselle ei ole järkeviä vaihtoehtoja. Laittoman jakamisen tehokas valvominen heikentäisi liian rajusti kansalaisoikeuksia. Se aiheuttaisi tilanteen, jossa niin jakajat kuin ei-jakajatkin saatettaisiin tuomita oikeudessa, varsinaisen syyllisyyden muuttuessa sivuseikaksi. Käytännössä tilanne onkin *jo nyt* hyvin lähellä tätä, sillä tuomioistuinten hyväksymät todisteet ovat usein huolestuttavan ohuita.

Oikeudenhaltijoiden sijaan todisteiden kerääminen voitaisiin pitää poliisin tehtävänä. Resursseja ei tietenkään ole siihen riittävästi, jotta saataisiin aikaan tarvittavaa pelotevaikutusta. Nykyisilläkään jättioikeudenkäynneillä ei tunnu olevan kovin suurta vaikutusta tiedostonjakamiseen. Toisaalta ei myöskään ole vahvaa näyttöä siitä, että tiedostonjakaminen todella vähentäisi myyntituloja.

Äänitemyynti on ainoa luovan työn liiketoiminta-ala jossa näkyy merkittävä muutos, mutta vastaavasti elävän musiikin vilkastuminen kompensoi menetyksiä hyvin. Äänitemyyntin vähentyminen saattaa myös johtua muista syistä. Yksi tällainen syy on musiikin kuuntelun yleinen vähentyminen, kun se on joutunut kilpailemaan muiden viihdemuotojen kanssa. On myös huomattava, että siirtymä vinyylistä ja äänikaseteista CD-levyihin kasvatti äänitemyyntiä keino-tekoisesti 1990-luvun aikana.

Muilla kulttuurialoilla näkyy pikemminkin tuotannon kasvua kuin pienentymistä. Tiedostonjakamisen myönteiset vaikutukset ovat myös valtaiset. Nyt jokaisella on pääsy huomattavasti laajempaan kulttuurin kirjoon kuin aiemmin. Yhteiskunta kokonaisuudessaan hyötyy tiedostonjakamisesta selkeästi enemmän kuin kärsii, sillä harva lataaja kykenisi muutenkaan ostamaan kaikkea lataamaansa. Kopioinnin hajautuminen tuottaa myös kaupallisille palveluille painetta panostaa laatuun, ja estää niitä hyötymästä pelkän monopoliasemansa turvin.

Nykylaki tukahduttaa erityisesti nuorten harrastamaa

fanikulttuuria ja remiksausta. Mahdollisuus vapaasti muokata teoksia ja luoda uutta niiden pohjalta antaa lukemattomille ihmisille mahdollisuuden ilmaista itseään paremmin, itse haluamallaan tavalla. Se demokratisoi kulttuuria ja tuo sen lähemmäksi ihmisiä, perinteisten ylhäältä johdettujen tiedon ja kulttuurin jakelumallien sijaan.

Lopputuloksena on varsin selkeä: lakia on muutettava. Tiedostonjakamisen lisäksi haluamme laillistaa myös olemassa olevaa kulttuuria uudelleenkäyttävän amatööritaiteen. Siksi toteammekin, että *kaikki sellainen teosten kopiointi ja käyttö, joka ei tapahdu ansiotarkoituksessa tai osana ansiotarkoituksessa harjoitettavaa toimintaa, on laillistettava.*

Laillistamisen rajaaminen juuri epäkaupalliseen eli muussa kuin ansiotarkoituksessa tapahtuvaan toimintaan johtuu useasta syystä. Haluamme, että tekijöillä olisi kopioinnista huolimatta mahdollisimman hyvät mahdollisuudet ansaita teoksillaan. Monet tekijät harrastavat toimintamallia, jossa heidän teoksiaan saa levittää vapaasti. He pitävät kuitenkin itsellään yksinoikeuden teostensa kaupalliseen hyödyntämiseen. Tällöin heidän teoksensa pääsee leviämään laajalti, mutta on silti merkittävä mahdollisuus siihen, että he saavat tuloja. Jotkut pitävät jakoa ansio- ja muussa kuin ansiotarkoituksessa tapahtuvaan käyttöön toimimattomana, mutta nykyisessäkin tekijänoikeuslaissa on pykälä, joissa tämä ero tehdään. Asiassa ei siis itsessään olisi mitään uutta.

Teoksen kaupallisessa ja epäkaupallisessa käytössä on merkittävä ero. Rahan ansaitseminen jollakin teoksella

vaatii mahdollisimman suurta asiakaskuntaa. Suuren asiakaskunnan hankkiminen taas vaatii, että palvelua tarjoava taho tekee itsensä tunnetuksi. Lisäksi rahaliikenteestä jää jälki, joko asiakkaiden maksaessa myyjälle suoraan tai jotta-kin epäsuorempaa reittiä. Tiedostonjakamisessa taas käyttäjillä ei ole motiivia vetää itseensä sen enempiä huomiota kuin mitä varsinainen tiedostoliikenne vaatii. Tämä tekee kaupallisesta käytöstä paljon helpompaa valvoa vaarantamatta perusoikeuksia.

6.4. Laajakaistavero

Pidämme parhaana lähestymistapana epäkaupallisen käytön vapauttamista. On ehdotettu, että tiedostonjakamisen mahdollisesti aiheuttamia tappioita kompensoitaisiin nykyisten hyvitysmaksujen kaltaisella järjestelmällä. Julkisuudessa on väläytelty termiä »laajakaistavero», joka nimensä mukaisesti olisi kaikille nopeille internetliittymille langetettu vero. Sen tuotot käytettäisiin joko apurahoihin tai hyvitysmaksuihin laajasti kopioitujen teosten tekijöille.

Hyvitysmaksujärjestelmä tiedostonjakamiselle ei ole mahdoton ajatus, vaikka se on monella tapaa ongelmallinen. Nykyinen kasettimaksu oli vielä perusteltu silloin, kun se määrättiin tuotteille, joilla ei voinut tehdä juuri muuta kuin kopioida kulttuuriteoksia. Sittemmin se on kuitenkin määrätty

myös esimerkiksi CD-levyille. Ehdotus laajentaisi sen internet-liittymiin.

Oikeusoppinut Tuomas Mylly on huomauttanut, että nykyinenkin hyvitysmaksujärjestelmä on käytännössä *yksityinen, kaikkea informaation välittämistä koskeva vero*⁷. On periaatteellisesti hyvin ongelmallista, jos kulttuuriteoksia luomalla saa erityisoikeuden päästä osingoille lähes kaikilta kanssaihmisiltä kerätystä verosta. Se kohdistuisi kaikenlaiseen informaation välittämiseen, riippumatta siitä, onko se tekijänoikeudellisesti olennaista vai ei. Mylly pitää pulmallisena myös sitä, miten hyvitysmaksuja keräävät tekijänoikeusjärjestöt käyttävät maksurahoja. Sen lisäksi, että osa jaetaan tekijöille, osa käytetään muihin tarkoituksiin, kuten tekijänoikeusasioihin liittyvään valistukselliseen kampanjointiin.

Tekijänoikeuksista hyötyvillä järjestöillä on luonnollisesti halu vahvistaa tekijänoikeuksia ja laajentaa niistä kerättäviä maksuja riippumatta siitä, mikä olisi yhteiskunnallisesti perustelluinta. Kampanjoissa myös vakiinnutetaan kielikuvia, kuten tiedostonjakamisen käytön rinnastaminen ammattimaisiin tuoteväärengöksiin tai varastamiseen. Joskus kampanjoissa ja tiedotuksessa jaetaan jopa virheellistä tai ainakin puutteellista tietoa. Järjestöjen toiminta on sinänsä ymmärrettävää: ne pyrkivät ajamaan omaa etuaan mahdollisimman tehokkaasti.

Ongelma syntyykin niiden asemasta puolivirallisina toimijoina. Ne keräävät valtion tukemana rahaa, jolla pyri-

tään entisestään parantamaan mahdollisuuksia kerätä rahaa. Valtionhallinnon taholta ei myöskään etsitä tai pyritä luomaan minkäänlaisia vastinpareja tekijänoikeusjärjestöille.

Tekijänoikeuden tiedotus- ja valvontakeskus ry, jonka jäsenenä on useita tekijänoikeusjärjestöjä, lähetti vuoden 2008 alussa kaikkiin Suomen alakouluihin neljäsluokkalaisille suunnatun oppimateriaalin. Se oli jatkoa vuonna 2006 julkaistulle yläkouluille suunnatulle *Piraattitehdas*-oppimateriaalille, jonka TTVK oli laatinut yhdessä oikeusministeriön ja Luovan työn tekijöiden ja yrittäjien (Lyhty) kanssa.

Piraattitehdasmateriaaliin kuuluu sarjakuva, jossa teosten kopiointi verkosta rinnastetaan varastettujen farkkujen ostamiseen tai ravintolasta maksamatta livistämiseen. Sarjakuvassa todetaan yksipuolisesti tiedostonjakamisen vähentävän teosten myyntiä. Yksityiseen käyttöön tapahtuva tiedostonjakaminen rinnastetaan suoraan piraattikopioiden kaupalliseen ja järjestäytyneeseen myymiseen. Sarjakuvaan ei sisälly minkäänlaista tekijänoikeuden kritiikkiä tai problematisointia, ei edes asiantuntijoiden esittämää.

Nykyään myös digiboksien tallentavasta kovalevyistä joudutaan maksamaan hyvitysmaksua. Kovalevyjä voidaan käyttää pelkästään kerran lähetetyn ohjelman katsomiseen myöhemmin, ei varsinaiseen teosten kopioimiseen. Tästä huolimatta ne ovat hyvitysmaksun alaisia. Tämä ilmentää sitä valtaa, minkä tekijänoikeusjärjestöt ovat saa-

neet itselleen, osittain aiempien hyvitysmaksujen kautta. Monien »luvatun kopiointi on varkautta» -asenne todennäköisesti juontaa juurensa ainakin osittain tekijänoikeuspropagandistien kampanjointiin.

Hyvitysmaksujärjestelmän puolesta on kirjoittanut muiden muassa University of Californian lakitieteen professori Neil Weinstock Netanel⁸. Hänen ehdotuksessaan hyvitysmaksu määrättäisiin kaikille tuotteille tai palveluille, joita myyvät yritykset hyötyvät merkittävästi tiedostonjakamisesta. Sellaisia voisivat olla esimerkiksi internet-liittymät, tiedostonjakopalvelut ja -ohjelmistot, tiedostojen kopioimiseen ja hyödyntämiseen liittyvä kuluttajaelektroniikka (kuten polttavat CD- ja DVD-asetat ja MP3-soittimet) ja niiden tallennusalustat (kuten tyhjä CD- ja DVD-levyt).

Netanel arvioi, että maksutason asettaminen noin neljään prosenttiin tuotteiden hinnasta takaisi runsaat korvaukset. Ne jaettaisiin tekijöiden kesken sen suhteessa, miten paljon kunkin tuotetta kopioitaisiin ja uudelleenkäytettäisiin. Korvausten jakaminen edellyttäisi tiedostonjakoverkkojen tarkkailemista tarkkojen kopiomäärien selvittämiseksi. Tämä herättää jälleen kysymyksiä yksityisyydensuojasta, mutta ne eivät välttämättä ole yhtä vakavia kuin ensimmäisessä luvussa käsitellyt. Liikenteessä ja jaossa olevien tiedostojen määrää on paljon helpompi arvioida kuin niiden jakajien henkilöllisyyksiä. Toimintaa helpotaisi myös se, että tiedostonjakamisen ollessa laillista jaka-

jilla ei olisi erityistä motivaatiota peitellä tekemisiään. Monet käyttäjät saattaisivat jopa tarkoituksella tarjota tietoaan saataville, tietoisena siitä, että se tukisi niitä tekijöitä, joiden teoksia he ovat kopioineet.

Rahojen jakamisessa voitaisiin myös hyödyntää *Last.fm*-sivuston kaltaisia palveluita. *Last.fm* antaa käyttäjän lähettää sivustolle automaattisesti tiedot kaikesta kuuntelemastaan musiikista, minkä jälkeen tiedoista kootaan kattavia tilastoja.

Yksi ilmeinen ongelma on se, että tekijät saattaisivat yrittää kasvattaa tulojaan väärentämällä teoksiinsa liittyvää verkkoliikennettä. Tietokoneita voitaisiin jättää soittamaan yksittäisiä musiikkikappaleita uudestaan ja uudestaan ja siten parantaa niiden asemaa tilastoissa. Poliittiset puolueet voisivat esimerkiksi tuottaa vaikka kuinka helppoja teoksia ja pyytää kannattajakuntaansa lataamaan niitä rahoituksen keräämiseksi.

Netanel ei kuitenkaan usko tästä koituvan ylitsepääsemätöntä ongelmaa. Hän esittää kolme seikkaa, jotka vähentävät sen vaikutusta:

1) *Valtaosa kulttuurituotteiden kulutuskerroista liittyy hyvin pienen osaan teoksia.* Nämä muutamat suosituimmat teokset saavat moninkertaisesti enemmän huomiota ja käyttökertoja kuin kaikki muut. Tämän on esitetty olevan väistämätöntä missä tahansa tilanteessa, jossa ihmiset voivat vapaasti valita käyttämänsä tuotteet. Useimmat eivät jaksa käyttää paljon-

kaan aikaa uusien teosten etsimiseen, vaan tutustuvat vain niihin, joista ovat jo valmiiksi kuulleet muilta.

Tämän seurauksena teokset kasvattavat suosiotaan sitä nopeammin, mitä tunnetumpia ne ovat. Netanel esittääkin, että käyttökertoja väärentävät tahot eivät saisi vietyä itselleen kuin pienen osan suosittujen teosten saamista tuloista. Väärentäjät kilpailisivatkin lähinnä vähemmän suosittujen ja marginaaliteosten kanssa. Luonnollisesti tämäkin olisi huono asia. Käyttötilastojen väärentäminen kuitenkin tuottaisi ilmeisesti vain rajallista hyötyä harjoittajilleen ja olisi siten hallittavissa oleva ongelma.

2) *Huijaamisen torjumiseksi voitaisiin hyödyntää erilaisia teknisiä keinoja.*

Esimerkiksi perinteiset kyselytutkimukset kohdistetaan suhteellisen pienelle joukolle vastaajia. Jos ne kuitenkin on laadittu hyvin ja kohdennettu oikeille ihmisille, niillä pystytään arvioimaan varsin hyvin sitä, millä tavalla paljon suurempi ihmisjoukko olisi vastannut.

Vastaavasti teosten käyttömääriä voitaisiin mitata sopivasti suunnitelluin pistokokein sen sijaan, että ne laskettaisiin suoraan kaikista käyttäjistä. Tällöin huijarit joutuisivat väärentämään valtaisan määrän liikennettä, jotta sillä olisi mahdollisuus tulla ylipäätään huomatuksi.

3) *Verkkoliikenteen väärentäminen olisi todennäköisesti paljon harvinaisempaa ja tuomitumpaa kuin nykyinen tiedostonjakaminen.*

Se voitaisiin kieltää ja sitä voitaisiin pyrkiä rajoittamaan erilaisilla oikeustoimilla.

Toinen ilmeinen ongelma on, että hyvitysmaksuja jouduttaisiin keräämään myös sellaisilta, jotka eivät harrasta tiedostonjakamista.

Tähän Netanel esittää neljä vastausta:

1) Hyvitysmaksut hyödyttäisivät yhteiskuntaa kokonaisuutena.

Tyypilliset verot nostavat hyödykkeiden hintoja ja vähentävät siten kuluttajien hyvinvointia. Mikäli vaihtoehdot kuitenkin ovat hyvitysmaksujärjestelmä ja tiedostonjakamisen tukahduttaminen kokonaan, hyvitysmaksu hyödyttäisi kuluttajia keskimäärin enemmän kuin haittaisi.

Kuluttajille olisi tällöin halvempaa hankkia teoksia kuin siinä tapauksessa, että nykyisiä tekijänoikeuksia valvottaisiin tehokkaasti. Viihdeteollisuus yrittää kerätä mahdollisimman suuret voitot siinä missä hyvitysmaksut tähtäisivät pelkästään kohtalaiseen korvaukseen.

2) Verotus vaikuttaa käyttäytymiseen.

Vaikka keskimääräinen kuluttaja hyötyisikin, voi silti olla, että tiedostonjakamista harvakseltaan harrastavat joutuisivat maksamaan ahkerien jakajien toiminnasta. Netanel epäilee tämän vaaran kuitenkin olevan jossain määrin liioiteltu. Monet maksavat mielellään ylimääräistä mahdollisuudesta jakaa tiedostoja aktiivisesti, vaikka he eivät päätyisikään tekemään sitä kovin paljoa.

Kuluttajathan ostavat jo nyt säännöllisesti tietokoneita, joissa on enemmän muistia ja laskentatehoa kuin mitä he tarvitsisivat. Hyvitysmaksu saattaisi myös kannustaa jakamaan tiedostoja nykyistä enemmän. Jos tietokoneen hinnassa on pieni lisämaksu, jolla ostetaan oikeus jakaa videoita ja musiikkia laillisesti, on todennäköisempää, että mahdollisuutta aletaan hyödyntää. Siitähän on jo maksettu.

Ei myöskään ole mitenkään selvää, että nykyinen tekijänoikeusjärjestelmä olisi reilumpi ja tehokkaampi kuin sellainen hyvitysmaksuun pohjautuva järjestelmä, jossa epäkaupallinen kopiointi olisi laillista. Jos tekijänoikeuksia valvottaisiin tehokkaasti, kulttuurista maksettaisiin ylihintaa ja pystyttäisiin nauttimaan pienemmästä määrästä teoksia.

Hyvitysmaksujärjestelmässä kukin maksaisi kiinteän hinnan, ja voisi sen jälkeen nauttia rajoittamattomasta määrästä teoksia ilman lisämaksua. Markkinatutkimus osoittaaakin, että digitaalisessa muodossa olevia tuotteita ostavat kuluttajat maksavat yleensä mieluummin kiinteitä maksuja kuin yksikköhintoja, vaikka tämä johtaisikin vähän korkeampaan kokonaishintaan.

3) *Ramseyn verotus.*

Ramseyn verotus lähtee ajatuksesta, että useamman tuotteen verottaminen yhtäläisesti vääristää markkinoita vähemmän kuin vain muutaman harvan tuotteen verottaminen. Jos esimerkiksi kaikille tuotteille lyödään samansuuruinen arvonlisävero, mikään tuote ei saa epäoikeutettua etua siitä, että sen kilpailijoita verotetaan rankemmin.

Vastaavasti mikään tiedostonjakamisesta hyötyvä taho ei saa muihin nähden etua, jos niitä kaikkia verotetaan. Tämän ajattelutavan mukaan tiedostonjakamisesta hyötyviä tuotteita tulisi verottaa sen mukaan, miten paljon hinta vaikuttaa niiden kysyntään. Mikäli pienet lisäykset hintaan vähentävät tuotteen kysyntää merkittävästi, tulisi sille lyödä pienempi maksu kuin silloin, kun hinnalla ei näytä olevan suurta merkitystä.

4) Vapautukset ja helpotukset hyvitysmaksuihin.

Yritykset kieltävät usein tiedostonjakamisen käyttäjiltään. Tämän seurauksena yritykset, jotka osoittavat kiellon olevan voimassa ja että sitä valvotaan, voitaisiin vapauttaa maksuista. Lisäksi nopeita internet-liittymiä voitaisiin verottaa raskaammin kuin hitaita.

Emme ole Netanelin ehdotuksesta täysin vakuuttuneita. Kulttuuriala tuntuu pärjäävän hyvin tiedostonjakamisen aikakaudellakin, joten ehdotus vaikuttaa sinänsä turhalta. Silti se on selkeästi parempi kuin tiedostonjakamisen pitäminen laittomana.

Laajakaistavero voisikin olla hyväksyttävä kompromissi, jos tiedostonjakamisen laillistaminen osoittautuu poliittisesti liian vaikeaksi ilman sitä. Vaikuttaa myös siltä, että vaadittava maksu jäisi melko pieneksi.

Suomen olosuhteita tarkastelleet Ville Oksanen ja Mikko Välimäki ovat laskeneet, että viiden euron kuukausittainen vero laajakaistaliittymille riittäisi kattamaan ainakin mah-

dollisen äänitemyynnin laskun paremmin kuin hyvin⁹. Laajakaistamaksun keskeinen ongelma liittyy siihen, voitaisiinko maksulla saadut rahat todella jakaa tekijöille jollakin oikeudenmukaisella tavalla. Tämä on vakava ongelma kaikissa hyvitysmaksuissa. Hyvitysmaksuilla ei niinkään kompensoida yksittäisiä tekijöitä laillisesta yksityiskopioinnista, vaan tuetaan yleisemmin koko alan toimintaedellytyksiä.

6.5. Kaupallinen tekijänoikeus

Kaupallinen tekijänoikeus tuo mukaan omat ongelmansa. Tekijänoikeuden suojaamat teokset ovat kalliimpia ja huommin saatavilla kuin suojaamattomat. Sen lisäksi voitaisiin tehdä valtaiset määrät enemmän kulttuuria, mikäli jo olemassaolevan kulttuurin hyödyntäminen olisi helpompaa. Samoin uusien palveluiden tarjoaminen helpottuisi, kun vanhoihin liiketoimintamalleihin kaivautuvat ryhmittymät eivät jatkuvasti panisi kapuloita rattaisiin.

Kukaan ei pysty sanomaan varmasti, miten suuri vaikutus höllemmillä tekijänoikeuslaeilla olisi. Kartta- ja säätiedoista saadut esimerkit vihjaavat kuitenkin, että luovien alojen arvo saattaisi helposti moninkertaistua jos tekijänoikeuksia kavennettaisiin reippaasti. Sitä ei tietenkään tarvitse tehdä rajuihin hyppäyksiin, vaan asteittain. Jokaisen tehdyn lakimuutoksen jälkeen tarkasteltaisiin sen vaikutusta. Jos luova työ vähenisi tai tietyt liiketoiminta-alat kärsisivät

kohtuuttomasti, harkittaisiin mitä asialle olisi syytä tehdä. Esitämme teosten kaupallisen hyödyntämisen vapauttamiseen seuraavia vaihtoehtoja.

Suoja-ajan lyhentäminen. Helppo ratkaisu olisi suoja-ajan lyhentäminen. Miten paljon sitä pitäisi lyhentää? Tähän kysymykseen on pyrkinyt vastaamaan Cambridgen taloustieteilijä Rufus Pollock¹⁰. Hänen mallinsa lähtee muutamasta yksinkertaisesta perusolettamasta. Eri aikoina tuotetaan eri määrä kulttuuriteoksia. Vahvempi tekijänoikeus lisää teosten tuotantoa nostamalla tekijöiden voitto-odotuksia. Samaan aikaan se kuitenkin heikentää teosten saatavuutta ja vähentää lisätuotannon aiheuttamaa hyvinvointia lisäävää vaikutusta.

Aiemmin tuotetut teokset pysyvät saatavilla myöhemminkin, mutta menettävät hyvinvointia tuottavaa vaikutustaan ajan myötä. Ne saattavat käydä vanhanaikaisiksi tai epämuodikkaiksi tai yksinkertaisesti unohtua. Tekijänoikeuden voimakkuus rajoittaa niiden saatavuutta siihen asti kunnes ne vapautuvat suojasta. Malli ei ota huomioon johdannaisteoksia eikä tekijän investointeja teokseen sen luomisen jälkeen. Se ei myöskään ota huomioon sitä mahdollisuutta, ettei tekijä välttämättä pyri hyötymään kaikista luomistaan teoksista mahdollisimman paljon.

Teoreettisen mallin rakennettuaan Pollock turvautui useisiin eri lähteisiin arvioidakseen sitä, miten paljon teosten ikääntyminen vähentää niiden kysyntää käytännössä. Hän päätyi tulokseen, jonka mukaan todennäköisin opti-

mikesto tekijänoikeudelle on noin 15,5 vuotta julkaisusta. Lisäksi hän arvioi, että optimisuoja-aika olisi 50 prosentin todennäköisyydellä vielä tätä lyhyempi. Suoja-ajan tulisi 95 prosentin varmuudella olla alle 30 vuotta, ja 99,9 prosentin varmuudella alle 47 vuotta julkaisusta.

Uudistamisvaatimus. Vaihtoehtoisesti suoja-aika voisi olla lyhyt, mutta sen voisi tietyin väliajoin uudistaa nimellistä maksua vastaan. Tätä vaihtoehtoa ovat tuoreeltaan ehdottaneet oikeustaloustieteilijät William Landes ja Richard Posner¹¹. He huomauttavat, että kun Yhdysvaltojen laki vielä vaati tekijänoikeuden uusimista, vain pieni osa teoksista (11 prosenttia) päädyttiin uusimaan 28 vuoden jälkeen.

Uudistamisvaatimus korjaisi orpojen teosten ongelman (eli sen, että joskus teoksen oikeudenhaltijoita on pitkän ajan kuluttua mahdotonta saada selville ja teos jää käyttämättä). Se vähentäisi myös todennäköisyyttä sille, että oikeudenhaltijoille vähämerkitykselliset teokset jäävät käyttämättömiksi.

Porraslisenssi. Kolmas tapa rajoittaa haittavaikutuksia olisi pakollinen porraslisenssi. Monet pitävät huonona asiana sitä, että tekijänoikeutta lyhennettäessä tekijä ei välttämättä saisi enää lainkaan tuloja suoja-ajan päätyttyä. Tekijänoikeuden pääongelma ei ole niinkään se, että alkuperäiselle tekijälle joutuu maksamaan, vaan se, että tekijänoikeus rajoittaa teoksen käyttömahdollisuuksia.

Järjestelmä antaisi teokselle ensin lyhyen suoja-ajan, esimerkiksi viisi vuotta julkaisusta, joka toimisi kuten nyky-

nenkin kaupallisen käytön suoja. Sen jälkeen teos tulisi pakkolisenssin alaiseksi. Kuka tahansa voisi uudelleenkäyttää sitä kaupallisesti, mutta joutuisi maksamaan lakisääteisen maksun tekijälle. Tämä maksu voisi olla vaikkapa 10 % myyntihinnasta tai, jos se olisi osa jotakin suurempaa teosta, summaltaan kiinteä.

Teoksen alkuperäinen levittäjä ei saisi osuutta maksusta, vaikka voisi edelleen toki levittää teosta. Vain tekijä itse hyötyisi. Jotta uusiokäyttö olisi mahdollisimman helppoa eikä orpojen teosten ongelmaa syntyisi, käyttökorvaukset maksettaisiin tekijänoikeusjärjestöille. Ne jakaisivat ne edelleen tekijöille parhaan kykynsä mukaan. Tämänas-teinen suoja voisi pysyä voimassa selkeästi pidemmän ajan, vaikkapa tekijän koko eliniän.

Johdannaisteokset. Johdannaisteosten luomista on joka tapauksessa syytä selkeästi helpottaa. Tällä hetkellä voidaan sanoa, että sitaattioikeus pätee käytännössä vain kirjoitetulle tekstille. Siitä, miten paljon tekijänoikeuden kestoa rajoitetaan, riippuu myös se, miten laajat oikeudet on syytä myöntää johdannaisteosten tekemiseen. Mitä pidempään tekijänoikeus kestää, sitä perustellumpaa on vapauttaa johdannaisteokset kokonaan alkuperäiseteoksen tekijänoikeuden rajoituksista.

Yhteiskunnan tuki. Yhteiskunta tukee rahallisesti luovia aloja jo nyt varsin merkittävästi. Ehkä rajuin esimerkki Suomessa luovan alan valtiontuista on Kansallisooppera. Valtio maksaa sille vuonna 2010 suoraa tukea 35,7 miljoonaa euroa,

mikä on noin 80 % oopperan kuluista. Loppuosuus koostuu lipputuloista ja yrityssponsoreiden maksuista.

Ilman yhteiskunnan tukea, siis vapailla markkinoilla, yksittäisen lipun hinta nousisi satoihin euroihin. Tuskin kovin moni olisi valmis maksamaan tällaisia summia, eli koko Kansalisooppera joutuisi lopettamaan. Kansalaiset eivät halua käydä oopperassa niin paljoa, että se pystyisi tulemaan toimeen omillaan.

Toisaalta kansalaiset haluavat, että Suomessa toimii ooppera, joten sen toiminta rahoitetaan pitkälti veikkausvoittovaroista. Kuten oopperankin kanssa, on mahdollista, että ihmiset eivät suostu maksamaan 20 euroa CD-levystä, mutta haluavat siitä huolimatta, että niitä tuotetaan. Jos tuotanto ei ole mahdollista halvemmilla vähittäismyyntihinnoilla, tuotantoa voidaan tukea suoraan yhteiskunnan varoilla.

Elokuvamaailmassa tämä on jo todellisuutta. Viime vuosikymmenten aikana Suomessa ei olisi tuotettu juuri lainkaan ammattimaisia elokuvia, ellei niitä olisi tuettu valtion talousarviosta. Elokuvien tuotanto- ja levitystukea maksetaan vuonna 2010 Suomen elokuvasäätiön kautta 20,2 miljoonaa euroa. Rahojen alkuperänä ovat veikkausvoittovarot kuten oopperallakin. Nykyinen tekijänoikeusjärjestelmä ei kykene takaamaan, että elokuvia pystyttäisiin tuottamaan vapailla markkinoilla, kun kyse on pienestä kielialueesta.

Tilastokeskuksen *»There's no business like...»* -raportti vuodelta 2008 kertoo:

Elokuvatuotannon yritykset toimivat Suomessa pääosin niin kuin millä tahansa vaihtelevaa projektitoimintaa harjoittavalla alalla – tukea lukuun ottamatta. Pieni väkimäärämme lisää paineita julkisen tukeen, varsinkaan pitkää elokuvaa tai dokumentteja on lähes mahdoton tehdä ilman sitä. Videoiden ja mainoselokuvien osalta tilanne on tietysti toinen. Ne nojaavat puhtaammin maksukykyiseen kysyntään.

Televisiolle ohjelmia tekevien yritysten taloudellinen menestys on taas riippuvaista televisioyhtiöiden taloudellisesta tilasta. Suomessa ei olekaan viime vuosina tehty yhtään pitkää elokuvaa ilman Elokuvasäätiön tukea.

Ennakkotuen osuus pitkien, sekä näytelmä- että dokumenttelokuvien kokonaisbudjetista on silti viime vuosina keskimäärin selvästi laskenut. Kun se vielä vuosituhannen vaihteessa oli keskimäärin reilusti yli 40 prosenttia elokuvaa kohden, oli se vuonna 2006 vain 22 ja viime vuonna 33 prosenttia. Tukiasteen laskua selittää tukea hakevien elokuvien määrän nousu. Elokuvasäätiön maksama ns. jälkituki toki nostaa lopullista tukiosuutta hieman suuremmaksi katsojaluvuilla mitattujen menestyvien elokuvien kohdalla.¹²

Mikäli tekijänoikeuksien löysentäminen aiheuttaisi joillekin kulttuurialoille vakavia vaikeuksia, yhteiskunnan tukea kyseisille aloille voitaisiin lisätä, jos alojen säilyttämistä elinvoimaisina pidettäisiin yhteiskunnallisesti tärkeänä. Vaikka tiedostonjakamisen laillistamisen ei uskottaisikaan aiheutta-

van vahinkoa, voitaisiin luovien alojen julkista tukea lisätä ainakin siirtymäajaksi. Veikkausvoittovaroissa on liikkumavaraa, ja tekijänoikeuslain höllentämisen myönteiset seuraukset maksaisivat itsensä kyllä yhteiskunnalle takaisin.

6.6. Moraaliset oikeudet

Taloudellisten oikeuksien lisäksi tekijänoikeuksiin kuuluu niin sanottuja moraalisia oikeuksia. Näistä tärkeimpiä ovat isyysoikeus ja respektioikeus. Emme tähän saakka ole käsitelleet niitä juurikaan, siitä yksinkertaisesta syystä, etteivät ne ole kovinkaan ongelmallisia. Niiden suhteen lainsäädäntöä ei tarvitsekaan merkittävästi muuttaa. Moraalisten oikeuksien antama suoja voi myös aivan hyvin olla vaikka ikuinen.

Isyysoikeus tarkoittaa sitä, että tekijän nimi on mainittava teoksen yhteydessä. Ei ole sallittua ottaa toisen teosta ja väittää itse tehneensä sen tai jättää alkuperäistä tekijää mainitsematta. Oikeus tulla nimetyksi kasvattaa tekijän mainetta ja auttaa häntä ansaitsemaan paremmin tulevilla töillään. Isyysoikeus palvelee suurta yleisöä, sillä sen myötä kuluttajan on helpompi löytää saman tekijän muut teokset.

Isyysoikeuden lakkauttamiseen ei olisikaan mitään järkevää syytä.

Respektioikeus tarkoittaa sitä, että teosta ei saa muuttaa eikä saattaa yleisön saataviin »tekijän kirjallista tai taiteel-

lista arvoa tahi omalaatuisuutta loukkavalla tavalla». Parodian tekeminen on oikeuskäytännössä kuitenkin sallittu. Sen sijaan respektioikeuden perusteella olisi mahdollista kieltää ala-arvoinen käänös tai estää teoksen julkaiseminen, jos siitä on jätetty pois oleellisia osia. Aatteellisen teoksen esittäminen jotakin muuta aatetta edustavassa tilaisuudessa puolestaan saattaisi olla loukkaavaa yleisön saataville saattamista.

Respektioikeudessa ei isyysoikeuden tavoin ole periaatteessa mitään vastustettavaa. Sen suhteen on kuitenkin oltava tarkkana siitä, että sitä käytettäisiin vain sellaisissa tapauksissa, joissa tekijälle aiheutuisi selkeää haittaa ilman sitä. Muussa tapauksessa tekijä saattaisi väärinkäyttää respektioikeutta ja kieltää sen nojalla teoksensa käyttötapoja vain siksi, ettei satu pitämään niistä. Tällaista oikeutta tekijälle ei ole syytä antaa, sillä se rajoittaa helposti sananvapautta. Julkaistessaan teoksensa tekijä hyväksyy, ettei voi täysin kontrolloida kaikkia sen käyttötilanteita.

6.7. Julkisin varoin tuotettu materiaali

Euroopassa tulisi siirtyä Yhdysvalloissa vallitsevaan periaatteeseen, jonka mukaan liittovaltion työntekijöiden työtehtäviä suorittaessaan luomiin teoksiin ei ole tekijänoikeutta. Koska tällaisten teosten luominen rahoitetaan kan-

salaisten verorahoilla, kansalaisilla pitäisi olla myös oikeus hyödyntää niitä. Julkisin varoin tuotetun tiedon ja teosten julkaiseminen hyödyttäisi valtiota puhtaasti taloudellisestikin paljon enemmän kuin niiden panttaaminen. Kuten edellä on todettu karttatietojen osalta, viranomaisen tuottaman tiedon hyödyntämisen ympärille voisi syntyä nykyistä huomattavasti kukoistavampaa liiketoimintaa, mikäli tiedon käyttöä vapautettaisiin.

Lisäksi olisi hyvä, jos tutkimustyön julkisen rahoituksen ehdoksi tulisi, että tutkimustulokset julkaistaisiin vapaasti ja ilmaiseksi saatavilla olevissa julkaisuissa.

Nykyisellään yliopistot rahoittavat suuret määrät tutkimusta, mutta niiden valmistuessa ne julkaistaan kaupallisissa tiedelehdissä, joihin yliopistot joutuvat ostamaan käyttöoikeuden. Sen lisäksi, että tämä pakottaa yliopistot maksamaan tutkimustyöstään kahdesti, se vie tieteellisen aineiston tavallisen kansan saatavilta.

Opiskelijalle pääsy yliopiston kautta muuten lukkojen takana oleviin materiaaleihin voi olla vähintään yhtä merkittävä osa opiskelun tuomaa hyötyä kuin varsinaiset yliopistokurssit. Useat tutkimukset ovat myös todenneet vapaasti saatavilla olevien *open access* -artikkeleiden olevan luetumpia ja vaikutusvaltaisempia kuin käyttörajoitetut aineistot. Monet järjestöt ympäri maailman ovat jo alkaneet vaatia laajempaa *open accessin* käyttöä, ja useat suomalaisetkin korkeakoulut ovat avanneet omia sivustojaan, joihin voi lisätä artikkeleitaan kaikkien saataville.

Tilannetta vaikeuttaa se, että monet vaikutusvaltaiset julkaisijat vaativat edelleen yksinoikeutta julkaistuihin artikkeleihin. Mikäli vapaasta pääsystä tutkimustuloksiin tehtäisiin vähitellen yksi rahoituksen ehdoista, olisivat myös julkaisijat pakotettuja kohtuullistamaan sopimusehtojaan. Julkisin varoin rahoitetun tieteellisen tutkimuksen peruseriaatteen pitäisi ottaa, että tutkimustulosten on oltava koko yhteiskunnan hyödynnettävissä. Niitä ei saisi pantata immateriaalioikeuksien taakse.

Luvun 6 lähteet:

- ¹ Teosto ry. (2003) Anna mulle tähtitaivas. Kirjettiin lehdistölle.
- ² Oskala, H. (2008) keikkailu se on mikä ei kannata. *Keskeneräisten ajatusten kaatopaikka -blogi*, 30.7. <http://keskenerainen.wordpress.com/2008/07/30/keikkailu-se-onmika-ei-kannata/>
- ³ Suomen Kirjailijaliiton tiedotteet. <http://www.suomenkirjailijaliitto.fi/tiedotteet.asp>
- ⁴ Köngäs, H. (2006) »Kirjailija ei elä Suomessa työllään». *Helsingin Sanomat*, 15.10. <http://www.hs.fi/keskustelu/thread.jspa?threadID=34373&tstart=40>
- ⁵ Lakialoite LA 12/2005 vp.
- ⁶ Heikkilä, M. (2008) Apurahoista eläkettä – ja maksut Melalle. *Selvis* 4/2008. http://www.elvisry.fi/index.php?option=com_content&task=view&id=413&Itemid=81
- ⁷ Mylly, Tuomas (2007) Tekijänoikeuden uudet sääntelystrategiat. Teoksessa *Tekemisen vapaus: Luovuuden ehdot ja tekijänoikeus*, toimittaneet Tuomas Mylly, Juha Lavapuro ja Marko Karo. Helsinki: Gaudeamus.
- ⁸ Netanel, Neil Weinstock (2003) Impose a Noncommercial Use Levy to Allow Free Peerto-Peer File Sharing. *Harvard Journal of Law & Technology*, vol. 17, number 1.
- ⁹ Oksanen, V. & Välimäki, M. (2005) Copyright Levies as an Alternative Compensation Method for Recording Artists and Technological

Development. *Review of Economic Research on Copyright Issues*, vol. 2, number, 2, 25–39.

- ¹⁰ Pollock, Rufus. (2008) Forever Minus A Day? Theory And Empirics Of Optimal Copyright Term. *3rd Annual Conference of the EPIP Association*.
- ¹¹ Landes, W.M. & Posner, R.A. (2003) Indefinitely Renewable Copyright. *The University of Chicago Law Review*, vol. 70, issue 2.
- ¹² Alanen, A. (2008) There's no business like... *Tieto & Trendit*, 3/2008. http://www.stat.fi/artikkelit/2008/art_2008-05-30_004.html?s=0

7. Meillä on unelma

Jo ennen 1700-lukua oli tekijänoikeuslakien edeltäjiä, mutta niiden tarkoitus ei kuitenkaan ollut parantaa tekijöiden asemaa vaan taata kirjapaino-oikeudet tietyille valtion hyväksymille painoille. Ne saivat yksinoikeuden painaa tiettyä teosta; tästä juontuu alunperin englannin kielen tekijänoikeutta tarkoittava sana *copyright*, kopiointioikeus. Järjestelmän keskeinen tehtävä oli pitää kirjojen painaminen valtion tiukassa valvonnassa. Tekijöitä ei renessanssiin saakka pidetty niinkään luovina yksilöinä vaan antiikissa luotujen runouden ja kirjallisuuden sääntöjen soveltajina.

Individualistisen ajattelun kehittyessä syntyi ajatus taiteilijanerosta. Samalla alettiin pohtia tekijöiden oikeuksien vahvistamista. Vuonna 1694, niin kutsutun mainion vallankumouksen jälkimainingeissa, uudistusmielinen Britannian parlamentti lakkautti aiemman lain, joka määräsi kirjanpainamisoikeudet valtion salliman yksityisten monopoliyhtiöiden kartellin haltuun. Kirjapainoala vapautui kilpailulle.

Tämän seurauksena markkinoille ilmestyi paljon halpakoioita kirjoista, mikä paransi alempien sosiaaliluokkien mahdollisuuksia päästä nauttimaan kirjallisesta kulttuurista. Lisääntynyt kilpailu ei tietenkään miellyttänyt entisiä monopolikustantajia. Ne alkoivatkin lobata maahan uudenlaista tekijänoikeuslakia. Kustantajien taka-ajatuksena oli, että kirjailijat myisivät niille kirjojensa tekijänoikeudet,

jolloin kustantajien toimeentulo olisi taattu. Koska vuonna 1710 hyväksytty *Statute of Anne* sääti tekijänoikeuden keston melko lyhyeksi, se johti lisääntyneeseen kilpailuun kustannusallalla. Kustantajat alkoivatkin vaatia yhä pidempää tekijänoikeutta.

Väite tekijöitä suojaavasta tekijänoikeudesta teki ensin lain säätämisen ja sitten sen jatkuvan vahvistamisen helpommaksi. Kustantajat saattoivat aina vedota tekijöiden heikkoon toimentuloon, riippumatta siitä paransivatko lakimuutokset oikeasti tekijöiden asemaa vai eivät. *Statute of Anne* sääti yksinoikeuden kestoksi 14 vuotta teoksen julkaisusta, minkä jälkeen oikeutta voitiin pidentää vielä toiset 14 vuotta. Lisäksi sillä seikalla, että laki sääti ennen sen voimaantuloa julkaistuille teoksille vain 21 vuoden suojaajan, oli valtava merkitys valistuksen vuosisadalta tutun porvarillisen sivistyksen kehittymiselle.

Lain synnyn taustalla on nähtävä tuon ajan yleisempiäkin tapa säädellä kaikenlaista liiketoimintaa hyvinkin tarkasti. Nykyisen kaltaista elinkeinovapautta ei tunnettu. *Statute of Anne* oli kompromissi. Toisaalta sen tarkoituksena oli parantaa tekijöiden tuloja, jotta nämä voisivat keskittyä luovaan työhön sekä samalla edistää kirjapainoalan liiketoimintaa. Toisaalta se turvasi mahdollisuuden teosten pikaiseen yhteiskunnalliseen hyödyntämiseen rajoittamalla uusien teosten suojaajan melko lyhyeksi.

Statute of Anne ja sen jälkeiset lain pätevyysvarmistaneet oikeustaistelut saivat vuosisadan mittaan Britanni-

assa aikaan sen, että kirjailijoiden keskimääräiset palkkiot kolminkertaistuivat, kirjapainojen ja -kauppojen määrä moninkertaistui ja kirjojen hinnat halpenivat. Kompromissi lyhyestä tekijänoikeuden suojaajasta hyödytti siis kaikkia yhteiskunnallisia ryhmiä. Ainoat valittajat löytyivät vanhan kirjapainomonopolin piiristä.

Siinä missä Britanniassa kaikki hyötyivät uudesta reilusta tekijänoikeuslaista, Ranskassa pitäydettiin valtion valvomassa kirjapainomonopolissa, mikä ei tosin pidätellyt luvatonta ulkopuolista kirjapainotoimintaa. Kiellettyjen kirjojen »piraattiversioita» pidetäänkin merkittävänä osatekijänä Ranskan suureen vallankumoukseen johtaneessa yhteiskunnallisessa kuohunnassa.¹

Saksassa jokaisella pienellä ruhtinaskunnalla oli omat lakinsa, mikä teki piraattien työstä varsin helppoa. Yleensä ruhtinaskunnat halusivat suojella omaa kirjallisuuttaan säätämällä lait, joiden perusteella ruhtinaskunnan kustantajat saivat painaa korvauksetta muiden ruhtinaskuntien kirjallisuutta. Halpoja kopioita myyneet kirjapiraatit onnistuivat tätä eripuraisuutta hyväkseen käyttäen levittämään kirjasivistyksen pohjoisen rikkaista ruhtinaskunnista etelän köyhempiin ruhtinaskuntiin ja näin kartuttamaan alueen sivistyksellistä pääomaa.

Kirjailijat puolestaan yrittivät parantaa toimeentuloaan muodostamalla omien kirjojensa välitysverkoston, jossa tekijät saivat suuremman palkkion kuin se, mitä kustantajat olivat valmiita maksamaan. Kirjailijat yrittivät myös pe-

rustaa omia kustantamoja toimeentulonsa parantamiseksi, mutta isot kustantajat ajoivat ne vararikkoon myymällä niiden julkaisuista halpoja kopioita.¹

Yhdysvaltain perustuslaki (1789) säätö kongressille oikeuden »turvata kirjailijoille ja keksijöille yksinoikeudet heidän kirjoituksiinsa ja keksintöihinsä tieteen kehityksen ja hyödyllisten taiteiden edistämiseksi». Kirjailijoiden osalta tämä yksinoikeus toteutettiin pian tekijänoikeuslailla, jossa suoja-ajaksi määriteltiin 14 vuotta. Sitä tekijä saattoi halutessaan pidentää vielä toiset 14 vuotta. Tuohon aikaan pidettiin siis aivan normaalina, että monet tekijät tyytyvät vapaaehtoisesti 14 vuoden suoja-aikaan, ja kuten aiemmin on mainittu, suurin osa tyytyikin.

Aluksi tekijänoikeus ja patentit olivatkin luonteeltaan melko lähellä toisiaan. Kumpienkin tarkoitus oli edistää luovuutta ja kekseliäisyyttä antamalla rajoitetuksi ajaksi yksinoikeus, jonka jälkeen luovuuden ja kekseliäisyyden tuotteet tulivat vapaasti kaikkien käytettäviksi. Kaikkien käytössä teosten pohjalta voitiin sitten luoda uusia teoksia tai levittää alkuperäisiä teoksia halvemmalla laajemmille kansanjoukoille. Koko 1700-luvun ajan tekijänoikeuslait, sikäli kuin niitä oli, säätivät tyypillisesti suoja-ajaksi 14–28 vuotta julkaisuhetkestä.

Seuraavan reilun sadan vuoden aikana tekijänoikeus pite- ni kattamaan tekijän koko eliniän ja vielä 50 vuotta tämän kuoleman jälkeen. Samalla tekijänoikeuden alkuperäinen ajatus unohdettiin. Tarkoituksena ei ollutkaan enää saada ih-

miskunnan yhteistä kulttuuriperintöä kaikkien hyödynnettäväksi kohtuullisen yksinoikeusajan jälkeen, vaan turvata käytännössä ikuiset ansaitsemismahdollisuudet nousevalle viihdeteollisuudelle.

Teosten muuttuessa taiteesta kulutushyödykkeiksi idea yhteisestä kulttuuriperinnöstä antoi tilaa idealle viihteen monopolikapitalismista. Ehkä aluksi yhtenä ideana oli myös vilpittömästi parantaa luovan työn tekijöiden jälkeläisten elinolosuhteita, mutta tämä ajatus on sittemmin sosiaaliturvajärjestelmien ja nykyisen länsimaisen materiaallisen yltäkylläisyyden myötä muuttunut merkityksettömäksi. Joka tapauksessa tämä ajatus nojaa yksilölliseen voitontavoitteluun yhteiskunnan kokonaisedun sijasta.

Staattisella 1700-luvulla maailman väestö kasvoi kiihtyen ja tiede edistyi, hitaasti, mutta varmasti. Monet nykyisen yhteiskunnan keskeisistä instituutioista kehittyivät pikku hiljaa, esimerkiksi lehdistön, kirjallisuuden, teatterien, konserttisalien ja kapakkakeskusteluiden muodostama julkinen sfääri, mielipiteiden ja kulttuurin julkinen ilmaisu. Se oli silti aikaa, jolloin uutisten kulku mantereelta toiselle kesti kuukausia. Se oli aikaa, jota leimasi yksinkertainen omavaraismaatalous, kuten jo tuhansien vuosien ajan ennen sitä. Silloin tekijänoikeusajaksi määritellyssä 14–28 vuodessa tapahtui paljon vähemmän kuin nykyään, mutta silti tuo aika katsottiin riittäväksi suoja-ajaksi ja kohtuulliseksi kompromissiksi tekijöiden ja levittäjäyhtiöiden yksityisten ja yhteiskunnan intressien välillä.

Nykyään tekijänoikeuden kesto on venynyt paljon tuota tasapainoa pidemmäksi.

Tekijänoikeusjärjestelmän kohtuullisuus ei ole kadonnut ainoastaan suoja-ajan pituuden osalta. Kohtuutonta on myös se, kuinka paljon tekijänoikeudet koskettavat keskivertoihmisen jokapäiväistä elämää. Aluksi se koski kaupallista kirjapainotoimintaa, joten sen koukeroita saivat mieltä kustantajat, kirjapainot, kirjakauppiat ja kirjailijat keskenään. Sittemmin kotikäyttöön tarkoitettut ääni- ja videonauhurit ja viimeisimpänä erityisesti internet ovat mullistaneet teosten käyttö- ja levitystavat.

Nyt tekijänoikeuslaki vaikuttaa huomattavalla tavalla yhä useamman ihmisen jokapäiväisen toiminnan lainmukaisuuteen. Tekijänoikeus on tunkeutunut julkisesta elinkeinotoiminnasta yksityiseen elämään, mikä on tuonut tekijänoikeuskeskusteluun sellaiset asiat kuin viestintäsalaisuus ja yksityisyyden suoja. Niillä ei tunnu olevan paljoakaan painoarvoa, kun konservatiivinen ja jättimäiseksi paisunut viihdebisnes pyrkii suojelemaan erityisasemaansa.

7.1. Suhtautuminen tekijänoikeuteen

Olisikohan meidän siis aika palata taaksepäin muutenkin kuin tekijänoikeuden keston suhteen? Käsityksemme kulttuurista ja sen omistamisesta ei aina ole ollut nykyisenlai-

nen. Asenteet kopioimista kohtaan olivat pitkään merkittävästi suopeammat. Roomalaisilla oli kreikkalaisilta peritty runouden muoto, cento. Se koostui kokonaan lauseista, jotka oli lainattu muilta runoilijoilta ja järjestetty uudelleen niin, että ne saivat uuden merkityksen. Monia edelleenkin klassikoina pidettyjä teoksia olisi ollut mahdotonta tehdä laillisesti meidän aikanamme. William Shakespearen näytelmissä on tuhansia rivejä, jotka on joko kopioitu suoraan muilta kirjoittajilta, tai joita on muotoiltu hieman uudelleen.

Englantilainen Laurence Sterne julkaisi niinkin myöhään kuin vuonna 1759 ensimmäiset osat teoksestaan *Tristram Shandy*, joka kopioi laajasti useita aikalaisteoksia. Tästä huolimatta *Tristram Shandy*a pidetään nykyään yhtenä parhaista englanninkielisistä komedioista.² Tohtori John Ferriar kirjoitti vuonna 1798 hyväksyvään sävyyn Sternin harrastamasta plagiarismista. Hän katsoi, että Sternin tutustuminen aiempiin kirjoittajiin oli auttanut tätä parantamaan tyyliään³:

»Mikäli tämä tutustuminen heikentää lukijan näkemystä Sternin oppineisuudesta ja omaperäisyydestä, hän joutuu ainakin myöntämään sen taidon ja hyvän maun, jota noudattaen tämä on sisällyttänyt teokseensa niin monia eri otteita, joita ovat kirjoittaneet monet eri tekijät, joilla on ollut hyvin erilaisia näkökulmia.»³

Pitkään pidettiin hyväksyttävänä ja jopa suotavana, että tekijät rakensivat suoraan toisten työn päälle, hioen ja parantaen aiempaa työtä. Renessanssin aikaan ajateltiin, että kirjoittajassa yhdistyivät kaksi puolta. Häntä pidettiin ensisijaisesti käsityöläisenä, jonka työkaluja olivat retorikan ja runouden säännöt. Niillä hän työsti perinteisiä tarinan raaka-aineita uuteen, yleisöään miellyttävään muotoon. Toisaalta joskus saattoi käydä niin, että hän sai aikaan jotakin suurempaa kuin mihin pelkkä käsityöläinen olisi pystynyt. Silloin hänen ajateltiin saaneen inspiraationsa jostakin ulkopuolisesta lähteestä, kuten Jumalalta. Kumpaankaan näkemykseen ei sisältynyt ajatusta siitä, että tekijä olisi itse saanut aikaan jotakin omaperäistä.⁴

Ajatus taiteilijasta itsenäisenä, kokonaan uutta luovana nerona alkoi syntyä Länsi-Euroopassa 1700-luvulla. Todennäköiset syyt tähän olivat taloudellisia. Kirjailijoiden oli ennen halvan kirjanpainannon yleistymistä vaikeaa elättää itseään teoksillaan, ja monet onnistuivat siinä vain päästyään varakkaiden mesenaattien huomaan. Valtiollinen ennakkosensuuri oli yleistä, mikä vähensi motivaatiota tehdä jotakin täysin uutta. Sehän olisi todennäköisemmin joutunut sensuurin kohteeksi kuin jokin vanhaa ja luotettavaa kaavaa toistava².

1700-luvun teoreetikot alkoivat vähätellä muiden työhön perustuvaa osuutta luomistyössä, painottaen inspiraatiota ja uuden luomista. Nyt inspiration koettiin tulevan ulkoisen lähteen sijaan sisältä, taiteilijasta itsestään. Ajateltiin, et-

tä teos heijasti sen luonutta ihmistä ja hänen ainutlaatuista persoonaansa. Taiteilija muuttui pelkästä kirjoittajasta tekijäksi. Kirjailijat tarttuivat tähän ajatukseen erityisen kärkeästi Saksassa, jossa tekijänoikeuden puute teki elannon tienäämistä vaikeaksi. Ajatus teoksesta tekijän ainutlaatuisena luomuksena auttoi perustelemaan ajatusta tekijänoikeuslaista maassa, jossa Martti Luther oli saarnannut tiedon tulevan Jumalalta ja kuuluvan vapaasti kaikille.⁴

Saksassa käytiin pitkään väittelyä siitä, pitäisikö luoda tekijänoikeuden kaltainen järjestelmä. Alun perin kansan sympatiat olivat alkuperäisiä kustantajia halvemmalla myyvien piraattikustantajien puolella. Vähitellen kuitenkin syntyi tekijänoikeuslaki, vaikkakin nykyistä paljon suppeampana ja rajatumpana. Se luotiin kompromissiksi, joka tasapainotti toisaalta kirjailijoiden ja kustantajien ja toisaalta kuluttajien etua. Alkuperäinen laki ei esimerkiksi rajoittanut johdannaisteosten luomista, vaan kielsi pelkästään suoran kopioimisen. Ajateltiin, että johdannaisteoksen tekijä sisällytti siihen omaa olemustaan samalla tapaa kuin jos olisi tehnyt kokonaan uuden teoksen⁵.

Tekijänoikeuslakien ilmaantumisen jälkeen niissä nähtiin kuitenkin ongelmia. Historioitsija Thomas Macaulay, jonka teoksista otetaan painoksia vielä nykypäivänäkkin, puhui tekijänoikeudesta vielä vuonna 1841 kovin sanoin. Hän lausui seuraavat sanat Englannin parlamentin alahuoneessa, vastauksena ehdotukseen pidentää tekijänoikeus 60 vuoteen tekijän kuolemasta:

»Tekijänoikeus on monopoli ja aiheuttaa juuri sellaiset seuraukset, jotka yleisesti liitetään monopoleihin. – Mikäli, kuten arvoisa ja oppinut ystäväni tuntuu luulevan, koko maailma on väärässä tässä suhteessa, mikäli monopolin todellinen seuraus onkin hyödykkeiden muuttuminen laadukkaiksi ja halvoiksi, miksi hän lopettaisi muutosvaatimuksensa tähän? Miksi hän rajoittaisi niin hyvän periaatteen noudattamisen kuuteenkymmeneen vuoteen? Miksi hän tyytyisi mihinkään ikuisuutta lyhyempään aikaan? Hän kertoi meille, että suostuessaan ikuisuutta lyhyempään aikaan hän tekee kompromissin äärimmilleen viedyn oikeuden ja tarkoituksenmukaisuuden välillä. Mutta mikäli hänen käsityksensä monopoleista olisi oikea, äärimmilleen viety oikeus ja tarkoituksenmukaisuus kävisivät yksiin. Toisin sanoen, miksi emme palauttaisi Itä-Intian kaupan monopolia Itä-Intian kauppakompanialle? – Uskonpa, herra, että voin turvallisesti mielin todeta, että monopolin seurauksia yleisesti ovat hyödykkeiden niukkuus, kalleus ja huono laatu. Voin myös yhtä turvallisesti mielin haastaa arvoisan ystäväni etsimään jonkin eron tekijänoikeuden ja muiden vastaavien etuoikeuksien välillä, minkä tahansa seikan, jonka perusteella kirjamonopolin seurausten voitaisiin ajatella olevan täysin vastakkaiset Itä-Intian kauppakompanian teemonopoliin tai Essexin jaarlin viinimonopoliin verrattuna. Tästä on siis kyse. On hyvä ajatus, että kirjailijat saisivat palkkiota, ja vähiten poikkeuksellinen tapa palkita heidät on monopolin myöntäminen heille. Silti monopolit ovat pahasta. Hyvän tavoitteen vuoksi

meidän on alistuttava pahaan, mutta pahan ei pidä kestää päivääkään pidempään kuin hyvän varmistamiseksi on välttämätöntä.»

Mielipideilmasto alkoi muuttua 1900-lukua lähestyttäessä. Viestinnän ja joukkotiedotusvälineitten kehittyessä tekijänoikeuksista alkoi tulla yhä suurempaa bisnestä. Viihteellisuuden lobbaamiseen käytettävissä olevat rahamäärät kasvoivat, samoin kuin sen yleinen vaikutusvalta. Ajan myötä tekijänoikeuksien nurjat puolet alkoivat unohtua, ja ihmisten keskuuteen alkoi levitä käsitys tekijänoikeudesta absoluuttisena omistusoikeutena. Lainoppineiden keskuudessa toki tiedettiin aina, ettei tämä pitänyt paikkaansa. Toisaalta yhteiskunta oli aikansa rakentunut siten, että tulkinta tekijänoikeudesta omistusoikeutena oli suhteellisen toimiva.

Ajatus tekijänoikeudesta täydellisenä omistusoikeutena ei missään vaiheessa juurtunut täysin. Kirjastot jakoivat kenenkään estämättä kulttuuria kaikille, ja nauttivat kansan tukea niin tehdessään. Kokonaisia musiikkigenrejä syntyi luovan yhdistelyn ja uudelleenrakentelun päälle. Siitä huolimatta ajatus pääsi leviämään yhä laajemmalle. Alettiin ajatella, että vain alkuperäiselle tekijälle koituvalla hyödyllä on tekijänoikeuksista puhuttaessa jotain arvoa. Esimerkiksi ajatusta tekijänoikeuden lyhentämisestä vastustetaan usein sillä, että suoja-ajan umpeuduttua muut voisivat »an-siotta» hyötyä teoksesta.

Tekijänoikeuden suojasta vapautuneen teoksen suuren yleisöjoukon saataville tuova ja sen pohjalta oman teoksensa kenties luova tarjoaa kuitenkin lukemattomille ihmisille tilaisuuden kokea kulttuurielämys, joka heiltä jäisi muutoin kokematta. Aivan kuten missä tahansa muussakin työssä, työn arvo tulee siitä mitä se antaa muille, eikä edellytä muuta oikeutusta.

Kukaan ei kysele *millä oikeudella* siivooja, lääkäri tai rakennustyöläinen nauttii palkkaa työnsä tekemisestä. Tekijänoikeuden kohdalla tämä ihmisten työpanoksen arvon kyseenalaistaminen on arkipäivää. Tämänlaisella työllä voi toki joskus olla sivuvaikutuksia, joiden vuoksi sen rajoittaminen on perusteltua, mutta se ei silti tee työtä itsessään arvottomaksi.

7.2. Vastavoimat nousevat

Vuosituhanne vaihteessa tekijänoikeusjärjestelmästä oli tullut kireämpi ja luovuutta tukahduttavampi kuin koskaan aiemmin. Samoihin aikoihin sille alkoi syntyä myös vastavoimia. Yksi vastavoima on ehkä yllättävä: kaupallisten teosten tekijät. Jatkuvasti kiristyvät tekijänoikeuslait ovat tehneet yhä vaikeammaksi luoda kulttuuria, joka uudelleenkäyttäisi olemassaolevia teoksia. Erään dokumenttelokuvan tekokustannukset olivat itsessään vain 218 dollaria. Oikeuksien hankkiminen siinä käytettyihin mu-

siikki- ja elokuvaleikkeisiin nosti kustannukset 400 000 dollariin, eli noin 1800-kertaisiksi!⁶

Myös musiikin tekijät alkoivat huomata joutuvansa vaikeuksiin. Samplaaminen eli hyvin lyhyiden otteiden lainaaminen muista musiikkikappaleista, on pitkään ollut vaikiintunut osa erityisesti hip-hop-kulttuuria. Viime aikoina se on kuitenkin muuttunut yhä hankalammaksi. Vuonna 2001 *Bridgeport*-niminen yhtiö, joka on hankkinut itselleen runsaasti musiikkikappaleiden oikeuksia, nosti yli 500 oikeusjuttua yli 800 samplausta harjoittanutta musiikintekijää ja yhtiötä vastaan⁷.

Samaan aikaan teknologia on helpottanut samplaamista ja tehnyt siitä houkuttelevamman tavan luoda musiikkia. On ilmaantunut musiikintekijöitä, joiden luomat kappaleet muodostuvat kokonaan muiden tekemien kappaleiden osasista (*mash-up*).

Toinen vastavoima on syntynyt nuorista, jotka ovat oppineet käyttämään erilaisia tapoja yhdistellä ja muokata saatavilla olevaa kulttuuria. Oli kyse sitten fanifiktiosista, humoristisista kuvamanipulaatioista tai kantaaottavista *YouTube*-videoista, nykynuorille lupia kyselemätön johdannasteosten luominen on arkipäivää.

Kolmanneksi vastavoimaksi on noussut 1980-luvulta alkaen kehittynyt niin sanottu *vapaiden ohjelmistojen liike* (free software movement), joka vaatii, että käyttäjien pitää voida käyttää tietokoneohjelmia mahdollisimman vapaasti. On tärkeää huomata, ettei *ilmaisuus* ole yksi vaatimuksista, vaan

liikkeen piirissä on aivan mahdollista toimia kaupallisesti. Liike määrittelee tietokoneohjelmiston vapaaksi, mikäli se antaa käyttäjälleen neljä perusvapautta⁸:

- Vapaus ajaa ohjelma ja käyttää sitä mihin tahansa tarkoitukseen.
- Vapaus tutkia miten ohjelma toimii ja muuttaa sitä toimimaan siten kuin käyttäjä haluaa.
- Vapaus levittää ohjelmasta kopioita muiden käyttöön ja auttaa siten lähimmäisiään.
- Vapaus levittää ohjelmaa eteenpäin sen muokkaamisen jälkeen, jotta koko yhteisöllä on mahdollisuus hyötyä ohjelmaan tehdyistä muutoksista.

Vapaiden ohjelmistojen liikkeen yksi tunnetuimpia saavutuksia on *GNU General Public License* eli *GPL*. Se on ohjelmistolisenssi, joka antaa ohjelman käyttäjälle kaikki yllä mainitut vapaudet. Lisäehtona on, että kaikki *GPL*:n alaisesta ohjelmistosta luodut johdannaisteokset on myös lisensoitava *GPL*:llä. Se on yksi suosituimpia tällä hetkellä käytössä olevista ohjelmistolisensseistä, ja muiden muassa vapaasti käytettävissä oleva *Linux*-käyttöjärjestelmä on sen alainen.

Verkkoon onkin syntynyt laaja vapaiden ohjelmistojen ideologiaan uskova joukko ohjelmoijia ja käyttäjiä, jotka suhtautuvat vihamielisesti kaikkiin yrityksiin rajoittaa teosten käyttöoikeuksia. Tämä ajatusmaailma koskee usein muitakin teoksia kuin tietokoneohjelmistoja.

Neljäs vastavoima muodostuu tekijöistä, jotka ovat yksinkertaisesti huomanneet tiukkojen tekijänoikeuksien olevan tarpeettomia. Heihin kuuluvat toisessa luvussa siteerattu Cory Doctorow ja monet muut tekijät, jotka ovat hyötynet teostensa vapaasta levityksestä. He saattavat edelleen varata itselleen oikeuden teostensa kaupalliseen levitykseen, mutta kokevat tekijänoikeuslain olevan silti paljon rajoittavampi kuin mitä sen tarvitsisi olla. Siinä missä muu maailma luulee vielä elävänsä korkeiden rajakustannusten aikaa, he ovat sisäistäneet sen, mitä olemattomat rajakustannukset todella tarkoittavat. He ovat edelläkävijöitä.

Viides vastavoima muodostuu tiedostonjakajista, etenkin niistä, jotka ovat varttuneet sen aikakaudella. Toisin kuin vanhemmat ihmiset, jotka näkevät pelkästään tiedostonjakamisen huonot puolet, nuoret ovat avarakatseisempia. He tietävät millaisen kulttuurin rikkauden se toi heille aikana, jolloin heillä ei olisi ollut rahaa ostaa kuin pieni murto-osa haluamastaan musiikista. Osa heistä, kuten toisessa luvussa siteerattu *Fleet Foxes* -yhtyeen jäsen, ovat itse lähteneet taiteilijauralle ja tietävät olevansa tiedostonjakamisen vuoksi taitavampia.

Kuudes ja viimeinen vastavoima koostuu ihmisistä, jotka ovat heränneet viihdeoteollisuuden järjestelmälliseen ihmisoikeuksien polkemiseen. Ironista kyllä, osa heistä olisi saattanut tukea vanhoista liiketoimintamalleista epätoivoisesti kiinni pitäviä yrityksiä. Naurettavien jättikorvausten vaatiminen, ihmisten oikeusturvan ja yksityi-

syydensuojan polkeminen ja tekijänoikeuksien jatkuva laajentaminen ovat kuitenkin saaneet heidät takajaloilleen. He ovat pikku hiljaa oivaltaneet, että suuryritykset menevät aivan liian pitkälle, ja ettei tekijänoikeuksilla ole pitkään aikaan ollut paljoakaan tekemistä luovan työn määrän lisäämisen kanssa. Heihin kuuluu niin lainoppineita, taloustieteilijöitä kuin aivan tavallisia kansalaisiakin.

Näitä kuutta eri ryhmää motivoivat erilaiset syyt ja heillä on toisistaan poikkeavia ajatuksia siitä, millainen tekijänoikeusjärjestelmän tulisi olla. Eri ryhmiin kuuluvat saattavat myös kokea edustavansa hyvinkin toisistaan poikkeavia aatemaailmoja. Vaikka näistä ryhmistä ei saakaan muodostettua yhtä yhtenäistä rintamaa, kukin niistä on omalla tahollaan kääntämässä kehityksen suuntaa parempaan.

1900-luvun loppupuolisko oli vahvojen tekijänoikeuksien kannatuksen voimakkainta aikaa, joka ei enää palaa. Yhteiskunnassa on alettu tiedostaa, että ajatus absoluuttisesta omistusoikeudesta luovan työn tuloksiin on haitallinen ja vahingollinen. 2000-luvulla on syntynyt uusi ajattelutapa, ei pelkkä paluu ennen 1900-lukua vallinneisiin ajatuksiin. Tulevat sukupolvet pitävät teoksia yhteisenä omaisuutenaan ja perusoikeutenaan, mutta se ei sulje pois tekijälle maksamista.

Päinvastoin, tekijät tekevät arvokasta työtä, jalostaen ja uudistaen maailman yhteistä kulttuuriperintöä. Parhaiden tekijöiden työ halutaan jatkossakin palkita ja tekijöiden fanit haluavat olla yhä suuremmissa keskusteluyhtey-

dessä idoliensa kanssa. Tämä on luonnollista, sillä yhä useampi ihminen tuottaa itsekkin uutta kulttuuria ja jakaa sitä kaikkien kanssa. Monet fanit olisivat kiitollisia mahdollisuudesta lahjoittaa rahaa suoraan ihailemansa muusikon tai näyttelijän tilille.

Uusi ajattelutapa ei olisi voinut samalla tapaa syntyä aiemmin, sillä teoksia voi vasta nyt levittää käytännössä ilman rajakustannuksia. Hiljalleen yrityksetkin pääsevät jyvälle uusista liiketoimintamalleista ja alkavat kilpailla laadulla sen sijaan, että pyrkisivät lakiteitse pakottamaan ihmiset laaduttomien palveluiden käyttäjiksi.

Muutokset eivät kuitenkaan synny itsestään, ja laki laaha aina muuttuvien moraalikäsitteiden perässä. Vanhoja liiketoimintamalleja noudattavat liiketoiminta-alat ovat vielä elossa ja tekevät parhaansa hidastaakseen kehitystä ja heikentääkseen ihmisoikeuksia, siis rakentaakseen tuulimyllyjen sijasta tuulensuojia.

Onneksi ajan hermolla elävien ihmisten määrä on kasvanut niin suureksi, että he ovat alkaneet järjestäytyä myös poliittisesti. Ruotsissa perustettiin vuonna 2006 Piratpartiet-niminen poliittinen puolue eli piraattipuolue. Se otti tavoitteikseen tekijänoikeuslakien ja patenttijärjestelmän uudistamisen sekä yksityisyydensuojan vahvistamisen. Menestys on ollut huikeaa. Vuoteen 2009 mennessä puolue oli kasvanut jäsenmäärältään Ruotsin kolmanneksi suurimmaksi, ja sen nuorisojärjestö Ung Pirat on suurin maan poliittisista nuorisojärjestöistä. Saman vuoden europarla-

menttivaalit toivat puolueelle seitsemän prosentin äänisal-
don ja kaksi europarlamentaarikkoa.

Piratpartietin menestys on inspiroinut kymmeniä saman-
nimisiä puolueita ympäri maailmaa, myös Suomessa. Suomen
Piraattipuolue perustettiin Tampereella vuoden 2008 alku-
puoliskolla. Se omaksui pitkälti samanlaisen ohjelman kuin
Piratpartiet. Piraattipuolue vaatii kaiken teosten epäkaupal-
lisen käytön laillistamista ja kaupallisen tekijänoikeussuojan
lyhentämistä 5–10 vuoteen teoksen julkaisusta. Vuoden 2010
alussa jäseniä oli jo noin 2 700, mikä lähestyy hyvää vauhtia
perussuomalaisen ja vihreiden 3 000 – 4 000 jäsentä. Puolue
on ottanut aktiivisesti kantaa erilaisiin yksityisyydensuoja-,
sananvapaus- ja tekijänoikeuskysymyksiin ja yleisemminkin
tietoyhteiskunta-asioihin.

Piraattipuolueiden ilmaantumisella poliittiselle aatekar-
talle on ollut jo selviä vaikutuksia. Kaikkien Ruotsin edus-
kuntapuolueiden nuorisojärjestöt ovat piraattipuolueen pe-
rustamisen jälkeen omaksuneet kannan, jonka mukaan
tiedostonjakaminen pitäisi laillistaa. Norjan eduskunnas-
sa istuva Liberaalipuolue pitkälti kopioi vuonna 2007 oh-
jelmaansa Ruotsin piraattipuolueen tekijänoikeuksien lie-
ventämisvaatimukset.

Suomen poliittisista nuorisojärjestöistä Vasemmisto-
nuorilla on ollut tekijänoikeuslain lieventämiselle myön-
teinen kanta ainakin vuodesta 2007, mutta järjestön poliit-
tisessa ohjelmassa ei ole kovin yksityiskohtaisia tavoitteita
asian suhteen. Vihreät nuoret ja opiskelijat hyväksyi mitä

ilmeisimmin piraattipuolueen innoittamana syksyllä 2009 tietoyhteiskuntalinjauksen, jossa vaadittiin tiedostonjakamisen laillistamista ja tekijänoikeussuojan lyhentämistä 20 vuoteen.

Itse emopuolueessa työskentelevät parhaillaan tekijänoikeustyöryhmä ja tietoyhteiskuntatyöryhmä, joiden ehdotusten pohjalta vihreille on tarkoitus hyväksyä uusi kattava tietoyhteiskuntaohjelma vielä ennen vuoden 2011 eduskuntavaaleja.

Vihreissä on kahtiajako piraatteja ymmärtävien ja tiukoja tekijänoikeuksia kannattavien välillä, joten nähtäväksi jää, millainen kompromissi valmistelutyön tuloksena syntyy. Muut eduskuntapuolueet eivät ole vielääkään juuri heränneet tarpeeseen vastata tietoyhteiskunnan avainkysymyksiin.

7.3. Unelma tiedon vapaudesta

Meillä on unelma yhteiskunnasta, jossa jokaisella ihmisellä olisi nettiyhteyden välityksellä ympärivuorokautinen pääsy kaikkeen ihmiskunnan tuottamaan tietoon ja kulttuuriin. Jokainen voisi varallisuuteen katsomatta nauttia mahtavista kulttuurielämyksistä. Jokainen voisi hyödyntää kaikkea tieteellistä tietoa, jolloin tiede edistyisi hurjaa vauhtia.

Työ tehostuisi ja ihmisten ajankäyttö vapautuisi, kun

tiedonhankintaan ei tarvitsisi tuhлата suuria voimavaroja. Ei tarvittaisi kuin pieni lainsäädännöllinen askel, ja tuloksena olisi koko ihmiskunnalle paljon suurempi harppaus kuin julkisten kirjastojen tulo aikoinaan. Tarvittava teknologia on jo olemassa. Esteenä ovat vain tekijänoikeudet.

Tekijänoikeuksien lieventämistä vaativia syytetään usein itsekkäiksi »kaikki mulle heti nyt» -ihmisiksi. Kyse onkin ihmisistä, jotka haluavat kaiken tiedon ja kulttuurin *heti nyt*, mutta eivät pelkästään itselleen, vaan kaikille, koko ihmiskunnalle. He ovat »kaikki *kaikille* heti nyt» -ihmisiä. Heidän silmissään itsekkäiltä vaikuttavat ne, jotka haluavat pitää työnsä hedelmät *itsellään* ja kieltää muita hyödyntämästä niitä.

Kun omastaan on mahdollista jakaa toisille ilman, että menettää itse mitään, jakaminen on helppoa. Omansa jakaminen toisten kanssa on lähimmäisenrakkautta parhaimmillaan, mutta jakamisesta kieltäytyminen on itsestä. Teosten jakamisesta kieltäytyminen on kulttuurielämysten ja sivistyksen kieltämistä toisilta.

Teknologia on aina muuttanut liiketoimintamalleja. Katulamppujen syyttäjiä ei enää tarvita. Tehtaissa ei enää tarvita valtavaa määrää työntekijöitä. Internet on mahdollistanut nopean kulttuurin ja tiedon jakamisen, eikä verkko enää häviä mihinkään. Teknologinen muutos on tapahtunut ja siihen on yksinkertaisesti sopeuduttava, vaikka se tarkoittaakin kulttuurialan toimintakentän muuttumista. Mikä tietoyhteiskunta se sellainen on, jossa tietoa panta-

taan tekijänoikeuksien avulla? Todellisessa tietoyhteiskunnassa tieto liikkuu vapaasti.

Kuten Ruotsin Piraattipuolueen perustaja Rick Falkvingella on tapana sanoa, piraattiliike on osa jokaisen sukupolven omaa vapaustaistelua. Sama kuvio on toistunut kerta toisensa jälkeen. Ensin ihmiset huomaavat oikeuksiaan poljettavan, minkä jälkeen uudistusmieliset järjestäytyvät poliittisesti ja muuttavat lainsäädäntöä vastaamaan paremmin uutta oikeuskäsitystä.

1850-luvulla oli liberaali liike. 1880-luvulla sosialistit alkoivat vaatia työläisille oikeuksia ja 1920-luvulla rakennettiin Euroopassa demokratiaa ja tasa-arvoa. 1960-luvulla syntyivät kansalaisoikeusliikkeet, 1980-luvulla vihreä liike ja lopulta 2000-luvulla piraattiliike. Se haluaa vapauttaa tiedon ja kulttuurin tekijänoikeuden kahleista.

Se muuttaa maailman.

Luvun 7 lähteet:

- ¹ Van Horn Melton, J. (2001) *The Rise of the Public in Enlightenment Europe*. Cambridge University Press, s. 132–134, 137–148.
- ² Posner, R.A. (2007) *The Little Book of Plagiarism*. New York: Pantheon Books, s. 50–55.
- ³ Petrie, G. (1970) A Rhetorical Topic in »Tristram Shandy». *The Modern Language Review*, Vol. 65, No. 2, s. 261–266.
- ⁴ Woodmansee, M. (1984) The Genius and the Copyright: Economic and Legal Conditions of the Emergence of the 'Author'. *Eighteenth-Century Studies*, vol. 17, no. 4, Special Issue: The Printed Word in the Eighteenth Century, s. 425–448.
- ⁵ Jaszi, P. (1991) Toward a Theory of Copyright: The Metamorphoses of Authorship. *Duke Law Journal*.

- ⁶ Youngs, I. (2004) Micro-budget film woves Cannes. *BBC News*, 18.5. <http://news.bbc.co.uk/2/hi/entertainment/3720455.stm>
- ⁷ Wu, Tim. (2006) Jay-Z Versus the Sample Troll. *Slate*, 16. marraskuuta. <http://www.slate.com/id/2153961/>
- ⁸ Free Software Foundation (2009) The Free Software Definition. <http://www.gnu.org/philosophy/free-sw.html>